

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
**Εθνικόν και Καποδιστριακόν
Πανεπιστήμιον Αθηνών**
— ΙΔΡΥΘΕΝ ΤΟ 1837 —

Θεολογική Σχολή
Τμήμα Θεολογίας
Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών:
«Η Θεολογία στον σύγχρονο κόσμο»
Ειδίκευση: «Θεολογία, Εκπαίδευση και Διαπολιτισμική
Επικοινωνία»

Διπλωματική Εργασία

**«Δήμος Ηρωικής Πόλης Νάουσας. Η αξιοποίηση της
ιστορικής, θρησκευτικής και πολιτιστικής κληρονομιάς ενός
τόπου στην τυπική εκπαίδευση»**

ΠΟΛΥΤΙΜΗ ΤΣΙΛΗ ΑΜ: 202019

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: Αν. Καθ. κ. Γιαγκάζογλου Σταύρος

ΜΕΛΗ ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ: 1) Ομ. Καθ. κ. Ιωάννα
Στουφή-Πουλημένου και 2) Αν. Καθ. κ. Μάριος Κουκουνάρας-Διάγκης

*«Όποιος έχει επιστήμη και τέχνη, αυτός έχει και θρησκεία.
Και όποιος αυτά τα δύο δεν έχει, αυτός ας έχει θρησκεία».*

Γκαίτε

«Αφιερωμένο στον εγγονό μου το Μιχαήλ»

Ευχαριστίες

Με την παρούσα διπλωματική εργασία, ένα εκπαιδευτικό ταξίδι που με γέμισε ευχάριστες αναμνήσεις, πολύτιμα εφόδια και έντονα συναισθήματα, φτάνει στο τέλος του. Οι σπουδές μου στο μεταπτυχιακό πρόγραμμα «Η Θεολογία στο σύγχρονο Κόσμο», της Θεολογικής Σχολής, του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών ολοκληρώνονται με το παρόν πόνημα.

Στην προσπάθεια μου αυτή συναισθήματα ανασφάλειας για το αν θα καταφέρω να ολοκληρώσω το εγχείρημά μου με συντρόφευσαν πολλές φορές. Η επιστημονική και συμβουλευτική καθοδήγηση του επιβλέποντα της εργασίας μου κ. Γιαγκάζογλου Σταύρου, η πάντα καλοπροαίρετη στάση του, η αμέριστη βοήθεια, η συμπαράσταση και εμπύχωση που μου παρείχε, με κάνουν να παίρνω το θάρρος να ομολογήσω δημόσια ότι γνώρισα ένα σπουδαίο επιστήμονα, εκπαιδευτικό και πάνω από όλα Άνθρωπο στη διάρκεια αυτού του εκπαιδευτικού ταξιδιού. Του οφείλω ένα μεγάλο ευχαριστώ για τις εύστοχες και εποικοδομητικές παρατηρήσεις του, για την υπομονή του, την άψογη συνεργασία μας, την ακαδημαϊκή συμβολή του σε όλα τα στάδια εκπόνησης της παρούσας εργασίας.

Ευχαριστώ επίσης θερμά και τους καθηγητές μου κ. Ιωάννα Στουφή-Πουλημένου και τον κ. Μάριο Κουκουνάρα-Λιάγκη, για τις πολύτιμες συμβουλές και τα εφόδια που αποκόμισα μέσα από την εκπαιδευτική μας συνεργασία, καθώς με έκαναν να νιώσω συνεργάτης, συνάδελφος και όχι απλά μαθήτριά. Αυτοί οι σπουδαίοι στον επαγγελματικό και εκπαιδευτικό χώρο καταξιωμένοι καθηγητές, στάθηκαν στο πλάι μας και μας πρόσφεραν απλόχερα κάθε γνώση και εμπειρία τους. Τους ευχαριστώ θερμά και αισθάνομαι ευλογημένη που το μεταπτυχιακό πρόγραμμα αυτό μου έδωσε τη δυνατότητα να τους γνωρίσω και να συναναστραφώ μαζί τους.

Θέλω επίσης να ευχαριστήσω την οικογένειά μου και ιδιαίτερα το σύζυγό μου για την αμέριστη συμπαράσταση και υπομονή του, στην ακόρεστη και χωρίς τέλος εκπαιδευτική μου αναζήτηση.

Περίληψη

Κάθε λαός, κάθε τόπος, έχει ορισμένα χαρακτηριστικά που συνθέτουν την ιδιαίτερη ταυτότητά του, αυτό που τον κάνει να ξεχωρίζει και του προσδίδει μια ιδιαίτερη ταυτότητα, μια ιδιοπροσωπία. Τα ιδιαίτερα αυτά χαρακτηριστικά είναι αποτέλεσμα μακράς ιστορικής πορείας, για την εμφάνιση των οποίων συνετέλεσαν ιστορικοί, θρησκευτικοί και πολιτιστικοί παράγοντες. Για να μπορέσει επομένως ένας λαός να διατηρήσει την ιδιαίτερη ταυτότητά του, θα πρέπει να έχει συνείδηση της ιστορία και της παράδοσής του και να την κληροδοτεί από γενιά σε γενιά διαμορφώνοντας τον πολιτισμό του. Λαός που δεν έχει συνείδηση της ιστορίας και της παράδοσής του, κινδυνεύει να αφανιστεί, να χάσει την ιδιοπροσωπία του, να αλλοτριωθεί. Δομικό στοιχείο αυτής της ιδιοπροσωπίας αποτελεί και η θρησκευτική ταυτότητα ενός λαού, έτσι όπως αυτή διαμορφώθηκε στην εξελικτική ιστορική πορεία του. Επομένως, η θρησκευτική διδασκαλία με την έννοια της προσέγγισης των θρησκειών ως πολιτισμικά φαινόμενα και δομικά στοιχεία της ιστορίας της ανθρωπότητας αποτελεί μέσο συναρμογής της βραχείας με τη μακρά διάρκεια, αντίδοτο στην ανισορροπία μεταξύ χώρου και χρόνου. Όταν από την αλυσίδα της εθνικής και ευρωπαϊκής μνήμης απουσιάζει ο κρίκος της θρησκευτικής πληροφόρησης, τότε, εκτός των άλλων πολλά μνημεία του πολιτισμού καθίστανται ακατανόητα και χωρίς ενδιαφέρον.

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να αναδείξει τα ιστορικά, θρησκευτικά και πολιτιστικά μνημεία, έθιμα και παραδόσεις ενός τόπου με πολύπλευρη παράδοση και να προτείνει τρόπους παιδαγωγικής και διδακτικής τους αξιοποίησης στην τυπική εκπαίδευση, με τη χρήση μεθόδων βιωματικής διδασκαλίας και χρήσης ΤΠΕ. Είναι γεγονός πως η αξιοποίηση βιωματικών μεθόδων διδασκαλίας, μετατρέπει τη μάθηση από παθητική σε ενεργητική διαδικασία, καθοδηγούμενη από τον ίδιο το μαθητή ο οποίος αποτελεί το «δρώντα» πρόσωπο. Η ένταξη μεθόδων όπως οι εκπαιδευτικές επισκέψεις, τα βιωματικά εργαστήρια, οι επισκέψεις ειδικών, η αξιοποίηση της τέχνης στην εκπαίδευση, αναδεικνύει τη θέση του σχολείου ως μέσο της κοινωνικής πραγματικότητας και οδηγεί τους μαθητές στην κατάκτηση της γνώσης μέσω βιωματικών πολυαισθητηριακών δραστηριοτήτων.

Λέξεις – Κλειδιά : ιστορία, θρησκεία, παράδοση, πολιτισμός, βιωματική μάθηση

“Municipality of Heroic City Naousa. The utilization of the historical, religious, and cultural heritage of a place in formal education”

Polytimi Tsili

Abstract

Every nation, every place, has certain characteristics that compose its unique identity, what makes it stand out and gives it a distinctive personality. These particular characteristics result from a long historical journey, influenced by historical, religious, and cultural factors. In order for a nation to maintain its unique identity, it should have an awareness of its history and traditions, passing them down from generation to generation, shaping its culture. A nation that lacks awareness of its history and traditions risks fading away, losing its uniqueness, and becoming alienated. An essential element of this uniqueness is the religious identity of a people, as it has evolved in their evolutionary historical path. Therefore, religious education, in the sense of approaching religions as cultural phenomena and structural elements of human history, serves as a means of connecting the short term with the long term, a remedy for the imbalance between space and time. When the link of religious information is absent from the chain of national and European memory, many cultural monuments become incomprehensible and uninteresting.

The purpose of this research-work is to highlight the historical, religious, and cultural monuments, customs, and traditions of a place with a multifaceted tradition and to propose ways of their pedagogical and didactic utilization in formal education, using experiential teaching methods and ICT. It is a fact that the use of experiential teaching methods transforms learning from a passive to an active process, guided by the student who becomes the 'acting' person. The integration of methods such as educational visits, experiential workshops, specialist visits, and the use of art in education highlights the role of the school as a means of social reality and leads students to acquire knowledge through experiential multisensory activities."

Keywords: history, religion, tradition, culture, experiential learning

Υπεύθυνη Δήλωση

Η Τσίλη Πολυτίμη γνωρίζοντας τις συνέπειες της λογοκλοπής δηλώνω ρητά ότι, σύμφωνα με το άρθρο 8 του Ν.1599/1986, η παρούσα εργασία με τίτλο: «Δήμος Ηρωικής Πόλης Νάουσας. Η αξιοποίηση της ιστορικής, θρησκευτικής και πολιτιστικής κληρονομιάς ενός τόπου στην τυπική εκπαίδευση», αποτελεί αποκλειστικά προϊόν προσωπικής μου εργασίας, δεν προσβάλλει κάθε μορφής δικαιώματα διανοητικής ιδιοκτησίας, προσωπικότητας και προσωπικών δεδομένων τρίτων, δεν περιέχει έργα/εισφορές τρίτων για τα οποία απαιτείται άδεια των δημιουργών/δικαιούχων και δεν είναι προϊόν μερικής ή ολικής αντιγραφής, οι πηγές δε που χρησιμοποιήθηκαν περιορίζονται στις βιβλιογραφικές αναφορές και μόνον και πληρούν τους κανόνες της επιστημονικής παράθεσης.

Περιεχόμενα

Περίληψη	4
Abstract.....	5
Πρόλογος.....	10
ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ : ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ.....	12
Κεφάλαιο 1: Νάουσα Ημαθίας, μία πόλη με τον τίτλο «ηρωική» στο όνομά της	12
1.1 Περιληπτική παρουσίαση της ιστορίας της Νάουσας από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα	12
1.1 Οι όψεις της Νάουσας σήμερα	16
Κεφάλαιο 2: Η Νάουσα ως η αρχαία μακεδονική πόλη της Μιέζας.....	16
2.1 Το Νυμφαίο της Μιέζας, η σχολή όπου δίδαξε ο Αριστοτέλης το Μέγα Αλέξανδρο.....	17
2.2 Οι αρχαίοι Μακεδονικοί τάφοι των Λευκαδίων.....	19
2.2.i) Περιγραφή του αρχαίου Μακεδονικού τάφου Λύσωνος και Καλλικλέους (200 π.Χ.)	20
2.2.ii) Περιγραφή του αρχαίου Μακεδονικού τάφου της Κρίσεως (αρχές 3 ^{ου} αιώνα π.Χ.).....	21
2.2.iii) Περιγραφή του αρχαίου Μακεδονικού τάφου των Ανθεμίων (3 ^{ος} αιώνας π. Χ.)	23
2.2. iv) Περιγραφή του αρχαίου Μακεδονικού Τάφου του Kinch (3 ^{ος} αιώνας π. Χ.)	24
2.3 Το αρχαίο, των πρώιμων Ρωμαϊκών χρόνων θέατρο της Μιέζας.....	25
Κεφάλαιο 3: Η Νάουσα στην Επανάσταση του 1821. Ο «χαλασμός» της πόλης και η θυσία των Ναουσαίων γυναικών ή το Ζάλογγο της Μακεδονίας	26
3.1 Η Επανάσταση του 1821 στη Μακεδονία. Η εξέγερση του Βερμίου.....	27

3.2 Η νικηφόρα μάχη στη μονή της Παναγίας Δοβρά στη Βέροια, το Μάρτιο του 1822	30
3.3 Τα αντίποινα για την εξέγερση και η πορεία του τούρκου στρατάρχη Εμπού Λουμπούτ στη Νάουσα.....	31
3.4 Άλωση και καταστροφή της πόλης, το Ολοκαύτωμα της Νάουσας.....	33
3.5 Οι Νεομάρτυρες της Νάουσας και η τύχη των αιχμαλώτων του Ολοκαυτώματος.....	35
3.6 Ψηφίδες πολιτισμού, η αποτύπωση της εξέγερσης και του Ολοκαυτώματος της Νάουσας στην τέχνη.....	39
Κεφάλαιο 4: Το παραδοσιακό δρώμενο της Νάουσας κατά την περίοδο της αποκρίας: Γενίτσαροι και Μπούλες.....	46
4.1 Ιστορική εξέλιξη του εθίμου Γενίτσαροι και Μπούλες της Νάουσας	47
4.2 Η προέλευση του ονόματος του εθίμου Γενίτσαροι και Μπούλες	48
4.3 Περιγραφή της ανδρικής και γυναικείας αμφίεσης της Μπούλας.....	50
4.4 Ο «Πρόσωπος» ως βασικό κομμάτι της αμφίεσης της Μπούλας.....	52
4.5 Προσωπιοφορία και Χριστιανισμός.....	53
4.6 Η τέλεση του αποκριάτικου εθίμου Γενίτσαροι και Μπούλες	54
Κεφάλαιο 5: Η βιομηχανική και οινοποιητική παράδοση της Νάουσας.....	56
Κεφάλαιο 6: Όσιος Θεοφάνης ο εν Ναούση, ο πολιούχος της πόλης.....	59
ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ: Βιοματικές προσεγγίσεις της διδασκαλίας και η αξιοποίηση της ιστορικής, θρησκευτικής και πολιτιστικής κληρονομιάς της Νάουσας.....	61
Κεφάλαιο 1: Διερευνητικές και Ομαδοσυνεργατικές τεχνικές	63
1.1 Ιδεοθύελλα-Brainstorming	65
1.2 Σκέψου, Συζήτησε, Μοιράσου- Think, Pair, Share. (TPS)	67
1.3 Πέντε π και ένα γ - 5W1H.....	68
1. 4 Μελέτη περίπτωσης	69

1. 5 Επισκέψεις ή Μελέτη πεδίου.....	70
1. 6 Αντιγνώμεις (Debate).....	72
1. 7 Τεχνικές δράματος για αναστοχασμό	73
1. 8 Άλλες δραστηριότητες δημιουργικής έκφρασης	74
Κεφάλαιο 2: Βιωματικές τεχνικές	75
Κεφάλαιο 3: Η Τέχνη στην εκπαίδευση	81
3.1 Μορφές τέχνης στην Εκπαίδευση.....	84
3.2 Τέχνη, διαθεματικότητα, διαφορετικότητα	86
ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ: ΣΧΕΔΙΑ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ.....	89
Κεφάλαιο 1: Ενδεικτικά σχέδια διδασκαλίας για το Δημοτικό	89
1.1 Α΄ Δημοτικού.....	89
1.2 Β΄ Δημοτικού.....	93
1.3 Γ΄ Δημοτικού	100
1.4 Δ΄ Δημοτικού.....	105
1.5 Ε΄ Δημοτικού	114
Κεφάλαιο 2: Ενδεικτικά σχέδια διδασκαλίας για τη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση (Γυμνάσιο-Λύκειο).....	120
2.1 Α΄ Γυμνασίου	120
2.2 Β΄ Γυμνασίου.....	126
2.3 Α΄ Λυκείου	136
2.4 Β΄ Λυκείου	146
Συμπεράσματα.....	155
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	166

Πρόλογος

Αφορμή για την επιλογή του θέματος αυτής της εργασίας ήταν η επέτειος των 200 χρόνων από το ολοκαύτωμα της πόλης της Νάουσας και οι εορταστικές εκδηλώσεις που πλαισίωσαν την επέτειο της γενέτειρας μου. Υπηρετώντας το επάγγελμα-λειτουργήμα του εκπαιδευτικού αναρωτήθηκα για το αν και κατά πόσο οι μαθητές μου, οι νέοι αυτής της πόλης, που ενδεχομένως συμμετείχαν σε αυτά τα πολιτιστικά δρώμενα και τις εκδηλώσεις μνήμης και απόδοσης τιμής, γνωρίζουν την ιστορία του τόπου τους, έχουν επαφή με τη θρησκευτική και εθιμική της παράδοση, είναι ευαισθητοποιημένοι σε σχέση με περιβαλλοντικά θέματα και θέματα ανάδειξης και αξιοποίησης της ιστορικής κληρονομιάς της πόλης. Η εκπαιδευτική εμπειρία της θητείας μου στη δημόσια εκπαίδευση μου δίδαξε ότι ο ρόλος του εκπαιδευτικού είναι πολυσχιδής, απαιτητικός και πολύπλευρος. Οι σύγχρονες μέθοδοι εκπαίδευσης και οι τεχνικές τους έχουν ως στόχο να εμπλέξουν ενεργητικά τους μαθητές στην αναζήτηση της γνώσης, την επαφή με την παράδοση, την ιστορία, τη θρησκεία και τον πολιτισμό, με έναν τρόπο διαφορετικό από αυτό της στείρας μετάδοσης γνώσεων, μέσα από το βίωμα, την εμπειρία, την τέχνη, με τη χρήση ψηφιακών και τεχνολογικών μέσων που αποτελούν υπαρκτό και αναπόσπαστο κομμάτι της ζωής τους.

Έχοντας υπόψη την προσπάθεια που γίνεται εδώ και χρόνια από το υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων για την αξιοποίηση των τεχνολογιών πληροφορικής και επικοινωνιών στην εκπαιδευτική διαδικασία, με τους διαδραστικούς πίνακες, τα ψηφιακά εργαλεία και τις πλατφόρμες του σχολικού δικτύου, αλλά και την άοκνη προσπάθεια των εκπαιδευτικών που συμμετέχουν σε ομάδες κατάρτισης των οδηγών σπουδών του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής και σε κάθε είδους επιμόρφωση που σχετίζεται με τις νέες μεθόδους και τεχνικές εκπαίδευσης, αντιλαμβάνομαι ότι το Νέο Σχολείο είναι μια αναγκαιότητα και πραγματικότητα ταυτόχρονα. Ένα τέτοιο σχολείο μας καλεί να δούμε και να προσεγγίσουμε εκπαιδευτικά κάθε τι που σχετίζεται με την ιστορία, την παράδοση, τη θρησκεία και τον πολιτισμό μας με ένα νέο τρόπο, προσαρμοσμένο στη σύγχρονη εκπαιδευτική πραγματικότητα. Με αυτή τη διάθεση της δημιουργικής συμβολής και προς αυτή την κατεύθυνση κινήθηκε το παρόν πόνημα.

Η εργασία χωρίζεται σε τρία μέρη. Στο πρώτο μέρος γίνεται μία βιβλιογραφική ανασκόπηση, όπου παρουσιάζεται η ιστορία της πόλης της Νάουσας, οι αρχαιολογικοί

της θησαυροί, που αποτελούν μέρος των αρχαιολογικών θησαυρών της Μακεδονίας, η ιστορία της επανάστασης και του Ολοκαυτώματος της πόλης, στο οποίο οφείλει η πόλη την προσθήκη του επιθέτου Ηρωική στο όνομά της, καθώς και την ανακήρυξη των Αγίων Νεομαρτύρων της. Επίσης, παρουσιάζεται το έθιμο Γενίτσαροι και Μπούλες και η βιομηχανική και οινοποιητική της παράδοση. Το πρώτο μέρος τελειώνει με την αναφορά στον πολιούχο της πόλης της Νάουσας, τον Όσιο Θεοφάνη το Νέο. Στο δεύτερο μέρος της εργασίας παρουσιάζονται οι συμμετοχικές εκπαιδευτικές τεχνικές που στηρίζονται στη διερευνητική και ομαδοσυνεργατική μάθηση, τη βιωματική μάθηση και τη χρήση της τέχνης στην εκπαίδευση. Καθώς η περιγραφή των τεχνικών αυτών γίνεται με τρόπο αναλυτικό από τη συγγραφική ομάδα του Οδηγού Εκπαιδευτικού στα Θρησκευτικά στο πλαίσιο υλοποίησης της Πράξης «ΝΕΟ ΣΧΟΛΕΙΟ» (Σχολείο 21ου αιώνα), στο κομμάτι αυτό της εργασίας προτείνεται μία σύνδεση των τεχνικών αυτών με συγκεκριμένα κομμάτια της ιστορίας και της παράδοσης της πόλης της Νάουσας. Στο τελευταίο και τρίτο μέρος της εργασίας δίνονται συγκεκριμένες προτάσεις διδασκαλίας, με ενδεικτικά σενάρια για την πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση και με την αξιοποίηση των τεχνικών που αναφέρθηκαν στο δεύτερο μέρος. Με την ελπίδα ότι αυτή η εργασία θα αποτελέσει ένα μικρό λιθαράκι στην όλη προσπάθεια που γίνεται για ένα σύγχρονο, δημοκρατικό σχολείο που σέβεται τις ανάγκες του μαθητή και προσανατολίζεται στις επιδιώξεις και τους στόχους του σύγχρονου ανθρώπου, στο τρίτο μέρος παρουσιάζεται μία προσπάθεια σύνδεσης της ιστορίας και της πολιτισμικής κληρονομιάς της πόλης της Νάουσας με τα αναλυτικά προγράμματα που εφαρμόζονται στην τυπική εκπαίδευση και τα μαθήματα τους. Αποτελούν ενδεικτικές μόνο διδακτικές προτάσεις, καθώς υπάρχουν πολλά και ποικίλα πολιτιστικά και περιβαλλοντικά εκπαιδευτικά προγράμματα που μέσα από αυτά έχουν κατά καιρούς προσεγγίσει εκπαιδευτικοί και μαθητές πτυχές της ιστορίας και του πολιτισμού της πόλης της . Άλλωστε η εκπαιδευτική διαδικασία είναι μία διαδικασία που δε μένει στατική, εξελίσσεται και μεταβάλλεται ανάλογα με τα δεδομένα, τις συνθήκες και τις ανάγκες της εποχής και της εκπαίδευσης.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ : ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ

Κεφάλαιο 1: Νάουσα Ημαθίας, μία πόλη με τον τίτλο «ηρωική» στο όνομά της

Η Νάουσα, βρίσκεται στο Νομό Ημαθίας και αποτελεί έναν από τους επτά Νομούς της Περιφέρειας Κεντρικής Μακεδονίας (Παράρτημα, εικ.1). Είναι κτισμένη στους πρόποδες του όρους Βερμίου, μία ορεινή πόλη σε υψόμετρο 363μ. , με έκταση 125 km² και πληθυσμό 29.669 κατοίκους, όπως προέκυψε από την τελευταία απογραφή της ΕΛΣΤΑΤ (2021). Με Βασιλικό Διάταγμα (Β.Δ. 17/08/1955-ΦΕΚ 240/03-09-1955) της αποδόθηκε η ονομασία «Ηρωική Πόλη Νάουσας», ενώ ο πλήρης τίτλος «Δήμος Ηρωικής Πόλεως Νάουσας» καθιερώθηκε με τροπολογία του ν. 3852/2010, που κατατέθηκε προς ψήφιση στη Βουλή από το Υπουργείο Εσωτερικών, Αποκέντρωσης και Ηλεκτρονικής Διακυβέρνησης. Συγκεκριμένα, στο άρθρο 1, παρ. 2, 16Α.3 του ν. 3852/2010 η αρχική ονομασία «Δήμος Νάουσας» μετατρέπεται σε «Δήμος Ηρωικής Πόλης Νάουσας» (Δήμος Νάουσας, 2022).

Είναι μια πόλη που περικλείεται από καταπράσινα βουνά και λόφους, καλυμμένα με κωνοφόρα δάση και οξιές (Παράρτημα, εικ.2), τα οποία κατεβαίνουν σιγά-σιγά σε ένα εύφορο κάμπο με οπωροφόρα δέντρα (ροδακινιές, κερασιές, μηλιές, ακτινίδια κ.α.) και αμπέλια (Παράρτημα, εικ.3). Η γεωργική παραγωγή και η παραγωγή κρασιών αποτελούν τα κύρια προϊόντα της. Η Αραπίτσα, το σπουδαίο ποτάμι που διασχίζει την πόλη της Νάουσας και έχει τις πηγές του στο Άλσος του Αγίου Νικολάου (Παράρτημα, εικ.4), σχηματίζει μικρούς και μεγάλους καταρράκτες (Παράρτημα, εικ.5), οι οποίοι χρησιμοποιήθηκαν ως κινητήρια δύναμη για τη βιομηχανία της πόλης το 19^ο αιώνα, καθιστώντας τη Νάουσα ένα από τα μεγαλύτερα κλωστοϋφαντουργικά κέντρα της εποχής. Είναι μία πόλη με πλούσια ιστορία και παράδοση, ενώ το έθιμο «Γενίτσαροι και Μπούλες», την καθιστά ελκυστικό προορισμό για τους επισκέπτες κατά την περίοδο της Αποκριάς (Δήμος Νάουσας, 2022).

1.1 Περιληπτική παρουσίαση της ιστορίας της Νάουσας από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα

Η σημερινή Νάουσα αναπτύχθηκε στο χώρο μιας σημαντικής πόλης της αρχαιότητας με την ονομασία Μίεζα. Η Μίεζα βρισκόταν μεταξύ της Βέροιας και της Έδεσσας και

σύμφωνα με τους τοπικούς μύθους το όνομά της το πήρε από την κόρη του μυθικού τοπικού βασιλιά Βέρη. Ο Βέρητας ήταν ένας από τους γιους του μυθικού Μακεδόνα και από τα τρία τέκνα του, οι δύο κόρες του έδωσαν τα ονόματά τους στις δύο πιο σημαντικές πόλεις του Νομού Ημαθίας, τη Βέροια και τη Μιέζα, ενώ ο γιος του Όλγανος μεταμορφώθηκε σε ποτάμιο θεό και έδωσε το όνομά του στο ποτάμι που σήμερα ονομάζεται Αραπίτσα (Κουκουβού & Ψαρρά, 2011). Η πανέμορφη μαρμάρινη προτομή του (2^{ος} αι. μ.Χ) αποκαλύφθηκε τυχαία στην περιοχή του Κοπανού (χωριό της Νάουσας) και σήμερα βρίσκεται στο αρχαιολογικό μουσείο της Βέροιας (Παράρτημα, εικ.6). Οι ανασκαφές που έχουν γίνει στην πεδιάδα της Νάουσας και των γειτονικών κοινοτήτων, ενισχύουν με τα ευρήματά τους την εκδοχή ότι στην περιοχή υπήρξε η σημαντική πόλη με το όνομα Μιέζα ή Μέζα, όπως αναφέρεται σε επιγραφή των Δελφών. Ανακαλύφθηκαν οικισμοί ήδη από τα τέλη της Εποχής του Χαλκού, όμως τα περισσότερα μνημεία που διασώζονται είναι από την ελληνιστική εποχή. Τα πιο σημαντικά είναι: 1) Η Σχολή Αριστοτέλη στο Νυμφαίο της Μιέζας στη θέση «Ισβόρια» της Νάουσας. Οι πρώτες ενδείξεις χρήσης του χώρου ανάγονται στην Εποχή του Σιδήρου, αλλά ο χώρος διαμορφώθηκε σε σχολή μετά τα μέσα του 4^{ου} αι. π.Χ., 2) Το αρχαίο θέατρο της Μιέζας (2^{ος} αι. π.Χ), 3) Ο μεγάλος Μακεδονικός τάφος «Κρίσεως» (αρχές του 3^{ου} αι. π.Χ.), μνημειακός διθάλαμος μακεδονικός τάφος, πιθανόν τάφος του Πευκέστα, στρατηγού του Μεγάλου Αλεξάνδρου, ο οποίος περιέχει σκηνές Κρίσεως του νεκρού στον Άδη, 4) Ο Μακεδονικός τάφος Λύσωνος και Καλλικλέους (200 π.Χ.), μικρός διθάλαμος τάφος που περιέχει τα οστά και την τέφρα τεσσάρων γενεών μιας οικογένειας, ο οποίος πήρε το όνομά του από δύο εκ των νεκρών, 5) Ο Μακεδονικός τάφος των Ανθεμίων (3^{ος} αι. π.Χ), διθάλαμος καμαροσκεπής μακεδονικός τάφος και 6) Ο Μακεδονικός τάφος του Κίνχ (310-290 π.Χ.), που πήρε το όνομά του από το Δανό αρχαιολόγο που τον ανασκάψε στα τέλη του 19^{ου} αι. (Μπλιάτκας, 2009).

Την περίοδο μεταξύ του 3ου και 7ου αι., λόγω γερμανικών και σλαβικών επιδρομών, η Μιέζα εγκαταλείφθηκε. Οι κάτοικοι της περιοχής λόγω της υφιστάμενης επισφαλούς κατάστασης, βρίσκουν καταφύγιο στα βουνά του Βερμίου, όπου απαντώνται, με την κατάκτηση της Μακεδονίας από τους Οθωμανούς τον 15ο αι., περίοδο που χρονολογικά συμπίπτει με την ίδρυση της σημερινής Νάουσας. Με την ολοκληρωτική κατάκτηση της Μακεδονίας από τους Οθωμανούς, η περιοχή περιήλθε στα χέρια του Οθωμανού κατακτητή Γαζή Εβρενός. Τα τοπωνύμια της πόλης αναφέρονται σε

τούρκικο φιρμάνι, μετάφραση του οποίου στα Ελληνικά σώθηκε από το δάσκαλο Δημήτρη Πλαταρίδη, Γραμματέας της Ελληνικής Ορθόδοξης Κοινότητας της Νάουσας κατά το έτος 1862. Σύμφωνα με αυτό η πόλη ονομάστηκε Αγγουστός Agoustos (Παράρτημα, εικ. 7) ή Αγοστός Agostos στα τούρκικα, Νάουσα ή Νιάουστα στα ελληνικά, Νεγόστι στα βλάχικα, Νέγους στα σλαβικά, Νέγοστ στα αλβανικά και Νυαγόιστ στα ουγγρικά (Μπλιάτκας, 2009). Ο πληθυσμός της Νάουσας απολάμβανε ιδιαίτερων σημαντικών προνομίων καθώς τέθηκε υπό την προστασία της βασιλομήτορος Βαλιντέ Χανούμ Σουλτάνα (Μάρα Μπράνκοβιτς), ελληνοσέρβα πριγκίπισσα της Οθωμανικής αυτοκρατορίας (Καρατζαφέρης, 2000). Η πόλη με τα προνόμια που είχε και τη διοίκηση αξίων αρχόντων γρήγορα διακρίθηκε και υπερτέρησε εμπορικά, πολιτισμικά, στη γεωργία και τη βιομηχανία. Τον 18^ο αιώνα η Νάουσα είχε μεγάλο επίπεδο ανάπτυξης. Γίνεται γνωστή κυρίως για το εξαίρετο κρασί της, ενώ παράλληλα αναπτύσσει και άλλες παραγωγικές και εμπορικές δραστηριότητες, αλλά και σημαντικές εκπαιδευτικές και μορφωτικές δραστηριότητες (Μολυβάς & Στοϊδης, 2005). Διάφορα προϊόντα χειροτεχνίας παρασκευάζονται σε βιοτεχνίες αλλά και σε σπίτια. Υφαντική, οπλοποιία, μαχαιροποιία και βαφική είναι κάποιες από τις τέχνες που ασκούνταν στην πόλη εκείνη την εποχή. Τα πλούτη που προέκυψαν από αυτές τις δραστηριότητες οι Ναουσαίοι, τα εκμεταλλεύτηκαν επιδιόμενοι στην καλλιέργεια γραμμάτων και στην ανάπτυξη της κοινωνικής τους μόρφωσης. Δύο προσωπικότητες έπαιξαν σπουδαίο ρόλο προς αυτή την κατεύθυνση, ο πολιούχος της Νάουσας Όσιος Θεοφάνης και ο λόγιος της Νάουσας, Αναστάσιος Μιχαήλ, ο οποίος διετέλεσε καθηγητής σε ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα του εξωτερικού. Η Ακαδημία του Βερολίνου τον ανακήρυξε μέλος της. Η σημαντική άνθηση στην εκπαίδευση του τόπου εκείνης της εποχής, ώθησε τον περιηγητή Rouqueville να χαρακτηρίσει την πόλη ως «ελεύθερη μητρόπολη των Χριστιανών δυτικά του Αξιού (Πετκανόπουλος, 2017).

Τον Φεβρουάριο του 1822 η Νάουσα θα βρεθεί στο επίκεντρο μιας μεγάλης εξέγερσης, της Επανάστασης που έχει ήδη ξεσπάσει σε άλλες περιοχές της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Κέντρο της εξέγερσης η Νάουσα με αρχηγούς τον Ζαφειράκη Λογοθέτη και Αναστάσιο Καρατάσο. Η πόλη θα πολιορκηθεί από τα στρατεύματα του Διοικητή της Θεσσαλονίκης Εμπού Λουμπούτ και παρά την ηρωική αντίσταση των επαναστατών, θα πέσει τελικά μπροστά στις πολυπληθέστερες δυνάμεις του εχθρού,

στις 22 Απριλίου. Θα ακολουθήσουν λεηλασίες, σφαγές και απερίγραπτες σκηνές αυτοθυσίας και ηρωισμού των Ναουσαίων, με αποκορύφωμα την εθελούσια πτώση των γυναικών στα αφρισμένα νερά του καταρράκτη του ποταμού Αράπιτσα, στην περιοχή «Στουμπάνου», οι οποίες προτίμησαν να θυσιαστούν μαζί με τα παιδιά τους παρά να πέσουν στα χέρια των Τούρκων. Η πόλη θα καταστραφεί ολοσχερώς και τα προνόμια της θα αναιρεθούν (Μολυβάς & Στοϊδης, 2005). Οι γυναίκες των αρχηγών της επανάστασης θα βρουν μαρτυρικό θάνατο, ο Ζαφειράκης θα σκοτωθεί, ενώ ο Καρατάσος θα κατευθυνθεί με τα στρατεύματά του στη Νότια Ελλάδα. Η αυτοθυσία των Ναουσαίων και η ηρωική τους αντίσταση στον Τούρκικο ζυγό προσέδωσε στην πόλη τον τίτλο «Ηρωική» με βασιλικό διάταγμα το 1955 (ΦΕΚ 240/3-9-1955) (Δήμος Νάουσας, 2022). Η Εκκλησία τιμώντας τους Ναουσαίους που επέλεξαν τον θάνατο από το να αλλαξοπιστήσουν, τους ανακήρυξε αγίους νεομάρτυρες, με την υπ' αριθμ. 749 Πατριαρχική και Συνοδική πράξη, στις 8 Ιουλίου του 2010 (Παράρτημα, εικ.8).

Η Νάουσα καταφέρνει να ορθοποδήσει ξανά στα τέλη του 19^{ου} αιώνα, όταν άνθισε ο βιοτεχνικός κλάδος και κυρίως η κλωστοϋφαντουργία. Ιδρύεται το 1874 η πρώτη βιομηχανική μονάδα της οθωμανικής Μακεδονίας, η κλωστοϋφαντουργία Λόγγου, Κύρτση και Τουρμπάλη (Παράρτημα, εικ. 9), εκμεταλλεζόμενη της υδατοπτώσεις και τον αποκαλούμενο «λευκό άνθρακα» της Αράπιτσας (Δήμος Νάουσας, 2022). Έκτοτε η Νάουσα γίνεται κέντρο της κλωστοϋφαντουργίας της Ελλάδας, καλύπτει το 30% της επεξεργασίας βάμβακος και το 75% της εριουργίας όλης της Βιομηχανικής παραγωγής της Ευρωπαϊκής Τουρκίας (Βαλσαμίδης, 2010), προχωρώντας σε εξαγωγές σε Βιέννη, Πέστη, Μόσχα, Οδησό και Γερμανία, όπου δραστηριοποιούνται μόνιμοι αντιπρόσωποί της. Απελευθερώνεται από την Οθωμανική Αυτοκρατορία την περίοδο των Βαλκανικών πολέμων το 1912 (Μπαϊτσης Δ. , 2001). Οι πόλεμοι του 20^{ου} αι. (ελληνοβουλγαρικός, Μακεδονικός αγώνας και ο Α΄ Βαλκανικός πόλεμος), οδηγούν σε εισροή νέων πληθυσμών (Μικρασιάτες, Πόντιοι, Θρακιώτες) , ενώ ο Β΄ Παγκόσμιος και ο Εμφύλιος Πόλεμος που ακολούθησε επιφέρουν δραματικές αλλαγές στην οικονομία, την κοινωνία και τη διοίκηση της Νάουσας. Στη μεταπολεμική περίοδο η Νάουσα καταφέρνει να ξαναμπει σε ρυθμούς ανάπτυξης, με τον εκσυγχρονισμό της πόλης να ακολουθεί γοργούς ρυθμούς. Οι βιομηχανικές μονάδες που επλήγησαν αποκαταστάθηκαν, δίνοντας νέα δυναμική στην οικονομία της περιοχής. Οι ανάπλαση του οδικού δικτύου και αναστήλωση των κατοικιών άλλαξαν για πάντα την εικόνα της

πόλης. Η αγροτική και μεταποιητική παραγωγή άνθισε πάλι, ενώ η τοπική οινοποιία απέκτησε μία δυναμική που διατηρείται μέχρι και σήμερα (Δήμος Νάουσας, 2022).

1.1 Οι όψεις της Νάουσας σήμερα

Η σύγχρονη Νάουσα αποτελεί μία πόλη με αμέτρητες όψεις. Είναι πλούσια σε ιστορία, είναι ευλογημένη από τη φύση και είναι γνωστή για το περίφημο κρασί και τα αγροτικά προϊόντα της. Παράλληλα, είναι δοξασμένη για τους αγώνες της για τη λευτεριά και προικισμένη με την ευλογία των Ναουσαίων Νεομαρτύρων και του πολιούχου της Οσίου Θεοφάνη, μετρά περισσότερους από έξι αιώνες ζωής και συγχωνεύει διαρκώς το παλιό με το σύγχρονο. Είναι η πόλη που καλεί τον επισκέπτη της να γνωρίσει αυτό που ο Αριστοτέλης δίδαξε σε αυτό τον τόπο τον Αλέξανδρο, περισσότερες από δύο χιλιετίες πριν, το «ευ ζην».

Κεφάλαιο 2: Η Νάουσα ως η αρχαία μακεδονική πόλη της Μιέζας

Η Μιέζα μαρτυρείται στη γραπτή και επιγραφική παράδοση της Αρχαίας Ελληνικής Γραμματείας, ως μια από τις αρχαιότερες πόλεις μετά τη Βέροια και την Άλωρο (Μωραλίδης, 1995). Συνδέεται με το όνομα μιας μυθολογικής μορφής, της Μιέζας, της κόρης του Βέρητα. Αδέλφια της είναι η Βέροια και ο Όλγανος (ποτάμια θεότητα) (Πέτσας, 1966). Τη Μιέζα την αναφέρει ο Πλούταρχος¹ ως την πόλη όπου μύησε ο Αριστοτέλης το νεαρό Αλέξανδρο αλλά και ο Αρριανός², ο οποίος αποκαλεί Μιέζα τον υπασπιστή, ναύαρχο, διοικητή της Περσίδος και επιτελή του Μεγάλου Αλεξάνδρου Πευκέστα. Είναι μια πόλη ξακουστή για τα νερά, τους κήπους της και την εξαιρετική της ομορφιά και βρίσκεται στην καρδιά της Ημαθίας της Ερατεινής, όπως μαρτυρεί ο Όμηρος³. Ο Ηρόδοτος⁴ γράφει ότι οι Τημενίδες έφτασαν στη Μακεδονία και κατοίκησαν κοντά στους κήπους που ανήκουν στο Μίδα, το γιο του Γορδίου. Στο χώρο της ερατεινής Ημαθίας, κάτω από το Βέρμιο, τοποθετούνται από τον Ηρόδοτο οι κήποι του Μίδα (Βαλσαμίδης, 2005). Από τη Μιέζα και πριν ανασκαφεί η Σχολή και το

¹ Πλούταρχου βίοι παράλληλοι, Αλέξανδρος κεφ. 7

² Αρριανού Ινδική Ιστορία 18 και Αλεξάνδρου Ανάβαση 6,10

³ Ιλιάδα, Ξ 226 και Οδύσσεια 326

⁴ Ηρόδοτος Η 138

Νυμφαίο, την ύπαρξη μεγάλης και αξιόλογης πόλης μαρτυρούν αρχαιολογικά ευρήματα σε μεγάλη έκταση με οικισμούς, επαύλεις, ψηφιδωτά δάπεδα, ταφικά μνημεία, θεμέλια δημόσιων κτισμάτων, ακροπόλεις (Παράρτημα, εικ. 10) (Αλλαμανή, 1995). Τα σπήλαια που ανακαλύφθηκαν στη θέση Ισβόρια της Νάουσας, ταυτίστηκαν με το Νυμφαίο και τη Σχολή του Αριστοτέλη, όπου σύμφωνα με το διάσημο μελετητή της αρχαίας γραμματείας και λογοτεχνίας Άλμπιν Λέσκυ, στη Μίεζα «ο βασιλιάς της επιστήμης έγινε παιδαγωγός του μελλοντικού βασιλιά της οικουμένης» (Ζαρζώνης, 2009, p. 10).

2.1 Το Νυμφαίο της Μίεζας, η σχολή όπου δίδαξε ο Αριστοτέλης το Μέγα Αλέξανδρο

*«Η Θεόβρυτος κρήνη...
Ρέει
Κανηφόροι νύμφες
Και ο Μαρσίας
Ψάλλουν ύμνους
Για την αγάπη
Στον τριανταφυλλένιο παράδεισο...»*

(Γιαννακοβίτου, 2007, σ. 23)

Ο όρος Νυμφαίο ταυτίζεται ετυμολογικά με τη Νύμφη. Τα Νυμφαία στην αρχαιότητα ήταν τα ιερά των Νυμφών και λειτουργούσαν ως χώροι λατρείας της Φύσης. Οι Νύμφες αποτελούσαν προσωποποίηση της φύσης και διακρίνονταν σε Δρυάδες ή Αμαδρυάδες (Νύμφες του δάσους), Ναϊάδες ή Κρηναίες (Νύμφες των υδάτων), Ορειάδες ή Ορεστιάδες (Νύμφες των ορεών) και Αγρονόμες (Νύμφες των πεδιάδων). Οι Νύμφες αντιδιαστέλλονταν με τις θαλάσσιες θεότητες, τις Νηρηίδες (Βαλσαμίδης, Μίεζα: Νυμφαίο-Σχολή-Τάφοι, 2005). Η λατρεία της φύσης αποτελούσε πανάρχαια παράδοση στην αρχαία Ελλάδα. Μία παράδοση που χάνεται στο βάθος των αιώνων και σχετίζεται με τη φύση, τη ζωή και τους κύκλους της και φανερώνει πόσο δεμένη είναι η Γη με τη φύση των θνητών (Δρούγου, 2003). Για τις γυναικείες αυτές θεότητες, συντρόφισσες του Πάνα στην αρχαιότητα, ελάμβαναν χώρα γιορτές, τελετές, λατρευτικές πράξεις και προσφορές. Ο Πλούταρχος περιγράφει τις τελετές τους αναφερόμενος στην Ολυμπιάδα, τους γυναικείους θιάσους, τα μυστήρια, τις «κατοχές» και τους ενθουσιασμούς κατά τη διάρκεια των οργίων τους. Κουβαλούσαν μαζί τους ιερά

κιβώρια (τελετουργίας), κισσό, στεφάνια και φίδια⁵. Στις λατρευτικές αυτές εκδηλώσεις αναφέρεται και ο Πίνδαρος⁶ και ο Ευριπίδης στις Βάκχες. Το τραγούδι, ο χορός και τα τύμπανα είναι μέσα στο τελετουργικό της λατρείας. Τα ιερά των Ναϊάδων Νυμφών είναι Ναόσχημα κρηναία κτίσματα μέσα στα νερά. Το Νυμφαίο της Μιέζας είναι ιερό Ναϊάδων ή Κρηναίων Νυμφών, είναι κτισμένο δίπλα στις πηγές (Παράρτημα, εικ. 11) μέσα στα νερά και ακριβώς επειδή είναι νερό πηγαίο-διαυγές, το όνομα του χώρου είναι Ισβόρια, Κεφαλάρι, Πηγές (Βαλσαμίδης, Μιέζα: Νυμφαίο-Σχολή-Τάφοι, 2005).

Σε αυτό το θαυμάσιο φυσικό τοπίο, με τα βαθύσκια δέντρα και τις αναβλύζουσες πηγές, ο Αριστοτέλης, ο μεγάλος φιλόσοφος της αρχαιότητας, δίδαξε στον Αλέξανδρο (γιό του βασιλιά της Μακεδονίας Φίλιππου Β΄) και τους συνομήλικούς του Μακεδόνες αριστοκράτες, παιδαγωγική, ποίηση και φιλοσοφία. Ήταν ο ιδανικός τόπος για να μορφωθεί και να εκπαιδευτεί στα βασιλικά του καθήκοντα ο Αλέξανδρος. Στο φυσικό αυτό παράδεισο, ο Αριστοτέλης δίδαξε όχι μόνο «τον ηθικόν και πολιτικόν λόγον»⁷ αλλά παράλληλα μύησε τους μαθητές του στην ποίηση και τις αξίες των ομηρικών επών. Η σχολή του Αριστοτέλη που ίδρυσε ο Φίλιππος Β΄ για το γιό του, ταυτίζεται με το Νυμφαίο. Βρισκόταν σε ένα λαξευμένο πάτωμα βράχου (Παράρτημα, εικ. 12) που καλυπτόταν με στοά και είχε τρεις φυσικές σπηλιές (Παράρτημα, εικ. 13), στις οποίες πιθανότατα διέμεναν οι μαθητές, αποτελούσαν δηλαδή τους «κοιτώνες» τους. Οι αρχαιολόγοι αποκάλυψαν στο βράχο τις οπές όπου στηρίζονταν τα δοκάρια της στέγης της στοάς, η οποία είχε σχήμα Π και έφερε ιωνικούς κίονες (Παράρτημα, εικ. 14) στην πρόσοψή της. Τα κτίρια της σχολής κατασκευάστηκαν το 350 π.Χ. και ο Φίλιππος κάλεσε τον Αριστοτέλη στη Μακεδονία το 343 π.Χ., ο οποίος παρέμεινε μέχρι το 334 π.Χ., οπότε και επέστρεψε στην Αθήνα. Η διδασκαλία του Αριστοτέλη δε γινόταν μόνο στο χώρο της στοάς αλλά και κάτω από τα πλατάνια, περιδιαβαίνοντας τα μονοπάτια που περνούν μέσα από πυκνή βλάστηση (Παράρτημα, εικ. 15) και ρυάκια (Ζαρζώνης, 2009).

⁵ Πλουτάρχου Αλέξανδρος II

⁶ Πίνδαρος Νεμεονίκαις

⁷ Πλούταρχος VII, 668

Στο χώρο που περιβάλλει το αρχαιολογικό μνημείο της Σχολής Αριστοτέλους, ο Δήμος Νάουσας, με δωρεά της οικογένειας του μεγάλου ευεργέτη της πόλης, Χρήστου Λαναρά, ανέγειρε το Πολιτιστικό Κέντρο της Σχολής Αριστοτέλους, ένα ολοκληρωμένο κέντρο Πολιτισμού και αναψυχής. Παρά τη μοντέρνα αρχιτεκτονική του, η κυριαρχία της πέτρας, του ξύλου και του μετάλλου, κάνει το κτίριο να εναρμονίζεται με το φυσικό περιβάλλον της περιοχής (Παράρτημα, εικ. 16). Στους άνετους χώρους του Πολιτιστικού Κέντρου, ο επισκέπτης έχει τη δυνατότητα να ενημερωθεί για την ιστορία και τη σημασία του μνημείου. Στην αίθουσα συνεδρίων του χώρου, που είναι υψηλών προδιαγραφών (80 θέσεων, με σύγχρονα οπτικοακουστικά συστήματα), μπορούν να φιλοξενηθούν συνέδρια, εκπαιδευτικά προγράμματα και εκδηλώσεις. Επίσης, στην αίθουσα πραγματοποιούνται προβολές ταινιών και video με θέματα σχετικά με το έργο του φιλόσοφου Αριστοτέλη, τους αρχαιολογικούς χώρους και την ιστορία της Ηρωικής πόλης της Νάουσας (Πολιτιστικό Κέντρο Σχολής Αριστοτέλους, 2022).

2.2 Οι αρχαίοι Μακεδονικοί τάφοι των Λευκαδίων

Οι Μακεδονικοί τάφοι που βρίσκονται εκτός των τειχών της πόλης της Νάουσας, φαίνεται πως είναι τοποθετημένοι στις πλευρές μιας κύριας οδικής αρτηρίας που οδηγούσε από την Πέλλα προς τη Μίεζα. Οι τάφοι της περιοχής των Λευκαδίων είναι κιβωτιόσχημοι⁸, λαξευτοί στους πορώδεις βράχους, αλλά και τύμβοι, κτίρια καλυμμένα με χώμα. Είναι τάφοι μνημειακοί ως κατασκευές και σαφώς πιο εντυπωσιακοί από τους τάφους της Βεργίνας. Συνήθως αποτελούνται από ένα ή δύο θαλάμους και συχνά φέρουν εσωτερικά και εξωτερικά ζωγραφική διακόσμηση (Βαλσαμίδης, Μίεζα: Νυμφαίο-Σχολή-Τάφοι, 2005).

Οι νεκροί στους μακεδονικούς τάφους, κατά κανόνα ενταφιάζονται σε κτιστές μαρμάρινες κλίνες. Η ύπαρξη κογχών, στις οποίες τοποθετούνται τα οστά των νεκρών (μετά την καύση τους) σε μικρές λάρνακες, είναι σπάνια. Οι συμμετρικά τοποθετημένες κόγχες στον τάφο Λύσωνας και Καλλικλέους είναι μεμονωμένη

⁸ τάφοι που έχουν σχήμα κιβωτίου, [ΕΤΥΜΟΛ. < κιβώτιο + - σχημος (< σχήμα)]

περίπτωση μακεδονικού τάφου. Στα μνημεία αυτά δε θάβονται μέλη της αστικής τάξης, αλλά οικογένειες βασιλέων ή αξιωματούχων των τοπικών κοινωνιών και άτομα που βρίσκονται στη βασιλική αυλή (Αλλαμανή, 1995).

2.2.i) Περιγραφή του αρχαίου Μακεδονικού τάφου Λύσωνος και Καλλικλέους (200 π.Χ.)

Είναι ένας οικογενειακός τάφος των αδελφών Λύσωνος και Καλλικλέους των Αριστοφάνους, όπως μαρτυρεί σχετική επιγραφή στο υπέρθυρο της εισόδου (Κωστόπουλος & Κωτουλοπούλου-Κωστοπούλου, 1998). Τα μέλη της οικογένειας των νεκρών, η τέφρα των οποίων εναποτίθεται στις 17 από τις 22 θήκες των τριών τοίχων του θαλάμου (Παράρτημα, εικ.17), θα είχαν σημαίνουσα θέση στη στρατιωτική ιεραρχία της αρχαίας Μίεζας, γεγονός που μαρτυρείται από τα εξαρτήματα που εικονίζονται στα τύμπανα του τάφου (Παράρτημα, εικ. 18, 19) (Αλλαμανή, 1995).

Ο τάφος, που ανασκάφτηκε από τον Χαράλαμπο Μακαρόνα το 1943 και δημοσιεύτηκε από την Αμερικανίδα αρχαιολόγο Στέλλα Μίλλερ, αποτελεί σπάνιο δείγμα της ελληνιστικής ταφικής αρχιτεκτονικής και αποτελείται από ένα καμαροσκέπαστο ορθογώνιο θάλαμο κι ένα στενό προθάλαμο με επίπεδη οροφή. Η πρόσβαση στο εσωτερικό του τάφου γίνεται από την κορυφή του, στην οποία ανοίγει καταπακτή και η κατάβαση πραγματοποιείται με μία καλά στηριγμένη σιδερένια σκάλα, ώστε να είναι ασφαλής (Παράρτημα, εικ.20). Αν βέβαια ακολουθούσε κάποιος τη φυσική είσοδο του τάφου, τότε θα εισέρχονταν πρώτα στο στενό προθάλαμο από μία δίφυλλη πόρτα με φύλλα δύο πώρινες όρθιες πέτρες. Εκεί θα συναντούσε το μόνιμο φύλακα του τάφου, το χθόνιο όφη (Παράρτημα, εικ.21). Στον προθάλαμο είναι επίσης ζωγραφισμένη η φιάλη του ραντισμού, το περιρραντήριο (Βαλσαμίδης, 2005).

Η υπόλοιπη διακόσμηση παραπέμπει σε ένα εσωτερικό χώρο, το νεκρικό θάλαμο, όπου πάνω στο περιστύλιο είναι ζωγραφισμένες 14 παραστάδες με γιρλάντες και κόκκινες ταινίες, ενώ τείχη και επάλξεις περιτρέχουν την καμάρα της οροφής. Από τις γιρλάντες του διάκοσμου ξεχωρίζουν τα κλαδιά και οι καρποί της Ροδιάς, της Ροιάς των αρχαίων,

του ιερού δέντρου της Περσεφόνης⁹, ενώ μέσα από αυτές αναδύονται άνθη μυρτιάς (Ρωμιοπούλου, 1997). Το μνημείο εκτός από τις σημαντικές του τοιχογραφίες που παρουσιάζουν αρκετές ομοιότητες με το υστερότερο δεύτερο Ρωμαϊκό στυλ, είναι μοναδικό γιατί διασώζει κάτω από τις θήκες των νεκρών τα ονόματά τους, πλουτίζοντας έτσι τη μακεδονική προσωπογραφία αλλά και τη γνώση της ελληνικής γραφής (Αλλαμανή, 1995).

2.2.ii) Περιγραφή του αρχαίου Μακεδονικού τάφου της Κρίσεως (αρχές 3^{ου} αιώνα π.Χ.)

Ο «Μέγας Τάφος των Λευκαδίων» ή Τάφος της Κρίσεως (Παράρτημα, εικ.22), αποκαλύφθηκε τυχαία το 1954, κατά τη διάρκεια εργασιών οδοποιίας. Το μνημείο ανέσκαψε σταδιακά μέχρι το 1963 ο Φώτης Πέτσας (εκτός από τον προθάλαμο λόγω κινδύνου κατάρρευσης της πρόσοψης), ο οποίος το 1966 δημοσίευσε τα συμπεράσματα των ανασκαφών του, προσδίδοντας στο Μεγάλο Τάφο των Λευκαδίων το προσωνόμιο «Τάφος της Κρίσεως» από την απεικόνιση του μύθου της κρίσεως¹⁰ στην πρόσοψη του μνημείου (Πέτσας, 1966).

Ο λαμπρότερα διακοσμημένος και ο σπουδαιότερος από όλους τους Μακεδονικούς τάφους, έχει επιβλητική διώροφη πρόσοψη με πλάτος 8,7 μ. και ύψος 8,6 μ., θριγκό¹¹ και αέτωμα, εξαιρετο γλυπτικό και ζωγραφικό διάκοσμο. (Κωστόπουλος & Κωτουλοπούλου-Κωστοπούλου, 1998). Είναι ο μνημειακότερος από όλους τους γνωστούς Μακεδονικούς τάφους, ο μόνος με διώροφη πρόσοψη στην οποία εναλλάσσονται δύο αρχιτεκτονικοί ρυθμοί, ο δωρικός (στο κάτω τμήμα) και ο ιωνικός (στο επάνω τμήμα). Τέσσερις δωρικοί ημικίονες και δύο παραστάδες στις γωνίες κρατούν το επιστύλιο και τη δωρική ζωφόρο, στις μετόπες της οποίας αποδίδεται ζωγραφιστά η μυθική μάχη μεταξύ Λαπιθών και Κενταύρων (Αλλαμανή, 1995).

⁹ Περσεφόνη, θεά του Κάτω Κόσμου, γυναίκα του Πλούτωνα. Ιερό της δέντρο η ροδιά, κλαδιά και καρποί της οποίας συνδέονται με ταφικά έθιμα ακόμη και σήμερα, καθώς με καρπούς ροδιού στολίζουν τα κόλλυβα οι γυναίκες στην περιοχή.

¹⁰ Περιγραφή του μύθου της κρίσεως υπάρχει στο Γοργία του Πλάτωνα

¹¹ Ο θριγκός είναι το τμήμα εκείνο της ανωδομής ενός ναού στην Αρχαία Ελλάδα που βρίσκεται ακριβώς επάνω από τους τοίχους και τους κίονες

Μεγαλοπρεπής είναι η είσοδος του τάφου με ύψος 3,4 μ., δεξιά και αριστερά της οποίας, στα τέσσερα μεσοδιαστήματα ανάμεσα στους κίονες και τις παραστάδες, εικονίζεται πολύχρωμη η παράσταση της Κρίσης: ο νεκρός (μεσήλικας άντρας με δόρυ και ξίφος), ο ψυχοπομπός Ερμής, ο Αιακός που κάθεται σε βράχο και ο Ραδάμανθυς, οι δικαστές του Άδη (Παράρτημα, εικ.23) (Κωστόπουλος & Κωτουλοπούλου-Κωστοπούλου, 1998). Η σύνθεση εντάσσεται στη σφαίρα των θρησκευτικών δοξασιών των Ελλήνων και παραπέμπει στον πλατωνικό διάλογο του Γοργία. Η επιλογή της συγκεκριμένης εικονογράφησης μπορεί να συνδεθεί με την παρουσία και τη διδασκαλία του Αριστοτέλη στη Μίεζα, καθώς δεν απαντάται σε καμία άλλη μορφή εικαστικής τέχνης με αυτό τον τρόπο. Ο νεκρός είναι ο μόνος που δεν υπομνηματίζεται επιγραφικά, διότι αποτελεί προφανώς ένα πολύ γνωστό πρόσωπο στην κοινωνία της Μίεζας (Αλλαμανή, 1995).

Πάνω από το γείσο και από μία πολύχρωμη ζώνη με φυτική διακόσμηση, αναπτύσσεται η ιωνική ζωφόρος, στην οποία εικονίζεται ο αγώνας Ελλήνων και βαρβάρων, παράσταση που πιθανόν να παρουσιάζει συγκρούσεις μεταξύ Μακεδόνων και Περσών. Στον όροφο, ανάμεσα στους έξι ιωνικούς ημικίονες και τις δύο παραστάδες, ανοίγονται επτά ψευδοπαράθυρα, ενώ το τύμπανο του αετώματος είναι κενό (Αλλαμανή, 1995). Από τα ευρήματα συμπεραίνεται ότι το τύμπανο είχε ζωγραφική και πλαστική (από πηλό) διακόσμηση, που δυστυχώς δε διασώθηκε. Όλο το κτίσμα ήταν καλυμμένο με τύμβο διαμέτρου 10 μέτρων και ύψους 1,5 μέτρου. Όσο για την ταυτότητα του νεκρού, ο τάφος της Κρίσεως και Μέγας τάφος, είναι κατά πάσα πιθανότητα ο τάφος του Πευκέστα του Μιεζέα¹² (Βαλσαμίδης, Μίεζα: Νυμφαίο-Σχολή-Τάφοι, 2005). Το μέγεθος του τάφου, η αντικατάσταση του μύθου της Περσεφόνης από το μύθο της κρίσεως, προσδίδουν στο νεκρό άνδρα τη δύναμη και την αποδοχή που είχε στην γενετήριά του. Επιπρόσθετα, η απεικόνιση του νεκρού ενόπλου¹³ και το μέγεθος (διάμετρος 0,78 μ.) των εκτύπων των ασπίδων στην είσοδο του νεκρικού θαλάμου,

¹² Ο Πευκέστας είναι το ψηλό παλικάρι, υπασπιστής και σωματοφύλακας του Αλέξανδρου, στον οποίο εμπιστεύθηκε τα ιερά όπλα του Ναού της Τρωάδας Αθηνάς. «Πευκέστας ο την ιεράν ασπίδα φέρων, ην εκ του νεώ της Αθηνάς της Ιλιάδος λαβών άμα οι είχαν Αλέξανδρος και προ αυτού εφέρετο εν ταις μάχαις» (Αλεξάνδρου Ανάβαση Στ' 9/3).

¹³ Σύμφωνα με το μύθο δεν έπρεπε ο νεκρός να φέρει μπροστά στους κριτές οτιδήποτε πρόδιε την καταγωγή και τα πλούτη ή τη θέση του

φανερώνει ότι ο ένοπλος αυτός άνδρας φέρει ως άθλα τιμής τα ιερά όπλα του Αχιλλέα, τα όπλα που του εμπιστεύθηκε ο Αλέξανδρος να τα φέρει μπροστά από αυτό στην μάχη. Τέλος, η ανασκαφή του προθάλαμου από την αρχαιολόγο Λιάνα Στεφανή και τα θαυμάσια όπλα του νεκρού που συγκαταλέγονται στα ευρήματα, την ώθησαν να αναφέρει στην ανακοίνωσή της ότι: «*το σίγουρο είναι ότι ο νεκρός είναι άνδρας και μάλιστα στρατιωτικός με υψηλή θέση στη στρατιωτική ιεραρχία, όπως φαίνεται από τα θαυμάσια όπλα που τον συνόδευαν*» (Βαλσαμίδης , Μίεζα: Νυμφαίο-Σχολή-Τάφοι, 2005, σ. 75).

2.2.iii) Περιγραφή του αρχαίου Μακεδονικού τάφου των Ανθεμίων (3^{ος} αιώνας π. Χ.)

Ο τάφος των Ανθεμίων βρέθηκε τυχαία τα Χριστούγεννα του 1970 και ονομάστηκε έτσι από την αρχαιολόγο Κατερίνα Ρωμιοπούλου που τον ανέσκαψε, λόγω των τριών μεγάλων ανάγλυφων χρωματιστών ανθεμίων (ακροκεράματα) που επιφέρουν στο αέτωμα (Παράρτημα, εικ.24). Είναι διθάλαμος τάφος, με ύψος 6,25 μ. και πλάτος 5,25 μ. και ιωνική ναόσχημη πρόσοψη με κίονες και τριγωνικό αέτωμα. Στο τύμπανό της δεσπόζουσα θέση έχει το ζεύγος των θεών του κάτω κόσμου, ο Πλούτωνας και η Περσεφόνη (Παράρτημα, εικ. 25), ενώ τα τρία ανθεμωτά ακρωτήρια που κοσμούν το αέτωμα, διατηρούν ανέπαφο το έντονο κόκκινο και μπλε χρώμα. Στον προθάλαμο, ολόκληρη η θολωτή οροφή του είναι ζωγραφισμένη με νερολούλουδα και ανθέμια σε λευκές και ιώδεις αποχρώσεις, πάνω σε γαλάζιο βάθος που θυμίζει επιφάνεια λίμνης (Ρωμιοπούλου, 1997). Κοιτάζοντας την εικόνα του Πλούτωνα και της Περσεφόνης, προβάλλεται μπροστά στα μάτια του επισκέπτη η ποιητική αφήγηση στη ραψωδία Λ της Οδύσσειας, η «Νέκυια»¹⁴ (Βαλσαμίδης , Μίεζα: Νυμφαίο-Σχολή-Τάφοι, 2005). Η στοχαστική μορφή της γυναίκας που στηρίζει το χέρι της στο πηγούνι, είναι ζωγραφισμένη με τέτοια πλαστικότητα που αποπνέει την υψηλή τέχνη της ζωγραφικής που αναπτύχθηκε στη Μακεδονία κατά την ελληνιστική περίοδο. Η εικόνα των θεών

¹⁴ Νέκυια ήταν η προσφερόμενη στους νεκρούς θυσία και ο εξορκισμός των ψυχών τους, ώστε να αποκαλύψουν το μέλλον. Νέκυια στον Όμηρο αποκαλείται η ραψωδία Λ, στην οποία συνομιλεί ο Οδυσσεύς με τους νεκρούς στο στόμιο του Άδη

του Άδη, οι ζώνες με εναλλαγές ανθεμίων και ανθέων λωτού, οι ταινίες με κυμάτια σε αποχρώσεις του μπλε και του κόκκινου, είναι εντυπωσιακές για τον επισκέπτη (Ζαρζώνης, 2009).

Το νεκρικό θάλαμο σφράγιζε εντυπωσιακό μαρμαρίνο θύρωμα με βαριά δίφυλλη θύρα κοσμημένη με ανάγλυφα καρφιά (Παράρτημα, εικ.26). Σήμερα, λόγω του υπερβολικά μεγάλου βάρους της, η μαρμαρένια αυτή πόρτα που ζυγίζει περί τους 3 τόνους, είναι πεσμένη στο εσωτερικό του νεκρικού θαλάμου, καθώς ο σιδερένιος μηχανισμός στερέωσης και λειτουργίας της, αλλοιώθηκε από την οξείδωση. Το μάρμαρο είναι της περιοχής καθώς το Βέρμιο και τα Πιέρια έχουν πλούσιο μάρμαρο (Ζαρζώνης, 2009). Στο εσωτερικό του θαλάμου σώζεται μία τετράπλευρη λίθινη βάση που περιείχε πιθανόν τη λάρνακα με τα οστά του νεκρού. Η κατασκευή του τάφου, ο πλούσιος διάκοσμος του και τα κτερίσματά του, μας επιτρέπουν να υποθέσουμε ότι η λάρνακα μπορούσε να είναι ένα πολυτελές κιβώτιο από ξύλο, ή ασήμι, ή και χρυσό. Η αρχαιολόγος Κ. Ρωμιοπούλου μας πληροφορεί ότι στα εξωτερικά τοιχώματα της σαρκοφάγου ήταν ζωγραφισμένα κλαδιά ελιάς. Αν στα κλαδιά αυτά της ελιάς αντιστοιχούσε και στεφάνι ελιάς, τότε μπορούμε να υποθέσουμε ότι η λάρνακα ήταν στεφανωμένη και ο νεκρός κάποιος επιφανής. Ο ζωγραφικός διάκοσμος της σαρκοφάγου αφανίστηκε από την υγρασία και από τα πλούσια κτερίσματά του απέμειναν ελάχιστα, ανάμεσα στα οποία και υπολείμματα ανάγλυφων διακοσμήσεων της νεκρικής κλίνης, από ελεφαντοστό. Σήμερα ο τάφος είναι επισκέψιμος, έχει κατασκευαστεί σύγχρονη κλίμακα με σκοπό να συγκαταεί τα φυσικά τοιχώματα και να διευκολύνει τους επισκέπτες, καθώς και μία καινούργια σιδερένια πόρτα που προστατεύει τα χρώματα της πρόσοψης του μνημείου από τον ήλιο. Το οικονομικό κόστος αυτής της κατασκευής ανέλαβε να καλύψει ο Γιάννης Μπουτάρης (Βαλσαμίδης, Μίτζα: Νυμφαίο-Σχολή-Τάφοι, 2005).

2.2. iv) Περιγραφή του αρχαίου Μακεδονικού Τάφου του Kinch (3^{ος} αιώνας π. Χ.)

Ο τάφος πήρε το όνομά του από το Δανό αρχαιολόγο Κ. F. Kinch που τον ανέσκαψε το 1880 και πρόκειται για ένα μικρό διθάλαμο τάφο με απλή δωρική πρόσοψη (Παράρτημα, εικ. 27). Το άνοιγμα της θύρας πλαισιώνεται από δύο παραστάδες που στηρίζουν το επιστύλιο και τη δωρική ζωφόρο με τα τρίγλυφα και τις μετόπες. Μια

θαυμάσια ζωγραφική σύνθεση που υπήρχε στο εσωτερικό του τάφου σήμερα δεν διασώζεται. Στο σχέδιο της πρώτης δημοσίευσης του μνημείου απεικονίζεται μια τοιχογραφία (Παράρτημα, εικ.28) που παριστάνει ένα Μακεδόνα ιππέα να επιτίθεται σε ένα Πέρση, που τρομοκρατημένος προσπαθεί να καλυφθεί με μία μακεδονική ασπίδα (Αλλαμανή, 1995). Η εικόνα κάλυπτε τον τοίχο απέναντι από την είσοδο και αποτελούσε το πρώτο δείγμα αρχαίας Μακεδονικής ζωγραφικής, αγνώστου ζωγράφου, μεταγενέστερου του Απελλή¹⁵. Ο τάφος βρίσκεται μεταξύ του Κάτω Αγίου Νικολάου και της γέφυρας των Λευκαδίων και περιγράφεται από τον ιστορικό Στουγιαννάκη στην ιστορία του για τη Νάουσα το 1924, απέχει δε από τον Τάφο της Κρίσεως περίπου 500 μέτρα κατά τον αρχαιολόγο Φ. Πέτσα (Βαλσαμίδης, Μίεζα: Νυμφαίο-Σχολή-Τάφοι, 2005).

2.3 Το αρχαίο, των πρώιμων Ρωμαϊκών χρόνων θέατρο της Μίεζας

Θέατρο του μεγάλου Ελληνιστικού οικισμού της Αρχαίας Μίεζας ανακαλύφθηκε το 1992 και ανασκάφθηκε από την αρχαιολόγο κ. Βικτώρια Αλαμανή, το 1993. Το θέατρο (Παράρτημα, εικ.29), έχει διαμορφωθεί σε μία πλαγιά με ανατολικό προσανατολισμό, πολύ κοντά στον Κάτω Άγιο Νικόλαο. Το κοίλο του, που είναι σχεδόν ημικυκλικό, είναι λαξευμένο σε πορώδη βράχο και χωρίζεται σε πέντε κερκίδες με τέσσερις κλίμακες. Οι έξι πρώτες από τις 14 σειρές του, διατηρούν προσθήκες πώρινων τεμαχίων (Βαλσαμίδης, Μίεζα: Νυμφαίο-Σχολή-Τάφοι, 2005). Η ορχήστρα έχει 22 μέτρα διάμετρο, όσο και το μήκος του σκηνικού οικοδομήματος, το οποίο αποτελείται από το προσκήνιο και την κυρίως σκηνή. Το προσκήνιο και η σκηνή εισχωρούσαν μέσα στην ορχήστρα, ενώ οι ανάγκες των παραστάσεων υπηρετούνταν από τρία θυραία ανοίγματα. Σήμερα ελάχιστα μόνο υπολείμματα της σκηνής έχουν διατηρηθεί, ενώ σώζεται μόνο το βόρειο τμήμα του προσκηνίου με δύο ημικίονες και ένα θυραίο άνοιγμα. Στις κατώτερες θέσεις, η επικάλυψη μαρμάρινης λατύπης αφήνει πιθανό το ενδεχόμενο να υπήρχαν μαρμάρινοι θρόνοι και πολυτελούς κατασκευής θέσεις για τις εξέχουσες προσωπικότητες (Αλλαμανή, 1995). Η συνύπαρξη ελληνικών και ρωμαϊκών

¹⁵ Ο Απελλής ζωγράφιζε έφιππους (τον Αντίγονο, τον Νεοπτόλεμο, τον Αλέξανδρο κ.α) και ένα τέτοιο πρότυπο είχε ο ζωγράφος που φιλοτέχνησε τη σύνθεση

στοιχείων τοποθετεί τη χρονολόγηση του θεάτρου στα πρώιμα Ρωμαϊκά χρόνια (Κουκουβού Α., 2004).

Κεφάλαιο 3: Η Νάουσα στην Επανάσταση του 1821. Ο «χαλασμός» της πόλης και η θυσία των Ναουσαίων γυναικών ή το Ζάλογγο της Μακεδονίας

ΕΤΕΡΟΝ ΣΑΙΠΦΙΚΟΝ

«ΕΛΛΑΣ άύχει μη εκλόου πεσούσα.

Ει γαρ εν πτώσει σοφίας γόνιμος,

τις ποτ' ορθωθείσα δ' έση σοφία;

Η γ' αμίμητος»

(Επίγραμμα Αναστάσιου Καμπίτου¹⁶)

«Ελλάς, στάσου περήφανη, σ' απελπισιά μην πέφτεις γιατί σκλαβώθηκες.

Αν είσαι στη σκλαβιά σου πηγή σοφίας,

λεύτερη πόσο σοφή θε να 'σαι;

Θα' σαι η αμίμητη.

(Γαβρηλίδης, 2001, σ. 62)

Σύμφωνα με τον ιστορικό Α. Κολτσίδα (2010), είναι ευτυχείς και μακάριες εκείνες οι πόλεις που το όνομά τους γράφτηκε με χρυσά γράμματα στην ιστορία του κόσμου, χάρη στη γενναιότητα και την αυτοθυσία των κατοίκων τους. Μα ευτυχέστερες και μακαριότερες είναι εκείνες που το όνομά τους γράφτηκε στο βιβλίο του ουρανού, που αξιώθηκαν τα τέκνα τους να γίνουν μάρτυρες, θυσιάζοντας τη ζωή τους για χάρη του Χριστού και της πίστεως (Παράρτημα, εικ.30). Μία από τις πόλεις αυτές είναι και η ηρωϊκή πόλη της Νάουσας, η οποία δεν καυχάται μόνο για τους εθνομάρτυρες που σφαγιάστηκαν από τους Τούρκους κατά την καταστροφή που ακολούθησε την επανάστασή τους, ούτε μόνο για τις γυναίκες που με αυτοθυσία έπεσαν στα νερά της Αράπιτσας για να μην πέσουν στα χέρια των διωκτών τους. Καυχάται και σεμνύνεται περισσότερο για τους νεομάρτυρές της, που όταν τους ζητήθηκε να αρνηθούν την πίστη

¹⁶ Ναουσαίος δάσκαλος του 18^{ου} αι., διετέλεσε μαθητής του Αθανασίου του Πάριου, μετέπειτα αγίου της Εκκλησίας. Διαδέχθηκε στη σχολή της Νάουσας τον ιερομόναχο Αμφιλόχιο Παρασκευά. Στο «Ταμείο Ορθοδοξίας», που εκδόθηκε το 1780 στη Βενετία από τον επίσκοπο Καμπανίας Θεόφιλο, περιέχονταν τρία επιγράμματά του.

τους για να γλυτώσουν τη ζωή τους, ομολόγησαν με γενναιότητα το Χριστό και δέχτηκαν μαρτυρικό με αποκεφαλισμό θάνατο, την Κυριακή του Θωμά το 1822 (Κολτσίδα, 2010).

Την αιματοβαμμένη αλλά ένδοξη σελίδα της ιστορίας της πόλης της Νάουσας περιγράφουν Έλληνες και ξένοι ιστορικοί της εποχής, αλλά και νεότεροι ερευνητές και ιστορικοί σε μελέτες και συγγράμματά τους, ενώ έχει αποτελέσει πηγή έμπνευσης ποιητών και δραματουργών, χαρακτηρίζοντας την ως «το Ζάλογγο της Μακεδονίας» (Οικονόμου).

3.1 Η Επανάσταση του 1821 στη Μακεδονία. Η εξέγερση του Βερμίου

Η επαρχία του 19^{ου} αιώνα βρίσκει την περιοχή του Βερμίου έτοιμη για αντίσταση και αγώνα ενάντια στους Τούρκους κατακτητές. Την εποχή αυτή μεγάλοι ηρωικοί οπλαρχηγοί δρουν με σκοπό το γενικό ξεσηκωμό του Γένους για ελευθερία και ανεξαρτησία. Έτσι, από τα πρώτα χρόνια του 19^{ου} αιώνα φάνηκαν τα πρώτα δείγματα αντίστασης των αρματολών (Παράρτημα, εικ.31) του Βερμίου που υπεράσπιζαν την περιοχή της Βέροιας και της Νάουσας (Κολτσίδα, 2010). Οι Έλληνες οπλαρχηγοί δημιούργησαν ετοιμοπόλεμα τμήματα ανταρτών, τα λεγόμενα αρματολίκια, τα οποία ενίσχυαν με όπλα και πυρομαχικά. Σε αυτή την κατεύθυνση συνέβαλαν και οι απλοί άνθρωποι της ορεινής υπαίθρου, ενώ σε κάθε σπίτι της επαρχίας της Βέροιας και της Νάουσας, υπήρχε ένας αργαλειός στον οποίο οι γυναίκες ύφαιναν υφαντά, τα πουλούσαν και τα έσοδα τα διέθεταν στο πολεμικό ταμείο για την ενίσχυση του αγώνα. Η πρώτη οργανωμένη προσπάθεια για επαναστατική δράση άρχισε μετά από συνεννοήσεις των οπλαρχηγών του Βερμίου με οπλαρχηγούς του Ολύμπου και των Περίων. Έγιναν όμως αντιληπτές από τον Τούρκο στρατιωτικό διοικητή Μεχμέτ Εμίν Εμπού Λουμπούτ πασά, ο οποίος πήρε πρόσθετα μέτρα, ενίσχυσε την υπάρχουσα τουρκική φρουρά, απέστειλε έμπειρους αξιωματικούς στην περιοχή και διέταξε τη σύλληψη προκρίτων και υπόπτων Ελλήνων (Βουδούρης, 2005). Η άμεση αντίδραση του Τούρκου διοικητή ανέβαλε για λίγο τα επαναστατικά σχέδια στην περιοχή, όμως τα γεγονότα θα εξελιχθούν ραγδαία και οι τρεις περίφημοι οπλαρχηγοί-αρματολοί, Καρατάσος από τη Βέροια (Παράρτημα, εικ.32), Ζαφειράκης (Παράρτημα, εικ.33) από τη Νάουσα και Γάτσος από την Έδεσσα (Παράρτημα, εικ.34), μνημένοι στη Φιλική

Εταιρεία, θα πρωταγωνιστήσουν στα επαναστατικά γεγονότα της Νάουσας (Στουγιαννάκης, 1993).

Στο μοναστήρι της Παναγίας Δοβρά¹⁷ οι τρεις οπλαρχηγοί συναντιούνται με το Γεώργιο Νιόπλιο από τη Σιάτιστα, τον Ιωάννη Παπαρέσκα από την Καστοριά και τον Παναγιώτη Ναούμ από την Έδεσσα και μαζί με τους αρματολούς του Ολύμπου αποφάσισαν με ορμητήρια τη Νάουσα, την Καστανιά και τη Σιάτιστα να εξαπολύσουν επίθεση εναντίον των Τούρκων της ευρύτερης περιοχής (Χατζιωάννου, 2010). Γνωρίζοντας ότι η επανάσταση θα προκαλούσε την οργή των Τούρκων, μήνυσαν στους προύχοντες των χωριών να στείλουν όλο τον άμαχο πληθυσμό στη Νάουσα, καθώς αποτελούσε το μόνο απόρθητο φρούριο της περιοχής. Τρόφιμα και πολεμοφόδια επίσης συγκεντρώθηκαν στη Νάουσα, ενώ τα οπλοποικίδια της πόλης εργάζονται μέρα και νύχτα χωρίς διακοπή. Παράλληλα γίνονται εργασίες επισκευής του τείχους της πόλης, ενώ ο επαναστατικός πυρετός στη Νάουσα ανεβαίνει, καθώς οι Ναουσαίοι πληροφορούνται τις ελληνικές επιτυχίες στη Νότιο Ελλάδα. Στη Νάουσα ο τούρκικος πληθυσμός και στρατός είναι περιορισμένος χάρη στα ειδικά προνόμια που είχε εξασφαλίσει η πόλη από την ίδρυσή της. Υπάρχουν μόνο ορισμένοι εκπρόσωποι των τουρκικών αρχών και οι συνοδοί τους (ο.π.).

Όταν όλα πια είναι έτοιμα και στις 19 Φεβρουαρίου του 1822, την Κυριακή της Ορθοδοξίας, στον ιερό μητροπολιτικό ναό του Αγίου Δημητρίου κηρύσσεται η επανάσταση της Νάουσας, που ουσιαστικά ήταν επανάσταση της Κεντρικής, Δυτικής Μακεδονίας και του Ολύμπου, αφού στις αποφάσεις συμμετείχαν και οι αρχιαρματολοί αυτών των περιοχών. Το κλίμα ήταν πανηγυρικό, ο πατριωτικός λόγος του πρωτοσύγκελου του μητροπολίτη Βεροίας Γρηγορίου, αλλά και ο λόγος του Λογοθέτη Ζαφειράκη, με τη ρητορική του ικανότητα, εξύψωσαν το επαναστατικό φρόνημα του πλήθους και ο ενθουσιασμός των Ναουσαίων ήταν τέτοιος ώστε συγκεντρώθηκαν όλοι στον Πύργο του Ζαφειράκη και δίνοντας όρκο πίστης και θυσίας σήκωσαν τη σημαία

¹⁷ Ι.Μ. Παναγίας Ντοβρά ή Κουκουμητριότισσας ή Καλή Παναγιά. Ιδρύθηκε το 1635, το καθολικό της είναι αφιερωμένο στη Ζωοδόχο Πηγή και υπήρξε το κέντρο των επαναστατικών εξελίξεων του 1822. Για το λόγο αυτό ισοπεδώθηκε από τους Τούρκους, ο ηγούμενος Γεράσιμος απαγχονίστηκε και η περιουσία της μονής δημεύθηκε. Ανασυστάθηκε το 1994 και σήμερα αποτελεί πνευματικό κέντρο της περιοχής.

της επανάστασης (Παράρτημα, εικ.35). Η σημαία αυτή έφερε το μυθικό αναγεννώμενο φοίνικα με την επιγραφή «εν τούτω νίκα» ως επιγραφή, αλλά και το «Μάχου υπέρ πίστεως και πατρίδος» στο κάτω μέρος (Φιλιππίδης, 1881).

«Αδύνατον να περιγραφή η γενική συγκίνησις, ήτις είχε τότε καταλάβει τα πλήθη. Και εν όσω μεν ωμίλει ο Πρωτοσύγκελλος και ο Ζαφειράκης, ουδόλως διεταράσσετο η ησυχία του πλήθους, αλλ' ότε ο ιερεύς έλαβεν εις χείρας το ιερόν λάβαρον, ο ενθουσιασμός πάντων εκορυφώθη και άπαντες έκραζαν ότι μετά χαράς θέλουσιν αποθάνει μάλλον παρά να προδώσωσι την ελπίδα του Έθνους.» (Στουγιαννάκης, 1993, σσ. 136-137)

Αμέσως μετά, εκλέχθηκε Τετραμελής Επιτροπή με πρόεδρο τον Ζαφειράκη ο οποίος θα διεύθυνε τον αγώνα και τον Καρατάσο ως αρχηγό της επανάστασης και στρατιωτικό ηγέτη του Βερμίου. Στις διαταγές του Καρατάσου τέθηκαν όλες οι δυνάμεις, ο ένοπλος

Σχέδιο Καρατάσου για την κατανομή των δυνάμεων των αγωνιστών της Νάουσας – 1822						
Αγωνιστικά σώματα			Στρατιωτική κατάταξη		Φρουρές σε διόδους (περάσματα)	
Δύναμη ανδρών	Προέλευση ανδρών	Αρχηγός	Φύλαξη	Αρχηγός	Διόδος	Αφροί
1200	Νάουσα, Κλέφτες Βερμίου	Γέρο Καρατάσος	Πρώτη	Γέρο Καρατάσος, Τσιάμης Καρατάσος	Λουδία Ανατολική Νάουσας, στα πελάγια	80
1000	Νάουσα	Ζαφειράκης				
650	Νάουσα	Γιαννάκης Καρατάσος	Δεύτερη	Αγγελής Γάτσος, Αδελφοί Σιούγκαρα	Λουδία Ανατολική Νάουσας, στα πελάγια	Τσίρνο Πέρις
450	Πέριξ οικισμοί: Δαρζόλοβο, Οσλιανη κά.	Αγγελής Γάτσος, Αδελφοί Σιούγκαρα				
160	ΒΑ χωριά	Μιγάλης Κούντσης				
230	Διχαλείρι, Αρκοδόχαρι, Σκουτίνα	Τσιάμης Καρατάσος	Τρίτη	Γιαννάκης Καρατάσος	Λουδία Βόρειες περαχές, στα χωριά Αράχωνη και Μάνα	110
300	Παλαιάμοι, κλέφτες της περιοχής	Καμπίτης, Κατσαούνης, Μαλάμος				
700	Πέριξ οικισμοί	Καραματάκης, Τσίρνο Πέτρις				

πληθυσμός και οι κλέφτες των ορεινών περιοχών. Ο ίδιος οργάνωσε σχέδιο κατανομής των αγωνιστών, διανέμοντας τις στρατιωτικές δυνάμεις (περίπου 4500-5000 άνδρες) σε όλη την περιοχή της Νάουσας και την περιοχή του Λουδία ποταμού (Κολτσίδα, 2010, σσ. 71-72).

Το σχέδιο της επανάστασης ξεκινάει με πρώτη επιχείρηση την εκστρατεία για την κατάληψη της Βέροιας. Έτσι, ο Καρατάσος, στις 4 Μαρτίου 1822 με δύναμη 1800 ανδρών και τις ομάδες των οπλαρχηγών Αγγελή Γάτσου, Ραμαντάνη και Σιούγγαρη, οδεύουν προς τη Βέροια με ενισχυμένο ηθικό και υπολογίζοντας και στις δυνάμεις των Ολύμπιων αγωνιστών, ελπίδα που διαψεύστηκε όταν καθοδόν προς τη Βέροια πληροφορήθηκαν ότι οι Ολύμπιοι δε θα έρθουν προς βοήθειά τους (ο.π.). Παρά τη δυσάρεστη αυτή εξέλιξη, ο Καρατάσος επιχειρεί νυχτερινό αιφνιδιασμό με κλέφτικη στρατηγική στην πόλη της Βέροιας, αλλά συναντά ισχυρή αντίσταση από τους Τούρκους και εσπευσμένα προστάζει αποχώρηση. Φεύγοντας οι οπλαρχηγοί από τη Βέροια, οχυρώνονται ο μεν Γάτσος στη μονή Προδρόμου (δίπλα στον Αλιάκμονα) στη Βέροια (Παράρτημα, εικ.36), ο Καρατάσος με 250 εκλεκτούς πολεμιστές του στο

μοναστήρι της Δοβράς (Παράρτημα, εικ.37), ενώ τα σώματα των Σιουγγαράϊων, Ραμαντάνη και Ζαφειράκη πιάνουν τα γύρω περάσματα (Χατζηγιάννου, 2010).

Στο μεταξύ, ο Τούρκος σερασκέρης¹⁸ της Λάρισας, Αχμέτ Χουρσίτ, έχοντας πληροφορηθεί τα μηνύματα της εξέγερσης στη Νάουσα, τη Βέροια και τον Όλυμπο και θέλοντας να ασφαλίσει τα βόρεια τμήματά του από κατερχόμενη επίθεση των Ελλήνων οπλαρχηγών, αντικαθιστά το διοικητή της Βέροιας Χουσεϊν Βεήζ με τον έμπιστό του συνταγματάρχη Σουλεϊμάν Κόντο ως γενικό δερβέναγα. Οθωμανικό έγγραφο της Βεροίας-Ναούσης, που διασώζεται στα Ιστορικά Αρχεία Μακεδονίας Β', με τίτλο «Περί διορισμού νέου ντερβέναγα εις τον καζάν Βεροίας ένεκα του επικρατούντος επαναστατικού πνεύματος εις τους Έλληνας» αναφέρει:

«Επειδή παρέστη ανάγκη απολύσεως του μέχρι τούδε ντερβέναγα του ντερβενίου Βεροίας και σφραγιδοφύλακος ημών (Χουσεϊν Βεήζ) και διορισμού ενός ικανού, πεπειραμένου και γενναίου ντερβέναγα συνεπεία της εν τω μεταξύ εκδηλωθείσης ανταρσίας των απίστων Ελλήνων της περιφέρειας ταύτης, σοι γνωρίζω ότι ανετέθη εις σε το αξίωμα του ντερβέναγα του ντερβενίου τούτου. Μόλις λάβεις γνώσιν του διορισμού σου, να σπεύσης όπως διοικήσει..... και επιμεληθής της υπερασπίσεως αυτού κατά των στασιασάντων εν τη περιφέρεια ταύτη Ελλήνων απίστων.

Τη 21^η Τζεμάζη ουλ εβέλ 1237 (13 Φεβρουαρίου 1822)» (Κολτσίδας, 2010, σ. 75)

3.2 Η νικηφόρα μάχη στη μονή της Παναγίας Δοβρά στη Βέροια, το Μάρτιο του 1822

Οι στρατιωτικές αρχές της Βέροιας για αρκετό καιρό μένουν αδρανείς, όμως τελικά στις 12 Μαρτίου του 1822 επιτίθενται στη μονή της Παναγίας Δοβρά. Ο Μεχμέτ Αγάς με 4000 πεζούς και ιππείς, ξεκινούν μεγάλη επίθεση που όμως τα οργανωμένα σώματα του Καρατάσου τους καταφέρνουν άμεσα και ακαριαία πλήγματα. Ο αυλόγυρος του μοναστηριού μετατρέπεται σε πεδίο μάχης, ο πληθωρικός Καρατάσος ενθουσιάζει

¹⁸ τίτλος στρατιωτικού διοικητή ή αξιωματούχου στην Οθωμανική Αυτοκρατορία

τους άνδρες του και εμπνέει φόβο και τρόμο στους εχθρούς. Οι Τούρκοι αρχικά οπισθοχωρούν, αλλά μετά από δύο ώρες ξεκινούν νέα επίθεση πιο λυσσαλέα και με περισσότερη ορμή. Φτάνουν στη μάνδρα του μοναστηριού και προσπαθούν να στήσουν τη σημαία τους. Στο κρίσιμο αυτό σημείο καταφθάνουν ενισχύσεις από τους Γάτσο και Ζαφειράκη και αναγκάζουν τα Οθωμανικά στρατεύματα σε δεύτερη υποχώρηση. (Στουγιαννάκης, 1993).

Στην τρίτη και τελική επίθεση το πεδίο της μάχης θα γεμίσει με τουλάχιστον 1500 νεκρούς και τραυματίες Τούρκους σε αντίθεση με τους ελάχιστους Έλληνες. Μετά τη συντριπτική ήττα των Τούρκων στη μονή της Παναγίας Δοβρά ο Καρατάσος θα επιστρέψει στη Νάουσα, καταστρέφοντας παράλληλα τουρκικά ορμητήρια στα γύρω χωριά, ενώ ο Μεχμέτα Αγάς ντροπιασμένος από τη βαριά ήττα εξαπέστειλε λυσσαλέα επίθεση στη Βέροια και στη γύρω περιοχή της, με συλλήψεις, θανατώσεις και καταστροφές. Συλλαμβάνει 80 πρόκριτους από τη Βέροια, γυναικόπαιδα από τα γύρω χωριά και πυρπολεί πολλά χωριά σε όλη την έκταση από την Έδεσσα μέχρι τη Βέροια σφαγιάζοντας το χριστιανικό πληθυσμό τους. Θανατώνει με αγχόνη τον ηγούμενο της Παναγίας Δοβρά Γεράσιμο στην πλατεία Ωρολογίου της Βέροιας και καταληστεύει τις μονές Παναγίας Δοβρά, Καλλίπετρας και Προδρόμου (Κολτσίδα, 2010).

Οι απροσδόκητες για την τουρκική πλευρά εξελίξεις, ωθούν το Βαλή της Θεσσαλονίκης Εμπού Λουμπούτ να αναφέρει τα γεγονότα στην Κωνσταντινούπολη και να ζητήσει από το Σουλτάνο καθοδήγηση. Ο Σουλτάνος στέλνει αμέσως φερμάνι και τον διατάζει να εκστρατεύσει το ταχύτερο και να τιμωρήσει τους άπιστους Ναουσαίους που εξακολουθούν να ενισχύουν τα επαναστατικά σώματα. Για την ακρίβεια, τον διατάζει να απαλειφθεί από προσώπου γης η καταραμένη αυτή εστία, να εκτελεστούν οι άπιστοι κάτοικοι της πόλης της Νάουσας, οι γυναίκες και τα παιδιά τους να υποδουλωθούν, τα υπάρχοντά τους να μοιραστούν στους πιστούς νικητές, τα δε σπίτια τους να παραδοθούν στη φωτιά (Χατζηιωάννου, 2010).

3.3 Τα αντίποινα για την εξέγερση και η πορεία του τούρκου στρατάρχη Εμπού Λουμπούτ στη Νάουσα

Ο Τούρκος Στρατάρχης Μεχμέτ Εμίν Εμπού Λουμπούτ με 6000 πεζούς και ιππείς φθάνει στα πρόθυρα της Νάουσας (μεταξύ των περιοχών Ροδιάς και Χωροπανίου), όπου και στρατοπεδεύει. Οι τουρκικές δυνάμεις ενισχύονται με τακτικό αλλά και

άτακτο στρατό, χωρικούς, τσιγγάνους και Εβραίους. Οι επαναστατημένοι Ναουσαίοι βλέποντας να έρχονται προς αυτούς όλες οι δυνάμεις του Στρατάρχη, οχυρώνονται στα πιο γνωστά και ασφαλή μέρη της Κω(ου)τίχας και της Σμίξης (Μπλιάτκας, 2009).

Στο στρατόπεδο της Κωτίχας παρουσιάζεται ο έμπιστος του Στρατάρχη Ισούφ Μπέης, τον οποίο υποδέχθηκε ο ίδιος ο Καρατάσος με χαμόγελα και φιλοφρονήσεις. Ο Ισούφ, μετά τις τυπικές ανταλλαγές φιλοφρονήσεων, εξηγεί στον Καρατάσο το λόγο της επίσκεψής του, που δεν είναι άλλος από την πρόταση για συμβιβασμό και παραίτηση από την επανάσταση με αντάλλαγμα, αμνηστία, πλούτο και δόξα. Ο Καρατάσος αρνείται και διατάζει δέκα από τα παλικάρια του να συνοδέψουν τον Ισούφ Μπέη στον άρχοντα της Νάουσας, το Ζαφειράκη. Στο Ζαφειράκη ο Ισούφ Μπέης αναφέρει ότι ο Σουλτάνος είναι πολύ οργισμένος με την επανάσταση της πόλης της Νάουσας, μιας πόλης που έχει ιδρυθεί από τον άγιο και σεπτό Γκαζή Εβρενό και που ονομάζεται «κήπος της βασιλομήτορος». Για να μην μετατραπεί αυτή η πόλη σε ερείπια προτείνει, να αποπλιστούν όλοι οι πολίτες, να παραδοθούν στο Στρατάρχη όσοι οπλαρχηγοί και οπλίτες ήρθαν από άλλες πόλεις και μαζί τους ο άρχοντας της επαναστατικής επιτροπής και 30 πρόκριτοι. Για τον πρώτο όρο ο Ζαφειράκης πρότεινε να συγκληθεί συνέλευση στην οποία θα αποφάσιζε ο λαός. Για τους υπόλοιπους όρους η απάντησή του ήταν αρνητική, καθώς όπως υποστήριξε, η Νάουσα δεν θα μπορούσε να στείλει ομήρους στο Στρατάρχη άνδρες με όπλα στα χέρια και δίψα για την ελευθερία (ο.π.).

Ο Ισούφ διανυκτερεύει στο σπίτι του Ζαφειράκη και λίγο πριν κοιμηθεί του διατυπώνει μία αντιπρόταση, ότι δηλαδή η πόρτα της αμνηστίας θα μπορούσε να κλείσει με 1000 ή 500 πουγκιά. Την επόμενη μέρα ο Ζαφειράκης παρουσιάζει στη συνέλευση τους όρους του Στρατάρχη, έτσι όπως διατυπώθηκαν αυτοί από τον απεσταλμένο του και εισπράττει την αρνητική απάντηση από το λαό της Νάουσας την οποία και ανακοινώνει στον Ισούφ Μπέη. Η αντιπρόταση επαναλαμβάνεται για δεύτερη φορά και το ποσό μειώνεται φτάνοντας στα 100 πουγκιά. Οι υπερασπιστές της πόλης μένουν ασυγκίνητοι, καθώς γνωρίζουν το δαιμονικό χάρισμα των Τούρκων να καταπατούν τις συμφωνίες που κάνουν με τους χριστιανούς ραγιάδες, κι έτσι ο απεσταλμένος της ειρήνης φεύγει χωρίς να έχει πετύχει κάποια συμφωνία (Χατζηιωάννου, 2010).

Ο Ζαφειράκης καλεί στην πόλη τον Καρατάσο και το Γάτσο με σκοπό να οργανώσουν την άμυνα της πόλης. Την κρίσιμη αυτή στιγμή καταφθάνει στη Νάουσα «το λιοντάρι της Κατερίνης», «ο αετός του Ολύμπου», ο καπετάν Διαμαντής, αναπτερώνοντας τις

ελπίδες των Ναουσαίων. Οι μάχες στη γύρω περιοχή είναι καθημερινές, οι εχθρικές δυνάμεις επιχειρούν να καταλάβουν θέσεις όλο και πιο κοντά στα τείχη της πόλης αλλά δεν τα καταφέρνουν (Μπλιάτκας, 2009). Μετά το Σάββατο του Ακαθίστου οι εχθροπραξίες σταματούν. Στο δρόμο της Παναγιωπούλας εμφανίζεται κάποιος που έχει δραπετεύσει από τις φυλακές της Νάουσας, ονομαζόμενος Αναστάσιος Τζίντζιος. Τον συνοδεύει ένας Τούρκος και ο μεν δραπέτης φωνάζει «σωθήκαμε, γλιτώσαμε», ο δε τούρκος «σελιαμέτ, αφ βεριλντί, αφ γκετιριόρουμ» που σήμαινε «σωτηρία, δόθηκε συγχώρεση, φέρνω αμνηστία». Κι ενώ όλοι προσπαθούν να καταλάβουν τι σημαίνουν αυτά τα λόγια, κάποιος από το πλήθος πυροβολεί και σκοτώνει τον Τούρκο που ακολουθούσε το Τζίντζιο, μη γνωρίζοντας ότι ήταν ο νέος Βοεβόδας της πόλης και το χαρτί που κρατούσε στα χέρια του ήταν το έγγραφο της αμνηστίας που ο μεγάλος Βεζίρης έδινε στους Ναουσαίους. Η ευκαιρία για αμνηστία και σωτηρία χάνεται οριστικά και οι επιθέσεις εντείνονται, καθώς οι δυνάμεις του Λουμπούτ επιχειρούν με σφοδρότητα να μπουν στην πόλη προσβάλλοντάς την από τέσσερα μέρη (Παράρτημα, εικ.38). Στο εχθρικό στρατόπεδο συνέχεια καταφθάνουν όλο και περισσότερες ενισχύσεις, ενώ οι Ναουσαίοι είναι αδύνατο να ενισχυθούν. Σφοδροί βομβαρδισμοί συνεχίζονται αδιάκοπα και το Πάσχα εορτάζεται υπό τον ήχο αυτών των συνεχών βομβαρδισμών. Οι Ναουσαίοι ψάλλουν το «Χριστός Ανέστη» με τα συναισθήματά τους ανάμεικτα. Αρχίζει να καλλιεργείται πνεύμα ηττοπάθειας και απαισιοδοξίας (Χατζηγιάννου, 2010).

3.4 Άλωση και καταστροφή της πόλης, το Ολοκαύτωμα της Νάουσας

Οι Τούρκοι μαινόμενοι, καταφέρνουν να μπουν στη Νάουσα από το αφύλακτο μέρος μιας περιοχής που λέγεται «Αλώνια» (Παράρτημα, εικ.39) και από την πύλη του τείχους μπροστά από το ναό του Αγίου Γεωργίου (Παράρτημα, εικ.40), την οποία είτε βρήκαν ανοικτή, είτε τους υποδείχθηκε με προδοσία από τους πολιτικούς αντίπαλους του Ζαφειράκη, Μάμαντη και Αντωνάκη. Ποια από τις δύο εκδοχές είναι η σωστή, δηλαδή αν ήταν προδοσία ή απλά οι Τούρκοι κατάφεραν να παραβιάσουν την πύλη, δεν ξεκαθαρίστηκε ποτέ. Με όποιο τρόπο και να έγινε, όταν η τούρκικες δυνάμεις μπήκαν από την πύλη του Αγίου Γεωργίου χωρίστηκαν σε δύο ομάδες. Η πρώτη κατευθύνθηκε στο Κιόσκι όπου έχουν στρατοπεδεύσει σε αντίσκηνα οι πολεμιστές αιφνιδιάζοντάς τους και η δεύτερη μπαίνει στην εκκλησία. Μέσα στην εκκλησία εκτός

από τον ιερέα Παπαγιάννη από το χωριό Πέτρα Ολύμπου, υπήρχε ο ιερέας Παπαδημήτρης Σακελλάριος, ο πνευματικός Παπαγεράσιμος και ακόμη δύο ιερείς των οποίων τα ονόματα δεν μας είναι γνωστά (Παράρτημα, εικ. 41). Μαζί με τους τριάντα περίπου πολίτες που εκκλησιάζονταν, αποτέλεσαν τα πρώτα θύματα της τουρκικής επιδρομής (Στουγιαννάκης, 1993).

Ο Ζαφειράκης βρισκόταν στον Άγιο Δημήτριο όταν οι Τούρκοι μπήκαν στην πόλη και μαζί του βρισκόταν και οι οικογένειες του Καρατάσου και Γάτσου. Αφού πληροφορήθηκε για τα σημεία που βρίσκονταν οι Τούρκοι στρατιώτες, κατευθύνθηκε προς τη Μητρόπολη και την πλατεία «Καμένα», όπου συνάντησε πολλές οικογένειες που προσπαθούσαν να φύγουν από την πόλη κατευθυνόμενοι προς τον Άγιο Νικόλαο. Λυσσαλέες συμπλοκές γίνονται και στην εκκλησία του Αγίου Δημητρίου και στη Μητρόπολη. Πτώματα καλύπτουν τους δρόμους σα να ήταν στοιβαγμένα σε σωρούς. Οι οπλαρχηγοί που βρίσκονται έξω από την πόλη μπαίνουν σε αυτή και μάχονται με τους υπόλοιπους Ναουσαίους. Αμυνόμενοι και επιτιθέμενοι, όλοι τους κατευθύνονταν προς τον Πύργο του Ζαφειράκη. Στο στενό χώρο του Πύργου ήταν πρακτικά δύσκολο να μπορέσουν να αντισταθούν αποτελεσματικά για πολύ χρόνο οι υπερασπιστές του, κι έτσι επιχειρούν ηρωική έξοδο. Στην άνιση μάχη που επικρατεί οι Τούρκοι συλλαμβάνουν τα γυναικόπαιδα μεταξύ των οποίων η γυναίκα και η κόρη του Ζαφειράκη, οι γυναίκες των οπλαρχηγών Καρατάσου και Γάτσου και η γυναίκα και η κόρη του Ραμαντάνη τις οποίες μεταφέρουν αιχμάλωτες στον Τούρκο Στρατάρχη. Όλοι οι επαναστάτες, εκτός του γιου του Ζαφειράκη, Φίλιππου, σκοτώθηκαν. Οι Τούρκοι βρίσκοντας τα πτώματα του Ζαφειράκη και Γιαννάκη Καρατάσου τους αποκεφαλίζουν και μεταφέρουν τα κεφάλια τους σαν τρόπαιο στο Στρατάρχη. Διασπασμένοι οι υπόλοιποι οπλαρχηγοί, έφτασαν στην περιοχή του Αλιάκμονα όπου και χωρίστηκαν σε μικρότερες ομάδες. Άλλοι δια μέσου της Ηπείρου οδηγήθηκαν στο Μεσολόγγι (ο Καρατάσος με τους γιους του Τσιάμη και Κωτούλα και ο Γάτσος με τον αδερφό του Πέτρο) και άλλοι μέσω της Θεσσαλίας στη Λάρισα για να συνεχίσουν τον αγώνα για την απελευθέρωση της Ελλάδας σε άλλες περιοχές (Μπλιάτσας, 2009).

Στην πόλη της Νάουσας ακολουθούν σκηνές αλλοφροσύνης. Όλος ο τούρκικος στρατός, μαζί με όσους τον ακολουθούσαν ορμούν λυσσαλέα στα σπίτια της Νάουσας με σκοπό να τα λεηλατήσουν. Φωνές, πυροβολισμοί, κλάματα ακούγονται παντού. Παρθένες ατιμάζονται, γυναίκες κρεμούνται σε κλαδιά πλατάνων και στα πόδια τους

οι Τούρκοι κρεμούν τα παιδιά τους βάζοντας τους φωτιά, σχίζονται στη μέση νήπια, έγκυες γυναίκες ξεκοιλιάζονται. Δεκατρείς γυναίκες Ναουσαίες με τα βρέφη τους στην αγκαλιά ψάχνοντας τρόπο να ξεφύγουν συγκεντρώνονται κοντά στη γέφυρα των Στουμπάνων με σκοπό να φύγουν στο βουνό. Γίνονται όμως αντιληπτές από τους διώκτες τους που τις περικυκλώνουν. Εκείνες για να αποφύγουν την ατίμωση και την αλλαξοπιστία προτιμούν θάνατο ηρωικό και γρήγορο. Αφήνουν τα παιδιά τους να πέσουν στον υγρό τάφο του καταρράκτη και αφού ασπάζονται η μία την άλλη καταβυθίζονται και οι ίδιες (Χατζηιωάννου, 2010). Καμιά τους δεν λιποψύχησε, δεν έδειξε δειλία, περιφρόνησαν το θάνατο και κατακρημνίστηκαν στο βάραθρο του καταρράκτη. Φάνηκαν όλες αντάξιες γυναίκες και αδερφές των άλλων ηρώων της μαρτυρικής πόλης της Νάουσας και αποτυπώθηκαν στη μνήμη των Ελλήνων δίπλα στις Σουλιώτισσες του Ζαλόγγου. Έτσι, με την αυτοθυσία τους έδωσαν στη σύγχρονη Νάουσα τον τίτλο «Το Ζάλογγο της Μακεδονίας» και κέρδισαν με το μεγαλειώδη και τραγικό θάνατό τους την αθάνατη δόξα, το θαυμασμό και την ευγνωμοσύνη όλου του Ελληνικού Έθνους.

Στο μεταξύ, η μεγαλόπρεπη Νάουσα τυλίγεται στις φλόγες. Ναοί, σχολεία, η περίφημη βιβλιοθήκη της, τα σπίτια, τα δημόσια και ιδιωτικά καταστήματα γίνονται στάχτη. Η πόλη αποτεφρώνεται, τα γύρω μοναστήρια γίνονται αποκαΐδια. Ανάμεσά τους και το μοναστήρι των Ταξιαρχών που έκτισε ο Άγιος Θεοφάνης, πολιούχος της Νάουσας, πάνω στο Βέρμιο. Απόλυτος κυρίαρχος της πόλης ο Εμπού Λουμπούτ, επιτρέπει στο στρατό και τον όγλο που τον ακολουθεί, να οργιάσουν επί 5 μέρες και 5 νύχτες. *«Πέτρα στην πέτρα να μη μείνει και ούτε φωνή αλέκτορος να μην ακουστεί»*, αυτή ήταν η σκληρή εντολή του (Μπλιάτσας, 2009, σ. 231).

3.5 Οι Νεομάρτυρες της Νάουσας και η τύχη των αιχμαλώτων του Ολοκαυτώματος

Την Κυριακή του Θωμά, ο Εμπού Λουμπούτ εισέρχεται θριαμβευτικά στην ερειπωμένη πόλη και ζητάει να στήσουν τη σκηνή του στο Κιόσκι. Διατάζει να συγκεντρωθούν όλοι οι άντρες αιχμάλωτοι από 15 ως και 65 ετών και να σφαγιαστούν. Είχε φέρει από τη Βέροια δήμιους Τσιγγάνους και 600 περίπου Εβραίους εθελοντές από τη Θεσσαλονίκη, οι οποίοι έπαιξαν πρωταγωνιστικό ρόλο στη σφαγή. Όσοι οδηγούνταν για να θανατωθούν, τους ρωτούσαν το ονοματεπώνυμο, την ηλικία και το

επάγγελμά τους και αν είχαν κρυμμένα χρήματα. Τέλος τους ρωτούσαν αν θέλουν να ασπαστούν τον Ισλαμισμό προκειμένου να σωθούν (Μπλιάτσας, 2009).

Ο φιλέλληνας Γάλλος ιστορικός Πουκεβίλ σε μαρτυρία του που δημοσιεύθηκε στο Παρίσι, περιγράφει το μαρτύριο 4 νέων Ναουσαίων: *«Αφού τους έκοψαν τα χέρια και τους έστησαν στο σωρό των πτωμάτων, τους προέτρεπαν σε εξωμοσία. Αρνούμενοι δε αυτοί τους έκοψαν τις μύτες, τα αυτιά, τα χείλη και τελευταία τους εξόρυξαν τους οφθαλμούς αφήνοντάς τους ημιθανείς»*. Αλλά και ο James Baker στο βιβλίο του «Η Τουρκία στην Ευρώπη» που δημοσιεύθηκε το 1876 περιέγραψε φανερά εντυπωσιασμένος από τη δύναμη της ψυχής και της πίστης τους, τις τραγικές στιγμές των νεομαρτύρων της Νάουσας. Περιγράφει χαρακτηριστικά: *«...τους ρωτούσαν, γκιαούρη, πιστεύεις στο θεό και στον προφήτη για να σώσεις την ψυχή σου; Η απάντηση όλων ήταν, Όχι εφέντιμ»*. Και σημειώνει ο Baker *«αυτοί ήταν χριστιανοί μάρτυρες. Και η φυλή τους πρέπει να είναι ικανή για μεγάλα κατορθώματα»* (Μητροπολίτης κ.κ. Παντελεήμον, 2010, σ.σ. 16-19).

Οι Ναουσαίοι νεομάρτυρες που αρνήθηκαν να εξομώσουν και δέχθηκαν το θάνατο με αποκεφαλισμό, έφτασαν τους 1241. Τα κεφάλια τους στοιβάχτηκαν σε τρεις πυραμίδες και από το αίμα που πότισε το χώμα, η γη δεν βλάστησε για 5 ολόκληρα χρόνια. Θα ήταν περισσότεροι, αν ένα θαυμαστό περιστατικό δεν σταματούσε την άγρια αυτή ανθρωποσφαγή. Ο Νικόλαος Κοκοβίτης, ράφτης στο επάγγελμα, αφού αρνήθηκε κι αυτός να αλλαξοπιστήσει, οδηγήθηκε για αποκεφαλισμό. Μόλις του έκοψαν το κεφάλι, αυτός αντί να πέσει στο έδαφος στάθηκε όρθιος και με το κεφάλι του ανά χείρας αρχίζει να τρέχει. Περνάει από τη σκηνή του Στρατάρχη, συναντά στο δρόμο του ένα αυλάκι το οποίο πηδά και κατευθύνεται προς τη γέφυρα. Έντρομος, ένας Αλβανός τον ακουμπά και τότε μόνο πέφτει νεκρός στο χώμα. Η σφαγή σταματάει. Οι Τούρκοι θεωρούν το γεγονός αυτό ως θαύμα και διατάζουν να σταματήσουν οι αποκεφαλισμοί (Ιερομόναχος Βενέδικτος (Αγιορείτης), 2013).

*Εν πλατάνω Ναούσης απετιμήθης τρισόλβιε
κάραν την τιμίαν σου, Νίκο, νεομάρτυς θεόλεκτε,
βαδίζων δε προς πλάτος ουρανού
ετρόμαζας αδίκους φονευτάς
και κατέστης αθλοφόρε,
της σωτηρίας πολλών, μανίας, πρόξενος.
Δόξα τη παρρησία σου, σοφέ
Δόξα τη καρτερία σου
Δόξα της ενεγκαμένης σου κόμης
ήτις σε έτεκεν
(Μοναχού Πορφυρίου Σιμωνοπετρίτου)
(Μπλιάτκας, 2009, σ. 232)*

Τραγικός και αποτρόπαιος ήταν και ο θάνατος των αιχμαλώτων που στάλθηκαν στη Θεσσαλονίκη. Ο Πουκεβίλλ¹⁹ περιγράφει τα όσα είδε με τα μάτια του: «πολλές γυναίκες γυμνές τις έβαζαν, μέχρι το λαιμό, μέσα σε σάκους που είχαν γάτες και ποντίκια» (Μπλιάτκας, 2009, σ. 241). Η μαρτυρία μιας ηλικιωμένης γυναίκας από τον Πολύγυρο, που είχε φυλακιστεί μαζί με τις Ναουσαίες γυναίκες στη Θεσσαλονίκη, είναι συγκλονιστική. Έζησε από κοντά το μαρτύριο της Μαρίας Καρατάσου, που οι δήμιοι για να τη βασανίσουν την έβαλαν μέσα σε σάκο με φίδια. Τις γυναίκες του Ζαφειράκη και Γάτσου τις έκτισαν μέχρι το λαιμό στο τείχος της Αγίας Σοφίας και

¹⁹ Γάλλος περιηγητής, ιστορικός και γενικός Πρόξενος της Γαλλίας στην αυλή του Αλή Πασά

έμειναν έτσι προς ψυχαγωγία του όχλου που τις πετούσε πέτρες και τις χτυπούσε με ρόπαλα. Το μαρτύριό τους κράτησε πέντε μέρες, ώσπου μία τσιγγάνα πετώντας μία μεγάλη πέτρα του έβαλε τέλος (Στουγιαννάκης, 1993). Τα άψυχα κορμιά των αγίων αυτών γυναικών πετάχτηκαν στη θάλασσα.

Μαρτυρίες για τους νεομάρτυρες αυτούς από αυτόπτες μάρτυρες και σύγχρονους ιστορικούς, κυκλοφόρησαν αμέσως μετά τα γεγονότα σε όλη την Ευρώπη και προκάλεσαν μεγάλη συγκίνηση. Πέρασαν σχεδόν δύο αιώνες για να καταταγούν στο αγιολόγιο της Εκκλησίας, τον Απρίλιο του 2013, όταν έγινε η πράξη αγιοκατάταξής τους την εβδομάδα του μαρτυρίου τους, δηλαδή κατά τη διάρκεια της Διακαινησίμου Εβδομάδας. Έτσι η Εκκλησία απέδωσε την οφειλόμενη τιμή στους Νεομάρτυρές της, δηλαδή σε αυτούς που η εμμονή τους στην πίστη του Χριστού, τους οδήγησε σε μαρτυρικό θάνατο.

Οι Ναουσαίοι Νεομάρτυρες όπως και όλοι οι Νεομάρτυρες, ήταν αυτοί που στην περίοδο της Τουρκοκρατίας, αγωνίστηκαν για την ελευθερία σκέψης και συνείδησης κάθε χριστιανού. Αρνήθηκαν να υποταχθούν στη θέληση του κατακτητή και ομολογώντας την πίστη τους στο Χριστό οδηγήθηκαν στο μαρτυρικό τους τέλος. Οι περισσότεροι ήταν απλοί άνθρωποι, χωρίς ιδιαίτερη μόρφωση αλλά με σταθερό εκκλησιαστικό φρόνημα και σταθερή πίστη που τους ανέδειξε νικητές. Αναζωπύρωναν την πίστη των Χριστιανών, αναδείχθηκαν με το παράδειγμά τους εμψυχωτές των τρομοκρατούμενων Χριστιανών και εμπόδισαν την αφομοίωσή τους από τους κατακτητές. Με τη θυσία τους αποτέλεσαν ένα διαχρονικό παράδειγμα αυτοθυσίας.

Η Εκκλησία και οι Χριστιανοί οφείλουν αιώνια ευγνωμοσύνη σε αυτούς τους νέους μάρτυρες που με τις άγιες προς το Θεό πρεσβείες τους περισκέπουν τις ζωές μας. Ευγνώμονες και περήφανοι αισθάνονται και όλοι οι Ναουσαίοι για τους προγόνους τους, τους αγώνες, το θάρρος και την αυτοθυσία που επέδειξαν, χαρίζοντας στην μικρή και όμορφη πόλη της Νάουσας το επίθετο Ηρωϊκή, αλλά και την βαριά παρακαταθήκη ήθους και πολιτισμού που άφησαν σε όλους τους νεότερους.

3.6 Ψηφίδες πολιτισμού, η αποτύπωση της εξέγερσης και του Ολοκαυτώματος της Νάουσας στην τέχνη

Το πρώτο σου χρέος εκτελώντας τη θητεία σου στη ράτσα, είναι να νιώσεις μέσα σου όλους τους προγόνους.

Το δεύτερο, να φωτίσεις την ορμή τους και να συνεχίσεις το έργο τους.

Το τρίτο σου χρέος, να παραδώσεις στον γιο τη μεγάλη εντολή, να σε ξεπεράσει.

Ν. Καζαντζάκης 'ΑΣΚΗΤΙΚΗ'

Η ιστορία ενός τόπου και τα γεγονότα που την δημιούργησαν αποτυπώνονται στα μνημεία της, στα δημοτικά της τραγούδια, στη θρησκευτική λατρεία της, στην τέχνη και τη λαϊκή της παράδοση. Όπως κάθε τόπος στην πολύπαθη και ηρωική αυτή χώρα πρόσθεσε ένα λιθαράκι στην ιστορία της επαναστατημένης Ελλάδας κατά του τουρκικού ζυγού και πότισε τα άγια χώματά της με το αίμα χιλιάδων Νεομαρτύρων, έτσι και η Νάουσα πρόσθεσε τη δική της ψηφίδα και η ιστορία του «χαλασμού» της δημιούργησε πολιτισμό.

Δημοτικά τραγούδια-ποίηση

Τα πάθη της Νάουσας αποτυπώθηκαν στα δημοτικά τραγούδια. Δύο είναι τα τραγούδια που αναφέρονται στην καταστροφή της Νάουσας, η «Μακρυνίτσα» και το «Ανάθεμα στους αίτιους». Το πρώτο τραγούδι έχει στηριχθεί σε ένα τραγούδι της Μακρυνίτσας Πηλίου, τραγούδι της ξενιτιάς, που τραγουδιέται ως σήμερα. Σύμφωνα με τον ιστορικό ερευνητή Μανώλη Βαλσαμίδα (2014), μετά το χαλασμό της πόλης, στη Μακρυνίτσα καταφθάνουν κατατρεγμένοι Ναουσαίοι, να συναντήσουν τον Γερο-Καρατάσσο που διορίζεται στρατηγός Θεταλλο-Μαγνησίας, με σκοπό να ανασυνταχθούν οι δυνάμεις των Ναουσαίων αγωνιστών. Εκεί το τοπικό τραγούδι της ξενιτιάς αλλάζει λόγια και ρυθμό, που από συρτός γίνεται αργός και πένθιμος και προκύπτει η «Μακρυνίτσα» της Νάουσας με τους παρακάτω στίχους:

*Τρία πουλάκια, αμάν αμάν, καθόντανε,
τρία πουλάκια, αμάν αμάν, καθόντανε,
στης Νάουσας το κάστρο,
Μακρυνίτσα μου
καημό που 'χει η καρδίτσα μου.*

*Το 'να τηράει κι αμάν αμάν τα Βοδαινά
τ' άλλο τη Σαλονίκη,
Μακρυνίτσα μου*

καημό που 'χει η καρδίτσα μου.

*Ένα μήλο αμάν,
κι άλλο μήλο αμάν
βράδιασε και πού θα μείνω.*

*Το τρίτο το κι αμάν αμάν μικρότερο,
το τρίτο το κι αμάν αμάν μικρότερο,
μοιρολογεί και λέγει,
Μακρυνίτσα μου
καημό που 'χει η καρδίτσα μου.*

*Έναν μιλώ αμάν,
κι άλλον μιλώ αμάν
βράδιασε και πού θα μείνω... (Μπάιτσης Δ. , 2003, σ. 57)*

Ο πένθιμος χορός αυτού του τραγουδιού, είναι γυναικείος και είναι συνδεδεμένος με την θυσία των Ναουσαίων γυναικών που για να γλιτώσουν από τα χέρια των Τούρκων, έπεσαν με τα παιδιά τους στα νερά του ποταμού Αράπιτσα.

Το δεύτερο τραγούδι, που έχει διαφορετικό ύφος από το πρώτο, γράφτηκε πιθανότατα την περίοδο της επανακατοίκησης της Νάουσας, όταν μετά την καταστροφή της, οι Ναουσαίοι αναγκάζονται να συμβιβαστούν με την ιδέα της σκλαβιάς, της απώλειας των προνομίων της πόλης, της ήττας και της υποταγής στην εξουσία του βάρβαρου δυνάστη.

*Ανάθεμα στους αίτιους και στους Μοραϊτάδες,
που σήκωσαν επανάσταση που σήκωσαν κεφάλι,
που χάλασαν το Αϊβαλί, που χάλασαν τη Χίο,
που χάλασαν τη Νιάσουστα πούταν κεφαλοχώρι
πούταν λουλούδι στο ντουνιά αγγίτσι μες την πόλη.*

*Άιντι μάτια άιντι φως μου σύρε στο καλό
και στο γύρισμά σου φως μου πέρασ' από δω.
Πήραν μανούλες με παιδιά και πεθερές με νύφες
πήραν και μιαν αρχόντισσα και μια κυρά μεγάλη,
απ' το φλουρί δεν φαίνονταν κι απ' το μαργαριτάρι.
Περπάτα μήλο κόκκινο και ρόιδο μου βαμμένο.
Μήνα τα ρούχα σε βαρούν μήνα τα κοντογούνια.
Μήτε τα ρούχα με βαρούν μήτε τα κοντογούνια.
Μον' με βαρούν το ντέρτι μου που έχω στην καρδιά μου.
Μου πήραν τον αντρούλη μου μέσα π' την αγκαλιά μου
αέρας τα φυσάει τα πλατανόφυλλα
Θεός να τα φυλάγει τα Ελληνόπουλα. (Μπάιτσης Δ. , 2003, σ. 61)*

Ειδικά για τη Νάουσα οι συνθήκες διαβίωσης των κατοίκων της ήταν συγκριτικά καλύτερες με αυτές των άλλων πόλεων. Η Νάουσα, πριν την καταστροφή της δεν θεωρούνταν κατακτημένη πόλη, δεν είχε τζαμί και δεν ήταν εγκαταστημένοι Τούρκοι σε αυτήν. Ήταν μια ελεύθερη πόλη μέσα στην Οθωμανική Αυτοκρατορία. Με την κατάπνιξη της επανάστασης θα κτιστεί στην πόλη τζαμί, θα εγκατασταθούν Τούρκοι και η ζωή των κατοίκων θα γίνει αφόρητη. Αυτή τη δεινή θέση απεικονίζουν τα λόγια του δεύτερου τραγουδιού (Βαλσαμίδης , 2014).

Επίσης, τα γεγονότα της καταστροφής της Νάουσας αφηγήθηκε σε στίχους του και ο ποιητής Παναγιώτης Συνοδινός :

Η ΛΥΡΑ ΜΟΥ ΕΠΙ ΤΟΥ ΙΕΡΟΥ ΑΓΩΝΟΣ

*«Για τη Νιάουσσα... 'ς το δρόμο, εις τα Στούρα σταματούμε,
το Μαυρομιχάλ' Ηλία σκοτωμένο ν' ασπασθούμε'
Στήθος Μάρτυρα με βόλια, ουρανός μ' αστροφεγγιά
που ποτέ η φωτισμένη δεν αντίκρισε Φραγκιά.*

*Σαν τον Άθωνα την ώρα που τον 'πλάκωσε το χιόνι
και ο ήλιος την κορφή του σαν Προφήτη στεφανώνει.
Βλέπει ο Γερο-Καρατάσος απ' της Βέρροιας μια κορφή
από το χέρι του σπρωγμένο τον Αμπτούλ που θα ταφή.*

*Μύριους σαν με κρεμασμένη 'στο λαιμό την αμαρτία
βλέπει με την κεφαλή τους εις της πλάταις τους αγρία
και τον Τσόμη που θαυμάζει Ταξιάρχη φοβερό
για τη Νιάουσσα ν' ανοίγη δρόμο μεσ' απ' τον εχθρό.*

*Εις τα γκρεμισμένα τείχη ένα φάντασμα ' στον Τσόμη
φάντασμα αγαπημένο, έδειξεν έναν Ιμάμη...
και το φάντασμα εχάθη σαν αχτίδα πρωινή...
την μητέρα του εκείνος είχε χτίσει ζωντανή.*

*Ουρλιάζουν της Μακεδονίας οι αμέτρητοι Οβρέοι
και ' στα 'νύχια τους σπαράζουν χιλιάδες Ναουσαίοι
'ς τους χριστιανούς τι κάνουν ν' αραδιάσω δεν 'μπορώ
τη στιγμή που ο Χριστός μας έκλινεν εις το Σταυρόν.*

*Κάθε μάρτυρας πουλιέται εις την Πόλι δέκα γρόσια
και σαν άλογα τους βλέπουν εις τα δόντια, εις τη γλώσσα,
Φράγκοι έμποροι δεν 'παίρνουν τους αρρώστους, της γρηαίς
Και τους σφάζουν οι Ραβίνοι, και μεθούν η Οβριαίς.*

*Δύο χιλιάδες παιδιά μόνον δεν πουλούνε δεν φονεύουν,
Την παραμονή του Πάσχα Δερβισιάδες τα τουρκεύουν
εις του Γαλατά τη μέση με μεγάλη τελετή*

*και τον Πρέσβη της Αυστρίας είχαν, λένουν, θεατή» .
(Φιλίππιδης, 1881, σσ. 74-75)*

Ο ποιητής Αχιλλέας Καραβίας (από την Ιθάκη) αναπαριστά στο ποίημά του «*ΤΟ ΦΑΝΤΑΣΜΑ (ΜΑΡΙΑ ΚΑΡΑΤΑΣΟΥ)*», το μαρτύριο της Μαρίας Καρατάσαινας έτσι όπως το αφηγείται το φάντασμά της. Βέβαια, τοποθετεί το μαρτύριό της να συντελείται στη Βέροια, όπου ο τοπάρχης-πασάς θέλοντας να εκπληρώσει την ερωτική του επιθυμία, την απειλεί ότι θα σφάξει τα ανήλικα παιδιά της αν δε δεχθεί να μπει στο χαρέμι του. Αρχικά της υπόσχεται ότι θα της χαρίσει τη ζωή, αλλά μπροστά στη σθεναρή της αντίσταση και την άρνησή της να απαρνηθεί την Παναγιά της, εξαγριώνεται και επιτείνεται σε βιαιότητες και εκ νέου απειλές. Βλέποντας ότι δεν κατορθώνει να την αποσπάσει από το χριστιανισμό και να την εξισλαμίσει, τελικά σφάζει το ένα της παιδί και κρεμάει την ίδια από τα στήθη με τέσσερα τσιγκέλια σε ένα πλατάνι της Βέροιας (Καραβίας, 1902, σ. 15).

Αγάλματα-Μνημεία

Στο χώρο της αυτοθυσίας των Ναουσαίων γυναικών στην περιοχή «Στουμπάνου», θα στηθεί το 1972 ένα μπρούτζινο σύμπλεγμα μιας Ναουσαίας γυναίκας με τα παιδιά της (Παράρτημα, εικ. 42), έργο που φιλοτέχνησε η Αικατερίνη Χαλεπά (κόρη του φημισμένου Τηνίου γλύπτη Γιαννούλη Χαλεπά), συμμετέχοντας σε έναν Πανελλήνιο διαγωνισμό. Η γυναίκα εικονίζεται ντυμένη με την τοπική ενδυμασία, σε θέση βηματισμού, κοιτάει με αγωνία και δέος τη λεηλατημένη πόλη, ενώ κρατά σφιχτά στην αγκαλιά της το ένα της παιδί που είναι βρέφος. Με το δεξί χέρι προστατεύει την τρομοκρατημένη κόρη της, που ακουμπά στην ποδιά της. Στα μάτια τους είναι ζωγραφισμένα ο τρόμος και η αγωνία (Γαβριηλίδης, 2004). Απέναντι από το μνημείο υπάρχει μία επιγραφή που περιγράφει το γεγονός που συνέβη στο χώρο, η οποία κατασκευάστηκε από το Σύλλογο Ναουσαίων της Θεσσαλονίκης. Συγκεκριμένα γράφει:

*ΔΙΑΒΑΘΗ
ΣΤΑΣΟΥ-ΜΕ-ΕΥΛΑΒΕΙΑ-ΣΤΗ-ΜΝΗΜΗ-ΤΩΝ-ΝΕΚΡΩΝ
ΜΕΣΑ-ΣΤΟ-ΒΑΡΑΘΡΟ-ΠΟΥ-ΞΑΝΟΙΓΕΤΑΙ-ΜΠΡΟΣΤΑ-ΣΟΥ
ΒΡΗΚΑΝ-ΕΝΔΟΞΟ-ΚΑΙ-ΗΡΩΙΚΟ-ΘΑΝΑΤΟ-ΟΙ-ΓΥΝΑΙΚΕΣ
ΚΑΙ-ΤΑ-ΠΑΙΔΙΑ-ΤΗΣ-ΝΑΟΥΣΑΣ-ΓΙΑ-ΤΗΝ-ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ
ΚΑΙ ΤΗΝ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΕΘΝΟΥΣ
ΣΤΙΣ 22 ΑΠΡΙΛΙΟΥ 1822*

Μπροστά από το μνημείο κάθε χρόνο, κοπέλες ντυμένες με τις παραδοσιακές φορεσιές τους, αναπαριστούν το χορό των ηρωϊκών αυτών γυναικών, τραγουδώντας τη «Μακρυνίτσα». Η θυσία τους δεν περιορίζεται χρονικά και συγκινεί κάθε στιγμή και κάθε τόπο. Συγκλονισμένος και γεμάτος δέος από αυτή την εικόνα ο λογοτέχνης Χρήστος Β. Χειμωνάς θα γράψει:

*Και να κυλούν τα νερά της Αραπίτσας.
Κι εγώ να μην ακούω το τραγούδι τους.
Κι εγώ να στέκομαι βουβός, μαρμαρωμένος λες,
και ν' ακούω κάποιες φωνές απόμακρες μα και τόσο έντονες,
μακρινές, μα και τόσο κοντινές.
Χτεςινές, ν' ακούω φωνές, σημερινές και αιώνιες.
Και να κυλούν τα νερά της Αραπίτσας.
Κι εγώ να μην ακούω το τραγούδι τους,
μα ν' ακούω των Ναουσαίων γυναικών το τραγούδι.
Τραγούδι ήθους κι αρετής, λεβεντιάς κι ελευθερωσύνης:
-Καλύτερα μιας ώρας ελεύθερη ζωή...
-Λευτεριά ή θάνατος...
Και να κυλάνε τα νερά της Αραπίτσας,
ενώνοντας το 1822 με το 1982 και το επέκεινα, το αιώνιο.
(Χειμωνάς, 1983, σ. 5)*

Στο Κιόσκι, όπου σφαγιάστηκαν οι Ναουσαίοι Νεομάρτυρες το «Μνημείο Θυσίας» θα φιλοτεχνήσει ο Αντώνης Μυρωδιάς το 2010-2011. Το Μνημείο (Παράρτημα, εικ.43) αποτελείται από τέσσερα μαρμάρινα γλυπτά στοιχεία, φτιαγμένα από λευκό μάρμαρο Βέροιας. Η σύνθεση αυτή οργανώνεται σε δύο ενότητες που συνδέονται μεταξύ τους και βρίσκονται σε «διάλογο». Το σύνολο δημιουργεί μία νοητή παρένθεση που ξεκινά στα αριστερά από μία στήλη και καταλήγει δεξιά σε μία δεύτερη στήλη. Οι δύο αυτές ακριανές στήλες είναι «πληγωμένες», έχουν δηλαδή απολήξεις κατεστραμμένες, καθώς υπαινίσσονται το χαλασμό της πόλης και τη σφαγή. Στην πρώτη ενότητα μια γυναικεία μορφή, ημιθανής ή θρηνούσα, ακουμπά στο έδαφος. Συμβολίζει το γυναικείο πληθυσμό, Ναουσαίες γυναίκες που πλήρωσαν βαρύ το τίμημα της καταστροφής, αλλά ακόμη μπορεί κανείς να πει ότι προσωποποιεί την ίδια την πόλη της Νάουσας. Τα σταυρωμένα της χέρια παραπέμπουν στα αθώα θύματα και το σπάσιμο του κορμού προσδίδει μεγαλύτερη ένταση και δραματικότητα στη σκηνή. Στη δεύτερη ενότητα, η ανδρική μορφή έχει τα χέρια της πίσω, δηλώνοντας έτσι τα δεσμά, ενώ η αφύσικη κλίση της κεφαλής και η έκφραση του προσώπου αποτυπώνει το δράμα. Και τα δύο σώματα της γυναικείας και της ανδρικής μορφής, μοιάζουν να βγαίνουν από τους βράχους με τους οποίους συμπλέκονται. Ο τρόπος που είναι λαξευμένες οι μορφές, με

τη βυζαντινή αγιογραφική τεχνοτροπία, θυμίζει το λόγο για τον οποίο υπέφερε η χριστιανική Νάουσα (Δήμος Νάουσας, 2011).

Κατά τον εορτασμό για τα 200 χρόνια από το Ολοκαύτωμα της Νάουσας ο σεβασμιότατος μητροπολίτης Βεροίας Παντελεήμων, εγκαινίασε 3 νέα μνημεία. Το πρώτο στον αύλειο χώρο της εκκλησίας του Αγίου Γεωργίου όπου βρήκαν μαρτυρικό θάνατο οι 5 ιερείς που λειτουργούσαν όταν μπήκαν οι Τούρκοι στη Νάουσα, το δεύτερο στο χώρο θυσίας των Ναουσαίων γυναικών, στους Στουμπάνους, για τους εν Αράπιτσα νεομάρτυρες του Ολοκαυτώματος και το τρίτο στην Παναγία Δοβρά, εις μνήμη και τιμή των ηρωικών πεσόντων της μάχης της Δοβράς και του θυσιασθέντα καθηγουμένου της Μονής, Γερασίμου εθνομάρτυρα. Το μνημείο κοσμεί άγαλμα του Γερο-Καρατάσου του Δομβρινού (Παράρτημα, εικ.44).

Κινηματογραφική ταινία

Τον Ιανουάριο του 2019 η Aratos Films ανακοίνωσε την πανελλαδική πρεμιέρα της ταινίας «Πολιορκία» του Βασίλη Τσικάρα. Είναι μία ταινία βασισμένη σε αληθινά γεγονότα που συνδέονται με τη μάχη στη Δοβρά, το Μάρτιο του 1822. Κεντρικός άξονας της ταινίας είναι ένας γάμος που πρόκειται να γίνει με μυστικότητα στο μοναστήρι. Μία προδοσία οδηγεί έξω από αυτό αρκετούς τούρκους στρατιώτες και η πολιορκία ξεκινά. Ιστορικά στοιχεία παντρεύονται με τη μυθοπλασία και ένας κύκλος αποκαλύψεων, μαζί με τον αγώνα για επιβίωση, ξεκινά. Η συγκεκριμένη ταινία αποτελεί μέρος της τριλογίας της Aratos Films για το 1821: η «Έξοδος 1826» είναι αφιερωμένη στην έξοδο του Μεσολογγίου, η «Πολιορκία» στη μάχη της Δοβράς και το «Πέντε 5» στο ολοκαύτωμα της Σαμοθράκης. Το Υπουργείο Παιδείας και το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής (ΙΕΠ), χαρακτήρισαν την ταινία «Πολιορκία» υψηλής ποιότητας από ιστορικής, πολιτιστικής και εκπαιδευτικής πλευράς.

Υμνολογία-Αγιογραφία

Για τους Νεομάρτυρες Ναουσαίους Παρακλητικό Κανόνα συνέθεσε ο π. Στυλιανός Μακρής, Δρ. Θεολογίας και Πρωτοπρεσβύτερος του Οικουμενικού Θρόνου με την ευκαιρία της συμπλήρωσης των 200 χρόνων από το Μαρτύριο τους και το Ολοκαύτωμα της Νάουσας. Την έκδοση του Παρακλητικού Κανόνα επιμελήθηκε και ανέλαβε το Μητροπολιτικό Κέντρο Πολιτισμού «Παντάνασσα» (Παράρτημα, εικ.45). Το απολυτίκιό τους είναι το παρακάτω:

*Ότε κλιναντες κάραν δημίοις,
Ουκ ηρνήσασθε, κλίνας καρδίαν,
τω Χριστώ, Ναούσης ένδοξοι μάρτυρες,
άλλ' ομοψύχως τμηθήναι προκρίναντες
την κεφαλήν υπέρ Αυτού ηγωνίσασθε,
ώσπερ ήρωες, της πίστεως και ησχύνατε,
εχθρόν και πολυκέφαλον δράκοντα (Μακρής , 2022, σσ. 29-30).*

Την πρώτη εικόνα των Ναουσαίων Νεομαρτύρων αγιογράφησε ο εκπαιδευτικός και αγιογράφος Νικόλαος Χατζηιωάννου.

Λογοτεχνία

Μία εκλαϊκευμένη έκδοση για το χρονικό της ίδρυσης της πόλης, την ιστορία της και το χαλασμό της, με πανέμορφες ζωγραφικές αναπαραστάσεις, φτιαγμένες από το χέρι του ίδιου του συγγραφέα, θα εκδώσει ο δάσκαλος, συγγραφέας και αγιογράφος Νίκος Χατζηιωάννου, το 2010. Τίτλος του βιβλίου «Οι μάρτυρες του Χαλασμού της Νάουσας» (Παράρτημα, εικ.46).

Το πρώτο παιδικό ιστορικό βιβλίο για τη Νάουσα, ένα ιστορικό ποίημα, θα γράψει η Μαρία Παπαθεοδώρου, απευθυνόμενη στο παιδικό κοινό και το οποίο θα εκδοθεί με τη μορφή εικονογραφημένου βιβλίου και τίτλο «Αράπιτσα η Ξακουσμένη» (Παράρτημα, εικ.47).

Μουσικές συνθέσεις

Εμβατήριο για το ολοκαύτωμα της Νάουσας θα συνθέσει ο Αρχιμουσικός της Φιλαρμονικής Λαμίας Δημήτριος Μαντάς σε στίχους του Μουσικού Θεοφάνη Ράπτη, το οποίο θα ερμηνεύσουν για πρώτη φορά οι δύο Φιλαρμονικές μαζί (Νάουσας και Λαμίας) το 2012, στην 190^η επέτειο του ολοκαυτώματος. (<http://www.youtube.com/watch?v=tSocj2ptEbE>)

Κοντσέρτο για κιθάρα και Συμφωνική Ορχήστρα, με τον τίτλο «Naousa Concerto» (Παράρτημα, εικ.48), συνέθεσε ο διεθνούς φήμης Ναουσαίος σολίστας κιθάρας Θάνος Μήτσαλας, σε συνεργασία με το συνθέτη Sergio Assad, το 2022. Το κοντσέρτο ερμήνευσε για πρώτη φορά η Κρατική Ορχήστρα Θεσσαλονίκης, στην 200^η επέτειο του ολοκαυτώματος.

Κεφάλαιο 4: Το παραδοσιακό δρώμενο της Νάουσας κατά την περίοδο της αποκριάς: Γενίτσαροι και Μπούλες

Το αποκριάτικο έθιμο «Γενίτσαροι και Μπούλες» αποτελεί ίσως το λαμπρότερο παράδειγμα εθίμου το οποίο κατάφερε να επιβιώσει στην πορεία του χρόνου, ενσωματώνοντας τους μύθους, τις παραδόσεις και τους ηρωικούς αγώνες της περιοχής διατηρώντας τις παλαιότερες αρχές, αλλά και μία ιδιαίτερη αισθητική και πολυεπίπεδη σημασία.

Τα στοιχεία της ιστορίας του εθίμου φτάνουν πολύ μακριά στο χρόνο από τις αρχαίες διονυσιακές τελετές μέχρι τα μέσα της οθωμανικής περιόδου, ενώ σχετίζονται με το συναφές γεγονός του παιδομαζώματος και την ίδρυση του τάγματος των Γιανιτσάρων. Η τέλεση του εθίμου έχει τελετουργικό χαρακτήρα, απαιτεί πειθαρχημένη υπαγωγή σε κανόνες, τελετουργική μεταμφίεση, το λεγόμενο «ντύσιμο» και την αυστηρή τήρηση χορευτικού και μουσικού ρεπερτορίου, το οποίο περιλαμβάνει «πατινάδες και χορούς» αλλά και συγκεκριμένο δρομολόγιο της χορευτικής ομάδας, του λεγόμενου «μπουλουκιού», στο οποίο συμμετέχουν μόνο άντρες.

Για την πόλη της Νάουσας το έθιμο αυτό αποτελεί βαριά πολιτιστική κληρονομιά, διατηρείται αναλλοίωτο στο πέρασμα των χρόνων και έχει χαρακτηριστεί πολύ πετυχημένα ως «χορευτικό δρώμενο», διότι η δράση των ανθρώπων που συμμετέχουν

στην τέλεσή του είναι χορευτική, μία δράση όπου το «ιερό» και το «κοσμικό» ενεργοποιούνται κι ενώνονται όταν οι χορευτές, αφού βγάλουν τον «πρόσωπο», χορεύουν μαζί με τους θεατές.

4.1 Ιστορική εξέλιξη του εθίμου Γενίτσαροι και Μπούλες της Νάουσας

Το έθιμο έχει τις ρίζες του στην αρχαιότητα και πιθανόν να έχει σχέση με τελετές φυλετικής μύησης, όπως για παράδειγμα την τελετή ενηλικίωσης, κατά την οποία ένας νέος ντυμένος με γυναικεία ρούχα οδηγείται από ανύπανδρους άνδρες της φυλής, οι οποίοι αφού τον μούν στα μυστικά της ενηλικίωσης, αποβάλλει τη γυναικεία ενδυμασία και μεταμορφώνεται σε άνδρα (Δρανδάκης, 2000). Η περίοδος της αποκριάς στις αγροτικές κοινότητες, περιλαμβάνει ένα ευρύ φάσμα εθίμων με μαγικό και ευετηρικό χαρακτήρα (ευ + έτος) και ορισμένα από τα δρώμενα της ανάγονται σε τελετές που έχουν ως στόχο την ευόδωση των θεϊκών δυνάμεων για καλή σοδειά, ενόψει της επερχόμενης καρποφορίας και της άνοιξης (Μερακλής, 1998). Έτσι και για το έθιμο Γενίτσαροι και Μπούλες, έχει υποστηριχθεί ότι ο πυρήνας του εντοπίζεται στις αρχαίες διονυσιακές τελετές υποδοχής της άνοιξης (Ανθεστήρια). Γνωρίζοντας ότι το διάστημα που διαδραματίζεται το έθιμο συμπίπτει με τον αρχαίο μήνα Ανθεστηρίωνα (15 Φεβρουαρίου-15 Μαρτίου), το μήνα όπου γινόταν ο γάμος του θεού Διόνυσου και της Βασιλίνας (τη γυναίκα του εκάστοτε βασιλιά), μπορούμε να ταυτίσουμε το Γενίτσαρο, το γαμπρό της Νύφης-Μπούλας με το Διόνυσο και τα παλικάρια, τους ένοπλους συνοδούς του θεϊκού ζευγαριού Γενίτσαρους ή Γιανίτσαρους (Μπαίτσης Δ. , 2001).

Στη νεότερη ιστορία (15^ο-16^ο αιώνα), όταν η οθωμανική αυτοκρατορία στρατολογούσε με τη βία τα παιδιά των υπόδουλων Ελλήνων και δημιουργούσε τα περιβόητα τάγματα των Γενιτσάρων ή Γιανιτσάρων, η Νάουσα δεν συμμετείχε σε αυτό το παιδομάζωμα καθώς ήταν μια προνομιούχος πόλη. Το 1705 για πρώτη φορά ο Αχμέτ Τσελεμπής σιλιχτάρης²⁰ των ανακτόρων, αποστέλλεται από το Σουλτάνο στη Νάουσα, ημέρες Αποκριάς. Οι Ναουσαίοι επαναστατούν και με αρχηγό το Ζήση Καραδήμο βγαίνουν

²⁰ Ο σελικτάρ αγάς,(πρωτοσπαθάρης), ήταν εκείνος που κρατούσε το σπαθί του σουλτάνου και προερχόταν από τους ιτς-ογλάν,(ιτς-οğlan), που έμπαιναν σε υπηρεσία από 6 ετών.

αντάρτες στα βουνά. Από τούρκικο φιρμάνι που βρίσκεται στο ιεροδικείο της Βέροιας, αντλείται η πληροφορία ότι η ανταρσία έληξε άδοξα, ενώ η καταστολή του κινήματος του Καραδήμου ανάγκασε τους νέους της πόλης την επόμενη της Αποκριάς να φορέσουν την αρματολίτικη φορεσιά τους, τον «πρόσωπο» ως μάσκα, τα ασημικά για πανοπλία και τις πάλες τους για άμυνα. Τριγύριζαν χορεύοντας στα όρια της πόλης από γειτονιά σε γειτονιά, ένα έθιμο που συνεχίστηκε αδιάλειπτα για όλα τα επόμενα χρόνια, με εξαίρεση την περίοδο των πολέμων (ο.π.π).

Σήμερα, μπορούμε να πούμε ότι το έθιμο, έχοντας τις ρίζες του στην αρχαιότητα, κατόρθωσε μέσα από μια ομαλή εξελικτική ιστορική πορεία να διατηρήσει την αρχική του δομή και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του στοιχεία και να φτάσει στις μέρες μας ως ένα ολοκληρωμένο δρώμενο-έθιμο, χωρίς βέβαια αυτό να σημαίνει πως δεν έχουν επέλθει μεταβολές στην αρχική του μορφή με το πέρασμα των χρόνων.

4.2 Η προέλευση του ονόματος του εθίμου Γενίτσαροι και Μπούλες

Σε ότι αφορά το όνομα του εθίμου η κυρίαρχη ονομασία είναι Μπούλες. Ο όρος γενίτσαρος δεν έχει σχέση με το τελετουργικό, την αμφίεση ή άλλο στοιχείο σχετικό με το έθιμο και πιθανόν να κόλλησε κάποια χρονική στιγμή με μεταφορική έννοια και σε κάθε περίπτωση δευτερεύουσα σημασία (Ζάλιος, Παραδοσιακοί χοροί. Ήθη και έθιμα της Νάουσας, 2009). Ο Ζιώτας (2003), παραθέτει τις εξής ερμηνείες:

α) η λατινική λέξη «Bulla» σημαίνει ομφαλωτό κόσμημα ζωνών και θυρών, αλλά και ρωμαϊκό περιδέραιο που φορούσαν τα μικρά αγόρια ως στολίδι. Επειδή η φορεσιά της Μπούλας είναι γεμάτη από κοσμήματα, μπορούμε να εικάσουμε ότι ο όρος «Μπούλα» σημαίνει: αυτός που φέρει στη στολή του διάφορα κοσμήματα

β) στην περιοχή της Ηπείρου, το ρήμα «μπουλώνω» σημαίνει καλύπτω και σκεπάζω. Μπούλωμα επομένως είναι το σκέπασμα, το κάλυμμα, το προσωπίο και οτιδήποτε άλλο καλύπτει μέρος ή όλο το πρόσωπο. Συνεπώς, όταν στη Νάουσα λέμε «έρχονται οι Μπούλες», εννοούμε ότι έρχονται αυτοί που φορούν τον πρόσωπο.

Συμπερασματικά, η λέξη «Μπούλα» σχετίζεται εννοιολογικά με τα ποικιλόμορφα κοσμήματα και το προσωπίο, στοιχεία που χαρακτηρίζουν τις Μπούλες της Νάουσας. Η λέξη Γενίτσαρος είναι μεταγενέστερη και δεν χαρακτηρίζει το έθιμο. Ιστορικοί και ερευνητές απορρίπτουν τον όρο γενίτσαροι και τον θεωρούν άσχετο με το έθιμο.

Παραταύτα, προσπαθούν να δώσουν μια εξήγηση για το πώς κόλλησε ο όρος αυτός στις Μπούλες, αναζητώντας σε αυτές στοιχεία αυθαίρετης συμπεριφοράς, αφού στο Ιστορικό Λεξικό της Νέας Ελληνικής που εκδόθηκε από την Ακαδημία Αθηνών, η ερμηνεία που δίνεται στη λέξη γενιτσαρισμός είναι: αυθαιρεσία, πράξη ή συμπεριφορά σκληρή, αυθάδης και παράνομη. Πράγματι, οι Μπούλες αυθαιρετούσαν, καθώς την περίοδο της τουρκοκρατίας, όταν άρχιζε να βραδιάζει απαγορευόταν στους Έλληνες να κυκλοφορούν χωρίς φανάρι. Οι Μπούλες όμως, στην προεπαναστατική προνομιούχα Νάουσα, περιφέρονταν όλη τη νύχτα χωρίς φανάρια, φορώντας την κλεφαρματολική ενδυμασία τους, χορεύοντας μέχρι το ξημέρωμα. Η προσωπίδα τους, εμπόδιζε τους Τούρκους να ελέγξουν ποιοι είναι οι μασκαρεμένοι. Η ενδυμασία των τελεστών του εθίμου, δηλαδή η κοντή τους φουστανέλα, το γιλέκι, το μεϊτάνι, το σελιάχι, οι τοκάδες τα κιουσιέκια, τα χαϊμαλιά, παραπέμπουν στη φορεσιά των κλεφαρμαιολών της Ρούμελης. Τέλος, οι Μπούλες γυρνούσαν στους δρόμους χορεύοντας οπλισμένοι με το γιαταγάνι, κάτι που αποτελούσε τη μεγαλύτερη αυθαιρεσία για τους Τούρκους. Ο Σταύρος Χωνός, γράφει σχετικά με το έθιμο στην εφημερίδα Νάουσα το 1928: *«Και τέλος η πάλα, η οποία έπαιζε και τον σπουδαιότερον ρόλον. Διότι οι Τούρκοι την πολυτελή αυτήν αμφίεσιν, έχουσαν πολλήν την ομοιότητα με την Αλβανικήν Τουρκικήν ενδυμασίαν την ηνείχοντο, την πάλαν όμως όχι. Ο φανατικός και περήφανος Τούρκος βαρέως έφερε βλέπων τον ράγιάν να επισείη ενώπιον του την πάλα και να την ρίπη 8 και 10 μέτρα υψηλά και πηδώντας να την πιάνη. Όταν το 1897 κηρυχθέντος του πολέμου μεταξύ Ελλάδος και Τουρκίας το κανόνι βροντούσεν εις τα σύνορα, ο Καϊμακάμης Βερροίας με επιτελείον αξιωματικών ήλθεν εδώ δια να απαγορεύσουν την πάλαν. Αλλά δεν το κατόρθωσαν, η πάλα ήστραψεν και πάλι. Όπου βαθέως εριζωμένο ήτο το παλαιόν ετούτο έθιμον, το οποίον οι κατά καιρούς άρχοντες της πόλεως εκθύμως υπεστήριζαν»* (Ζάλιος, 2008, σσ. 27-31). Είναι επίσης γνωστό στους Ναουσαίους ότι εκτός από όσα προαναφέρθηκαν, ήταν και πολλές άλλες οι αυθαιρεσίες που τελούνταν στη διάρκεια του τελετουργικού του εθίμου, για τις οποίες οι νέοι που ντύνονταν Μπούλες ονομάστηκαν γενίτσαροι. Πολλές φορές, κάτω από την προσωπίδα κρύβονταν επαναστάτες που μάζευαν χρήματα για τον αγώνα (έτσι έχει επικρατήσει η συνήθεια να δίνουν χρήματα στους χορευτές κατά τη χειραψία), ενώ παράλληλα κάποια τραγούδια πατριωτικά και κλέφτικα ενσωματώθηκαν στο έθιμο. Σήμερα, θα πρέπει να γίνει προσπάθεια να διατηρηθεί η ονομασία Μπούλες που

χαρακτηρίζει στην κυριολεξία το έθιμο και να αποβληθεί ο όρος γενίτσαροι, διότι μόνο μεταφορική έννοια μπορεί να έχει και τίποτε στο τελετουργικό του εθίμου δεν παραπέμπει στους γενίτσαρους της τουρκοκρατίας (Ζάλιος, 2007)

4.3 Περιγραφή της ανδρικής και γυναικείας αμφίεσης της Μπούλας

Σε παλαιότερες εποχές, όσοι ήθελαν να γίνουν Μπούλες συγκέντρωναν τα ασημικά και τα ρούχα τους, τρεις μήνες νωρίτερα, συγκεκριμένα μετά τα Χριστούγεννα. Τα ρούχα που ήταν και παραμένουν πανάκριβα είτε τα έραβαν, είτε τα δανειζόντουσαν από παλιές Μπούλες που δεν ντύνονταν πλέον. Τα κοσμήματα (τα ασήμια, που πολλές φορές ήταν και σπάνια οικογενειακά κειμήλια), τις αλυσίδες, τους τοκάδες τα δανειζόνταν από οικογένειες κλεφταρματωλών της Νάουσας, τα ψιλά ασημικά από τις τοπικές φορεσιές των κατοίκων από τα χωριά του κάμπου (Ρουμλουκίου), ενώ κάποια άλλα τα νοίκιαζαν από εκκλησίες (όπως του Αγιαντώνη στη Βέροια) στις οποίες τα είχαν αφιερώσει ως τάματα οι πιστοί (Αποκριές στη Νάουσα, 2008).

Το ντύσιμο ξεκινούσε την παραμονή της Κυριακής της Απόκρεω, από το βράδυ του Σαββάτου, γιατί όλα τα ασήμια ράβονταν στο χέρι ένα-ένα πάνω στα ρούχα της Μπούλας. Σήμερα, το ντύσιμο αρχίζει νωρίς το πρωί της Κυριακής, καθώς ο μεγάλος όγκος των ασημιών είναι ήδη ραμμένος πάνω στο γιλέκο. Τελευταίος φοριέται ο πρόσωπος με το ταράμπουλο, ο οποίος φτιάχνεται από ειδικούς τεχνίτες, ενώ το δέσιμο του ταράμπουλου πάνω σε αυτόν, είναι ιδιαίτερα περίπλοκο και πολύ καλά δεμένο. ώστε να αντέξει στις μεγάλες διαδρομές και τους πολλούς και έντονους χορούς που απαιτεί το έθιμο (Ζάλιος, 2009).

Τα ρούχα που αποτελούν το ντύσιμο της Μπούλας είναι:

Η φουστανέλα, η κοντέλα (πουκάμισο με φαρδιά μανίκια), το πισλί (είδος γιλέκου φοριέται κάτω από το γιλέκο με τα ασήμια), το γιορντάνι (κόσμημα που φοριέται στο λαιμό), το ζωνάρι, το Σελιάχι (πέτσινη θήκη για κουμπούρια και μαχαίρια, ή ως πορτοφόλι), οι μπέτσφες (άσπρες κάλτσες μέχρι τη μέση), το μαφέσι (πάνω στον πρόσωπο), τα μαντήλια (ένα λευκό για τον καρπό κι ένα για το ζωνάρι), το ταράμπουλο (με πλάτος 0,9μ. και μήκος 3,6 μ., δένεται στον πρόσωπο), τα τσαρούχια, η Πάλα (το γιαταγάνι-μαχαίρι) και ο πρόσωπος ή προσωπίδα (Μπάιτσης Δ. , 2001).

Τα ασημικά περιλαμβάνουν μεγάλη ποικιλία κοσμημάτων και είναι:

Χαμαϊλιά (τετράγωνα, στρόγγυλα, τρίγωνα και σε σχήμα φυσεκιού), το κιουστέκι (το πλουσιότερο κόσμημα που στολίζει την πλάτη), οι παϊαντζίδες (σε σχήμα αράχνης, στολίζουν τη φουστανέλα και την πλάτη και είναι στολισμένες με αετούς και αρχαίες παραστάσεις) και οι τοκάδες (Ζάλιος, 2009).

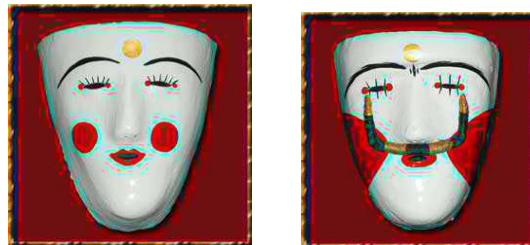

Τα ρούχα της Μπούλας-Νύφης που είναι ένας άνδρας ντυμένος με φαρδιά φουστάνια είναι: Το φουστάνι (ειδικά ραμμένο με στεφάνια για να στέκεται φουσκωτό), το κεφαλοκάλυμμα (γεμάτο με λουλούδια, τούλια και κορδέλες), τα φλουριά, χρυσοκέντητη ζώνη και πόρπη, το μαντήλι, η ζώστρα, η σαλταμάρκα (χρυσοκέντητο γιλέκο), το κολάνι (ένα κόσμημα της ζώνης). Επίσης, φοράει φλουριά (ασημικά), κολιέ και μπιζλίκια (βραχιόλια), ενώ όπως κάθε νύφη έχει λευκά γάντια. (Μπάιτσης Δ. , 2001). Τέλος, η νύφη-Μπούλα φοράει τον πρόσωπο, τη δική της προσωπίδα, χωρίς μουστάκι, με κόκκινα μάγουλα και χρυσαφί βαράκι στο μέτωπο (ο.π.).

4.4 Ο «Πρόσωπος» ως βασικό κομμάτι της αμφίεσης της Μπούλας

Ο πρόσωπος ή προσωπίδα είναι το πιο χαρακτηριστικό και βασικό κομμάτι της αμφίεσης της Μπούλας. Πάνω σε ειδικό καλούπι τοποθετείται χοντρό πανί και πάνω σε αυτό γύψος, ο οποίος είναι κερωμένος (με μελισσοκέρι) από μέσα, έτσι ώστε να κρατά δροσιά σε αυτόν που τον φορά. Ο πρόσωπος βάφεται άσπρος και λουστράρεται από ειδικό τεχνίτη. Στο μέτωπο υπάρχει χρυσαφί βαράκι, τα φρύδια είναι μαύρα, ενώ τα χείλη και τα μάγουλα κόκκινα. Το άσπρο χρώμα συμβολίζει τη νέκρωση της φύσης και του ελληνισμού, ενώ τα κόκκινα μάγουλα δίνουν ένα ζωντάνεμα, μία σπίθα αισιοδοξίας και ελπίδας για ελευθερία, στις καρδιές των σκλαβωμένων Ελλήνων. Το χρυσαφί βαράκι (στρόγγυλο σημάδι πάνω στο μέτωπο), μπήκε αρχικά στην Μπούλανύφη ως διακριτικό παντρεμένης ανατολίτισσας και μετά προσαρμόστηκε στον Γενίτσαρο για ομορφιά αλλά και για να συμβολίζει ότι η σκλαβιά πεθαίνει. Παρόμοια χρώματα έχουν χρησιμοποιηθεί και σε αρχαία Προσωπεία, με την ίδια περίπου αρχιτεκτονική. Όλο το βάψιμο γίνεται με μείγμα που έχει ως βάση το αυγό (Μπαίτσης Δ. , 2001). Αν βέβαια θεωρήσουμε ότι το έθιμο αποτελεί αναπαράσταση τελετής φυλετικής μύησης, τότε σύμφωνα με τον Ζιώτα (2003), το λευκό χρώμα στον πρόσωπο, συμβολίζει τον πλάσματικό ή μυητικό θάνατο του μύστη που σε κάθε μύηση στην αρχαιότητα αποτελούσε βασική προϋπόθεση και καθιερωμένη συνήθεια.

Κάτω από τη μύτη (στον ανδρικό «πρόσωπο») υπάρχει μουστάκι, κατασκευασμένο από αλογότριχα και κατράμι, το οποίο σύμφωνα με την παράδοση είναι «αρειμανίως ανεστραμμένο». Χαρακτηριστικό και των δύο τύπων προσωπίδας (γυναικείας και αντρικής) είναι τα πολύ μικρά μάτια και το μικρό στόμα. Τα ανοίγματα στα μάτια έχουν το μέγεθος της κόρης του ματιού, είναι πολύ μικρές οριζόντιες οπές, έτσι που αυτός που τον φοράει ίσα-ίσα να βλέπει από μέσα. Το ίδιο ισχύει και για τα ανοίγματα στη μύτη και στο στόμα που είναι πολύ μικρές οπές για την αναπνοή. Αυτό συμβόλιζε την ομορφιά του προσώπου, καθώς τα μεγάλα μάτια ή το μεγάλο στόμα σήμαινε ασχήμια για το πρόσωπο (Ζάλιος, 2017).

4.5 Προσωπιδοφορία και Χριστιανισμός

Η χρήση προσωπίδας συναντιέται διαχρονικά σε όλο τον κόσμο, είναι διαδεδομένη σε όλους τους λαούς και γίνεται για τελετουργικούς και μαγικούς σκοπούς. Έτσι, υπήρξαν προσωπίδες ζώων, τελετουργικές, θεραπευτικές, νεκρικές (ταφής), πολεμικές, θεατρικές και αποκριατικές. Στον ελλαδικό χώρο έχει βρεθεί ότι χρησιμοποιούνταν κυρίως τελετουργικά, νεκρικά και θεατρικά προσωπεία. Στους Μακεδονικούς τάφους, τα πρόσωπα των νεκρών καλύπτονταν με χρυσές προσωπίδες ως ένδειξη γοήτρου της ανώτερης κοινωνικής τάξης (Λαμπράκη, 1984). Στην αρχαία Ελλάδα οι πρώτοι προσωπιδοφόροι ήταν οι πιστοί του θεού Διόνυσου, που χρησιμοποιούσαν προσωπίδες στις τελετές μύησης και λατρείας του θεού. Στο αρχαίο θέατρο ο Θέσπης κατασκεύασε την πρώτη ανθρωπόμορφη προσωπίδα, την οποία τελειοποίησε ο Χοιρίλος. Ο Αισχύλος κάνει ένα ακόμη βήμα και προσθέτει στην προσωπίδα φυσική και τεχνητή κόμμωση, καλύπτοντας έτσι όλο το κεφάλι και όχι μόνο το πρόσωπο (Ευστρατίου, 1983).

Η εκκλησία αντιμετώπισε το θέατρο και τις μεταμφιέσεις ως κατάλοιπο της ειδωλολατρίας το οποίο θα έπρεπε να εκλείψει. Ο Άγιος Ιωάννης ο Χρυσόστομος τον 4ο αι. μ.Χ. επιτίθεται κατά των Χριστιανών για την «καταγέλαστον κωμωδία» και για το γεγονός ότι ακολουθούν εθνικά (ειδωλολατρικά) έθιμα, αφανίζοντας τα πρόσωπά τους και ντύνοντας γυναίκες με ανδρικά ρούχα. Η Πενθέκτη Οικουμενική Σύνοδος (691 μ.Χ.) απαγορεύει στους χριστιανούς να επικαλούνται το Διόνυσο, να χρησιμοποιούν διονυσιακά προσωπεία και να παριστάνουν διονυσιακά δρώμενα. Με τους κανόνες ΝΑ΄ και ΞΒ΄ απαγορεύει τους μίμους, τα θέατρα και τη χρήση κωμικών, σατυρικών και άλλων προσωπειών, τις διασκεδάσεις στις Καλένδες και τις μεταμφιέσεις ανδρών και γυναικών. Όσοι ιερείς συμμετείχαν σε τέτοιου είδους δρώμενα απειλούνταν με καθαίρεση, ενώ οι πιστοί με αφορισμό (Ζάλιος, 2021).

Στην Ορθόδοξη παράδοση το πρόσωπο βιώνεται δυναμικά ως η πορεία από το «κατ' εικόνα» στο «καθ' ομοίωσιν». Κάνοντας μια σύγκριση της αρχαίας ελληνικής και της χριστιανικής έννοιας του ανθρώπινου προσώπου, είναι δυνατό να διαπιστωθεί η αλλαγή που συντελέστηκε και η νέα διάσταση που πήρε η έννοια του προσώπου μέσα στην Εκκλησία. Στην αρχαία Ελλάδα ο όρος πρόσωπο, έκτος από το φυσικό πρόσωπο του ανθρώπου, δήλωνε και το προσωπείο, το ρόλο δηλ. του ηθοποιού, το ρόλο που

υποδύεται κάποιος χωρίς να είναι στην πραγματικότητα αυτός τον όποιο παριστάνει. Ο π. Γεώργιος Φλωρόφσκυ θα υπογραμμίσει ότι η αντίληψη του ανθρώπου ως προσώπου και η έννοια της προσωπικότητας, ήταν εντελώς απρόσιτη στον Ελληνισμό, ο οποίος θεωρούσε μόνο το προσωπείο (mask) ως πρόσωπο (π. Φλωρόφσκυ, 1983).

Ο Μ. Βασίλειος ήταν εκείνος που έκανε την ιστορική και αποφασιστική ταύτιση «υποστάσεως» και «προσώπου», δίνοντας στη λέξη πρόσωπο καινούργια έννοια και διάσταση. Προσεγγίζοντας θεολογικά την έννοια του προσώπου, οι Πατέρες τις εκκλησίας έθεσαν τα θεμέλια της οντολογίας του, καθώς και αυτή της ορθόδοξης ανθρωπολογίας και προσέφεραν τα εχέγγυα για μία μετάβαση από τον ατομοκεντρισμό στη συλλογικότητα, χωρίς την απώλεια της αξίας της ανθρώπινης μοναδικότητας. Η βιβλική και πατερική διδασκαλία για την «κατ' εικόνα και καθ' ομοίωσιν» Θεού δημιουργία του ανθρώπου, είναι δηλωτική της διαλεκτικής σχέσης μεταξύ του Θεού και του δημιουργήματός του. Ο Θεός δημιουργεί τον άνθρωπο ως πρόσωπο, για να διαλέγεται και να επικοινωνεί μαζί του. Στο διάλογο μεταξύ Θεού και ανθρώπου δεν έχει θέση το προσωπείο της υποκρισίας και της ψευτιάς. Στο πρόσωπο του Χριστού ο όποιος χαράζει το δρόμο από το προσωπείο προς το πρόσωπο, αποτυπώνεται ιστορικά η διαλεκτική αυτή σχέση και η μετάβαση από τον ατομοκεντρικό φόβο προς την κοινωνία της αγάπης. Η αφετηρία αλλά ταυτόχρονα και το τέρμα της χριστιανικής ανθρωπολογίας, είναι η πραγματικότητα του θείου Προσώπου, από την αναφορά προς το οποίο κερδίζεται και ολοκληρώνεται το ανθρώπινο πρόσωπο (Ζηζιούλας, 1977).

4.6 Η τέλεση του αποκριάτικου εθίμου Γενίτσαροι και Μπούλες

Την Κυριακή της Αποκριάς, τα όργανα, το νταούλι και ο ζουρνάς καλούν από νωρίς το πρωί τους νέους στο μάζεμα του μπουλουκιού. Θα περάσουν από όλα τα σπίτια των νέων που συμμετέχουν και θα τους μαζέψουν έναν-έναν. Στο άκουσμα του Ζαλιστού, η Μπούλα θα βγει στο μπαλκόνι να χαιρετήσει το μπουλούκι. Ανοίγει τα χέρια του ψηλά και χαιρετά κουνώντας το στήθος δεξιά-αριστερά, για να ακουστούν τα νομίσματα που έχει στο στήθος του. Στη συνέχεια, αφού κάνει το σταυρό του τρεις φορές, θα χαιρετήσει τους γονείς και όσους βοήθησαν στο ντύσιμο, εκείνους που ήρθαν να τον πάρουν και θα ακολουθήσει το μπουλούκι, ώστε να πάρουν την επόμενη Μπούλα. Στο μπουλούκι, μπροστά πηγαίνουν τα μικρά αγόρια που δε φορούν πρόσωπο, ακολουθούν οι μεγαλύτεροι, στη μέση περίπου βρίσκονται αυτοί που

κρατούν τη νύφη-Μπούλα και τελευταίοι είναι οι παλιότεροι χορευτές και ο αρχηγός του μπουλουκιού (Ζάλιος, 2009).

Αφού μαζευτεί το μπουλούκι ξεκινούν για το Δημαρχείο όπου στα χρόνια της τουρκοκρατίας βρίσκονταν το Κονάκι του Μουντίρη. Η χορευτική δράση του μπουλουκιού ξεκινούσε με την επίσκεψη στον άρχοντα της πόλης, από τον οποίο ο αρχηγός του μπουλουκιού ζητούσε άδεια για την τέλεση του εθίμου (Παράρτημα, εικ.49). Την περίοδο της Τουρκοκρατίας ανέβαιναν στο Κονάκι δύο φιλήσυχοι Ναουσαίοι που ζητούσαν την άδεια του Τούρκου Μουντίρη αφού πρώτα έβγαζαν τον πρόσωπο. Αυτοί διαβεβαίωναν τον Τούρκο άρχοντα ότι όλοι οι άνδρες στο μπουλούκι ήταν φιλήσυχοι Ναουσαίοι, προβάλλοντας τη δικαιολογία ότι ήταν δύσκολο να βγάλουν όλοι τις προσωπίδες, λόγω του περίτεχνου δεσίματός τους. Μόλις δοθεί η άδεια από τον άρχοντα του τόπου (σήμερα το Δήμαρχο), ο αρχηγός βγαίνει στο παράθυρο και τινάζεται τρεις φορές (Παράρτημα, εικ.50) δίνοντας το σινιάλο στο μπουλούκι να αρχίσει να χορεύει. Ο πρώτος χορός είναι το «Κάτω στη Ρόιδο», χορός συγκαθιστός (πρώτος χορός του γαμήλιου γλεντιού) που χορεύεται δίνοντας έμφαση στο μαντήλι που έχουν ραμμένο στο χέρι και ακολουθεί ο Θούριος του Ρήγα, πατινάδα στην οποία βγαίνουν οι πάλες από τις θήκες. Ακολουθεί η Παπαδιά από τον αρχηγό του Μπουλουκιού και η *Μακρινίτσα*, που είναι χορός της Νύφης, ένας χορός μοιρολόι και φόρος τιμής για τις Ναουσαίες που έπεσαν στην Αράπιτσα. Ακολουθούν και άλλοι χοροί και οι Μπούλες αναχωρούν για τη διαδρομή που πρέπει να ακολουθήσει το μπουλούκι που είναι το Τριόδι του Λάμνια, τα Καμμένα και η Πουλιάνια, τα Μπατάνια, το Κιόσκι, ο Αι Γιώργης και τέλος τα Αλώνια, όπου οι Μπούλες θα βγάλουν τα πρόσωπα και θα χορέψουν μαζί με παλιούς χορευτές και απλούς πολίτες, σε πιο ελεύθερο κλίμα. Τον τελευταίο χορό θα τον στήσουν πάλι στα Καμμένα δίνοντας ραντεβού για την επόμενη μέρα (Μπαίτσης Δ. , 2001).

Τη Δευτέρα το πρωί χωρίς να φορέσουν τον πρόσωπο μαζεύονται όλοι πάλι στο σπίτι του αρχηγού και αφού επισκεφθούν το Δημαρχείο θα πάνε στα τραπέζια στα οποία τους έχουν καλεσμένους για γλέντι, φαγητό και χορό, χωρίς να ακολουθούν συγκεκριμένο δρομολόγιο ή μουσικό και χορευτικό ρεπερτόριο. Αφού τελειώσουν τα γλέντια και τα τραπέζια, θα μαζευτούν στα Καμμένα (Διοικητήριο) όπου υψώνοντας τα σπαθιά τους, δίνουν τον ακόλουθο όρκο: «Ότι είπαμε και δεν είπαμε εδώ να μείνει». Την επόμενη Κυριακή της Τυρινής αλλά και την Καθαρά Δευτέρα θα επαναληφθεί το

έθιμο, ενώ την Κυριακή της Ορθοδοξίας οι Μπούλες θα χορέψουν χωρίς πρόσωπο στο Σπήλαιο, περιοχή όπου βρίσκεται το εκκλησάκι του Αγίου Θόδωρου (Ζάλιος, 2021). Εκεί θα υπάρχουν κεράσματα και γλυκίσματα, ενώ οι χοροί δεν θα ακολουθούν κάποιο συγκεκριμένο ρεπερτόριο αλλά η μουσική θα εξαρτάται από το κέφι της στιγμής. Την ημέρα αυτή οι Μπούλες βγαίνουν και για να τιμήσουν τους νεκρούς του χαλασμού της πόλης όπως και την επέτειο της Επανάστασης της Νάουσας το 1822 (Απόκριες στη Νάουσα, 2008).

Κεφάλαιο 5: Η βιομηχανική και οινοποιητική παράδοση της Νάουσας

Ιστορική αναδρομή στη βιομηχανική κληρονομιά της Νάουσας

Στη Νάουσα ιδρύεται το 1874 η πρώτη βιομηχανική μονάδα της οθωμανικής Μακεδονίας, η κλωστοϋφαντουργία Λόγγου, Κύρτση και Τουρπάλη. Ήδη, από το 1839 με τη διακήρυξη του Tanzimat, στην Οθωμανική αυτοκρατορία πραγματοποιούνται μεγάλες μεταρρυθμίσεις στους δημοσιονομικούς μηχανισμούς, στις μεταφορές και επικοινωνίες και στην υποδομή γενικότερα. Παράλληλα, κατοχυρώνεται η κεφαλαιακή περιουσία (Βαλσαμίδης, 2010). Στη Νάουσα, μετά την καταστροφή του 1822, ο Σουλτάνος εκδίδει φερμάνι αμνηστίας στους Ναουσαίους (το 1830), με το οποίο τους δίνει τη δυνατότητα να επιστρέψουν στην πόλη και να διεκδικήσουν τις περιουσίες τους (Δήμος Νάουσας, 2022). Έτσι, μετακινούνται και εγκαθίστανται στην πόλη οικογένειες που ήταν φιλικά διακείμενες στην Οθωμανική εξουσία και παρατηρείται μία μίξη και αφομοίωση του ανομοιογενούς πληθυσμού και επί ίσοις όροις συμμετοχή τους στα κοινά. Με την ανάπτυξη της προβατοτροφίας στο Βέρμιο και της εκμετάλλευσης των νερών της Αράπιτσας στη Νάουσα αναπτύχθηκε η παραγωγή σαγιακιού²¹, ενώ παράλληλα αναπτύσσονται και οι αγροτικές δραστηριότητες στον κάμπο. Αρκετοί Ναουσαίοι γίνονται κάτοχοι τσιφλικιών και αναπτύσσονται εύπορες οικογένειες που διέθεταν χρηματικά κεφάλαια αλλά και εμπορική πίστη. Η ανάπτυξη του Κοινοτικού συστήματος θα αποτελέσει ευνοϊκό

²¹ ύφασμα και φόρεμα από χοντρό μάλλινο του αργαλειού, δίμιτο, γνωστό και ως τσουκνί.

παράγοντα για την ανάπτυξη της βιομηχανίας, ενώ τα νερά της Νάουσας ως πηγή ενέργειας θα παίξουν επίσης σημαντικό ρόλο σε αυτή την ανάπτυξη. Στα εργοστάσια της Θεσσαλονίκης την ίδια περίοδο η ενέργεια παραγόταν με καύση κάρβουνου, ενώ στη Νάουσα ο «λευκός άνθρακας» θα συμβάλλει στο πολύ χαμηλό εργατικό κόστος. Το άλμα από τα σαγιάκια στην κλωστοϋφαντουργία θα γίνει όταν οι Ναουσαίοι θα αγοράσουν τα μηχανήματα ενός εργοστασίου κλωστοϋφαντουργίας στον Πειραιά το οποίο θα κλείσει. Αγοραστές των μηχανών εμφανίζονται ο Λόγγος, Λαπαβίτσας και Τσίτσης, οι οποίοι στήνουν τις βάσεις των 3 πρώτων βιομηχανιών: Λόγγου-Κύρτση-Τουρπάλη, Μπίλη-Τσίτση και Λαπαβίτσα-Κόκκινου. Ακολουθεί η ίδρυση και άλλων εργοστασίων και μέχρι το 1912 λειτουργούν στη Νάουσα 6 Κλωστοϋφαντουργικές μονάδες, ενώ είναι αξιοσημείωτο ότι σε πληθυσμό 1000 οικογενειών οι 947 είναι βιομηχανικοί εργάτες (Βαλσαμίδης, 2010)..

Από το 1923 ως το 1940 η οικονομία της Ελλάδας αλλά και της πόλης της Νάουσας βρίσκεται σε ύφεση και υπάρχει οικονομική παρακμή. Το εργοστάσιο της εταιρείας «Χατζηλάζαρος, Αγγελάκης και Σία» που ιδρύουν το 1907 άνδρες με σημαντική επιχειρηματική δράση στη Θεσσαλονίκη (Περικλής Χατζηλάζαρος, Δημοσθένης Αγγελάκης, Κωνσταντίνος Χονδροδήμος και τα αδέρφια Ιωάννης και Κωνσταντίνος Λαμνίδης), θα αλλάξει ιδιοκτήτες και ονομασία και θα δημιουργηθεί η εταιρεία ΕΡΙΑ, η Νέα Ανώνυμος Ελληνική Υφαντουργική Εταιρεία Ναούσης. Τα ΕΡΙΑΚΛΩΣΤΗΡΙΑ θα αναλάβει το 1928 η οικογένεια Λαναρά που θα αναπτύξει την επιχείρηση και παράγοντας χακί ύφασμα για τον ελληνικό στρατό, θα συμβάλλει στον εφοδιασμό με τρόφιμα την περίοδο της κατοχής στους κατοίκους της Νάουσας. Το 1926 θα αρχίσει η πτώση της εταιρείας και το 1938 θα διακόψει οριστικά τη λειτουργία της απολύοντας όλους τους εργαζόμενους. Το 1949 τα εργοστάσια ΒΕΤΛΑΝΣ και ΕΡΙΑ θα πυρποληθούν και θα καταστραφούν (Δημητρακοπούλου, 2021).

Μεταπολεμικά θα γίνει μία προσπάθεια να επαναλειτουργήσουν τα εργοστάσια, με την ενίσχυση του Σχεδίου Μάρσαλ και το 1960 θα αγοράσουν τα εργοστάσια τα αδέρφια Λαναρά που θα ιδρύσουν την ΒΕΤΛΑΝΣ ΝΑΟΥΣΑ Α.Ε. που γίνει γνωστή για τις κουβέρτες της και το κτίριο της ΕΡΙΑ θα αποτελέσει το βαφείο της εταιρείας. Ακολουθεί τεράστια άνθηση της εταιρείας και πλήθος κόσμου από όλη τη βόρεια Ελλάδα θα εισρεύσει στην περιοχή προς αναζήτηση εργασίας. Η πόλη θα αναδειχθεί σε οικονομικό κέντρο και από τη δεκαετία του '60 μέχρι τη δεκαετία '80 θα υπάρξει

μία περίοδος ευημερίας. Όμως, μετά από τη λαμπρή αυτή πορεία, τα εργοστάσια της Νάουσας θα κλείσουν. Η ΒΕΤΛΑΝΣ Νάουσα θα περιέλθει ως κτίριο στο Δήμο Νάουσας με δωρεά του Χρήστου Λαναρά και το συγκρότημα ΕΡΙΑ (του Δήμου Νάουσας) θα στεγάσει το Κέντρο Βιομηχανικής Κληρονομιάς της Νάουσας (Παράρτημα 1, εικ.17,18,19), με την έκθεση «Ιστορίας Νήματα. Η βιομηχανία της Κλωστοϋφαντουργίας στη Νάουσα». Σε συνέντευξη τύπου που παραχώρησε ο δήμαρχος της Νάουσας, Νικόλαος Καρανικόλας ενόψει των εγκαινίων του χώρου ΕΡΙΑ, στις 18/9/2023 παρουσία του Περιφερειάρχη Κεντρικής Μακεδονίας Απόστολου Τζιτζικώστα, επισήμανε ότι: *«το ΕΡΙΑ έχει τη δυναμική να μετατραπεί σε έναν «πυρήνα» γνώσης, εκπαίδευσης και έρευνας πάνω σε θέματα βιομηχανικής κληρονομιάς, ένα τοπόσημο για την πόλη, που θα τοποθετήσει τη Νάουσα στον σύγχρονο πολιτισμικό-βιομηχανικό χάρτη και σε ένα δίκτυο μουσείων βιομηχανικής κληρονομιάς ανά την Ελλάδα»*. Χαρακτήρισε το χώρο ως πυρήνα πολύπλευρων δραστηριοτήτων, ως χώρο ψυχαγωγίας, ενημέρωσης, διοργάνωσης ημερίδων, διαλέξεων και εκπαιδευτικών δράσεων. Εξέφρασε την ελπίδα να αποτελέσει ο χώρος μοχλό προώθησης του αυτοσεβασμού της περιοχής και των κατοίκων, με την αναγνώριση της αξίας της βιομηχανικής κληρονομιάς της Νάουσας και της ανάδειξης της βιομηχανικής ιστορίας της πόλης (Χιωτοπούλου, 2021).

Ιστορική αναδρομή στην οινοποιητική παράδοση της Νάουσας

Η φήμη της Νάουσας για τα κρασιά της χάνεται στα βάθη του χρόνου. Στη μυθολογία αναφέρεται ότι στις πλαγιές του Βερμίου (όπου βρίσκεται η Νάουσα), έζησε η μητέρα του θεού Διόνυσου, Σεμέλη και γεννήθηκε ο έξοχος χορευτής και συνοδός του Διόνυσου, Σειληνός. Τα πρώτα στοιχεία για την αμπελοκαλλιέργεια στη Νάουσα ανάγονται στο 1700, ενώ για το κρασί της Νάουσας θα μιλήσουν ξένοι περιηγητές όπως ο Πουκεβίλλ (1826) και ο Κουζινέρι (1831) (Δήμος Νάουσας, 2022). Νωρίτερα, το 1728, ο Μελέτιος μητροπολίτης Αθηνών θα χαρακτηρίσει στη "Μελετίου Γεωγραφία" τη Νάουσα ως πόλη ξακουστή για το κρασί της. Το 19^ο αιώνα, το Ναουσαίικο κρασί θα μπει στα παλάτια της Κωνσταντινούπολης, της Βιέννης, της Ρωσίας και της Αιγύπτου. Το 1987, θα δοθεί από το Διεθνές Γραφείο Αμπέλου και Οίνου (ΟΙΒ) στην πόλη της Νάουσας, ο χαρακτηρισμός «Πόλη οίνου και Αμπέλου». Το Ξινόμαυρο, ή αλλιώς Ποπόλκα ή Μαύρο Ναούσης, θα αναγνωριστεί το 1971 ως Προστατευόμενη Ονομασία Προέλευσης (ΠΟΠ Νάουσα) (2014). Έκτοτε η καλλιέργεια βελτιώνεται,

ενώ υιοθετούνται σύγχρονες μέθοδοι οινοποίησης, ωρίμανσης και εμφιάλωσης. Η ποιότητα των κρασιών της Νάουσας διασφαλίζεται με συνεχή αυστηρό έλεγχο, ενώ κατά το χρόνο παλαίωσης τους τοποθετούνται σε δρύινα βαρέλια (υποχρεωτικό από τη νομοθεσία). Σήμερα, η πόλη της Νάουσας συνεχίζει να επιβεβαιώνει τη φήμη και την πρωτοπορία της στο καλό κρασί, επιβεβαιώνοντας τη λαϊκή ρήση «Κρασί ωσάν της Νιάουστας, το φέρνουν στο μαντήλι» (Δήμος Νάουσας, 2022).

Κάθε χρόνο ο Δήμος Νάουσας, σε συνεργασία με το Σύνδεσμο Οινοπαραγωγών Νάουσας και πολιτιστικούς συλλόγους της πόλης, γιορτάζοντας την Παγκόσμια ημέρα ξινόμαυρου (1 Νοεμβρίου) ως μέλος του Ευρωπαϊκού δικτύου «Iter Vitis -Les chemins de la vigne», διοργανώνει την περίοδο εκείνη, Φεστιβάλ Τρύγου, με πολιτιστικές εκδηλώσεις, εικαστικές δράσεις, επισκέψεις-ξεναγήσεις στα οινοποιεία της πόλης και γευστιγνωσία οίνων.

Κεφάλαιο 6: Όσιος Θεοφάνης ο εν Ναούση, ο πολιούχος της πόλης

Όσιος Θεοφάνης ο Ηγούμενος. Τοιχογραφία Ι.Μ. Δοχειαρίου (1744)

Ο Όσιος Θεοφάνης γεννήθηκε στα Ιωάννινα στις αρχές του 16^{ου} αιώνα μ.Χ. Νέος ακόμη στην ηλικία εγκαταλείπει την κοσμική ζωή και εγκαταβιώνει στη μονή Δοχειαρίου στο Άγιον Όρος. Εκεί διάγει βίο υποδειγματικό και σε σύντομο χρονικό διάστημα η Χάρη του Θεού και οι άγιες αρετές που αποκτά τον καθιστούν ηγούμενο της μονής, καθώς οι αδελφοί του μετά την κοίμηση του προηγούμενου γέροντά τους, τον εκλέγουν ομόφωνα ηγούμενό τους (Μητροπολίτης κ.κ. Παντελεήμον, 1998).

Όταν ο γιος της αδερφής του και ανεψιός του αρπάχτηκε από τους Τούρκους, που με σκοπό να τον κάνουν γενίτσαρο τον μετέφεραν στην Κωνσταντινούπολη, μπροστά στον κίνδυνο του εξισλαμισμού του, ο Όσιος φεύγει από το Άγιον Όρος και μεταβαίνει στην Πόλη. Πετυχαίνει την απελευθέρωση του νέου και μετά από περιπετειώδες ταξίδι επιστρέφουν στο Άγιον Όρος. Στη Μονή ο Όσιος έκειρε μοναχό τον ανεψιό του, όμως λόγω του φόβου που κατέλαβε τους αδελφούς για πιθανή εκδίκηση των Τούρκων, αποφασίζει να φύγουν μαζί για τη σκήτη της Βέροιας (ο.π.).

Διέμειναν στη Μονή Προδρόμου της Βέροιας και σε μικρή απόσταση από το μοναστήρι ο Άγιος κτίζει ναό προς τιμή της Θεοτόκου που σύντομα γίνεται κέντρο ζωντανού μοναστηριού. Σε αυτό το μοναστήρι αφήνει ηγούμενο τον ανεψιό του και μεταβαίνει

στη Νάουσα για να κτίσει νέο μοναστήρι προς τιμή των Ασωμάτων, τη Μονή των Παμμεγίστων Ταξιαρχών. Πέρασε τα επόμενα χρόνια της ζωής του ανάμεσα στη Σκήτη της Βέροιας και τη Μονή των Αρχαγγέλων της Νάουσας. Όταν αντιλήφθηκε ότι πλησιάζει το τέλος της ζωής του, απομονώθηκε στο κάθισμα της Παναγίας που είχε κτίσει στη Σκήτη της Βέροιας. Εκεί θάφτηκε ο Όσιος μετά την κοίμησή του στις 19 Αυγούστου, ημερομηνία που καθιερώθηκε να εορτάζεται η μνήμη του. Η τίμια κάρα του θησαυρίζεται στο ναό της Κοιμήσεως της Θεοτόκου στη Νάουσα, ενώ τα ιερά λείψανά του στη Μονή του Προδρόμου στη Βέροια. Είναι πολιούχος της Νάουσας, έσωσε την πόλη από πολλά δεινά και επιτέλεσε πλήθος θαυμάτων όσο ακόμη ήταν εν ζωή αλλά και μετά την κοίμησή του (ο.π.).

Άπολυτίκιον

Ύμνος α'. Τῆς ἐρήμου πολίτης.

Βλαστὸς Ἰωαννίνων ἀνεδείχθης περιδοξος, καὶ θεῖος πολιοῦχος τῆς Ναούσης θεόφανες- ὡς ἄγγελος γὰρ ζήσας ἐπὶ γῆς, θαυμάτων ἐκομίσω δωρεάν, καὶ παρέχεις τὰς ἰάσεις τοῖς εὐλαβῶς, προστρέχουσι τὴ σκέπη σου. Δόξα τῷ σὲ δοξάσαντι Χριστῷ, δόξα τῷ σὲ στεφανώσαντι, δόξα τῷ ἐνεργούντι διὰ σου, πάσιν ἰάματα.

<https://www.saint.gr/2217/saint.aspx>

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ: Βιωματικές προσεγγίσεις της διδασκαλίας και η αξιοποίηση της ιστορικής, θρησκευτικής και πολιτιστικής κληρονομιάς της Νάουσας.

*Μου το λες το ξεχνώ
Μου το δείχνεις, το θυμάμαι
Με εμπλέκεις με αυτό, το κατανοώ
(Αρχαία Κινέζικη Παροιμία)*

Οι σύγχρονες θεωρίες μάθησης εστιάζουν στην ενεργητική και εποικοδομητική φύση της εκπαιδευτικής διαδικασίας. Στόχος της σύγχρονης εκπαίδευσης είναι οι μαθητές να συμμετέχουν ενεργά στη μαθησιακή διεργασία, να οικοδομούν τη νέα γνώση βασιζόμενοι σε αυτά που ήδη γνωρίζουν, μέσα σε ένα φιλικό κοινωνικό και πολιτισμικό πλαίσιο (Βοσνιάδου, 2006). Οι εκπαιδευτικές τεχνικές που εμπλέκουν ενεργά το μαθητή στην εκπαιδευτική διαδικασία, είναι γνωστές με τον όρο «ενεργητικές-συμμετοχικές τεχνικές» ή απλά «συμμετοχικές τεχνικές» (Βασάλα, 2013). Κύρια χαρακτηριστικά αυτών των τεχνικών, είναι (Race, 1999·Wudinger, 2005· Δεδούλη, 2002) τα εξής :

- ✓ Οι μαθητές συμμετέχουν ενεργά, χωρίς απλά να ακούν τα όσα λέει ο εκπαιδευτικός,
 - ✓ Δίνεται έμφαση στην ανάπτυξη των δεξιοτήτων των μαθητών, ενώ η εκπαιδευτική διαδικασία δεν αποτελεί απλή μεταβίβαση πληροφοριών,
 - ✓ Οι μαθητές εμπλέκονται σε δραστηριότητες, συζητούν, διατυπώνουν επιχειρήματα, ενώ συμμετέχουν σε διαδικασίες ανάλυσης, σύνθεσης και αξιολόγησης,
 - ✓ Δίνεται ιδιαίτερη έμφαση στη διερεύνηση των αξιών και των στάσεων των μαθητών
 - ✓ Ενισχύουν τη βιωματική μάθηση, αξιοποιούν την προϋπάρχουσα γνώση και εμπειρία
 - ✓ Αναπτύσσουν την κοινωνική αλληλεπίδραση και εγείρουν τα κίνητρα των μαθητών για μάθηση,
- Δημιουργούν συνθήκες μάθησης στο σχολείο αλλά και σε άλλα μαθησιακά περιβάλλοντα, ενώ υιοθετούν την άποψη ότι η γνώση και η σκέψη

συγκροτούνται μέσα από την επαφή του ατόμου με τον κόσμο και το κοινωνικό πλαίσιο (Vygotsky).

- ✓ Ανοίγουν το σχολείο στην κοινωνία και δίνουν στους μαθητές την ευκαιρία να αναπτύξουν την κριτική τους ικανότητα, να επεξεργάζονται λύσεις και να μαθαίνουν πράττοντας
- ✓ Αναπτύσσουν την αλληλεπίδραση μαθητή-εκπαιδευτικού, αλλά και μαθητή-μαθητή, διαφοροποιώντας το ρόλο του εκπαιδευτικού.

Στη συμμετοχική μάθηση, όλοι οι μαθητές αντιμετωπίζονται ως ίσοι, η ετερότητα αντιμετωπίζεται με σεβασμό και δημιουργούνται ευκαιρίες μάθησης για όλα τα παιδιά, ενώ παράλληλα επιδιώκεται η βελτίωση της ζωής εκείνων που αντιμετωπίζουν δυσκολίες και προβλήματα, ώστε η περιθωριοποίηση να εκλείψει.

Σήμερα οι μαθητές, λόγω της ανάπτυξης της τεχνολογίας και τη χρήση του διαδικτύου, έχουν πρόσβαση σε πλήθος γνώσεων και εμπειριών, με υψηλό βαθμό αλληλεπίδρασης. Ο τρόπος συμμετοχής τους στο μάθημα έχει αλλάξει, το κέντρο βάρους μετατοπίζεται από το άτομο στη συλλογικότητα της ομάδας και τη συνεργασία. Πλέον δεν ενδείκνυται η ατομική συμμετοχή κάθε μαθητή, αλλά επιδιώκεται η εμπλοκή του σε ομάδες και η δημιουργία της ομάδας, ώστε να ενισχυθεί η αλληλεπίδραση και η συνεργασία. (Ματσαγγούρας, 2008). Η διδασκαλία χαρακτηρίζεται «πολυτροπική», χρησιμοποιούνται διάφοροι τρόποι διδακτικής, όπως η εικόνα, ο ήχος, το χρώμα, η κίνηση, το σχέδιο, η τεχνολογία, κ.α. (Κουκουνάρας-Λιάγκης, 2011). Ο εκπαιδευτικός καλείται να αξιοποιήσει τις εμπειρίες των μαθητών του και να σχεδιάσει με φαντασία και ευρηματικότητα, ένα πολυτροπικό μάθημα, το οποίο θα εξυπηρετεί τους στόχους της διδασκαλίας, αλλά θα ανταποκρίνεται στις ανάγκες κάθε μαθητή και θα ενεργοποιεί το δικό του τρόπο μάθησης²².

²² Σύμφωνα με το Gardner υπάρχουν πολλοί τύποι νοημοσύνης: 1. Γλωσσικός, 2. Λογικομαθηματικός, 3. Οπτικός, 4. Κινησθητικός, 5. Διαπροσωπικός, 6. Μουσικός ή ακουστικός, 7. Ενδοπροσωπικός, 8. Φυσιολογικός, 9. Υπαρξιακός,

Τα τελευταία χρόνια σε όλες τις χώρες και τα σύγχρονα εκπαιδευτικά συστήματα, τα σχολεία υιοθετούν και εφαρμόζουν πρακτικές που προωθούν τη συμμετοχική μάθηση (Οδηγός Εκπαιδευτικού στα Θρησκευτικά, 2014).

Κεφάλαιο 1: Διερευνητικές και Ομαδοσυνεργατικές τεχνικές

Η διερευνητική διδασκαλία²³, είναι ευέλικτη και μπορεί να εφαρμοστεί σε όλες τις ηλικίες και σε μαθητές με διαφορετικό υπόβαθρο και δυνατότητες. Υποστηρίχθηκε αρχικά από τον J. Dewey, που πρώτος καθιέρωσε την επεξεργασία δεδομένων εντός της μαθησιακής διεργασίας, ενώ βρίσκεται στην ίδια κατεύθυνση με την εποικοδομητική παιδαγωγική προσέγγιση καθώς θέτει στο επίκεντρο το μαθητή και πώς αυτός οικοδομεί ενεργά τη γνώση. Ο εκπαιδευτικός καλείται να διαμορφώσει κλίμα αναζήτησης στην τάξη, ενθαρρύνοντας τους μαθητές να κατανοήσουν, να διατυπώσουν και να διερευνήσουν όλοι μαζί σε συνεργασία το πρόβλημα. Ο ρόλος του εκπαιδευτικού πρέπει να είναι καθοδηγητικός, οργανωτικός και υποστηρικτικός. Επιλέγει από μία ποικιλία πηγών το κατάλληλο υλικό, είτε τους το παρέχει ο ίδιος, είτε τους καθοδηγεί να το βρουν οι ίδιοι, ελέγχει την εμπλοκή όλων των μαθητών, στηρίζει τις προσπάθειές τους, οργανώνει εναλλακτικές επιλογές και δραστηριότητες και συμμετέχει σε τυχόν αναδιατύπωση του προβλήματος. (Οδηγός Εκπαιδευτικού στα Θρησκευτικά, 2014).

Επιπρόσθετα, οι ομαδοσυνεργατικές μέθοδοι²⁴ είναι απαραίτητες και πολύ σημαντικές ιδιαίτερα σε περιβάλλοντα πολυπολιτισμικά και πολυεθνικά, καθώς διευκολύνουν την κοινωνική ένταξη ατόμων με διαφορετικές κουλτούρες και δυνατότητες, ενώ αμβλύνει τις ανταγωνιστικές και απορριπτικές τάσεις (Ματσαγγούρας, 2000). Η ομαδοσυνεργατική διδασκαλία δίνει τη δυνατότητα στους μαθητές να χρησιμοποιήσουν πολλαπλές πηγές πληροφόρησης, να αναπτυχθούν γλωσσικά (εκφράζονται, επιχειρηματολογούν, αναλύουν, παρουσιάζουν), να αναπτύξουν κριτική

²³ Σύμφωνα με το Dewey τα στάδια της είναι: α. καθορισμός του προβλήματος, β. διατύπωση υποθέσεων, γ. συλλογή και οργάνωση πληροφοριών, δ. έλεγχος υποθέσεων και ε. διατύπωση τελικών συμπερασμάτων

²⁴ Ενδεικτικές φάσεις της ΟΔ είναι: α. Παρουσίαση του προβλήματος / ζητήματος, β. Εργασία των ομάδων, γ. Παρουσίαση της δουλειάς των Ομάδων, δ. Συζήτηση σε ολομέλεια / συμπεράσματα / αξιολόγηση της διαδικασίας

σκέψη, να καλλιεργήσουν θετικά συναισθήματα και να αποκτήσουν δυνατότητες επικοινωνίας και συνεργασίας. Αποκτούν αυτοπεποίθηση και αυτοεκτίμηση, ενώ παράλληλα συνειδητοποιούν τη σημασία της συνεργασίας (Βασιλόπουλος, 2003).

Εν κατακλείδι, οι διερευνητικές και ομαδοσυνεργατικές τεχνικές καθιστούν την τάξη κοινότητα μάθησης, στην οποία οικοδομείται μια συμμετοχική σχολική κουλτούρα.

Ορισμένες από τις τεχνικές αυτές είναι:

1. Ιδεοθύελλα - Brainstorming
2. Σκέψου, Συζήτησε, Μοιράσου - Think, Pair, Share. (TPS)
3. Πέντε π και ένα γ - 5W1H
4. Μελέτη περίπτωσης
5. Επισκέψεις ή Μελέτη πεδίου
6. Αντιγνώμεις (Debate)
7. Αφήγηση ιστοριών
8. Τεχνικές δράματος για αναστοχασμό
9. Άλλες δραστηριότητες δημιουργικής έκφρασης
10. Βιωματικές τεχνικές και δραστηριότητες
11. Διδάσκοντας μέσω της τέχνης. Μοτίβα έντεχνου συλλογισμού - Artful thinking

Αναλυτική παρουσίαση των τεχνικών και του τρόπου εφαρμογής τους στην εκπαιδευτική διεργασία γίνεται στον Οδηγό εκπαιδευτικού στα Θρησκευτικά Δημοτικού-Γυμνασίου (2014), ένα έργο που εκπονήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής κατά την υλοποίηση της Πράξης «ΝΕΟ ΣΧΟΛΕΙΟ (Σχολείο 21ου αιώνα)», στις σελίδες 109-166. Η επιστημονική ομάδα που εργάστηκε για την υλοποίηση αυτού του έργου αποτελούνταν από τους :

Σταύρο Γιαγκάζογλου: Υπεύθυνο του Επιστημονικού πεδίου και σύμβουλο του Υπουργού Παιδείας και Θρησκευμάτων, Προϊστάμενου του Γραφείου Έρευνας, Σχεδιασμού & Εφαρμογών Α΄ του ΙΕΠ και τους εμπειρογνώμονες:

Άγγελο Βαλλιανάτο: Δρ. Θεολογίας, Σχολικό Σύμβουλο Θεολόγων

Όλγα Γριζοπούλου: Δρ. Θεολογίας

Φώτιο Διαμαντή: Δρ. Επιστημών Αγωγής, Δάσκαλο, MEd & Θεολόγο, MTh

Αθανάσιο Νευροκοπλή: MTh, καθηγητή Θεολόγο

Αντώνη Παναγάκη: Δάσκαλο και Θεολόγο

Γιώργο Στριλιγκά: Σχολικό Σύμβουλο Θεολόγων

Παναγιώτη Ταμβάκη: Δρ. Θεολογίας, Σχολικό Σύμβουλο Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης

Πρόκειται για έναν οδηγό που μπορεί να υποστηρίξει και να εμπλουτίσει με τις προτάσεις του το έργο κάθε εκπαιδευτικού, οποιασδήποτε ειδικότητας και βαθμίδας εκπαίδευσης και αποτελεί χρήσιμο εργαλείο στην εκπόνηση σχεδίων διδασκαλίας για κάθε αντικείμενο.

Ακολουθεί σύντομη περιγραφή των τεχνικών και προτάσεις για την αξιοποίηση και εφαρμογή τους στην προσέγγιση της ιστορικής θρησκευτικής και πολιτιστικής κληρονομιάς της πόλης της Νάουσας, μέσα από διδακτικά σενάρια μαθήματος για την τυπική εκπαίδευση.

1.1 Ιδεοθύελλα-Brainstorming

*Είναι πιο εύκολο να τιθασεύσεις μια ευφάνταστη ιδέα παρά να σκεφτείς μια καινούργια.
Alex Osborn*

Πρόκειται για μια συμμετοχική διδακτική τεχνική, όπου οι μαθητές καλούνται να ανακαλέσουν συνειρμικά προϋπάρχουσες αντιλήψεις και να προβούν σε ελεύθερη και αυθόρμητη έκφραση των ιδεών τους πάνω σε ένα θέμα, διερευνώντας έτσι τις διάφορες πτυχές και διαστάσεις του (Κόκκος, 1998). Οι ιδέες που θα εκφραστούν μπορεί να μην συμβαδίζουν με τις προσδοκίες του διδάσκοντος, κάποιες μπορεί να είναι άσχετες με το θέμα, όμως ο σκοπός της τεχνικής είναι να διεγείρει το ενδιαφέρον των μαθητών να εκφραστούν ελεύθερα χωρίς να κριθούν ή να αξιολογηθούν, κι έτσι να δημιουργηθούν καινούργιες ιδέες μέσα από τη ζύμωση προϋπάρχουσων ιδεών (Courau, 2000). Η τεχνική αυτή προέρχεται από τις εποικοδομητικές προσεγγίσεις μάθησης (constructivist), οι οποίες αναγνωρίζουν ότι ο μαθητής έχει διαμορφωμένες από το κοινωνικο-πολιτισμικό του περιβάλλον αντιλήψεις και δεν προσέρχεται στη νέα γνώση ως tabula rasa, αλλά ως ένα άτομο με διαμορφωμένες γνώσεις, δεξιότητες, στάσεις. Στη βάση αυτής της αναγνώρισης, η συγκεκριμένη τεχνική εφαρμόζεται τις περισσότερες φορές στην 1^η φάση του εκπαιδευτικού σεναρίου με τον τίτλο Βιώνοντας, όπου αναζητούνται προϋπάρχουσες γνώσεις και εμπειρίες των μαθητών/τριών για κάποιο συγκεκριμένο θέμα.

Πολλές φορές στην πορεία της εκπαιδευτικής διεργασίας και μέσω της νέας γνώσης που αποκτούν οι μαθητές στις επόμενες φάσεις του σεναρίου, τροποποιούν εν μέρει ή εξολοκλήρου τις αρχικές τους ιδέες (Matthews, 1998).

Για την προσέγγιση της ιστορίας της Νάουσας που έχει χαρακτηριστεί ως ηρωική πόλη, λόγω της αυτοθυσίας των κατοίκων της στον αγώνα για την απελευθέρωση της πόλης από τον τούρκικο ζυγό, με τη συγκεκριμένη τεχνική θα μπορούσαν να αναζητηθούν οι ιδέες, οι αντιλήψεις των μαθητών/τριών για αξίες όπως ο ηρωισμός, η αυτοθυσία, η ελευθερία, η αγάπη για την πατρίδα, η πίστη και η αγιότητα.

Η τεχνική της ιδεοθύελλας είναι επίσης χρήσιμη σε συνδυασμό με άλλες τεχνικές και ιδιαίτερα αυτή του έντεχνου συλλογισμού, όταν ζητείται από τους μαθητές να εκφράσουν προϋπάρχουσες γνώσεις για:

α)αρχαιολογικά μνημεία: όπως τα αρχαιολογικά ευρήματα της περιοχής της Νάουσας αλλά και του αρχαιολογικού χώρου των Αιγών (Βεργίνα), της ευρύτερης περιοχής της «ερατεινής»²⁵ Ημαθίας ,

β)τοπικά έθιμα: όπως το έθιμο της αποκριάς Γενίτσαροι και Μπούλες, έθιμα που σχετίζονται με το Ολοκαύτωμα της πόλης , έθιμα που σχετίζονται με τον κύκλο της ζωής (πχ. τρύγος) αλλά και τοπικά προϊόντα και εδέσματα

γ)στοιχεία πολιτιστικού ενδιαφέροντος: όπως δημοτικά τραγούδια, θρησκευτικές εκδηλώσεις (εορτές, λιτανείες εικόνων, τιμές αγίων), τοπικές φορεσιές, μουσειακά αντικείμενα, αρχιτεκτονική κτιρίων , μονές και εξωκλήσια της Νάουσας

αλλά και δ) τόπους περιβαλλοντικού ενδιαφέροντος: όπως το Άλσος του Αγίου Νικολάου, το χιονοδρομικό κέντρο του Βερμίου, το ποτάμι της Αράπιτσας , ο κάμπος της Νάουσας, η πανίδα και χλωρίδα της περιοχής .

Η χρήση εικόνων (παλιές και σύγχρονες φωτογραφίες, πίνακες ζωγραφικής, εικόνες γλυπτών, ψηφιδωτών, αγιογραφιών, αρχαιολογικών χώρων και ευρημάτων, μουσειακών αντικειμένων που να σχετίζονται με την ιστορία και την παράδοση της Νάουσας), βίντεο (περιηγήσεων εικονικών και πραγματικών σε αρχαιολογικούς και θρησκευτικούς χώρους, μουσεία και τόπους, ιστορικών ντοκιμαντέρ, αναπαραστάσεων ιστορικών γεγονότων ή εθίμων της πόλης), κειμένων πεζού και έμμετρου λόγου (λογοτεχνικών κειμένων, ποιημάτων, τραγουδιών, μουσικών συνθέσεων , θεατρικών

²⁵ «ερατεινή», δηλαδή αξιαγάπητη και χαριτωμένη ονομάζει την Ημαθία ο Όμηρος

έργων, ύμνων που έχουν ως πηγή έμπνευσης την ιστορία της Νάουσας και αναφέρθηκαν στην ενότητα 3.6 του Α' μέρους) , συμβάλλουν στην ανάδυση γνώσεων και εμπειριών που φέρουν στη μνήμη και το υποσυνείδητό τους οι μαθητές και οι μαθήτριες. Η έκφραση αυτού του εμπειρικού κεφαλαίου που κατέχουν είναι πιο εύκολο να διατυπωθεί αυθόρμητα, όταν η τεχνική της ιδεοθύελλας συνδυάζεται και με άλλες διερευνητικές τεχνικές που ενεργοποιούν κι άλλες αισθήσεις όπως αυτή της ακοής και της όρασης.

1.2 Σκέψου, Συζήτησε, Μοιράσου- Think, Pair, Share. (TPS)

Οι νέες διδακτικές πρακτικές εστιάζουν στην ανάπτυξη γνώσεων, δεξιοτήτων και στάσεων, υποστηρίζοντας και πλαισιώνοντας τους μαθητές/τριες ώστε αυτοί να ανακαλύπτουν τη γνώση, μέσω της διερεύνησης, επικοινωνίας και συνεργασίας, μαθαίνοντας αυτόνομα. Για να συνδεθεί η εμπειρία με τη θεωρία και να μεταβούν οι μαθητές/τριες από τις ιδέες (εμπειρικο-βιωματική γνώση) στις επιστημονικές αφηγηματικές επεξηγήσεις , χρειάζεται ο εκπαιδευτικός να αφιερώσει χρόνο στην ανίχνευση των εμπειριών και δυνατοτήτων τους και να χρησιμοποιεί μεθόδους διδασκαλίας που να κρατούν το ενδιαφέρον, να ενεργοποιούν τη συμμετοχή και να κινητοποιούν σε ομαδοσυνεργατική έρευνα των ιστορικών γεγονότων και άλλων θεμάτων (Μακρή, 2023).

Η τεχνική αυτή που εισάγει την έννοια του «χρόνου για σκέψη και στοχασμό» κατά τη διάρκεια της συνεργασίας, έχει αποδειχθεί ότι συμβάλλει στη βελτίωση της ποιότητας των απαντήσεων των των μαθητών (Οδηγός Εκπαιδευτικού στα Θρησκευτικά , 2014).

Η μελέτη πρωτογενών και δευτερογενών ιστορικών πηγών, με τη χρήση Τεχνολογιών Πληροφορίας και Επικοινωνίας (ΤΠΕ) και η αξιοποίηση διαφόρων εποπτικών και οπτικοακουστικών μέσων, παίζει σημαντικό ρόλο στην εξοικείωση των μαθητών/τριών στην εργασία σε ομάδες, ενώ παράλληλα αποτελέσουν σημαντικό εργαλείο μάθησης, καθώς διεγείρουν τη φαντασία και τις αισθήσεις και βοηθούν στην καλύτερη κατανόηση ιστορικών εννοιών και γεγονότων (Μακρή, 2023). Έτσι, στην παρούσα εργασία και στο Γ' Μέρος αυτής, η συγκεκριμένη τεχνική έχει χρησιμοποιηθεί σε δύο διδακτικά σενάρια, στο μάθημα της Ιστορίας της Δ' Δημοτικού, στην ενότητα με τίτλο: η Ιστορία του τόπου μου, όπου με τη χρήση οπτικοακουστικών μέσων παρουσιάζονται οι αρχαιολογικοί τάφοι των Λευκαδίων και το Νυμφαίο της

Μίεζας και στο μάθημα της Πολιτικής Παιδείας της Α΄ Λυκείου, στην ενότητα που αναφέρεται στη Φυσική και Πολιτισμική κληρονομιά του τόπου, όπου πάλι με τη χρήση του βιντεοπροβολέα και μιας δευτερογενούς πηγής (φιλολογικό κείμενο), επιχειρείται μία αναστοχαστική προσέγγιση και η καλλιέργεια της ενσυναίσθησης των μαθητών/τριών. Είναι αυτονόητο ότι η συγκεκριμένη τεχνική θα μπορούσε να συνδυαστεί με πολλαπλά μαθησιακά αντικείμενα (ιστορία, θρησκευτικά, γλώσσα, καλλιτεχνικά, μουσική) και κάθε πτυχή της ιστορίας και του πολιτισμού της πόλης της Νάουσας, στις οποίες θα μπορούσαν να κληθούν οι μαθητές να σκεφθούν, να συζητήσουν, να γράψουν και να μοιραστούν.

1.3 Πέντε π και ένα γ - 5W1H

Η τεχνική αυτή αποτελείται από 6 ερωτήσεις και έχει ως σκοπό να διερευνήσει ένα πρόβλημα εξετάζοντας τα επιμέρους τμήματά του, με σκοπό να εντοπιστούν οι σημαντικότερες του διαστάσεις και να δοθεί μία πιο επεξεργασμένη απάντηση και όχι ένα απλό ναι ή όχι στο υπό εξέταση ερώτημα.

Οι μαθητές εργάζονται σε ομάδες, αναπτύσσουν δεξιότητες συνεργασίας, διαλόγου, ισότιμης επικοινωνίας και ενεργής συμμετοχής στην εκπαιδευτική διαδικασία. Υποστηρίζουν τις απόψεις τους με επιχειρήματα, συζητούν, καταλήγουν σε συμπεράσματα, οργανώνουν τις σκέψεις τους και τις παρουσιάζουν στην ολομέλεια της τάξης (Οδηγός Εκπαιδευτικού στα Θρησκευτικά, 2014).

Μέσω αυτής της τεχνικής οι μαθητές/τριες διαμορφώνουν προσωπική άποψη και υπεύθυνη στάση για τα κοινωνικά, πολιτιστικά, εθνικά, ιστορικά και άλλα θέματα και προβλήματα. Επιπρόσθετα, μπαίνουν σε διαδικασία έρευνας και προβληματισμού ώστε να κατανοήσουν τη ζωή των ανθρώπων στις διάφορες ιστορικές περιόδους, καθώς και τις ιδιαίτερες συνθήκες διαβίωσής τους και του τρόπου με τον οποίο αυτές είναι άρρηκτα συνδεδεμένες με το ιστορικό γίνεσθαι αλλά και το δικό τους τρόπο ζωής και σκέψης. Αποκτούν έτσι την επίγνωση ότι ο σύγχρονος κόσμος αποτελεί συνέχεια του παρελθόντος, συνδέοντας το σύγχρονο ορίζοντα με τη ζωή και τον πολιτισμό του. Είναι τεχνική που μπορεί να συνδυαστεί άριστα με την τεχνική του έντεχνου συλλογισμού και την παρουσίαση ψηφιακού υλικού (βίντεο, εικόνες, λογοτεχνικά κείμενα, κινηματογραφικές σκηνές) σε όλες τις φάσεις του εκπαιδευτικού σεναρίου. Στην παρούσα εργασία η συγκεκριμένη τεχνική έχει χρησιμοποιηθεί σε

διδασκτικό σενάριο της Ε' Δημοτικού, στο μάθημα των Κειμένων και την ενότητα που αφορά γεγονότα από την ελληνική ιστορία. Έχει συνδυαστεί με την τεχνική του έντεχνου συλλογισμού και τη χρήση οπτικοακουστικού εξοπλισμού, καθώς με τη χρήση του βιντεοπροβολέα παρουσιάζεται μία ταινία μικρού μήκους που γυρίστηκε με αφορμή τον εορτασμό των 200 χρόνων από το Ολοκαύτωμα της Νάουσας και τίτλο: "Εις μνήμην" Νάουσα 1822-2021. Για την εφαρμογή της τεχνικής αυτής θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί ένα δημοτικό τραγούδι της Νάουσας, κάποιες από τις παραστάσεις που κοσμούν τους αρχαιολογικούς τάφους των Λευκαδίων, τα γλυπτά στους χώρους θυσίας των Ναουσαίων Νεομαρτύρων ανδρών και γυναικών, τμήματα της κινηματογραφικής ταινίας «Πολιορκία» για τη μάχη στη Μονή Δοβρά, τα απολυτίκια των Νεομαρτύρων και των αγίων της πόλης, η αναπαράσταση ενός εθίμου ή του τρύγου, η αναπαραγωγή ενός ντοκυμαντέ ή βίντεου που να σχετίζεται με τον τουρισμό (θρησκευτικό και μη) της πόλης της Νάουσας.

1. 4 Μελέτη περίπτωσης

*Οι «περιπτώσεις» είναι ιστορίες με μήνυμα.
Δεν είναι απλές διηγήσεις για διασκέδαση.
Είναι ιστορίες για εκπαίδευση.
Clyde F. Herreid*

Περίπτωση είναι μία ιστορία που βασίζεται σε πραγματικά περιστατικά που συνέβησαν κατά το παρελθόν. Είναι συγκεκριμένο είδος διήγησης και περιγράφει ένα γεγονός, μία ανθρώπινη συμπεριφορά, μία ιστορία. Η ιστορία που περιγράφεται μπορεί να είναι ένα δίλημμα ή μία ιστορία προσανατολισμένη στη λήψη μιας απόφασης. Ως προς τη μορφή, μπορεί να είναι έντυπη, ηχητική, οπτική ή οπτικοακουστική. Έχει ιδιαίτερη εκπαιδευτική σημασία όταν η περίπτωση βασίζεται σε αξίες θεμελιωμένες στην ανθρώπινη αξιοπρέπεια, την κριτική στάση, την αυτονομία και την ελευθερία του ατόμου (Βασάλα, 2013).

Είναι μία τεχνική ιδανική για την παρουσίαση των ιστορικών γεγονότων του ολοκαυτώματος της Νάουσας, Μέσα από αυτή την τεχνική μπορούν να παρουσιαστούν οι διλημματικές καταστάσεις που βίωσαν: α) οι Νεομάρτυρες της Νάουσας, όταν κλήθηκαν να αποφασίσουν για τη ζωή τους απαντώντας στην ερώτηση των δήμιων τους για το αν αρνούνται την πίστη τους, αλλά και β) οι Ναουσαίες ηρωίδες, όταν

διωκόμενες βρέθηκαν μπροστά στην επιλογή της αυτοθυσίας στα παγωμένα νερά της Αράπιτσας για εκείνες και τα παιδιά τους, ή στην επιλογή της δουλείας και του εξισλαμισμού τους. Οι Ναουσαίοι και οι Ναουσαίες προτίμησαν το θάνατο, διαφυλάσσοντας την ανθρώπινη αξιοπρέπειά τους, στέλνοντας ένα μήνυμα σε όλους τους αγωνιζόμενους για την ελευθερία Έλληνες. Υπέδειξαν ηρωισμό, υπερασπίστηκαν την πίστη τους και το όνειρό τους για μία ελεύθερη πατρίδα και αφήφισαν το θάνατο. Οι καταστάσεις που βίωσαν δε θα μπορούσαν να γίνουν βίωμα (εκπαιδευτικό ή μη) αν στηρίζονταν σε μία απλή εξιστόρηση των γεγονότων της άλωσης της πόλης της Νάουσας. Η τεχνική της μελέτης περίπτωσης, δίνει τη δυνατότητα προσέγγισης της ιστορίας της Νάουσας από την πλευρά των ηρώων της, με ενσυναίσθηση και με τρόπο κριτικό από τους μαθητές. Η καλλιέργεια ιστορικής συνείδησης μέσω της κατανόησης της δράσης των ανθρώπων σε συγκεκριμένες καταστάσεις της ζωής τους, διαμορφώνουν αξίες και στάσεις που οδηγούν στην εκδήλωση υπεύθυνης συμπεριφοράς και στη διαμόρφωση ενεργών, δημοκρατικών, ελεύθερων και αυτόνομων πολιτών.

1. 5 Επισκέψεις ή Μελέτη πεδίου

Με τον όρο εκπαιδευτικές επισκέψεις ή μελέτες πεδίου, ορίζονται οι οργανωμένες μεταβάσεις των μαθητών σε υπαίθριους ή άλλους χώρους που βρίσκονται έξω από τη συμβατική αίθουσα διδασκαλίας και εξυπηρετούν μαθησιακούς στόχους που σχετίζονται με τη διδασκαλία που έχει προγραμματίσει ο εκπαιδευτικός. Όταν η διδασκαλία αφορά πολιτιστικά ή περιβαλλοντικά προγράμματα στην επιλογή του πεδίου παίζει ρόλο η πολιτιστική και περιβαλλοντική του αξία. Κατά τη διάρκεια της επίσκεψης, οι μαθητές έχουν τη δυνατότητα να παρατηρήσουν, να καταγράψουν, να συλλέξουν δεδομένα, από την περιοχή μελέτης, χρησιμοποιώντας όλες τις αισθήσεις τους, ενώ έχουν τη δυνατότητα να συναντήσουν και να συζητήσουν με κοινωνικές ομάδες και άτομα που έχουν σχέση με το θέμα στο οποίο είναι αφιερωμένη η μελέτη (Βασάλα, 2007).

Η συγκεκριμένη διδακτική τεχνική είναι πολύ αποτελεσματική στη διδακτική πράξη, διότι συνδέεται με προσδοκίες για την επίτευξη εκπαιδευτικών στόχων σε επίπεδο μάθησης και δεξιοτήτων, που δεν μπορούν να επιτευχθούν με παραδοσιακές προσεγγίσεις διδασκαλίας και μάθησης (Παπαδημητρίου, 2002), βοηθά στη

εξοικείωση των μαθητών με τη φύση και διαμορφώνουν θετικές στάσεις για τα περιβαλλοντικά θέματα, ενώ παρακινούν το ενδιαφέρον τους για τον τόπο της επίσκεψης και για σχετικά επαγγέλματα (Knapp, 2000).

Η συγκεκριμένη τεχνική μπορεί να αξιοποιηθεί σε κάθε θεματικό πεδίο που αφορά την πόλη της Νάουσας. Έτσι, στα πλαίσιά της οι μαθητές/τριες μπορούν να επισκεφθούν:

- Μνημεία αρχαιολογικού ενδιαφέροντος της Νάουσας: τους τάφους των Λευκαδίων, το Νυμφαίο και το αρχαίο θέατρο της Μίεζας, τη σχολή του Αριστοτέλη
- Χώρους θρησκευτικού ενδιαφέροντος: τη μονή της Παναγίας Δοβρά όπου ξεκινά η επίθεση των Τούρκων, την εκκλησία του Αγίου Δημητρίου όπου κηρύχθηκε η επανάσταση της Νάουσας, την εκκλησία του Αγίου Γεωργίου από την οποία μπαίνουν οι Τούρκοι στην πόλη, την εκκλησία του Αγίου Νικολάου όπου κατέφυγαν και διασώθηκαν ορισμένοι Ναουσαίοι, το μοναστήρι των Ταξιαρχών που έκτισε ο Άγιος Θεοφάνης πολιούχος της Νάουσας.
- Μνημεία ηρώων αγωνιστών: το κίосκι της Νάουσας όπου θανατώθηκαν οι Νεομάρτυρες της Νάουσας, το μνημείο των ηρωικών Ναουσαίων γυναικών στην Αράπιτσα
- Χώρους περιβαλλοντικού ενδιαφέροντος: το άλσος του Αγίου Νικολάου, το εκτροφείο άγριων θηραμάτων, αμπελώνες και οινοποιεία της Νάουσας, το χιονοδρομικό κέντρο 3-5 πηγάδια στο όρος Βέρμιο.
- Χώρους πολιτιστικού ενδιαφέροντος: μνημεία της βιομηχανικής κληρονομιάς της Νάουσας, επισκέψεις σε πολιτιστικούς συλλόγους, εργαστήρια παραγωγής της παραδοσιακής φορεσιάς του εθίμου Γενίτσαροι και Μπούλες.

Σήμερα, οι δυνατότητες που μας παρέχει η τεχνολογία είναι τέτοιες ώστε οι μαθητές να μπορούν να πραγματοποιήσουν εικονικές επισκέψεις μέσω διαδικτύου σε σχετικούς ιστότοπους, ή και να έρθουν σε επικοινωνία σε πραγματικό χρόνο με σχετικά πρόσωπα και φορείς, που ενδιαφέρουν τη θεματική ενότητα του μαθήματος. (Οδηγός Εκπαιδευτικού στα Θρησκευτικά, 2014).

1. 6 Αντιγνώμεις (Debate)

Το debate αποτελεί μία δομημένη διαλογική συζήτηση μεταξύ δύο ομάδων, στη διάρκεια της οποίας συγκρούονται δύο αντίθετες απόψεις για ένα θέμα. Κάθε ομάδα, χρησιμοποιώντας επιχειρήματα, προσπαθεί να ανασκευάσει τις αντίπαλες θέσεις και να τεκμηριώσει τις δικές της, με σκοπό να πείσει το κοινό για τις απόψεις της (Bauer, 1999). Επιπρόσθετα, οι διαγωνισμοί debate φέρνουν σε επαφή άτομα από διαφορετικούς πολιτισμούς και χώρες, βελτιώνει τις επικοινωνιακές τους δεξιότητες και διδάσκει στους συμμετέχοντες την αξία της διαπολιτισμικότητας. Τέλος, οι συμμετέχοντες αναγκάζονται να στοχαστούν κριτικά και να διερευνήσουν τόσο τις θέσεις τις δικές τους όσο και των άλλων, αναπτύσσοντας την ενσυναίσθηση που συνδέεται με τις αξίες της κοινωνικής δικαιοσύνης και αλληλεγγύης (Βασάλα, 2013).

Είναι μία τεχνική που μπορεί να εφαρμοστεί σε διλημματικές καταστάσεις, όπου το άτομο βιώνει σύγκρουση ρόλων και καλείται να λάβει αποφάσεις υπό το βάρος συναισθηματικών κατά κύριο λόγο πιέσεων.

Στην ιστορία της Νάουσας υπάρχουν αρκετές περιπτώσεις τέτοιων καταστάσεων που θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν ως πεδίο εφαρμογής αυτής της τεχνικής. Για παράδειγμα:

- Η περίπτωση των Ναουσαίων γυναικών που λαμβάνουν την απόφαση να δώσουν τέλος στη ζωή τη δική τους αλλά και των παιδιών τους πέφτοντας στον ποταμό Αράπιτσα. Αντιγνώμεις θα μπορούσαν να διεξαχθούν τόσο για την απόφαση τους αυτή, όσο και για το αν η αυτοχειρία μπορεί να αναγνωριστεί ως ηρωική πράξη.
- Η τραγική κατάληξη του ξεσηκωμού της Νάουσας επίσης θα μπορούσε να αποτελέσει θέμα debate. Κατά πόσο αυτή οφείλεται σε προδοσία ή κακή οργάνωση της επανάστασης ή απλά σε αριθμητική υπεροχή του αντιπάλου.
- Μία κριτική αποτίμηση της πράξης αγιοκατάταξης των Ναουσαίων Νεομαρτύρων αλλά και το θαύμα το οποίο σταμάτησε τη σφαγή τους, επίσης θα μπορούσε να αποτελέσει θέμα διαλογικής συζήτησης διαφορετικών απόψεων.
- Η ενασχόληση ή μη των νέων κυρίως ανθρώπων με την παράδοση, τα έθιμα και την ιστορία του τόπου τους, καθώς και η αναζήτηση νέων

ανεκμετάλλευτων πτυχών ανάδειξης της πόλης, μπορεί να αποτελέσουν θέματα διαλογικής συζήτησης επίσης.

1. 7 Τεχνικές δράματος για αναστοχασμό

Στις τεχνικές δράματος για αναστοχασμό ανήκουν:

i. Η ανίχνευση της σκέψης και του ρόλου

Μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως τεχνική στις τοιχογραφίες των τάφων των Λευκαδίων, στον τάφο των Ανθεμίων, της Κρίσεως και του Kinch. Συγκεκριμένα, στην τοιχογραφία του τυμπάνου του τάφου των Ανθεμίων όπου απεικονίζεται η Περσεφόνη με τον Πλούτωνα, στην παράσταση της κρίσης, από την οποία πήρε ο τάφος της Κρίσεως την ονομασία του αλλά και στην τοιχογραφία απέναντι από την είσοδο του τάφου του Kinch. Η ανίχνευση της σκέψης και του ρόλου των δύο θεών, του νεκρού που οδηγείται από τον ψυχοπομπό Ερμή μπροστά στους δικαστές του Άδη, αλλά και του Μακεδόνα ιππέα που επιτίθεται σε ένα Πέρση, ο οποίος τρομοκρατημένος προσπαθεί να καλυφθεί με μία μακεδονική ασπίδα, θα μπορούσαν να αποτελέσουν εικόνες για εφαρμογή της τεχνικής αυτής.

ii. Ομαδικό γλυπτό

Το ομαδικό γλυπτό μπορεί να χρησιμοποιηθεί στην αναπαράσταση της φυγής των Ναουσαίων γυναικών, στην αναπαράσταση της σφαγής των Ναουσαίων Νεομαρτύρων, αλλά και στη σκηνή του θαύματος που σταμάτησε τη σφαγή. Ομαδικό γλυπτό μπορεί να χρησιμοποιηθεί και στο χώρο της σχολής του Αριστοτέλη, με τους μαθητές να αναπαριστούν τον τρόπο διδασκαλίας του, όπως και σε μία σκηνή τρύγου.

iii. Παίρνοντας απόσταση και iv. Διάδρομος συνείδησης

Οι δύο αυτές τεχνικές μπορούν να χρησιμοποιηθεί τόσο για πρόσωπα όσο και για καταστάσεις και γεγονότα. Έτσι, απόσταση μπορεί να πάρει κανείς από το Νεομάρτυρα που αποφασίζει να θυσιάσει τη ζωή του προκειμένου να εξισλαμιστεί, από τη γυναίκα που αποφασίζει να ρίξει το παιδί της στα νερά της Αράπιτσας, από το Γενίτσαρο που φεύγει με το μπουλούκι από το σπίτι του.

1.8 Άλλες δραστηριότητες δημιουργικής έκφρασης

Σε αυτές τις δραστηριότητες περιλαμβάνονται:

Εικαστικές δραστηριότητες: Ζωγραφιές, παζλ εικόνας, δημιουργία ταινίας, ιστορία με εικόνες.

Μουσικές δραστηριότητες: Μουσική και κίνηση, τραγούδια που παίζονται θεατρικά, μελοποίηση ιστορίας, μουσική και διαλογισμός, ζωγραφική της μουσικής που ακούν, ζωγραφική με τραγούδι, μουσική και οπτικοποίηση

Άλλες δραστηριότητες: Κολλάζ, Εργασίες με πηλό, μάσκες, graffiti, ειδικοί ανάμεσά μας, ερωτήσεις προς ειδικούς, μορφές με φυσικά υλικά (Οδηγός Εκπαιδευτικού στα Θρησκευτικά , 2014).

Τέτοιες τεχνικές βρίσκουν ανταπόκριση σε μικρότερες κυρίως τάξεις του δημοτικού χωρίς αυτό να σημαίνει ότι δε χρησιμοποιούνται και σε μεγαλύτερες, ιδιαίτερα όταν με αυτές τις κατασκευές οι μαθητές/τριες συμμετέχουν σε μαθητικούς διαγωνισμούς.

Βοηθούν στην ανάδειξη των ταλέντων των μαθητών, διευκολύνουν τη διαμόρφωση εκπαιδευτικών σεναρίων διαφοροποιημένης διδασκαλίας και βρίσκουν μεγάλη εφαρμογή στη διαπολιτισμική εκπαίδευση, καθώς βοηθούν τους μικρούς αλλά και μεγαλύτερους μαθητές να εκφράσουν συναισθήματα, αλλά και το πολιτισμικό υπόβαθρο και τις εμπειρίες που κατέχουν.

Στην παρούσα εργασία οι δραστηριότητες δημιουργικής έκφρασης εμφανίζονται σε κάθε διδακτικό σενάριο του Γ΄ Μέρους. Η ζωγραφική, η χειροτεχνίες και οι κατασκευές είναι αναπόσπαστο κομμάτι της εκπαιδευτικής διαδικασίας κυρίως στις μικρές τάξεις του δημοτικού σχολείου και εμφανίζονται σε όλα τα στάδια των σεναρίων. Για παράδειγμα, στο μάθημα της μελέτης περιβάλλοντος στο έθιμο της αποκριάς ζητείται η κατασκευή της γυναικείας και αντρικής προσωπίδας χρησιμοποιώντας χαρτόνι, κεριά ή πλαστικό. Στον κύκλο του νερού στο ίδιο μάθημα ενθαρρύνεται η κατασκευή ενός νερόμυλου , το κολάζ εικόνων, η σύνθεση ενός τραγουδιού ή μιας εικονογραφημένης ιστορίας με θέμα το νερό. Η ζωγραφική απεικόνιση συναισθηματικών καταστάσεων, σκέψεων ή εικόνων είναι από τις συχνά εμφανιζόμενες δραστηριότητες. Στα θρησκευτικά η κατασκευή κολάζ με τις εικόνες τοπικών αγίων, η ζωγραφική-αγιογραφία τους, η κατασκευή ενός χάρτινου ρολογιού του χρόνου με τις θρησκευτικές εορτές, η δημιουργία συναξαριών των αγίων, είναι κάποιες από τις ιδέες δημιουργικών δραστηριοτήτων. Στις μεγαλύτερες τάξεις του

δημοτικού και στα πλαίσια των θεμάτων τοπικής ιστορίας, ανατίθεται στους μαθητές η κατασκευή εννοιολογικών χαρτών, μακετών, η ζωγραφική απεικόνιση κειμένων ή ψηφιδωτών, η σύνταξη τουριστικού οδηγού πάνω στο χάρτη της Νάουσας. Παραδοσιακά τραγούδια και χοροί αναπαρίσταται από τους μαθητές/τριες ενώ σε μεγαλύτερες τάξεις της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης ο αυτοσχεδιασμός και η καλλιτεχνική έκφραση ενισχύεται ζητώντας από τους μαθητές/τριες να σχεδιάσουν σύντομες χορογραφίες, της οποίες θα εκτελέσουν μπροστά από σημεία ιστορικού ή πολιτιστικού ενδιαφέροντος της Νάουσας. Ψηφιακές δημιουργικές δραστηριότητες όπως κατασκευή βίντεο, αφηγήσεις με εικόνες, ψηφιακοί τουριστικοί οδηγοί και εικονικά μουσεία και περιηγήσεις ζητούνται από μαθητές κυρίως της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης καθώς η συμμετοχή τους σε πολιτιστικά προγράμματα και διαγωνισμούς μέσω αυτών των προγραμμάτων τους δίνει τη δυνατότητα να εξοικειωθούν με τέτοιες δράσεις. Έτσι, από μαθητές της Α΄ Γυμνασίου ζητείται η ψηφιακή απεικόνιση παραδοσιακής φορεσιάς, ενώ από μαθητές της Α΄ Λυκείου ζητείται η παραγωγή βίντεο και ψηφιακού τουριστικών οδηγού για την πόλη της Νάουσας. Προτάσεις δράσεων σύνδεσης του παρελθόντος με το παρόν γίνονται στην Α΄ Γυμνασίου όπου προτείνεται η δημιουργία σύγχρονων ενδυμάτων που θα αναβιώνουν το στυλ, τα σχέδια και τμήματα παραδοσιακών φορεσιών και στη Β΄ Λυκείου «ζωντανεύοντας» με τη βοήθεια της τεχνητής νοημοσύνης ήρωες που πήραν μέρος στην επανάσταση της Νάουσας. Οι δραστηριότητες δημιουργικής έκφρασης για την ιστορία, τη θρησκευτική, πολιτιστική και περιβαλλοντική κληρονομιά της Νάουσας μπορούν να βρουν πολυποίκιλη εφαρμογή σε πολιτιστικά και περιβαλλοντικά προγράμματα του υπουργείου παιδείας, αλλά και σε εκπαιδευτικούς ομίλους των πειραματικών και πρότυπων σχολείων της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης.

Κεφάλαιο 2: Βιοματικές τεχνικές

*Μόνο ότι δέχτηκες με την ψυχή σου,
αυτό μόνο μαθαίνεις
και αυτό ενσωματώνεις στη ζωή σου
και στο χαρακτήρα σου.
Dewey*

Η βιωματική μάθηση είναι μία ενεργητική προσέγγιση μάθησης μέσω της οποίας οι μαθητές μαθαίνουν, επεξεργαζόμενοι στοχαστικά τις εμπειρίες τους. Ο διάσημος αμερικανός παιδαγωγός John Dewey, ορίζει τη μάθηση ως εκείνη την αναδόμηση ή αναδιοργάνωση της εμπειρίας που προσθέτει νόημα στην εμπειρία και που αυξάνει την ικανότητα για επανακατεύθυνση της εμπειρίας που ακολουθεί (Ταϋλαρίδου-Καλούτση & Παπαφλέσσα, 2007). Με την ενεργή εμπλοκή των μαθητών στη μαθησιακή διεργασία, ενεργοποιούνται τα κίνητρά τους, αναπτύσσονται οι γνωστικές και κοινωνικές τους ικανότητες, οι οποίες είναι βασικής σημασίας για την αυτοκαθοριζόμενη μάθηση και τη δημιουργική διαχείριση προβληματικών καταστάσεων (Wudinger2005). Στόχος της βιωματικής μάθησης είναι να φέρει τον μαθητή σε άμεση επαφή με το αντικείμενο μάθησης, να τον εξοικειώσει με την εργασία σε ομάδες, ώστε να είναι σε θέση να επεξεργάζεται από κοινού με τα μέλη της ομάδας διάφορα θέματα, να δημιουργούν και να εκφράζονται ομαδικά και να επικοινωνούν τα βιώματά τους. Μέσω αυτής, τα παιδιά μαθαίνουν να προβληματίζονται να αναρωτιούνται για την εμπειρία τους και να αναπτύξουν την ικανότητα για κριτικό αναστοχασμό (Τριλίβα & Αναγνωστοπούλου, 2008). Στόχος της βιωματικής μάθησης είναι ο εκπαιδευόμενος να γίνει ένα άτομο συναισθηματικά και κοινωνικά ώριμο, το οποίο να συμμετέχει ενεργά, συμβάλλοντας θετικά στο κοινωνικό γίγνεσθαι (Ταϋλαρίδου-Καλούτση & Παπαφλέσσα, 2007).

Η βιωματική εκπαίδευση είναι μαθητοκεντρική, ξεκινάει με ένα προβληματισμό που θέτει ο εκπαιδευτής-διευκολυντής για να κινητοποιήσει την ομάδα, η οποία μετέχει στη λύση ενός προβλήματος, στη μορφή κάποιου έργου ή κατασκευής. Εμπλέκει στη μαθησιακή διαδικασία όλη την προσωπικότητα: νοημοσύνη, συναίσθημα, αξίες, απόψεις και στοχεύει όχι στην παροχή γνώσεων, αλλά στην καλλιέργεια της ίδιας της ικανότητας να μαθαίνουμε και να λύνουμε προβλήματα μέσα από τη δική μας προσπάθεια. Εφαρμόζει τεχνικές που χρησιμοποιούν:

- οπτικοακουστικά μέσα
- βιωματικές αναπαραστάσεις και παιχνίδια
- τεχνικές λόγου
- δραστηριότητες εικαστικής δημιουργίας
- παιχνίδια ρόλων και θεατρική δημιουργία (ο.π.)

Μέσω αυτών των τεχνικών:

- η μάθηση συνδέεται με τη ζωή και τις εμπειρίες των μαθητών
- καλλιεργείται στους μαθητές : η δημιουργική σκέψη, η έκφραση, η αυτονομία και η υπευθυνότητα
- μέσα στην τάξη αναπτύσσεται πνεύμα: συνεργασίας, ομαδικότητας, συμμετοχής και κοινής δράσης
- διαφορετικές γνώσεις συνδέονται μεταξύ τους (προκρίνεται η διαθεματικότητα και διεπιστημονικότητα)
- οι μαθητές αποκτούν εκτός από θεωρητική γνώση, πρακτική και κοινωνική μάθηση
- το μάθημα μετατρέπεται σε πραγματική εμπειρία (Οδηγός Εκπαιδευτικού στα Θρησκευτικά, 2014).

Ο Carl Rogers διακρίνει δύο είδη μάθησης, τη γνωστική που αφορά την ακαδημαϊκή γνώση και την εμπειρική, δηλαδή την εφαρμοσμένη γνώση την οποία θεωρεί και ως την πιο σημαντική. Ως σημείο διαφοροποίησης μεταξύ τους αναφέρει τη δυνατότητα ανταπόκρισης της εμπειρικής μάθησης στις ανάγκες και επιθυμίες του μαθητή. Η απόφαση του μαθητή να εμπλακεί ενεργά στη διαδικασία μάθησης έχει ως άμεση συνέπεια την έντονη και αποτελεσματική μάθηση. Στην προσπάθεια αυτή ο ρόλος του εκπαιδευτικού είναι να διευκολύνει αυτή τη μάθηση, αναλαμβάνοντας να:

- δημιουργήσει θετικό κλίμα για μάθηση
- να διευκρινίσει τους εκπαιδευτικούς στόχους
- να οργανώσει και να κάνει προσιτές τις πηγές εκπαίδευσης
- να εξισορροπήσει τις νοητικές και συναισθηματικές πλευρές της μάθησης
- να μοιραστεί συναισθήματα και σκέψεις με τους εκπαιδευόμενους, χωρίς να κυριαρχεί πάνω σε αυτούς (Ταυλαρίδου-Καλούτση & Παπαφλέσσα, 2007).

Ο μαθητής (σύμφωνα με τον Εμπειρικό Μαθησιακό Κύκλο σταδίων του Kolb, που συνέθεσε τους τρόπους θεώρησης της μάθησης των Dewey, Lewin και Piaget) ξεκινάει με συγκεκριμένη εμπειρία, προχωρά σε στοχαστική παρατήρηση, μετά τη μορφοποιεί σε αφηρημένη γενική ιδέα και τελικά πραγματοποιεί ενεργητικό πειραματισμό για να δοκιμάσει την ορθότητα των νέων αρχών. Ο Dewey διακήρυττε ότι κάθε γνήσια μορφή

εκπαίδευσης γεννιέται από την εμπειρία, ο Lewin υποστήριξε ότι η ανθρώπινη συμπεριφορά ερμηνεύεται ως κοινωνικό φαινόμενο και ο γνωστικός επαναπροσδιορισμός προϋποθέτει ύπαρξη κινήτρων, αλλαγή του πλαισίου σκέψης και διαμόρφωση νέου τρόπου σκέψης, αξιών και στάσεων ενώ για τον Piaget η μάθηση αποτελεί μία διαδικασία αλληλεπίδρασης του ανθρώπου με το περιβάλλον του. Ο Freire κύριος εκφραστής της Κριτικής Παιδαγωγικής θεωρεί ότι η εκπαίδευση πρέπει να παρέχει στον εκπαιδευόμενο την ελευθερία να μετασχηματίσει τις εμπειρίες σε μάθηση, ενώ ο Declorey θεωρεί ότι υπάρχει ένας αβίαστος και φυσικός τρόπος μάθησης τον οποίο πρέπει να θεσμοθετήσουν τα εκπαιδευτικά συστήματα, ώστε η εκπαίδευση να οργανώνεται γύρω από κέντρα ενδιαφέροντος προσαρμοσμένα στις μαθησιακές ανάγκες και δεξιότητες (Σταματόπουλος, 2006).

Συνεπώς, η βιωματική μάθηση στοχεύει στη διαμόρφωση ενός παιδαγωγικού περιβάλλοντος που να παρέχει τη δυνατότητα απόκτησης εμπειριών, να εκτείνεται πέρα από τη σχολική αίθουσα, τα σχολικά βιβλία και την απομνημόνευση της ύλης και να διευκολύνει τις ψυχικές διεργασίες που σχετίζονται με τις ανάγκες, τα κίνητρα και τα ενδιαφέροντα του μαθητή. Κάποιες από αυτές τις τεχνικές που μπορούν να χρησιμοποιηθούν στα πλαίσια της βιωματικής μάθησης είναι οι ακόλουθες:

Δραματοποίηση / Σκηνές ή στιγμιότυπα: Οι μαθητές δουλεύουν σε ομάδες, σχεδιάζουν και παρουσιάζουν σκηνές από ιστορίες. Παρά το γεγονός του ότι η σκηνή είναι προετοιμασμένη, η τελική παρουσίαση βασίζεται στον αυτοσχεδιασμό (Οδηγός Εκπαιδευτικού στα Θρησκευτικά, 2014). Οι ιστορίες μπορεί να είναι πραγματικές, όπως για παράδειγμα οι Ναουσαίες γυναίκες που τρέχουν να σωθούν από τους Τούρκους διώκτες τους, ή η σκηνή με τους 5 Ιερομάρτυρες της εκκλησίας του Αγίου Γεωργίου από την οποία μπήκαν οι Τούρκοι στην πόλη, ενώ μπορούν να παρουσιάσουν σκηνές ή στιγμιότυπα πάνω σε φανταστικές ιστορίες που σκαρώνουν οι ίδιοι, προκειμένου να αναδείξουν μια κατάσταση, όπως για παράδειγμα ενός αρχαιολόγου που βρίσκονται μπροστά στην ανακάλυψη ενός από τους αρχαιολογικούς τάφους των Λευκαδίων.

Προσομοίωση: Με την τεχνική αυτή, οι μαθητές μπορούν να ανακαλύψουν νέες προσεγγίσεις σε καθημερινά γεγονότα κοντινά ή μακρινά, κοινωνιών και ανθρώπων με συνθήκες διαβίωσης διαφορετικές από τις δικές τους και να συναισθανθούν τα ζητήματα που προκύπτουν. Για προσομοίωση προσφέρονται γεγονότα του

παρελθόντος (ιστορικά γεγονότα) ή του παρόντος (προσομοίωση εθίμου), σκηνές από τη ζωή και την ιστορία προσώπων, συνεντεύξεις με ιστορικά πρόσωπα κ. ά.(ο.π.).

Η τεχνική της προσομοίωσης θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί στο έθιμο Γενίτσαροι και Μπούλες, σε σκηνές τρύγου, εργασίας των ανθρώπων στην κλωστοϋφαντουργία, σε συνεντεύξεις με τους ιστορικούς ήρωες Ζαφειράκη, Γάτσο και Καρατάσο, με τις γυναίκες τους που πιάστηκαν αιχμάλωτες, βασανίστηκαν και θανατώθηκαν, αλλά και σύγχρονους ήρωες. Προσομοίωση θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί επίσης ως τεχνική και στις αναπαραστάσεις των τοιχογραφιών των τάφων των Λευκαδίων, στη Σχολή Αριστοτέλη ως αναπαράσταση της μεθόδου διδασκαλίας του Αριστοτέλη στους μαθητές του, στο χορό των Νύμφων του ποταμού Όλγανου. Έθιμα γάμου, παραδοσικοί χοροί και θρησκευτικά έθιμα του τόπου της Νάουσας θα μπορούσαν επίσης να αναπαραχθούν με την τεχνική της προσομοίωσης.

Θετικό-Αρνητικό: Είναι μία γρήγορη και εύκολη τεχνική που βοηθάει τους μαθητές να διαμορφώσουν άποψη, να την εκφράσουν, να συζητήσουν πάνω σε αυτή, να ανταλλάξουν απόψεις και να διαφωνήσουν χωρίς να κινδυνεύουν να εκτεθούν(ο.π.). Μπορεί να χρησιμοποιηθεί σε συνδυασμό με την τεχνική των αντιγνωμιών (debate), όταν επιδιώκεται η συζήτηση και διατύπωση διαφορετικών απόψεων. Έτσι για παράδειγμα μπορεί να τεθούν ερωτήσεις όπως: «η αυτοκτονία είναι ηρωική πράξη;», «το κρασί κάνει πάντα καλό στην υγεία;», «η ενδυμασία του Γενίτσαρου είναι στολή ή φορεσιά;», «μπορούν τα παραδοσιακά ενδύματα να ξαναέρθουν στη μόδα;».

«Παγωμένη» εικόνα – Tableau vivant – Still Image: Μέσω αυτής της τεχνικής οι μαθητές που συμμετέχουν στο στήσιμο της εικόνας εστιάζουν σε αυτό που θεωρούν σημαντικό για μία στιγμή της δράσης ή της ζωής ενός προσώπου, ένα θέμα, μια ιδέα, ενώ οι υπόλοιποι μαθητές ασκούνται στην ανάγνωσή της. Είναι μία τεχνική που μπορεί να συνδυαστεί με μουσική ενισχύοντας με αυτό τον τρόπο την «ανάγνωση» του μηνύματος της εικόνας (ο. π.). Η αναπαράσταση του χορού των Ναουσαίων γυναικών που χαρακτηρίστηκε ως το Ζάλογγο της Μακεδονίας θα μπορούσε να παρουσιαστεί με αυτή την τεχνική συνοδευόμενη από το τραγούδι Μακρυνίτσα. Το «ζάλισμα» του Γενίτσαρου στο μπαλκόνι του σπιτιού του με τη μουσική που παίζει ο οργανοπαίχτης του μπουλουκιού που έρχεται να τον παραλάβει, χορευτικά στιγμιότυπα μπροστά από μνημεία ιστορικά και πολιτιστικά της πόλης της Νάουσας με επιλογή μουσικής

υπόκρουσης από τους ίδιους τους μαθητές, αγιογραφίες των Αγίων της Νάουσας σε συνδυασμό με το απολυτίκιο τους.

Παιχνίδια ρόλων: Τα παιχνίδια ρόλων μπορούν να εφαρμοστούν σε κάθε είδους ιστορία, πραγματική ή φανταστική, στο παρελθόν, το παρόν ή στο μέλλον. Επομένως, μπορεί ως τεχνική να χρησιμοποιηθεί για κάθε πτυχή της ιστορίας και του πολιτισμού της πόλης της Νάουσας. Στο Γ' Μέρος της παρούσας εργασίας έχει προταθεί ως τεχνική στην αναπαράσταση του εθίμου του μαζέματος του μπουλουκιού (έθιμο Γενίτσαροι και Μπούλες), σε μία δραστηριότητα στην οποία οι μαθητές καλούνται να δείξουν με τα σώματά τους πώς θα αντιδρούσαν στη βροχή αν ήταν λουλούδι, σπόρος ή χώμα, στην αναπαράσταση των νυμφών του ωκεανού που χορεύουν και στην ανάληψη του ρόλου των δύο θεών του κάτω κόσμου του Πλούτωνα και της Περσεφόνης.

Ρόλος στον τοίχο: είναι μία τεχνική που μπορεί να χρησιμοποιηθεί για να οπτικοποιήσει απόψεις και συναισθήματα των μαθητών/τριών κατά την τελευταία φάση του εκπαιδευτικού σεναρίου, την 4^η φάση με τίτλο Εφαρμόζοντας. Οι μαθητές με την τεχνική αυτή μπορούν να εκφράσουν τα συναισθήματά τους για τα ιστορικά γεγονότα της άλωσης της πόλης, καθώς και την άποψή τους για αποφάσεις και γεγονότα που συνέβησαν σε σημαντικά ιστορικά πρόσωπα που συνδέονται με τα γεγονότα αυτά.

Ανακριτική καρτέκλα: Με την τεχνική αυτή οι μαθητές μπορούν να εμβαθύνουν στη διερεύνηση της συμπεριφοράς των ηρώων της επανάστασης της Νάουσας και την ανίχνευση των συναισθημάτων των αιχμαλώτων του Ολοκαυτώματος. Μπορούν να ανιχνεύσουν σκέψεις και συναισθήματα των ανθρώπων που συμμετέχουν σε πολιτιστικά δρώμενα και αναπαραστάσεις τοπικών εθίμων αλλά και μυθικά πρόσωπα που υπάρχουν στις τοιχογραφίες και τα ψηφιδωτά αρχαίων μνημείων.

Καρτέκλα αφήγησης: Στην περίπτωση αυτή, ένας μαθητής που κάθεται σε μία καρτέκλα στο κέντρο της τάξης, αφηγείται το τι βίωσε, εκφράζει τα συναισθήματά του, εξομολογείται τις σκέψεις του, για παράδειγμα ως ο Ναουσαίος χριστιανός που του ζητείται να εξισλαμιστεί, ή ως η αιχμάλωτος Ζαφειράκαινα μετά την άλωση της πόλης. Στη συνέχεια γυρίζει την καρτέκλα από την άλλη μεριά και αφηγείται τα αντίστοιχα βιώματα και συναισθήματα του «αντίθετου» προσώπου, δηλαδή, αυτού που ζητάει

στον υπόδουλο Ναουσαίο χριστιανό να εξισλαμισθεί ή της γυναίκας που σκοτώνει με μία πέτρα τη χτισμένη στο τείχος της Αγίας Σοφίας Θεσσαλονίκης.

Κύκλος της συνείδησης: Οι μαθητές, κατά την εφαρμογή αυτής της τεχνικής, χωρίζονται σε δύο ομάδες σχηματίζοντας δύο ομόκεντρους κύκλους. Στον εσωτερικό κύκλο βρίσκεται το πρόσωπο που έχει το δίλημμα, για παράδειγμα μία Ναουσαία που τη διώκουν οι Τούρκοι και βρίσκεται μπροστά στον καταρράκτη της Αράπιτσας, ή ένας Ναουσαίος τη στιγμή που προσέρχεται μπροστά στο δῆμιό του και τον ρωτά αν αρνείται την πίστη του. Ο εξωτερικός κύκλος εκφράζει τις «φωνές της συνείδησης», που ακούν όσοι στέκονται στον εσωτερικό κύκλο.

Είναι μία τεχνική που δημιουργεί δραματική ένταση, με τους συμμετέχοντες να βιώνουν έντονα τη δυσκολία της απόφασης.

Κύκλος του κουτσομπολιού: Αποτελεί παραλλαγή της προηγούμενης τεχνικής. Σε αυτή ο εξωτερικός κύκλος εκφράζει φήμες, γνώμες και κουτσομπολιά, για παράδειγμα σε σχέση με το αν η άλωση της πόλης της Νάουσας έγινε μετά από προδοσία, με τους συμμετέχοντες να ανακαλύπτουν και να βιώνουν μέσω αυτής της τεχνικής, προκαταλήψεις, συγκρούσεις και αντιθέσεις (ο.π.).

Κεφάλαιο 3: Η Τέχνη στην εκπαίδευση

*Τέχνη είναι η ζωή σου
κι ας φέγγει κι ας λυπά
κι αν χάρες συναντά
ή με τις πίκριες σμίγει,
αυτή είναι η ζωή σου.
(Μπλαζάκη, 2002)*

Κάθε πολιτισμός μέσα από την τέχνη βρίσκει τον τρόπο να εκφράσει με τη δική του καλλιτεχνική μοναδικότητα τα συναισθήματα και τις εμπειρίες του ανθρώπου. Κάθε παιδί ερχόμενο σε επαφή με την τέχνη ανακαλύπτει αυτή τη μοναδικότητα και μαθαίνει να εκτιμά την ανθρώπινη δημιουργία, δίνοντας παράλληλα αξία στην ίδια τη ζωή. Η γνωριμία του παιδιού με τη γλώσσα του Πολιτισμού, γιατί οι τέχνες είναι γλώσσα του Πολιτισμού, αποτελεί θετική εμπειρία, διότι του δίνει τη δυνατότητα να αναλογιστεί το παρελθόν του, να ερμηνεύσει το παρόν του και να σχεδιάσει το μέλλον του (Μέγα, 2002). Η τέχνη είναι επικοινωνιακή και αποτελεί μέσο ενεργοποίησης της σκέψης των

παιδιών. Ο μαθητής ελκύεται περισσότερο και από αισθητικής και από συναισθηματικής πλευράς από ένα έργο τέχνης παρά από ένα κείμενο. Αποτελεί για εκείνον πλούσιο πληροφοριακό υλικό από το οποίο αντλεί πολιτικά, ιστορικά και κοινωνικά δεδομένα, ταυτόχρονα αποτελεί μέσο έκφρασης των συναισθημάτων του και η γνώση που λαμβάνει μέσω αυτού, διατηρείται περισσότερο χρόνο στη μνήμη του (Ντούλια, 2012).

Έρευνες της Ψυχολογίας και της Παιδαγωγικής (Gardner,1990, Anderson, 1993, Perkins, 1994, Olson, 2000) ανέδειξαν τη σπουδαιότητα και τη συμβολή των τεχνών στην εκπαιδευτική διαδικασία, προτάσσοντας την αισθητική εμπειρία ως απαραίτητο παιδαγωγικό εργαλείο για την ολόπλευρη καλλιέργεια και ανάπτυξη των μαθητών. Η σχέση Τέχνης και νοημοσύνης μελετήθηκε από πολλούς ερευνητές και το αποτέλεσμα των ερευνών αυτών ήταν η παραδοχή της ικανότητας του ανθρώπου να αντιλαμβάνεται αισθητικές αξίες παρατηρώντας ή παράγοντας ένα έργο τέχνης. Οι έρευνες αυτές αποδεικνύουν επίσης ότι οι αισθητικές αξίες είναι μεν έμφυτες αλλά μπορούν παράλληλα να καλλιεργηθούν μέσω συστηματικής εκπαίδευσης (Μέγα, 2002). Σύμφωνα με τη θεωρία της Πολλαπλής Νοημοσύνης του Gardner, η δραστηριοποίηση ενός μαθητή μέσω πολλών και διαφορετικών συμβολικών συστημάτων συμβάλει στη γλωσσική, μαθηματική, ακουστική, οπτική, διαπροσωπική και κιναισθητική ανάπτυξή του. Ενώ κατά τον Perkins, όταν ένας άνθρωπος βρίσκεται μπροστά σε ένα έργο τέχνης και το παρατηρεί, τότε ενεργοποιούνται και οι 3 διαστάσεις της νοημοσύνης: η νευρωνική, η αντανακλαστική και η εμπειρική. Η τέχνη αποτελεί έναυσμα για την ενεργοποίηση της σκέψης και της μάθησης, καθώς σύμφωνα με τις απόψεις του Freud και του Piaget η μάθηση πηγάζει από τη συναισθηματική περιοχή. Τα συναισθήματα για τον Piaget αποτελούν έναν μηχανισμό ρύθμισης που λαμβάνει ερεθίσματα από το περιβάλλον και οδηγεί σε αντιδράσεις συνειδητές ή ασυνειδητές, σκέψεις και ενέργειες που κατ' επέκταση αποτελούν αυτό που ονομάζουμε μάθηση (Κόκκος, 2011). Μέσα από το μαγικό κόσμο της τέχνης, την έκπληξη, τα συναισθηματικά σκαμπανεβάσματα και το παιχνίδι των αισθήσεων τα παιδιά δέχονται ερεθίσματα που διεγείρουν όχι μόνο το συναισθηματικό, αλλά και τον πνευματικό και γνωστικό τους τομέα.

Στη σύγχρονη εκπαιδευτική πραγματικότητα ο ρόλος του εκπαιδευτικού έχει ιδιαίτερη βαρύτητα στην ένταξη των τεχνών στο εκπαιδευτικό πλαίσιο. Ο εκπαιδευτικός που

αντιλαμβάνεται το μονομερή προσανατολισμό της τυπικής εκπαίδευσης, καλείται να αξιοποιήσει τον κόσμο της τέχνης, να αφυπνίσει και να ενδυναμώσει την πολλαπλή νοημοσύνη του μαθητή και να ξεκινήσει το παιχνίδι των αισθήσεων. Πρέπει επομένως να επιλέξει εκείνη τη μορφή τέχνης που είναι κατάλληλη για το ηλικιακό επίπεδο των μαθητών του, τον τρόπο που θα αξιοποιήσει την αισθητική εμπειρία στο μάθημά του, τη συνάφεια με το γνωστικό αντικείμενο που θα διδάξει και τη σύνδεση της μορφής τέχνης που θα επιλέξει με τους μαθησιακούς και παιδαγωγικούς στόχους του μαθήματος (Κόκκος, 2011). Η τέχνη για να προσφέρει γνώση απαιτεί την κατάλληλη προετοιμασία του εκπαιδευτικού, τη διατύπωση εφικτών στόχων και την εκτίμηση του επιπέδου και των ικανοτήτων των μαθητών που θα εμπλακούν στη μαθησιακή διαδικασία. Οι περισσότεροι εκπαιδευτικοί είτε από απειρία, είτε από ανασφάλεια ή έλλειψη επιμόρφωσης, στηρίζονται στο σχολικό μόνο υλικό και αφήνουν τις ανάγκες και ιδιαιτερότητες των μαθητών τους (ο.π.). Αυτό βέβαια δε σημαίνει ότι ο εκπαιδευτικός πρέπει να παραβλέπει τη σχολική ύλη και να οδηγείται σε αλόγιστη ή άστατη χρήση της τέχνης γιατί τότε αντί να προωθήσει τη δημιουργική σκέψη των παιδιών μπορεί να προκαλέσει σύγχυση. Στην ελληνική εκπαίδευση, η διδασκαλία μέσω της τέχνης αποτελεί μία σύγχρονη μέθοδο διδασκαλίας, η οποία στηρίζεται στη διάθεση του εκπαιδευτικού, στα εκπαιδευτικά προγράμματα, στις δυνατότητες χρήσης εποπτικών μέσων στη διδασκαλία, αλλά και στις ευκολίες που προσφέρουν τα τεχνολογικά επιτεύγματα της εποχής μας. Ιδιαίτερα στη σύγχρονη πραγματικότητα, ο συνδυασμός της τεχνολογίας και της τέχνης, διεγείρει το ενδιαφέρον των μαθητών και φέρνει την τέχνη πιο κοντά στην καθημερινή πραγματικότητα του μαθητή ο οποίος εξελίσσεται πνευματικά και νοητικά χρησιμοποιώντας τα τεχνολογικά επιτεύγματα της εποχής του. Ένας πίνακας ζωγραφικής παύει να είναι βαρετός όταν το παιδί μπορεί να τον ζωντανέψει, να του βάλει κίνηση, να αλλάξει τα χρώματά του, να τον επεξεργαστεί μπαίνοντας το ίδιο στο ρόλο του ζωγράφου. Συμμετέχοντας στη συγγραφή ενός κόμικ ή σε μία έκθεση φωτογραφίας ή γλυπτικής, βγαίνει από τα στενά όρια της τάξης και της τυποποιημένης διδασκαλίας, αφυπνίζεται και οξύνεται η δημιουργική του σκέψη. Τα τελευταία χρόνια έχουν γίνει αρκετές έρευνες και έχουν αναδειχθεί, τα πολλαπλά οφέλη που προσφέρει η αξιοποίηση της τέχνης στην εκπαίδευση, αλλά και η αναγκαιότητα αυτής της καινοτόμου εκπαιδευτικής μεθόδου (Μιλτσακάκη, 2019).

3.1 Μορφές τέχνης στην Εκπαίδευση

Εικαστικές τέχνες: οι δραστηριότητες στις εικαστικές τέχνες ωθούν το μαθητή να κάνει συνδέσεις μεταξύ του κόσμου και της ευφάνταστης ζωής, να οργανώσει και να εκφράσει συναισθήματα και εμπειρίες σε απτή και οπτική μορφή. Με το σχέδιο, τη ζωγραφική και τις κατασκευές (με πηλό, υφάσματα και ίνες, χαρτόνια, το Papier Mâché κ.α.) το παιδί αφομοιώνει την εμπειρία καθώς προσπαθεί να την κατανοήσει, μέσα από την εξερεύνηση, τον πειραματισμό και τη δημιουργία. Παράλληλα, προωθεί την παρατήρηση και βοηθά το παιδί να αποκτήσει ευαισθησία στον οπτικό και χωρικό κόσμο και την αισθητική εμπειρία. Τα δημιουργικά επιτεύγματα των μαθητών ενισχύουν την αυτοεκτίμησή τους και συμβάλλουν στη δημιουργία πολιτισμικής συνείδησης και ενσυναίσθησης (Χαλκιά, 2017).

Ποίηση Λογοτεχνία: Η ποίηση είναι ένας ανεξάντλητος τομέας της Λογοτεχνίας και παρά τις ιδιομορφίες του κάθε ποιητή, μαγεύει τους αναγνώστες της με τον γλαφυρό της λόγο και τις κυριολεκτικές ή συνειρμικές εικόνες που δημιουργεί. Ο Sartre στο έργο του «Τι είναι Λογοτεχνία» (1901), εξηγεί ότι καθώς ο αναγνώστης καλείται να νοηματοδοτήσει τα νοήματα που κρύβει η Λογοτεχνία, αυτομάτως ενεργοποιείται η φαντασία και η στοχαστική ικανότητά του. Μέσω ενός λογοτεχνικού έργου αναδύονται στην επιφάνεια κρυμμένα συναισθήματα του αναγνώστη, ο οποίος επαναπροσδιορίζει τις θέσεις και τις απόψεις του σε σχέση με την πραγματικότητα που βιώνει. Ο Proust στο αυτοβιογραφικό του έργο «Ημέρες ανάγνωσης» (2004), περιγράφει πώς η ενεργοποίηση της φαντασίας του μέσα από το διάβασμα λογοτεχνίας, τον έκανε να αντιληφθεί την πραγματικότητα με διαφορετικό τρόπο και να ανακαλύψει κρυμμένες πτυχές της εσωτερικής του ζωής.

Μουσική: Η τέχνη της Μουσικής επιδρά στην ψυχική και σωματική υγεία, δημιουργεί ψυχική ευφορία, επηρεάζει τη λειτουργία της καρδιάς, το αίμα, το κεντρικό νευρικό σύστημα, τη μνήμη, τα συναισθήματα, την επικοινωνία και τη διανοητική ισορροπία. Η ενασχόληση με τη Μουσική ενδυναμώνει τη λειτουργία των εγκεφαλικών νευρώνων και της αισθητικο-κινητικής ανάπτυξης του εγκεφάλου καθώς ενεργοποιεί και τα δύο ημισφαίρια του εγκεφάλου. Κατά συνέπεια, αυξάνει την ικανότητα ομιλίας, ενισχύει την οπτική αντίληψη, βελτιώνει την ακουστική αντίληψη και τον συντονισμό κινήσεων, διευκολύνει την έκφραση, την επικοινωνία και τις επιδόσεις στο σχολείο. Ο

ρόλος της είναι σημαντικός σε κάθε στάδιο ανάπτυξης του παιδιού, στη βρεφική και σχολική του ηλικία, καθώς δημιουργεί προϋποθέσεις για την απόκτηση γλωσσικής και μαθησιακής ικανότητας, ενσωμάτωσης λέξεων, φράσεων και αριθμών, την αρμονία μεταξύ κινήσεων του σώματος και ήχων (ακουστική). Η μουσική φέρνει σε αρμονία σώμα και νου, ενώ ο ήχος έχει πρόσβαση στις βαθύτερες καταστάσεις της συνείδησης του ανθρώπου. Επηρεάζει τη διάθεση και τη συμπεριφορά του και έχει άπειρες συναισθηματικές αποχρώσεις ανάλογα με την προσωπικότητα και ιδιοσυγκρασία του κάθε ακροατή (μαθητή) (ο.π).

Κινηματογράφος: Εκτός από την καλλιτεχνική έκφραση, που εκδηλώνεται μέσα από την παραγωγή κινηματογραφικών ταινιών, η παιδαγωγική αξία του κινηματογράφου συνδέεται και με την καθαυτό θέαση μιας κινηματογραφικής ταινίας. Ειδικότερα, η θέαση μιας κινηματογραφικής ταινίας συνιστά μια νοητική διαδικασία που απαιτεί την αντιληπτική ικανότητα του θεατή. Σύμφωνα με τον ιστορικό και θεωρητικό του κινηματογράφου David Bordwell, το νόημα σε μια κινηματογραφική ταινία κατασκευάζεται από τον θεατή. Η πρόσληψη μιας κινηματογραφικής ταινίας εξαρτάται από την αντιληπτικότητα του θεατή, ο οποίος δεν είναι απλώς ένας παθητικός δέκτης, αλλά συμμετέχει ενεργά στην κατασκευή του νοήματος. Η πιο σύγχρονη προσέγγιση του κινηματογράφου στην εκπαίδευση είναι εκείνη που τον αντιμετωπίζει ως ένα πολυτροπικό μέσο διδασκαλίας. Σύμφωνα με αυτήν την αντίληψη, ο κινηματογράφος με όποιο μέσο κι αν αναπαράγεται (π.χ βίντεο, τηλεόραση, ηλεκτρονικό υπολογιστή), αποτελεί ένα πολυτροπικό μέσο και μία τεχνική διδασκαλίας που μεταδίδει τη γνώση, σύμφωνα με όσα προτείνει η «νέα μάθηση» (Θεμελή, 2015).

Θέατρο/Θεατρικό παιχνίδι: Δραματικές τεχνικές όπως ο αυτοσχεδιασμός, το παιχνίδι ρόλων, η μίμηση, η ανάλυση χαρακτήρων και η ερμηνεία ταιριάζουν καλά στη δυναμική της διδακτικής διαδικασίας. Το δράμα φέρνει στο επίκεντρο εκείνα τα στοιχεία που είναι εγγενή στην επικοινωνία, όπως χειρονομίες, εκφράσεις προσώπου, παύσεις, γεμίσματα ή διακοπές. Οι μαθητές για να κατανοήσουν πλήρως το θέατρο, πρέπει να το σκεφτούν ως «ένα μέσο μέσω του οποίου το αδρανές παιχνίδι (το κείμενο) μπορεί να ζωντανέψει» (Atkins 1995). Μόνο όταν λαμβάνει χώρα η υποκριτική μπορεί να εκτιμηθούν σωστά οι πολύπλευρες πτυχές και οι μη λεκτικές διαστάσεις του θεάτρου, δηλαδή ο ήχος, ο φωτισμός, τα κοστούμια, οι μάσκες, το μακιγιάζ, η σκηνογραφία, οι χειρονομίες και εκφράσεις του προσώπου, ο χορός. Η εργασία πάνω σε ένα θεατρικό έργο στα σχολεία

δίνει στους μαθητές την ευκαιρία να βιώσουν την ουσιαστική πτυχή του δράματος, αυτή που διακρίνει το δράμα από άλλα είδη λογοτεχνίας (Perez Alverde, 2003).

3.2 Τέχνη, διαθεματικότητα, διαφορετικότητα

Η τέχνη αποτελεί ένα δυναμικό εργαλείο στη σύγχρονη εκπαίδευση το οποίο μπορεί να αξιοποιηθεί όχι μόνο στα γνωστικά αντικείμενα με τα οποία συνδέεται άμεσα (εικαστικά, μουσική, θεατρική αγωγή) αλλά και σε διάφορα άλλα όπως η Γλώσσα, η Ιστορία, τα Θρησκευτικά, η Κοινωνιολογία, μέσα σε ένα διαθεματικό πλαίσιο, εξυπηρετώντας διάφορους διδακτικούς στόχους (Τσιρέβελος, 2022). Τα έργα τέχνης είναι βασικά εργαλεία σύνδεσης γνώσεων διαφορετικών αντικειμένων και με τον τρόπο αυτό προάγουν τη διαθεματική, διεπιστημονική προσέγγιση κάθε ζητήματος. Συνεπώς, οι μαθητές κατακτούν μέσω αυτών όχι μόνο τη θεωρητική γνώση, αλλά την πρακτική και κοινωνική μάθηση (Κουκουνάρας-Λιάγκης, 2015).

Επιπρόσθετα, η αξιοποίηση διάφορων μορφών τέχνης στην εκπαίδευση βοηθά στην αμεσότερη μετάδοση και πρόσληψη των μηνυμάτων, αλλά και στη σταδιακή και σε βάθος ερμηνεία τους. Έτσι, η τέχνη διδάσκει με ευχάριστο τρόπο, μεταδίδοντας με αμεσότητα τα μηνύματα των καλλιτεχνών, υπερβαίνοντας την έναρθη γλώσσα (Κούκουρα, 2020). Η ενασχόληση με ένα έργο τέχνης προσφέρει τη δυνατότητα για επικοινωνία των μαθητών και μεταξύ τους αλλά και με το δημιουργό. Οι μαθητές μέσω αυτής της επικοινωνίας κατανοούν τον τρόπο που αντιλαμβάνονται οι άλλοι άνθρωποι τον κόσμο και διαμορφώνουν και την προσωπική τους ταυτότητα. Η βιωματική προσέγγιση μέσω της τέχνης, καλλιεργεί τη γνωριμία και το «άνοιγμα» προς τον άλλο και δημιουργεί γέφυρες συνάντησης με το διαφορετικό (Καραμούζης, 2007). Η επεξεργασία έργων τέχνης αλλά και η παραγωγή καλλιτεχνικών έργων από τους ίδιους τους μαθητές, συμβάλλουν στην αφύπνιση των συνειδήσεων και των αναστοχασμών (Κουκουνάρας-Λιάγκης, 2019). Ο εκπαιδευτικός έχει τη δυνατότητα να καλλιεργήσει την ενσυναίσθηση στους μαθητές του κάνοντας το ερώτημα «αν ήσουν εσύ στη θέση του άλλου;» Με αυτή τη διαδικασία οι μαθητές ασκούνται στο διάλογο με το διαφορετικό, παλεύουν με τυχόν προκαταλήψεις ή στερεότυπα που έχουν αποκτήσει από το οικογενειακό ή κοινωνικό τους περιβάλλον, μετασηματίζουν τις παραδοχές τους (Μητροπούλου, 2007). Τα έργα τέχνης λειτουργούν ως αντίδοτο απέναντι στο φανατισμό, τη βία, την έλλειψη επικοινωνίας μεταξύ ανθρώπων διαφορετικής

θηρσκείας (Ζιάκας & Ζιάκα, 2016) ή και πολιτισμού, εξημερώνουν τα ήθη και ομορφαίνουν τη ζωή.

Βέβαια, απαραίτητη προϋπόθεση για να αποκομίσουν οι μαθητές τα εκπαιδευτικά οφέλη της χρήσης της τέχνης στην εκπαίδευση είναι να επιλεγούν από τους εκπαιδευτικούς τεχνικές διδασκαλίας που θα τους εμπλέκουν βιωματικά και δημιουργικά. Τέτοιες τεχνικές μπορούν να χρησιμοποιηθούν σε όλα τα στάδια της εκπαιδευτικής διαδικασίας. Στην πρώτη φάση των εκπαιδευτικών σεναρίων η χρήση της τέχνης (με ένα βίντεο, ένα τραγούδι, μία μουσική σύνθεση, μία ταινία μικρού μήκους, με πίνακες ζωγραφικής ή και γλυπτά, με την αφήγηση ενός ποιήματος ή ενός λογοτεχνικού κειμένου), μπορούν να κεντρίσουν το ενδιαφέρον των μαθητών/τριών και να αναζητήσουν προϋπάρχουσες γνώσεις σχετικές με το μαθησιακό αντικείμενο. Επιπρόσθετα, η χρήση της τέχνης στην πρώτη φάση (Βιώνοντας) αφυπνίζει το συναίσθημα, συμβάλλοντας θετικά στο εκπαιδευτικό κλίμα της τάξης. Στις επόμενες δύο φάσεις ενός εκπαιδευτικού σεναρίου, τη φάση της Νοηματοδότησης και αυτή της Ανάλυσης, ο εκπαιδευτικός με τη χρήση της τέχνης και των τεχνικών που σχετίζονται με αυτή (Τεχνική Perkins και Μοτίβα Ορατού-Visible thinking και Έντεχνου συλλογισμού-Artful thinking), ενεργοποιεί μαθησιακά όλους τους μαθητές, εμπλέκοντάς τους στην εκπαιδευτική διαδικασία, οργανώνοντάς τους σε ομάδες, ενώ ο ρόλος του περιορίζεται σε ρόλο συμβούλου και υποστηρικτή της μαθησιακής διεργασίας. Οι μαθητές έτσι έχουν τη δυνατότητα να εκφράσουν ελεύθερα τις απόψεις τους, να αναδείξουν τα καλλιτεχνικά τους ταλέντα, να κατασκευάσουν-δημιουργήσουν οι ίδιοι μικρά και μεγάλα έργα τέχνης, να ανακαλύψουν χαρίσματα και τάσεις που ίσως να μην γνώριζαν ούτε οι ίδιοι για τον εαυτό τους. Δραστηριότητες, όπως το κολλάζ, η ζωγραφική και η δημιουργική γραφή με τα ημερολόγια αναστοχασμού προσφέρουν τη δυνατότητα οι μαθητές/μαθήτριες να επικοινωνήσουν ουσιαστικά με ένα έργο τέχνης και ακολούθως να δημιουργήσουν το δικό τους υλικό με βάση τα όσα επεξεργάστηκαν. Έτσι μαθαίνουν να αναγνωρίζουν τη νέα γνώση και να την αποτιμούν. Ειδικότερα, όταν χρησιμοποιούνται στο τέλος της πορείας μάθησης, οι δραστηριότητες αυτές βοηθούν στην ενεργοποίηση όλων των μαθητών, ενώ παράλληλα βοηθούν τον εκπαιδευτικό στην αξιολόγηση της διδασκαλίας του (Κουκουνάρας-Λιάγκης, 2019).

Στο Γ' Μέρος της παρούσας εργασίας η τέχνη και οι διάφορες μορφές και εκφάνσεις της, εμφανίζεται σε κάθε διδακτικό σενάριο που προτείνεται, καθώς συμβάλει στην

καλύτερη οργάνωση της μαθησιακής διαδικασίας, εξυπηρετεί τους σκοπούς όλων των επιμέρους γνωστικών αντικειμένων και της εκπαίδευσης γενικότερα, προωθεί τη διαθεματικότητα και την ομαδοσυνεργατική μάθηση, διευκολύνει τους μαθητές/τριες «να μαθαίνουν πώς να μαθαίνουν», ανακαλύπτοντας και μετασχηματίζοντας τη γνώση μέσα από ενεργητικές παιδαγωγικές μεθόδους, καθιστώντας τους μαθητές/τριες παραγωγούς της γνώσης και όχι παθητικούς δέκτες αυτής και αναπτύσσοντας την ενεργητικότητα και δημιουργικότητά τους.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ: ΣΧΕΔΙΑ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ

Ακολουθούν ενδεικτικά σχέδια-σενάρια διδασκαλίας για τάξεις της τυπικής εκπαίδευσης, πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας, για το δημοτικό, γυμνάσιο και λύκειο, σύμφωνα με τα ισχύοντα προγράμματα σπουδών και τα διδακτικά εγχειρίδια των μαθημάτων στα οποία μπορεί να αξιοποιηθεί η ιστορική, πολιτιστική και θρησκευτική κληρονομιά της ηρωικής πόλης της Νάουσας.

Κεφάλαιο 1: Ενδεικτικά σχέδια διδασκαλίας για το Δημοτικό

1.1 Α΄ Δημοτικού

ΤΑΞΗ / ΤΜΗΜΑ:	Α΄ Δημοτικού	Μελέτη Περιβάλλοντος: «Ο Πολιτισμός μας»	Κεφάλαιο 6: Απόκριες
ΒΑΣΙΚΟ ΘΕΜΑ-ΥΠΟΘΕΜΑΤΑ	ΑΠΟΚΡΙΕΣ Το έθιμο Γενίτσαροι και Μπούλες		
1. ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΙΣ ΤΗΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ Ψυχοπαιδαγωγικές προϋποθέσεις Λαμβάνονται υπόψη: το γνωστικό επίπεδο του μαθητή (σύμφωνα με το στάδιο ανάπτυξης στο οποίο βρίσκεται), η ψυχολογία της ηλικιακής του ομάδας, τα ενδιαφέροντά του και οι μελλοντικές εκπαιδευτικές του ανάγκες. Κοινωνικές προϋποθέσεις: Γνώσεις του εκπαιδευτικού σχετικά με το κοινωνικό και πολιτιστικό περιβάλλον των μαθητών, την οικογενειακή κατάσταση των μαθητών, το είδος του σχολείου και τις ειδικές τοπικές συνθήκες, τα ήθη και τα έθιμα του τόπου τη νοοτροπία και τη γενικότερη πολιτισμική, οικονομική ακόμη και πολιτική κατάσταση της κοινωνίας όπου ζουν οι μαθητές.			
Προσδοκώμενα Μαθησιακά Αποτελέσματα:	Οι μαθητές και μαθήτριες να: α) συγκεντρώνουν πληροφορίες ρωτώντας για τα ήθη και τα έθιμα του τόπου τους που σχετίζονται με την αποκριά β) αναγνωρίζουν σε εικόνες και σύντομα βίντεο ήθη και έθιμα του τόπου τους που σχετίζονται με τη γιορτή της αποκριάς γ) παρουσιάζουν ήθη και έθιμα του τόπου τους για τη γιορτή της αποκριάς		

Μέθοδος και μορφή διδασκαλίας:	Μορφή: άμεση/έμμεση, ερωτηματική, διαλογική, ομαδοσυνεργατική Μέθοδος: βιοματική ή εμπειρική, συγκριτική, διερευνητική		
Υλικοτεχνικά μέσα Διδακτικό υλικό	Πίνακας τάξης, βίντεο, διαδραστικός πίνακας, ψηφιακό σχολείο (Φωτόδεντρο), υλικά ζωγραφικής (πινέλα, μπογιές), προσωπίδες από κερί ή πλαστικό.		
2. ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ			
	Χρόνος	Διδακτικά βήματα ή φάσεις	Μαθησιακές δραστηριότητες (Στρατηγικές & Τεχνικές διδασκαλίας)
1	5´	Τίτλος: Έθιμα αποκριάς Φάση 1^η Βιώνοντας Τεχνική άμεσης διδασκαλίας: Ιδεοθύελλα ή Χάρτης εννοιών	Ανάκληση στη μνήμη των μαθητών/μαθητριών προϋπαρχουσών γνώσεων με τη λέξη Αποκριά την οποία γράφει ο/η εκπαιδευτικός στον πίνακα μέσα σε κύκλο δημιουργώντας ακτίνες. Οι μαθητές/τριες λένε ελεύθερα τη γνώμη τους και δημιουργείται ένας σύντομος εννοιολογικός χάρτης.
2	15´	Τίτλος: Το έθιμο Γενίτσαροι και Μπούλες Φάση 2^η Νοηματοδοτώντας Τεχνική έντεχνος συλλογισμός	Ο/η εκπαιδευτικός με τη βοήθεια του διαδραστικού πίνακα διαβάξει στους μαθητές/τριες τα όσα αναφέρονται στο φωτόδεντρο για το Ναουσαϊκό έθιμο. (http://photodentro.edu.gr/aggregator/lo/photodentro-lor-8521-3658) . Στη συνέχεια δείχνει ένα σύντομο βίντεο (3 λεπτών) για το «μάζεμα» του γενίτσαρου. (https://www.youtube.com/watch?v=Cr4k4ITxs_I) . Με το μοτίβο του έντεχνου συλλογισμού: ΒΛΕΠΩ, ΙΣΧΥΡΙΖΟΜΑΙ, ΑΝΑΡΩΤΙΕΜΑΙ - ΔΙΕΡΩΤΩΜΑΙ [I see, I think, I wonder] ζητείται από τους μαθητές να απαντήσουν στα ερωτήματα: <ul style="list-style-type: none"> • Τι γνωρίζουν γι' αυτό που βλέπουν; • Τι σκέφτονται ή τι τους κάνει εντύπωση σε αυτό που βλέπουν;

			<ul style="list-style-type: none"> • Τι θα ήθελαν να ρωτήσουν γι' αυτό που βλέπουν; <p>Οι σκέψεις τους και οι ερωτήσεις τους καταγράφονται από τον/την εκπαιδευτικό σε εμφανές σημείο (π.χ. πίνακα) ώστε να δημιουργηθεί ένα διάγραμμα ή ένας χάρτης με τις παρατηρήσεις, τις ερμηνείες και τις απορίες όλης της τάξης.</p>
3	20'	<p>Φάση 3^η Αναλύοντας</p> <p>Βιωματικές τεχνικές: παιχνίδι ρόλων, δραστηριότητες δημιουργικής έκφρασης (κατασκευή προσωπίδας)</p>	<p>Φύλλο εργασίας 1</p> <p>Ο/η εκπαιδευτικός μοιράζει στους μαθητές έτοιμες προσωπίδες από κερί ή πλαστικό τις οποίες τους ζητά να βάψουν σύμφωνα με τις φωτογραφίες που περιλαμβάνονται στο φύλλο εργασίας 1 που επίσης μοιράζει στον καθένα από αυτούς.</p> <p>Στη συνέχεια προβαίνουν στην αναπαράσταση του εθίμου του μαζέματος, μοιράζοντας τους ρόλους των βασικών χαρακτήρων και φορώντας την αντίστοιχη μάσκα.</p> <p>Για την αναπαράσταση του εθίμου χρησιμοποιείται η μουσική του βίντεο της φάσης 2.</p>
4	5'	<p>Φάση 4^η</p> <p>Εφαρμόζοντας</p> <p>Δελτίο εξόδου</p>	<p>Φύλλο εργασίας 2</p> <p>Ο/η εκπαιδευτικός μοιράζει στους μαθητές το φύλλο εργασίας 2 στο οποίο τους ζητά να γράψουν ή να ζωγραφίσουν ένα συναίσθημα ή μια σκέψη τους, έχοντας συμμετάσχει στο έθιμο γενίτσарοι και μπούλες μέσα από το παιχνίδι ρόλων, σαν να επρόκειτο να το γράψουν στο ημερολόγιο τους.</p>
<p>Εργασία στο σπίτι: Να αναζητήσουν πληροφορίες για ένα άλλο έθιμο της αποκριάς στον τόπο τους ρωτώντας μεγαλύτερους συγγενείς, φίλους, γείτονες και να το ζωγραφίσουν. Φύλλο εργασίας 3. Προτεινόμενες Δράσεις:</p>			

Οργάνωση μιας επίσκεψης-ξενάγησης στη Στέγη του Ομίλου για την προστασία και προβολή του των χορών και του εθίμου «Γενίτσαροι και Μπούλες».

3. ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΜΑΘΗΤΗ

1. Φύλλα εργασίας
2. Συμμετοχή μέσα στο μάθημα με τις δραστηριότητες,
3. Εργασία στο σπίτι

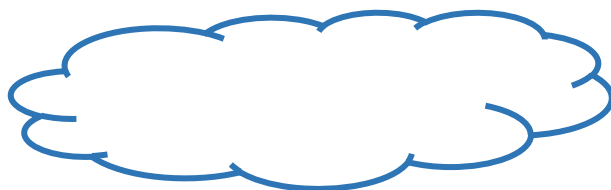
ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ 1

Να βάψετε την προσωπίδα που σας δόθηκε σύμφωνα με τις παρακάτω φωτογραφίες. Μπορείτε να επιλέξετε είτε τη γυναικεία, είτε την αντρική προσωπίδα.

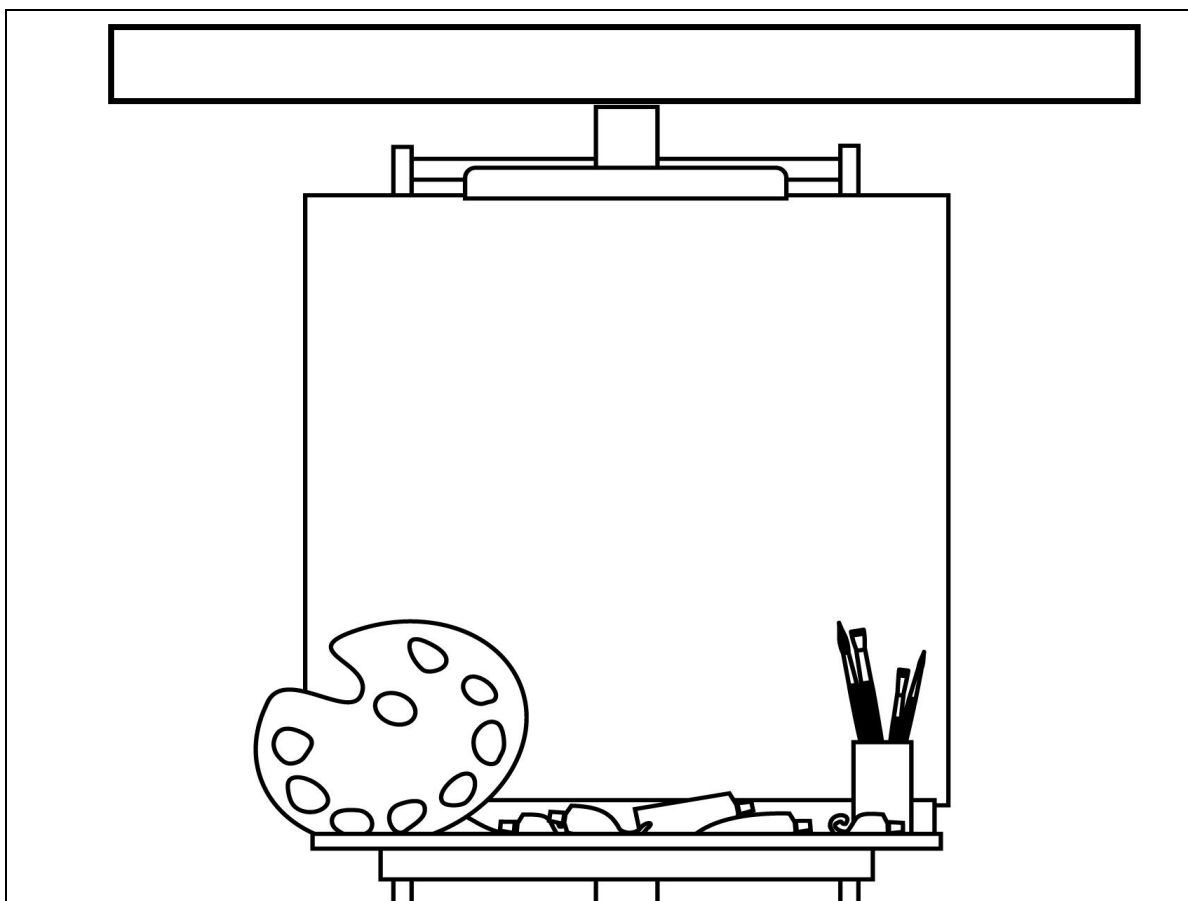
ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ 2

Μετά από τη συμμετοχή σας στο «μάζωμα» του γενίτσαρου, γράψτε ή ζωγραφίστε μέσα στο συννεφάκι ένα συναίσθημα που νιώσατε κατά τη διάρκεια του δρώμενου.

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ 3

Ρωτήστε ένα μεγαλύτερο συγγενή, φίλο ή γείτονα για ένα άλλο έθιμο της αποκριάς και αφού το γράψετε μέσα στο πλαίσιο, ζωγραφίστε το όπως το φαντάζεστε.

1.2 Β΄ Δημοτικού

ΤΑΞΗ ΤΜΗΜΑ:	Β΄ Δημοτικού	Μελέτη Περιβάλλοντος: «Το Νερό»	Κεφάλαιο 9: Ο κύκλος του Νερού
ΒΑΣΙΚΟ ΘΕΜΑ- ΥΠΟΘΕΜΑΤΑ	Ο κύκλος του Νερού Διατήρηση ζωής, υδροδυναμική, υδροηλεκτρική ενέργεια		
1. ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΙΣ ΤΗΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ			
<p>Ψυχοπαιδαγωγικές προϋποθέσεις Λαμβάνονται υπόψη: το γνωστικό επίπεδο του μαθητή (σύμφωνα με το στάδιο ανάπτυξης στο οποίο βρίσκεται), η ψυχολογία της ηλικιακής του ομάδας, τα ενδιαφέροντά του και οι μελλοντικές εκπαιδευτικές του ανάγκες.</p> <p>Κοινωνικές προϋποθέσεις: Γνώσεις του εκπαιδευτικού σχετικά με το κοινωνικό και πολιτιστικό περιβάλλον των μαθητών, την οικογενειακή κατάσταση των μαθητών, το είδος του σχολείου και τις ειδικές τοπικές συνθήκες, τα ήθη και τα έθιμα του τόπου</p>			

τη νοοτροπία και τη γενικότερη πολιτισμική, οικονομική ακόμη και πολιτική κατάσταση της κοινωνίας όπου ζουν οι μαθητές.			
Προσδοκώμενα Μαθησιακά Αποτελέσματα:		Οι μαθητές και μαθήτριες να: α) περιγράφουν τον κύκλο του νερού και τις μορφές του νερού στη φύση με βάση δεδομένα από την έρευνά τους ή από δεδομένα που τους δίνονται β) διαπιστώνουν την αξία του νερού για τη διατήρηση της ζωής γ) αναγνωρίζουν το νερό ως πολύτιμο αγαθό που μετατρέπεται σε κινητήρια δύναμη	
Μέθοδος και μορφή διδασκαλίας:		Μορφή: άμεση/έμμεση, ερωτηματική, διαλογική, ομαδοσυνεργατική Μέθοδος: βιοματική ή εμπειρική, συγκριτική, διερευνητική	
Υλικοτεχνικά μέσα Διδακτικό υλικό		Πίνακας τάξης, διαδραστικός πίνακας, λογισμικό kidspiration – βιντεοπροβολέας, βίντεο, φωτογραφικό υλικό	
2. ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ			
	Χρόνος	Διδακτικά βήματα ή φάσεις	Μαθησιακές δραστηριότητες (Στρατηγικές & Τεχνικές διδασκαλίας)
1	5'	<p>Τίτλος: Ο κύκλος του νερού</p> <p>Φάση 1^η Βιώνοντας</p> <p>Τεχνικές: έντεχνος συλλογισμός και ημιδομημένος εννοιολογικός χάρτης στο λογισμικό kidspiration</p>	<p>Ο/η εκπαιδευτικός:</p> <p>α)προβάλλει το εισαγωγικό βίντεο https://www.youtube.com/watch?v=0_c0ZzZfC8c (1.23') για τον κύκλο του νερού και αμέσως μετά</p> <p>β) βάζει τους μαθητές να ακούσουν (1.22') το μελοποιημένο ποίημα του Νίκου Ζαχαρία «Ποταμάκι».</p> <p>Στη συνέχεια για να ανιχνεύσει τις προϋπάρχουσες γνώσεις των μαθητών για τον κύκλο του νερού προβάλλει στο διαδραστικό πίνακα ημιδομημένο εννοιολογικό χάρτη στο λογισμικό kidspiration και ζητά από τους μαθητές να απαντήσουν στο ερώτημα: «Που υπάρχει νερό στη φύση;» Οι μαθητές σηκώνονται και καταγράφουν τις απόψεις τους στο διαδραστικό πίνακα. Μπορούν αντί να καταγράψουν, να επιλέξουν μία εικόνα από</p>

			τη βιβλιοθήκη του kidspiration και να τη σύρουν σε κάθε δεσμό. Φύλλο εργασίας 1
2	15'	<p>Τίτλος: η αξία του νερού και οι χρήσεις του</p> <p>Φάση 2^η Νοηματοδοτώντας</p> <p>Τεχνικές: έντεχνος συλλογισμός, (gallery walk)</p>	<p>Ο/η εκπαιδευτικός εκτυπώνει φωτογραφίες με τις διάφορες χρήσεις του νερού και αντίστοιχα εικόνες που δείχνουν τις συνέπειες της έλλειψης του. Τοποθετεί τις εικόνες περιμετρικά στους τοίχους της τάξης, σε ύψος που να είναι δυνατή η παρατήρησή τους από τους μαθητές και σε απόσταση που να επιτρέπει τη συγκέντρωση των μαθητών μπροστά από αυτές.</p> <p>Με το μοτίβο του έντεχνου συλλογισμού: ΚΟΙΤΑΖΟΝΤΑΣ: ΔΕΚΑ ΕΠΙ ΔΥΟ [Looking: Ten times Two], οι μαθητές ανά ομάδες παρατηρούν τις εικόνες για δύο λεπτά και καταγράφουν 10 φράσεις ή σκέψεις ή λέξεις σχετικές με τις εικόνες. Η διαδικασία ολοκληρώνεται με την παρουσίαση κάθε ομάδας αυτών που έχουν καταγράψει κατά την περιήγηση και παρατήρησή τους.</p> <p>Φύλλο εργασίας 2</p>
3	20'	<p>Φάση 3^η Αναλύοντας</p> <p>Βιωματικές τεχνικές, δραστηριότητες δημιουργικής έκφρασης (κολάζ, ζωγραφική, κατασκευές, παιχνίδι ρόλου)</p>	<p>Ο/η εκπαιδευτικός δείχνει κομμάτια από τα παρακάτω βίντεο που σχετίζονται με τις μορφές και τη χρήση του νερού στην περιοχή της Νάουσας.</p> <p>https://www.youtube.com/watch?v=v0fFaUE9hXE (καταρράκτες της Νάουσας)</p> <p>https://www.youtube.com/watch?v=FwgCwvPXVmk (χιονοδρομικό κέντρο Νάουσας)</p> <p>https://www.youtube.com/watch?v=1u4G3Vk888U (άλσος Αγίου Νικολάου Νάουσας)</p> <p>https://www.e-naousa.gr/article.php?naousa=435 (νερόμυλος στην είσοδο της Νάουσας)</p> <p>https://www.youtube.com/watch?v=2Q5hwA9IWRg (φρούτα της Νάουσας)</p>

			<p>Στη συνέχεια: οι μαθητές φτιάχνουν μικρές ομάδες και καλούνται να επιλέξουν μία από τις παρακάτω δραστηριότητες:</p> <p><u>1^η δραστηριότητα</u> : «Γράφω για τον κύκλο του νερού.» Οι μαθητές θα πρέπει να γράψουν τρεις ερωτήσεις που θα έκαναν σε μία χιονοιφάδα του Βερμίου.</p> <p><u>2^η δραστηριότητα:</u> «Το νερό στη ζωγραφική». Οι μαθητές καλούνται να ζωγραφίσουν ένα ποτάμι, έναν καταρράκτη, μία λιμνούλα ή θάλασσα.</p> <p><u>3^η δραστηριότητα:</u> «Αν ήμουν» . Οι μαθητές θα πρέπει να δείξουν με τα σώματά τους πώς θα αντιδρούσαν στη βροχή αν ήταν λουλούδι, σπόρος ή χώμα.</p> <p><u>4^η δραστηριότητα:</u> «Μια χειμωνιάτικη μέρα...». Δίνουμε στους μαθητές ένα φύλλο εργασίας με μία ιστορία που ξεκινά με τη φράση μια χειμωνιάτικη μέρα και τους ζητάμε να κολλήσουν στα σημεία που η ιστορία έχει κενά τις κατάλληλες μικρές εικόνες που τους έχουμε δώσει. (Φύλλο εργασίας 3)</p> <p><u>5^η δραστηριότητα:</u> «Κίνηση και νερό». Δίνοντας τα κατάλληλα υλικά (τουβλάκια, φτερωτή, άλλα υλικά) ζητάμε από τους μαθητές να κατασκευάσουν ένα ομοίωμα του νερόμυλου που βρίσκεται στην είσοδο της Νάουσας.</p>
4	5'	<p>Φάση 4^η Εφαρμόζοντας Δελτίο εξόδου (Visible Thinking, Ορατός συλλογισμός)</p>	<p>Ο/η εκπαιδευτικός μοιράζει στους μαθητές πολύχρωμα χαρτάκια (post-it) πάνω στα οποία υπάρχει η φράση: «χωρίς νερό...» και τους ζητά αφού συμπληρώσουν τη φράση να κολλήσουν το χαρτί σε ένα χαρτόνι το οποίο θα τοποθετηθεί σε εμφανές σημείο της τάξης.</p>
<p>Εργασία στο σπίτι: Ζητάμε από τους μαθητές είτε να συνθέσουν μία εικονογραφημένη ιστορία,</p>			

είτε να γράψουν ένα τραγούδι για τον κύκλο του νερού. **(Φύλλο εργασίας 4)**

Προτεινόμενες Δράσεις:

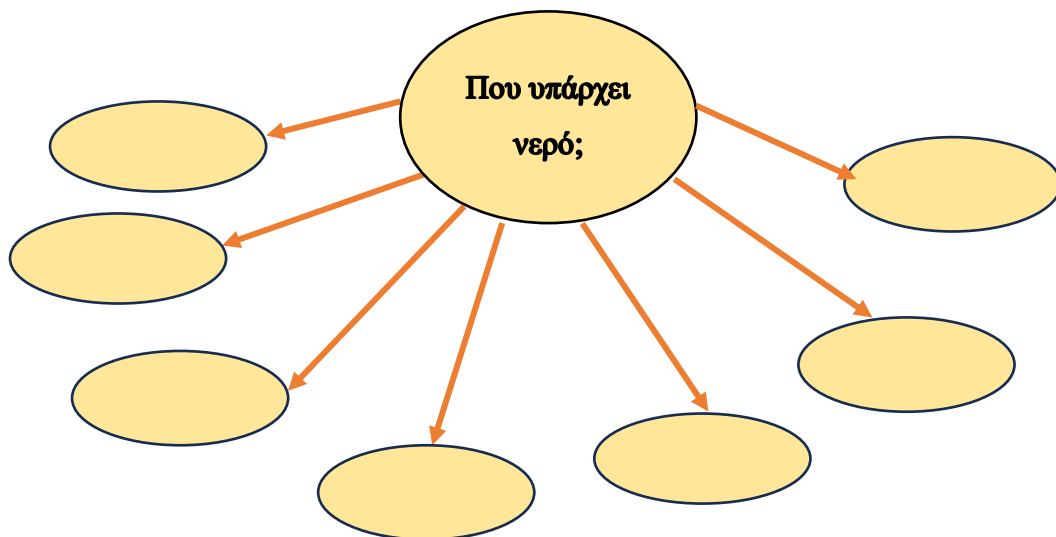
Οργάνωση μιας επίσκεψης για πεζοπορία στο Άλσος του Αγίου Νικολάου (εκεί όπου ο Ηρόδοτος τοποθετούσε τους Κήπους του Μίδα), στις πηγές του, στο εκτροφείο πέστροφας, στο εκτροφείο θηραμάτων, στη λίμνη με τις πάπιες, στα μονοπάτια με τα ξύλινα γεφυράκια και τα τόσα είδη δέντρων (πλατάνια, φλαμουριές, βελανιδιές, πυξάρια).

3. ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΜΑΘΗΤΗ

1. Φύλλα εργασίας
2. Συμμετοχή μέσα στο μάθημα με τις δραστηριότητες,
3. Εργασία στο σπίτι

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ 1

Συμπληρώστε το παρακάτω ιστόγραμμα, είτε γράφοντας την απάντηση, είτε σέρνοντας μία εικόνα από τη βιβλιοθήκη του kidspiration σε κάθε δεσμό.

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ 2

Παρατηρήστε τις εικόνες που ακολουθούν για δύο λεπτά και καταγράψουν 10 φράσεις ή σκέψεις ή λέξεις σχετικές με αυτές. Επιλέξτε ένα μέλος της ομάδας σας το οποίο θα παρουσιάσει τα όσα καταγράψατε.

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ 3

Στο παρακάτω κείμενο να επικολλήσετε στα κενά της ιστορίας τις εικόνες που σας έχουν δοθεί. Στη συνέχεια να ορίσετε έναν εκπρόσωπο της ομάδας που θα παρουσιάσει το ολοκληρωμένο κείμενο στην ολομέλεια.

Μια χειμωνιάτικη μέρα πήγαμε εκδρομή στο Χιονοδρομικό κέντρο 3-5 πηγάδια της Νάουσας.

Οέπαιξε κρυφτούλι με τα

Κάποια στιγμή κρύφτηκε εντελώς και άρχισε να

Χοντρές σταγόνεςέπεφταν στο τζάμι του αυτοκινήτου.

Καθώς ανεβαίναμε το βουνό μικρές νιφάδες.....άρχισαν να χορεύουν γύρω μας.

Άλλες κολλούσαν στα τζάμια και άλλες έπεφταν απαλά πάνω στα καταπράσινα κλαδιά των δέντρων.

Σε λίγο τα δέντρα καλύφθηκαν με ένασεντόνι.

Τι όμορφα που είναι. Θα παίξουμε

Μείναμε εκεί τρεις μέρες.

Στο δρόμο της επιστροφής ένα ολόλαμπρος μας κρατούσε συντροφιά.

Οέλιωνε το παγωμένοκαι από τα κλαδιά των δέντρων έσταζε

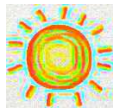
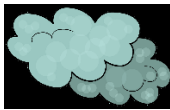
Πιο κάτω είδαμε κι ένα μικρόνα κυλάει με φόρα .

Και τότε αρχίσαμε να του τραγουδάμε το τραγούδι που μάθαμε στο σχολείο:

"Από που είσαι ποταμάκι;

Από κείνο το βουνό....."

Καλό ταξίδι ποταμάκι μέχρι να φτάσεις στη

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ 4

Υποθέστε ότι είσαστε μια μικρή σταγόνα νερού. Σχεδιάσε και γράψε μια εικονογραφημένη ιστορία που να περιγράφει τη ζωή σας ως σταγόνα και πώς αυτή αλλάζει καθώς περνά από τον κύκλο του νερού. Φροντίστε να συμπεριλάβετε τα σημαντικά στοιχεία του κύκλου του νερού που μάθαμε και μη ξεχάσετε να χρησιμοποιήσετε λέξεις από το βασικό λεξιλόγιο του κύκλου του νερού. Μπορείτε να προσθέσετε και όποια άλλα στοιχεία θέλετε τα οποία σχετίζονται με τον κύκλο του νερού.

Χρησιμοποιώντας το ρυθμό ενός τραγουδιού που σας αρέσει, γράψτε ένα τραγούδι για τον κύκλο του νερού! Το τραγούδι σας θα πρέπει να διαρκεί όσο και η μουσική και είναι σημαντικό στους στίχους του τραγουδιού να υπάρχουν λέξεις από το βασικό λεξιλόγιο του κύκλου του νερού. Μπορείτε να προσθέσετε και όποια άλλα στοιχεία θέλετε τα οποία σχετίζονται με τον κύκλο του νερού.

1.3 Γ' Δημοτικού

ΤΑΞΗ / ΤΜΗΜΑ:	Γ' Δημοτικού	Θρησκευτικά: «Χριστιανικές Γιορτές. Μέρες γεμάτες χαρά και νόημα»	Κεφάλαιο 2: ii) Μέρες γιορτής των Χριστιανών
ΒΑΣΙΚΟ ΘΕΜΑ-ΥΠΟΘΕΜΑΤΑ	ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΕΣ ΓΙΟΡΤΕΣ Γιορτές εκκλησιαστικού χρόνου Γιορτή του Πολιούχου της πόλης Γιορτή Αγίων Νεομαρτύρων Νάουσας		
2. ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΙΣ ΤΗΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ			
<p>Ψυχοπαιδαγωγικές προϋποθέσεις Λαμβάνονται υπόψη: το γνωστικό επίπεδο του μαθητή (σύμφωνα με το στάδιο ανάπτυξης στο οποίο βρίσκεται), η ψυχολογία της ηλικιακής του ομάδας, τα ενδιαφέροντά του και οι μελλοντικές εκπαιδευτικές του ανάγκες.</p> <p>Κοινωνικές προϋποθέσεις: Γνώσεις του εκπαιδευτικού σχετικά με το κοινωνικό και πολιτιστικό περιβάλλον των μαθητών, την οικογενειακή κατάσταση των μαθητών, το είδος του σχολείου και τις ειδικές τοπικές συνθήκες, τα ήθη και τα έθιμα του τόπου τη νοοτροπία και τη γενικότερη πολιτισμική, οικονομική ακόμη και πολιτική κατάσταση της κοινωνίας όπου ζουν οι μαθητές.</p>			
Προσδοκώμενα Μαθησιακά Αποτελέσματα:	Οι μαθητές και μαθήτριες να: α) μπορούν να διακρίνουν τα είδη των χριστιανικών εορτών β) αφηγούνται γεγονότα που σχετίζονται με χριστιανικές εορτές γ) προσεγγίζουν μέσα από λαογραφικά ήθη και έθιμα τοπικές χριστιανικές εορτές		
Μέθοδος και μορφή διδασκαλίας:	Μορφή: άμεση/έμμεση, ερωτηματική, διαλογική, ομαδοσυνεργατική Μέθοδος: βιωματική ή εμπειρική, συγκριτική, διερευνητική		
Υλικοτεχνικά μέσα Διδακτικό υλικό	Πίνακας τάξης, προτζέκτορας, βίντεο, διαδραστικός πίνακας, λογισμικό Παιδαγωγικού Ινστιτούτου (Φωτόδεντρο), power point, βιβλίο μαθητή, χαρτόνι, υλικά ζωγραφικής.		
2. ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ			

	Χρόνος	Διδακτικά βήματα ή φάσεις	Μαθησιακές δραστηριότητες (Στρατηγικές & Τεχνικές διδασκαλίας)
1	5'	<p>Τίτλος: Χριστιανικές γιορτές</p> <p>Φάση 1^η Βιώνοντας Τεχνική άμεσης διδασκαλίας: Ιδιοθύελλα, ιστόγραμμα εννοιών</p>	<p>Οι μαθητές/τριες χωρισμένοι σε ομάδες γράφουν λέξεις που τους έρχονται στο μυαλό όταν σκέφτονται τη γιορτή που περιλαμβάνεται στο φύλλο εργασίας τους.</p> <p>Φύλλο εργασίας 1 Στη συνέχεια ένας εκπρόσωπος διαβάζει τις λέξεις που έχει γράψει η ομάδα του και ο/η εκπαιδευτικός τις ομαδοποιεί στον πίνακα. Στη συνέχεια ο/η εκπαιδευτικός για να ανιχνεύσει τις προϋπάρχουσες γνώσεις των μαθητών, προβάλλει στο διαδραστικό πίνακα ημιδομημένο εννοιολογικό χάρτη στο λογισμικό kidspiration και ζητά από τον εκπρόσωπο κάθε ομάδας να κατατάξει στην κατάλληλη θέση τη γιορτή που είχαν ως ομάδα στο φύλο εργασίας 1, σέρνοντας την εικόνα αυτής της γιορτής.</p> <p>Φύλλο εργασίας 2</p>
2	15'	<p>Τίτλος: Ήθη και έθιμα Χριστιανικών εορτών.</p> <p>Φάση 2^η Νοηματοδοτώντας</p> <p>Τεχνικές: Ομαδική εργασία, χρήση τέχνης στην εκπαίδευση</p>	<p>Ο/η εκπαιδευτικός μοιράζει στους μαθητές/τριες το Φύλλο εργασίας 3 και με τη βοήθεια του διαδραστικού πίνακα:</p> <p>α) τους βάζει να ακούσουν τα κάλαντα των Χριστουγέννων https://www.youtube.com/watch?v=6cGXOkgJjPI και ζητά να απαντήσουν στο φύλλο εργασίας αυτό που αφορά το «Μουσικό κέντρο»</p> <p>β) δείχνει κομμάτια από τα παρακάτω βίντεο https://www.youtube.com/watch?v=x3Ocd1QRUPs&t=781s (λιτανεία εικόνας Αγίων Νεομαρτύρων Νάουσας) https://www.youtube.com/watch?v=uKX9bcmkW3w (λιτανεία εικόνας Αγίου Θεοφάνους, πολιούχου της Νάουσας) https://www.youtube.com/watch?v=NphPXhEbhfw (πανηγύρι Προφήτη Ηλία στο Αρκοχώρι Νάουσας) και ζητά να απαντήσουν στο φύλλο εργασίας που αφορά το «Κινηματογραφικό κέντρο»</p>

			<p>γ) προβάλλει στο διαδραστικό πίνακα power point με εικόνες εορτών (Γέννηση του Χριστού, Θεοφάνια, Άγιος Θεοφάνης, Προφήτης Ηλίας, Άγιοι Νεομάρτυρες Νάουσας) και ζητά να απαντήσουν στο φύλο εργασίας αυτό που αφορά το «Εορτολογικό κέντρο».</p>
3	20'	<p>Φάση 3^η Αναλύοντας Τεχνικές: Εργασία σε ομάδες, χρήση ψηφιακού εκπαιδευτικού υλικού (ΤΠΕ στην εκπαίδευση)</p>	<p>Ο/η εκπαιδευτικός ζητά από τους μαθητές να ανοίξουν το σχολικό εγχειρίδιο στη σελ. 29 και διαβάζουν την ενότητα ii) Μέρη γιορτής των Χριστιανών.</p> <p>Ακολούθως με τη βοήθεια του διαδραστικού πίνακα επισκέπτονται στο φωτόδεντρο (το πανελλήνιο αποθετήριο μαθησιακών αντικειμένων) το σύνδεσμο: «Γιορτές και πανηγύρια της Ορθοδοξίας» και ο/η εκπαιδευτικός χωρίζει τους μαθητές σε 5 ομάδες, αναθέτοντας σε κάθε μία ομάδα να μελετήσει μία γιορτή: μία κινητή, μία ακίνητη, μία θεομητορική, μία δεσποτική και μία γιορτή αγίου.</p> <p>Κατόπιν τους καλεί να απαντήσουν στη δραστηριότητα (κουίζ ή αντιστοίχιση) που σχετίζεται με την εορτή που επέλεξαν.</p>
4	5'	<p>Φάση 4^η Εφαρμόζοντας Δραστηριότητα δημιουργικής έκφρασης</p>	<p>Οι μαθητές/τριες κατασκευάζουν με χαρτόνι και χρησιμοποιώντας τη φαντασία τους το ρολόι του χρόνου, σημειώνοντας πάνω σε αυτό τους μήνες και τις μέρες με τις βασικές χριστιανικές γιορτές.</p>
<p>Εργασία στο σπίτι: Project: «Το πανηγύρι της ενορίας μας, παρελθόν-παρόν-μέλλον». Φύλλο εργασίας 4. Ανατίθεται στους μαθητές σχέδιο εργασίας (project) για την ολοκλήρωση του οποίου δίνεται προθεσμία μίας εβδομάδας. Οι μαθητές θα εργαστούν σε ομάδες,</p>			

επιλέγοντας έναν από τους 3 άξονες του project.

Προτεινόμενες Δράσεις:

Οργάνωση μιας επίσκεψης-ξενάγησης στο εκκλησιαστικό μουσείο «Ιεροί θησαυροί» στο Μοναστήρι της Παναγίας Δοβρά, όπου φυλάσσονται ιερά κειμήλια και εικόνες, με ιδιαίτερα ενδιαφέρουσες τις λαϊκότερες πάνινες ιεροσολυμίτικες εικόνες που έφερναν μαζί τους οι Χατζήδες, ενθύμιο και ευλογία από τους Αγίους Τόπους.

3. ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΜΑΘΗΤΗ

1. Φύλλα εργασίας
2. Συμμετοχή μέσα στο μάθημα με τις δραστηριότητες,
3. Εργασία στο σπίτι

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ 1

Γράψτε τις λέξεις που σας έρχονται στο μυαλό όταν σκέφτεστε τη γιορτή που περιλαμβάνεται στο φύλλο εργασίας σας.

ΟΜΑΔΑ Α: Χριστούγεννα

ΟΜΑΔΑ Β: Πάσχα

ΟΜΑΔΑ Γ: Άγιοι Νεομάρτυρες Νάουσας

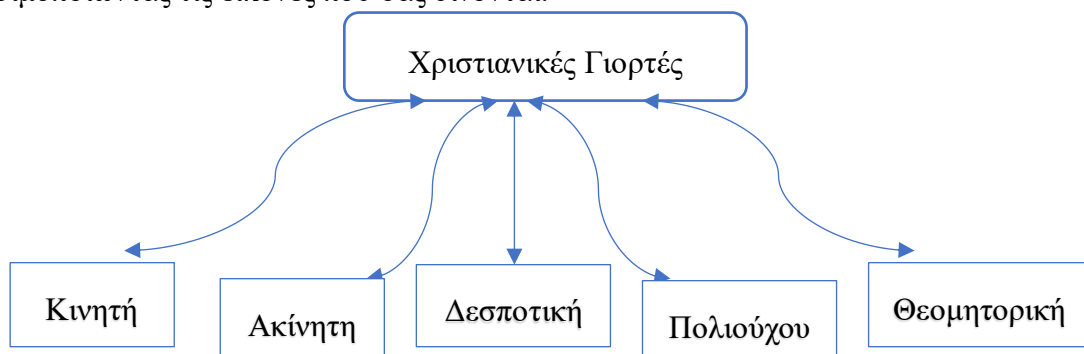
ΟΜΑΔΑ Δ: Κοίμηση της Θεοτόκου

ΟΜΑΔΑ Ε: Πολιούχος Νάουσας Άγιος Θεοφάνης

(Σημείωση: στο φύλλο κάθε ομάδας εμφανίζεται μόνο μία από τις γιορτές που αναφέρονται)

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ 2

Κατατάξτε τη γιορτή που είχατε στο 1^ο φύλλο εργασίας σας στην κατάλληλη θέση, χρησιμοποιώντας τις εικόνες που σας δίνονται.

Διαθέσιμες εικόνες:

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ 3

Να απαντήσετε/συμπληρώσετε διαδοχικά τα παρακάτω κέντρα:

ΜΟΥΣΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ

Ακούστε τα Κάλαντα των Χριστουγέννων και

1. Γράψτε τα συναισθήματά σας όταν ακούτε τα κάλαντα:

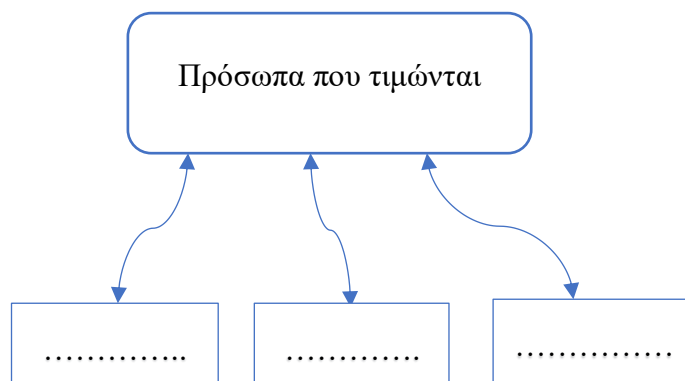
.....
.....

2. Βάλτε σε κύκλο λέξεις που ταιριάζουν με τα κάλαντα και με τα συναισθήματά σας:

Χαρά, λύπη, ενθουσιασμός, πλήξη, ανυπομονησία, Πάσχα,
Δεκαπενταύγουστος, Χριστουγεννιάτικο δέντρο, λαμπάδα,
φάτνη, αγάπη

ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ

Παρακολουθήστε τα βίντεο και συμπληρώστε το παρακάτω ιστόγραμμα.

ΕΟΡΤΟΛΟΓΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ

Βάλτε σε χρονολογική σειρά τις εικόνες από τις ακόλουθες γιορτές γράφοντας και το μήνα που εορτάζονται, λαμβάνοντας υπόψη ως αρχή, την αρχή του εκκλησιαστικού έτους (1 Σεπτεμβρίου).

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ 4

Project: «Το πανηγύρι της ενορίας μας, παρελθόν-παρόν-μέλλον».

Σας ανατίθεται η παραπάνω εργασία για το σπίτι για την οποία μπορείτε ελεύθερα να χωριστείτε σε ομάδες και ο χρόνος που έχετε στη διάθεσή σας να την ολοκληρώσετε για να την παρουσιάσετε είναι μία εβδομάδα.

Θα πρέπει να επιλέξετε μόνο έναν από τους 3 άξονες του project.

1^{ος} άξονας: ΧΘΕΣ

- Πάρτε συνέντευξη από οικεία πρόσωπα (παππούδες, γιαγιάδες, συγγενείς, γείτονες) και καταγράψτε τις αναμνήσεις τους
- Συγκεντρώστε φωτογραφικό υλικό της αντίστοιχης εποχής
-

2^{ος} άξονας: ΣΗΜΕΡΑ

- Πάρτε συνέντευξη από τον ιερέα της ενορίας, τους ανθρώπους που διακονούν σε αυτή (επιτρόπους, ψάλτες, νεωκόρους κ.α.), αλλά και άλλους ενορίτες για το πώς προετοιμάζεται και γίνεται το πανηγύρι στη σύγχρονη εποχή.
- Συγκεντρώστε φωτογραφικό υλικό για πρόσφατα πανηγύρια της ενορίας σας.

3^{ος} άξονας: ΑΥΡΙΟ

- Συζητήστε με άλλους ανθρώπους αλλά και με τον ιερέα της εκκλησίας για το πώς θα ήθελαν να γίνεται το πανηγύρι στο μέλλον. Καταγράψτε τις προτάσεις-απόψεις τους
- Γράψτε ένα άρθρο για την τοπική ή τη σχολική σας εφημερίδα παρουσιάζοντας αυτές τις σκέψεις αλλά και τις δικές σας προτάσεις.

1.4 Δ' Δημοτικού

ΤΑΞΗ ΤΜΗΜΑ:	/	Δ' Δημοτικού	Ιστορία: ΘΕΜΑΤΑ ΤΟΠΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ	Κεφάλαιο 43: Η Ιστορία του τόπου μου
ΒΑΣΙΚΟ ΘΕΜΑ- ΥΠΟΘΕΜΑΤΑ	Νάουσα: μια πόλη της Μακεδονίας στα χρόνια του Μέγα Αλέξανδρου Όλγανος, Νυμφαίο Μιέζας, Σχολή Αριστοτέλη, Μακεδονικοί Τάφοι			
3. ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΙΣ ΤΗΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ				
Ψυχοπαιδαγωγικές προϋποθέσεις				

<p>Λαμβάνονται υπόψη: το γνωστικό επίπεδο του μαθητή (σύμφωνα με το στάδιο ανάπτυξης στο οποίο βρίσκεται), η ψυχολογία της ηλικιακής του ομάδας, τα ενδιαφέροντά του και οι μελλοντικές εκπαιδευτικές του ανάγκες.</p> <p>Κοινωνικές προϋποθέσεις: Γνώσεις του εκπαιδευτικού σχετικά με το κοινωνικό και πολιτιστικό περιβάλλον των μαθητών, την οικογενειακή κατάσταση των μαθητών, το είδος του σχολείου και τις ειδικές τοπικές συνθήκες, τα ήθη και τα έθιμα του τόπου τη νοοτροπία και τη γενικότερη πολιτισμική, οικονομική ακόμη και πολιτική κατάσταση της κοινωνίας όπου ζουν οι μαθητές.</p>			
Προσδοκώμενα Μαθησιακά Αποτελέσματα:		<p>Οι μαθητές και μαθήτριες να:</p> <p>α) συγκεντρώνουν πληροφορίες για τα μνημεία και τους τόπους αρχαιολογικού ενδιαφέροντος της περιοχής τους</p> <p>β) αναγνωρίζουν σε εικόνες και σύντομα βίντεο τα αρχαία μνημεία του τόπου τους και να τα συνδέουν με την ιστορία της ευρύτερης περιοχής</p> <p>γ) παράγουν ενημερωτικό υλικό που να σχετίζεται με τα αρχαιολογικά ευρήματα και μνημεία του τόπου τους</p>	
Μέθοδος και μορφή διδασκαλίας:		<p>Μορφή: άμεση/έμμεση, ερωτηματική, διαλογική, ομαδοσυνεργατική</p> <p>Μέθοδος: βιωματική ή εμπειρική, συγκριτική, διερευνητική</p>	
Υλικοτεχνικά μέσα Διδακτικό υλικό		<p>Πίνακας τάξης, βίντεο, διαδραστικός πίνακας, ψηφιακό σχολείο, υλικά ζωγραφικής, εικόνες, λογισμικό cmap, ψηφιακή εκπαιδευτική πλατφόρμα e-me</p>	
2. ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ			
	Χρόνος	Διδακτικά βήματα ή φάσεις	Μαθησιακές δραστηριότητες (Στρατηγικές & Τεχνικές διδασκαλίας)
1	5´	<p>Τίτλος: Νάουσα μια Μακεδονική πόλη</p> <p>Φάση 1^η Βιώνοντας Τεχνική έντεχνος συλλογισμός και (TWPS):</p> <p>Σκέψου, Γράψε, Συζήτησε, Μοιράσου.</p>	<p>Ανάκληση στη μνήμη των μαθητών/μαθητριών προϋπαρχουσών γνώσεων για την Σχολή του Αριστοτέλη, το Νυμφαίο και το αρχαίο θέατρο της Μίεζας, τους Μακεδονικούς Τάφους των Λευκαδίων.</p> <p>Οι μαθητές/μαθήτριες καλούνται να παρακολουθήσουν το σύντομο βίντεο (3.45´)</p> <p>https://www.youtube.com/watch?v=MpqYUvglyHo και να απαντήσουν στις ερωτήσεις του φυλλαδίου 1 δουλεύοντας</p>

		Think, Write, Pair, Share.	ανά δυάδες. Οι απαντήσεις παρουσιάζονται στην ολομέλεια Φύλλο εργασίας 1
2	15'	Τίτλος: Όλγανος, Νυμφαίο Μιέζας, Μακεδονικοί τάφοι Φάση 2^η Νοηματοδοτώντας Εργασία σε ομάδες Τεχνικές εκπαιδευτικού δράματος	Ο/η εκπαιδευτικός αφού χωρίσει τους μαθητές/τριες σε ομάδες, προβάλλει στο διαδραστικό πίνακα ένα power point στο οποίο κάθε διαφάνεια περιλαμβάνει ένα κείμενο και μία εικόνα. Φύλλο εργασίας 2 Ζητά από τις ομάδες να επιλέξουν μία από τις παρακάτω δραστηριότητες: <u>Δραστηριότητα 1:</u> Δραματοποίηση της εικόνας των νυμφών με ταυτόχρονη αφήγηση του κειμένου <u>Δραστηριότητα 2:</u> Παγωμένη εικόνα για την απεικόνιση του μύθου της Κρίσεως στην πρόσοψη του ομώνυμου τάφου και ταυτόχρονη ανάγνωση του κειμένου <u>Δραστηριότητα 3:</u> Ανίχνευση της σκέψης του ρόλου για την εικόνα της Περσεφόνης και του Πλούτωνα (Άδη)
3	20'	Φάση 3^η Αναλύοντας ΤΠΕ στην εκπαίδευση Δραστηριότητες δημιουργικής έκφρασης Μετασχηματισμός κειμένου	Ο/η εκπαιδευτικός στη φάση αυτή ζητά από τους μαθητές <u>1^η δραστηριότητα</u> να αναζητήσουν με τη βοήθεια του διαδραστικού πίνακα, πληροφορίες για τον ποτάμιο θεό Όλγανο και το μυθικό βασιλιά Βέρη στην ψηφιακή Πύλη Αριάδνη: Μορφές και θέματα της Αρχαίας Ελληνικής Μυθολογίας (https://www.greek-language.gr/digitalResources/ancient_greek/mythology/lexicon/index.html) Στη συνέχεια εμφανίζει στο διαδραστικό πίνακα έναν εννοιολογικό χάρτη και ζητά από τους μαθητές να τον συμπληρώσουν με τις κατάλληλες λέξεις ή εικόνες. Φύλλο εργασίας 3 <u>2^η δραστηριότητα</u> Παρουσιάζει απόσπασμα του Ηρόδοτου, από το έργο του <i>Ιστορίαι</i> (8.138) και ζητά από τους μαθητές/τριες να οπτικοποιήσουν

			<p>το κείμενο ζωγραφίζοντάς το και δίνοντας ένα τίτλο στο έργο τους. Φύλλο εργασίας 4</p> <p><u>3^η δραστηριότητα</u></p> <p>Ως τελική δραστηριότητα ο/η εκπαιδευτικός παρουσιάζει απόσπασμα από το έργο <i>Αλέξανδρος II</i> του Πλούταρχου και ζητά από τους μαθητές να το μετασηματίσουν σε είδηση εφημερίδας της εποχής. Φύλλο εργασίας 5</p>
4	5'	<p>Φάση 4^η Εφαρμόζοντας Επίλυση κρυπτόλεξου</p>	<p>Φύλλο εργασίας 6</p> <p>Ο/η εκπαιδευτικός παρουσιάζει στους μαθητές με τη βοήθεια του διαδραστικού πίνακα ένα κρυπτόλεξο που έχει δημιουργήσει στην ψηφιακή εκπαιδευτική πλατφόρμα e-me και προχωρούν στην επίλυσή του.</p> <p>https://content.e-me.edu.gr/wp-admin/admin-ajax.php?action=h5p_embed&id=1281519</p>
<p>Εργασία στο σπίτι: Ζητάμε από τους μαθητές να δημιουργήσουν ένα σύντομο τουριστικό οδηγό για τα αρχαιολογικά μνημεία της Νάουσας.</p> <p>Προτεινόμενες Δράσεις: Συμμετοχή στο εκπαιδευτικό πρόγραμμα (του υπουργείου Πολιτισμού, της Γενικής Διεύθυνσης Αρχαιοτήτων και Πολιτιστικής Κληρονομιάς και της ΙΖ' Εφορείας Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων) «Ένας περίπατος στο Νυμφαίο της Μίεζας» που ενεργοποιείται σε συνεργασία με την ΙΖ' Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων και περιλαμβάνει: 1) μια θεωρητική κατάρτιση αναφορικά με τον Αριστοτέλη, τον Μέγα Αλέξανδρο και τις Νύμφες καθώς και τη σημασία του αρχαιολογικού χώρου μέσω προβολής power point, παιχνιδιού και διάδρασης, 2) δραστηριότητες στις οποίες οι μαθητές θα είναι ενεργά μέλη και συγκεκριμένα οι</p>			

μαθητές θα γίνουν ψηφοθέτες ζωγραφίζοντας την εικόνα του ψηφιδωτού της Νύμφης, και
3) συμμετοχή των μαθητών σε ένα εθιμοτυπικό σκετσάκι με συγκεκριμένους ρόλους, το οποίο προτείνεται από το υπάρχον εκπαιδευτικό πρόγραμμα και θα διαδραματιστεί στον φυσικό αρχαιολογικό χώρο της σχολής Αριστοτέλη.

3. ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΜΑΘΗΤΗ

1. Φύλλα εργασίας
2. Συμμετοχή μέσα στο μάθημα με τις δραστηριότητες,
3. Εργασία στο σπίτι

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ 1

Αφού παρακολουθήσετε προσεκτικά το σύντομο βίντεο, να απαντήσετε εργαζόμενοι σε ομάδες τις παρακάτω ερωτήσεις. Στη συνέχεια να μοιραστείτε το αποτέλεσμα της συνεργασίας σας με τους συμμαθητές σας παρουσιάζοντας τις απαντήσεις σας στην ολομέλεια της τάξης.

ΕΡΩΤΗΣΗ 1^η: Επιλέξτε τη σωστή απάντηση

Ο Αριστοτέλης στη Σχολή του στο Νυμφαίο Μίεζας δίδαξε:

- α) τον Φίλιππο βασιλιά της Μακεδονίας
- β) τον Μέγα Αλέξανδρο
- γ) τον Πλάτωνα
- δ) τον Όλγανο

ΕΡΩΤΗΣΗ 2^η: Συμπληρώστε τη λέξη που λείπει στην πρόταση που ακολουθεί

Το αρχαίο θέατρο της, σύμφωνα με τον Όμηρο, βρίσκεται σε μία από τις σημαντικότερες αρχαίες πόλεις της «ερατεινής Ημαθίας»

ΕΡΩΤΗΣΗ 3^η: Να αντιστοιχίσετε κάθε στοιχείο της αριστερής στήλης (Α) με την αντίστοιχη φωτογραφία της δεξιάς στήλης (Β)

ΣΤΗΛΗ Α

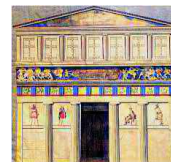
1. Τάφος της Κρίσεως

α)

2. Τάφος Ανθεμίων

β)

3. Τάφος Λύσωνος και Καλλικλέους

γ)

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ 2

Κάθε μία από τις ομάδες καλείστε να επιλέξετε μία από τις ακόλουθες δραστηριότητες:

Δραστηριότητα 1

Η ομάδα σας θα δραματοποιήσει την παρακάτω εικόνα ενώ ένας εκπρόσωπός της θα αναλάβει να απαγγέλει το αντίστοιχο κείμενο κατά τη διάρκεια της δραματοποίησης.

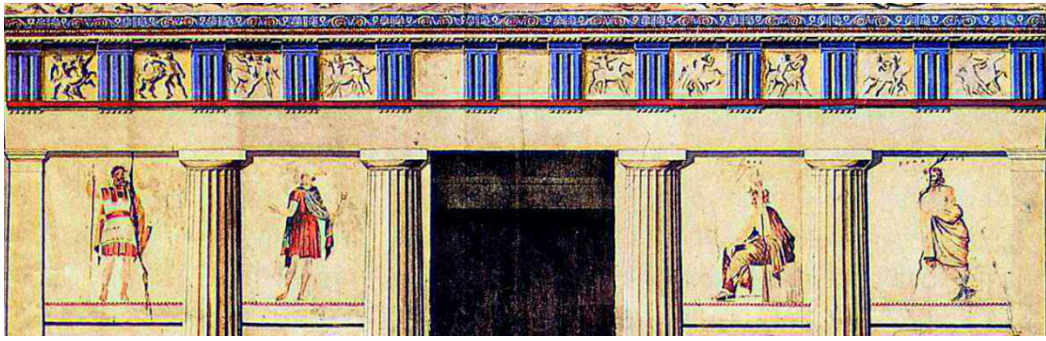

*«Νύμφες, του μεγαλόκαρδου Ωκεανού κορίτσια,
που στα υγρά περάσματα, κάτω απ' της γης τα βάθη
την κατοικία έχετε κι όλο στριφογυρνάτε
κρύβοντας τα περάσματα, εσείς αγνές παρθένες,
που χαίρεστε μες στις σπηλιές και είστε η χαρά τους*

και στις πηγές ανήκετε, πλανιέστε στον αέρα...» (Ορφ. Ύμν. LI)

Δραστηριότητα 2

Η ομάδα σας θα παρουσιάσει με την τεχνική «Παγωμένη εικόνα» την απεικόνιση του μύθου της Κρίσεως στην πρόσοψη του ομώνυμου τάφου ενώ ένας εκπρόσωπός της θα αναλάβει να διαβάσει το αντίστοιχο κείμενο. Θα σχηματίσουν δηλαδή οι μαθητές με τα σώματά τους ένα «γλυπτό», το οποίο αποτελεί μία εικονική αναπαράσταση των μορφών που απεικονίζονται στην πρόσοψη του τάφου.

«Εγώ λοιπόν πιστεύω ακραδάντως εις όλα αυτά τα πράγματα και φροντίζω, όταν θα έλθη η ώρα, πώς θα παρουσιασθώ προ του δικαστού μου με όσον το δυνατόν υγιεστάτην την ψυχήν. Καταφρονών τας τιμάς των ανθρώπων, πολλοί των οποίων τας επιζητούν, και επιζητών την αλήθειαν —και μόνον την αλήθειαν— προσπαθώ να είμαι όσον το δυνατόν τέλειος —ασκών την αρετήν— και εν τη ζωή και, όταν έλθη η ώρα να πεθάνω, εν τω θανάτω. Και καθ' όσον ημπορώ, προτρέπω όλους τους άλλους ανθρώπους, προτρέπω δε και σε τον ίδιον, αντιθέτως προς τας συμβουλάς που μου δίδεις, να ακολουθήσης τούτο το είδος του βίου, επιζητών το βραβείον του αγώνος τούτου, του ωραιότερου εξ όσων υπάρχουν επί της γης· και σε επιτιμώ, διότι δεν είσαι ικανός να βοηθήσης τον εαυτόν σου, όταν έλθη ο καιρός της δίκης και της κρίσεως, περί των οποίων ωμίλουν προ ολίγου, όταν θα ευρεθής ενώπιον του δικαστού, του υιού της Αιγίνης, και θα είσαι εις τα χέρια του.»

(Πλάτωνος Γοργίας (ή περί ρητορικής ανατρεπτικός)

Δραστηριότητα 3

Ένα μέλος της ομάδας αναλαμβάνει να διαβάσει το απόσπασμα της ραψωδίας λ, Νέκυια. Αμέσως μετά οι μαθητές καλούνται να εκφράσουν και να καταγράψουν σε πρώτο πρόσωπο, πιθανές σκέψεις που κάνουν οι ρόλοι της Περσεφόνης και του Πλούτωνα (Αδη) τη δεδομένη στιγμή.

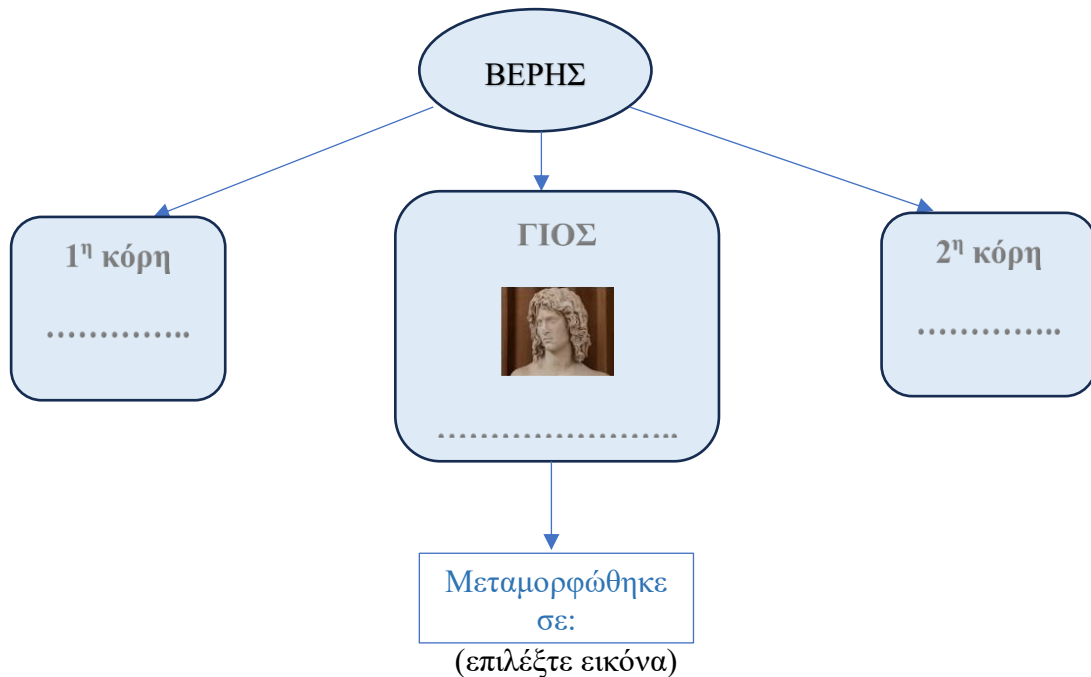

*Άρχισαν των πεθαμένων τότες
και μαζευόνταν οι ψυχές απ' το Έρεβος το μαύρο,
νύφες αντάμα κι άγουροι, τυραννισμένοι γέροι,
παρθένες κόρες τρυφερές, νεοθλιμμένες όλες,
κι άντρες πολλοί από χάλκινα κοντάρια λαβωμένοι,
νεκροί που είχανε τ' άρματα με το αίμα τους βαμμένα
κι εδώθε εκείθε αρίθμητοι γύρω στο λάκκο ερχόνταν,
με αχό πολύ, και μ' έπιανε χλωμός εμένα φόβος.*

Τότε είπα στους συντρόφους μου να γδάρουν και να κάψουν

τ' αρνιά που τα 'χε αλύπητο μαχαίρι εκεί ριγμένα,
και προσευκές να κάμουνε στους δύο θεούς, στον Άδη
το φοβερό, και στη σκληρή συνάμα Περσεφόνη.»
(Ομήρου Οδύσσεια, Ραψωδία λ, Νέκυια)

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ 3

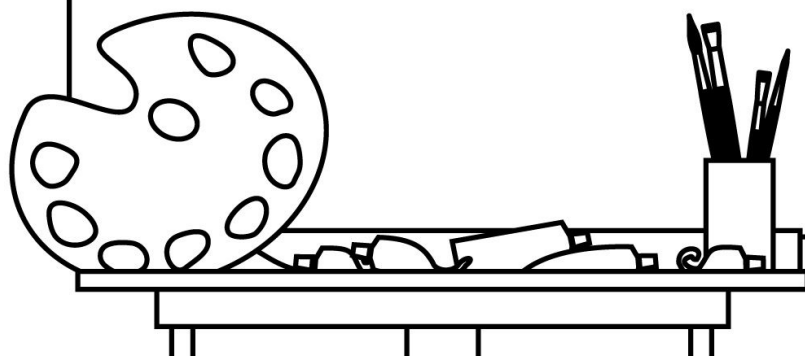

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ 4

Διαβάστε το παρακάτω κείμενο , από το έργο του του Ηρόδοτου «Ιστορίαι» (8.138) και οπτικοποιήστε το στον πίνακα ζωγραφικής που σας δίνεται, δίνοντας στο έργο σας έναν τίτλο.

"Στη χώρα αυτή υπάρχει ποταμός στον οποίο προσφέρουν θυσίες ως σωτήρα τους οι απόγονοι των ανδρών αυτών [των Τημενιδών Περδίκκα, Γαυάνη, Αέροπου] που ήρθαν από το Άργος. Αυτός ο ποταμός, άμα τον πέρασαν οι απόγονοι του Τήμενου, έφερε τόσο μεγάλη κατεβασιά που οι ιππείς [του τοπικού βασιλιά] δεν μπόρεσαν να τον περάσουν. Κι εκείνοι [οι Τημενίδες] έφτασαν σε μια άλλη περιοχή της Μακεδονίας και εγκαταστάθηκαν εκεί κοντά στους κήπους που λέγεται ότι ήταν του Μίδα, του γιου του Γόρδιου, όπου φυτρώνουν άγρια τριαντάφυλλα εξηντάφυλλα και που ξεπερνούν τα άλλα σε ευωδιά. Μέσα σε αυτούς τους κήπους πιάστηκε και ο Σιληνός, όπως διηγούνται οι Μακεδόνες. Από πάνω από αυτούς τους κήπους υπάρχει ένα βουνό, το Βέρμιο, απρόσιτο από τα χιόνια του. Από εκεί ξεκινώντας, όταν έγιναν κύριοι του μέρους εκείνου, υπέταξαν και τη λοιπή Μακεδονία.»

Τίτλος:

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ 5

Διαβάστε το παρακάτω κείμενο από το έργο του Πλουτάρχου, *Αλέξανδρος II* και μετασχηματίστε το σε δημοσιογραφική είδηση εφημερίδας της τότε εποχής.

[7.1] Καθώς ο Φίλιππος διέβλεπε ότι η φύση του Αλέξανδρου ήταν ανυπότακτη και δεν υπέκυπτε στη βία κατά τις φιλονικίες, αλλά, αντίθετα, η λογική τον οδηγούσε εύκολα προς το πρέπον, ο ίδιος προσπαθούσε μάλλον να τον πείθει παρά να τον προστάζει. [7.2] Και τη φροντίδα και την κατάρτισή του, επειδή κατά τη γνώμη του ήταν υπόθεση σπουδαιότερης σημασίας και σύμφωνα με τον Σοφοκλή έργο για πολλά χαλινά και τιμόνια συνάμα, δεν την πολυεμπιστεύτηκε στους δασκάλους της μουσικής και των βασικών μαθημάτων, αλλά έστειλε και κάλεσε τον πιο φημισμένο και σοφό από τους φιλοσόφους, τον Αριστοτέλη, καταβάλλοντάς του καλά και αντάξιά του δίδακτρα... [7.4] Σχολή και τόπο διαμονής γι' αυτούς όρισε το Νυμφαίο στην περιοχή της Μιέζας, όπου μέχρι και σήμερα δείχνουν τα πέτρινα καθίσματα του Αριστοτέλη και τους σκιερούς χώρους για τον περίπατο.

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ 6

Βρες τις λέξεις του Κρυπτόλεξου

A	T	M	I	E	Z	A	M	T	Φ	I
P	T	A	Ω	P	Θ	Σ	Σ	Δ	Λ	Ο
I	B	E	E	Δ	Σ	Ο	N	Σ	K	Υ
Σ	B	M	Γ	Ο	N	P	Υ	X	I	A
T	Θ	P	Ο	A	N	Δ	M	Ο	Ο	N
Ο	E	M	Γ	Ο	Λ	N	Φ	Λ	Υ	B
T	H	Λ	B	Ω	A	A	A	H	A	Δ
E	Ο	Υ	T	A	T	Ξ	I	X	A	Σ
Λ	Σ	B	Ω	Z	Ξ	E	Ο	T	Γ	Λ
H	Σ	Φ	Λ	Z	Γ	Λ	A	Ω	Φ	Σ
Σ	Ξ	K	K	Θ	P	A	Ω	Ψ	E	Ξ

⌚ Διάρκεια : 0:00

0 από 7 βρέθηκαν

Βρες τις λέξεις

- ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ
- ΜΙΕΖΑ
- ΟΛΓΑΝΟΣ
- ΤΑΦΟΙ
- ΣΧΟΛΗ
- ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ
- ΝΥΜΦΑΙΟ

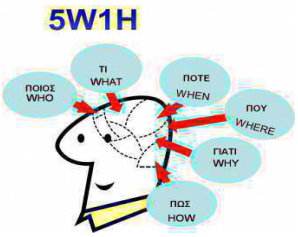
1.5 Ε΄ Δημοτικού

ΤΑΞΗ ΤΜΗΜΑ:	Ε΄ Δημοτικού	Κείμενα (Ανθολόγιο Λογοτεχνικών κειμένων)	Κεφάλαιο Η: Γεγονότα από την ελληνική ιστορία
ΒΑΣΙΚΟ ΘΕΜΑ- ΥΠΟΘΕΜΑΤΑ	<p>Γεγονότα από την ελληνική ιστορία. «Λαός» Γιάννης Ρίτσος</p> <p>Το «Ζάλογγο της Μακεδονίας», οι ηρωίδες Ναουσαίες του 1821</p>		
<p>1. ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΙΣ ΤΗΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ</p> <p>Ψυχοπαιδαγωγικές προϋποθέσεις Λαμβάνονται υπόψη: το γνωστικό επίπεδο του μαθητή (σύμφωνα με το στάδιο ανάπτυξης στο οποίο βρίσκεται), η ψυχολογία της ηλικιακής του ομάδας, τα ενδιαφέροντά του και οι μελλοντικές εκπαιδευτικές του ανάγκες.</p>			

<p>Κοινωνικές προϋποθέσεις: Γνώσεις του εκπαιδευτικού σχετικά με το κοινωνικό και πολιτιστικό περιβάλλον των μαθητών, την οικογενειακή κατάσταση των μαθητών, το είδος του σχολείου και τις ειδικές τοπικές συνθήκες, τα ήθη και τα έθιμα του τόπου τη νοοτροπία και τη γενικότερη πολιτισμική, οικονομική ακόμη και πολιτική κατάσταση της κοινωνίας όπου ζουν οι μαθητές.</p>			
<p>Προσδοκώμενα Μαθησιακά Αποτελέσματα:</p>		<p>Οι μαθητές και μαθήτριες να:</p> <p>α) γνωρίζουν το «Ζάλογο της Μακεδονίας» και τις Ναουσαίες ηρωίδες της επανάστασης του 1821</p> <p>β) αναγνωρίζουν ότι υπάρχουν ιστορικά πρόσωπα, γεγονότα και διλήμματα γυναικών της επανάστασης για τα οποία η Ελλάδα τις τιμά</p> <p>γ) καλλιεργήσουν ηθικές αξίες όπως το θάρρος, η αυταπάρνηση, ο αγώνας για ελευθερία</p>	
<p>Μέθοδος και μορφή διδασκαλίας:</p>		<p>Μορφή: άμεση/έμμεση, ερωτηματική, διαλογική, ομαδοσυνεργατική</p> <p>Μέθοδος: βιοματική ή εμπειρική, συγκριτική, διερευνητική</p>	
<p>Υλικοτεχνικά μέσα Διδακτικό υλικό</p>		<p>– Πίνακας τάξης, διαδραστικός πίνακας, βιντεοπροβολέας, βίντεο, φωτογραφικό υλικό, υλικά ζωγραφικής και χειροτεχνίας.</p>	
<p>2. ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ</p>			
	Χρόνος	Διδακτικά βήματα ή φάσεις	Μαθησιακές δραστηριότητες (Στρατηγικές & Τεχνικές διδασκαλίας)
1	10´	<p>Τίτλος: Το «Ζάλογο της Μακεδονίας»</p> <p>Φάση 1^η Βιώνοντας Τεχνικές: έντεχνος συλλογισμός, μέθοδος 5 π και ένα γ (5W1H).</p>	<p>Ο/η εκπαιδευτικός: προβάλλει το εισαγωγικό βίντεο https://www.youtube.com/watch?v=UNmXQKh0_o8 (από το 1:25 λεπτό μέχρι το 4:35) και αμέσως μετά για να ανιχνεύσει τις προϋπάρχουσες γνώσεις των μαθητών τους χωρίζει σε 6 ομάδες, δίνοντας σε κάθε ομάδα μία από τις παρακάτω ερωτήσεις:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) Ποιο ή Τι; (What): Ποιο είναι το πρόβλημα; 2) Που; (Where): Πού συμβαίνει; 3) Πότε; (When): Πότε συνέβη; 4) Γιατί; (Why): Γιατί συμβαίνει; 5) Ποιος; (Who): Ποιος εμπλέκεται στο πρόβλημα;

			<p>6) Πώς; (How): Πώς μπορεί να ξεπεραστεί;</p> <p>Ένας εκπρόσωπος κάθε ομάδας σηκώνεται και συμπληρώνει στο διαδραστικό πίνακα στο σκίτσο που έχει δημιουργήσει ο εκπαιδευτικός (Φύλλο εργασίας 1) την απάντηση της ομάδας.</p>
2	10'	<p>Τίτλος: Γυναίκες της Επανάστασης σε δίλλημα</p> <p>Φάση 2^η Νοηματοδοτώντας</p> <p>Τεχνικές: έντεχνος συλλογισμός, (gallery walk), μέθοδος η αρχή, η μέση και το τέλος [Beginning, middle, end]</p>	<p>Ο/η εκπαιδευτικός, εκτυπώνει φωτογραφίες με έργα τέχνης που παρουσιάζουν το χορό του Ζαλόγγου και τη θυσία των Ναουσαίων γυναικών. Τοποθετεί τις εικόνες περιμετρικά στους τοίχους της τάξης, σε ύψος που να είναι δυνατή η παρατήρησή τους από τους μαθητές και σε απόσταση που να επιτρέπει τη συγκέντρωση των μαθητών μπροστά από αυτές. Φύλλο εργασίας 2</p> <p>Χωρίζει τους μαθητές σε μικρές ομάδες και τους ζητά να περιηγηθούν και να παρατηρήσουν τις εικόνες.</p> <p>Κατά την περιήγησή τους οι μαθητές ακούν το Γιάννη Ρίτσο να απαγγέλει το ποίημά του «Ο Λαός»</p> <p>https://www.youtube.com/watch?v=0udX9rKpWDO</p> <p>Στη συνέχεια, ο/η εκπαιδευτικός ζητά από τους μαθητές/μαθήτριες να αφηγηθούν τις ιστορίες που συνδέουν τα έργα τέχνης, να αναζητήσουν διασυνδέσεις, πρότυπα και σημασίες. Στη δραστηριότητά τους αυτή μπορεί να τους βοηθήσει το σκίτσο που έχουν συμπληρώσει στο διαδραστικό πίνακα κατά την 1^η φάση και το Φύλλο εργασίας 3</p>
3		<p>Φάση 3^η Αναλύοντας</p> <p>Μελέτη πεδίου</p>	<p>Ο/η εκπαιδευτικός επισκέπτεται με τους μαθητές το χώρο όπου βρίσκεται το μνημείο των Ναουσαίων γυναικών, ακολουθώντας το μονοπάτι θυσίας που</p>

20'	<p>Βιωματικές τεχνικές (δραματοποίηση, κύκλος συνείδησης) δραστηριότητες δημιουργικής έκφρασης (κατασκευή μακέτας)</p>	<p>έκαναν και οι ίδιες για να φτάσουν στο σημείο της πτώσης τους.</p> <p>Εκεί οι μαθητές χωρίζονται σε ομάδες και επιλέγουν μία από τις παρακάτω δραστηριότητες</p> <p><u>1η δραστηριότητα:</u> αναπαριστούν το χορό θυσίας των Ναουσαίων γυναικών τραγουδώντας το ιστορικό παραδοσιακό τραγούδι «Στης Νιάουστας το κάστρο-Μακρυνίτσα»</p> <p><u>2η δραστηριότητα:</u> δύο ομάδες μαθητών/τριών σχηματίζουν δύο ομόκεντρους κύκλους. Ο εξωτερικός εκφράζει τις «φωνές της συνείδησης», τις οποίες και ακούν όσοι στέκονται στον εσωτερικό κύκλο. Οι μαθητές του εξωτερικού κύκλου μιλούν ο ένας μετά τον άλλον και στη συνέχεια ταυτόχρονα. Στη συνέχεια, οι δύο ομάδες αλλάζουν θέση και η διαδικασία επαναλαμβάνεται. Η τεχνική δημιουργεί δραματική ένταση, οι συμμετέχοντες εμβαθύνουν στο πρόβλημα και βιώνουν τη δυσκολία της απόφασης.</p> <p>Στη συνέχεια επιστρέφουν στο σχολείο και</p> <p><u>3η δραστηριότητα:</u> δημιουργούν (με τη βοήθεια του/της εκπαιδευτικού) μία μακέτα μελετώντας στο χάρτη της Νάουσας τη διαδρομή της θυσίας που ακολούθησαν διωκόμενες οι Ναουσαίες γυναίκες με τα παιδιά τους.</p> <div data-bbox="970 1406 1273 1635" data-label="Image"> </div> <p>Η βιωματική ενασχόληση με τη δημιουργία της μακέτας βοηθά τα παιδιά να μεταφερθούν στην εποχή εκείνη, να νιώσουν ενσυναίσθηση για τις γυναίκες αυτές και να κατανοήσουν τις πράξεις τους.</p>
-----	---	--

4	5'	Φάση 4^η Εφαρμόζοντας Δελτίο εξόδου (Visible Thinking, Ορατός συλλογισμός)	Ο/η εκπαιδευτικός κολλάει σε εμφανές σημείο της τάξης το Φύλλο εργασίας 3 και ζητά από τα παιδιά να γράψουν μέσα στο σύννεφο αυτό που νομίζουν ότι σκέφτεται η Ναουσαία γυναίκα.
Εργασία στο σπίτι: Ζητάμε από τους μαθητές να συνθέσουν τη δική τους ιστορία ή να γράψουν ένα ποίημα ή να ζωγραφίσουν τη θυσία των Ναουσαίων Γυναικών χρησιμοποιώντας έναν από τους παρακάτω τίτλους ή δίνοντας εκείνοι έναν δικό τους τίτλο στο έργο τους <ul style="list-style-type: none"> • «Δίχως ελευθερία...» • «Ένα ποτάμι διηγείται» • (Επιλέξτε έναν τίτλο για το έργο σας) (Φύλλο εργασίας 4) Προτεινόμενες Δράσεις: Με τη βοήθεια των εκπαιδευτικών του σχολείου να προβούν σε όλες τις απαραίτητες από την εκπαιδευτική νομοθεσία ενέργειες, για την αδελφοποίηση του σχολείου τους με ένα σχολείο του Μεσολογγίου, λόγω των ομοιοτήτων που παρουσιάζει η θυσία των Ναουσαίων γυναικών με αυτές του Ζαλόγγου.			
3. ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΜΑΘΗΤΗ			
1. Φύλλα εργασίας 2. Συμμετοχή μέσα στο μάθημα με τις δραστηριότητες 3. Εργασία στο σπίτι			
ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ 1			
Συμπληρώστε το διπλανό σκίτσο γράφοντας την απάντηση στην ερώτηση με την οποία ασχολήθηκε η ομάδα σας.			

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ 2

Χωριστείτε σε 3 ομάδες και παρατηρήστε τις εικόνες που ακολουθούν:

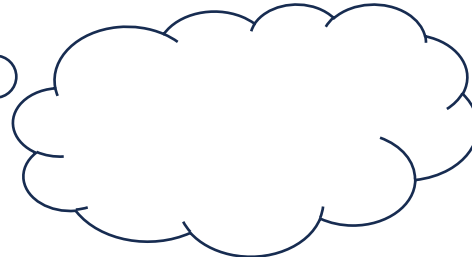

Διαλέξτε μία από τις παρακάτω ερωτήσεις και ξεκινήστε την αφήγηση της ιστορίας σας
Διαλέξτε μια από τις παρακάτω ερωτήσεις:

1. Αν τα συγκεκριμένα δύο έργα τέχνης είναι η αρχή μιας ιστορίας, τι μπορεί να ακολουθήσει;
2. Αν τα συγκεκριμένα δύο έργα τέχνης είναι το μέσον μιας ιστορίας, τι θα μπορούσε να έχει συμβεί προηγουμένως; Τι θα ήταν επόμενο να συμβεί ;
3. Αν τα συγκεκριμένα δύο έργα τέχνης είναι το τέλος μιας ιστορίας, ποια θα μπορούσε να είναι αυτή η ιστορία;

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ 3

Γράψτε μέσα στο σύννεφο αυτό που νομίζετε ότι σκέφτεται η Ναουσαία γυναίκα.

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ 4

Να συνθέσετε τη δική σας ιστορία ή να γράψετε ένα ποίημα ή να ζωγραφίσετε τη θυσία των Ναουσαίων Γυναικών χρησιμοποιώντας έναν από τους παρακάτω τίτλους ή δίνοντας εσείς έναν τίτλο στο έργο σας

- «Δίχως ελευθερία...»
- «Ένα ποτάμι διηγείται»
- (Επιλέξτε έναν τίτλο για το έργο σας)

Κεφάλαιο 2: Ενδεικτικά σχέδια διδασκαλίας για τη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση (Γυμνάσιο-Λύκειο)

2.1 Α΄ Γυμνασίου

ΤΑΞΗ ΤΜΗΜΑ:	Α΄ Γυμνασίου	Οικιακή Οικονομία	Κεφάλαιο 6.2: Η ελληνική παραδοσιακή ενδυμασία
ΒΑΣΙΚΟ ΘΕΜΑ-ΥΠΟΘΕΜΑΤΑ	Η ελληνική παραδοσιακή ενδυμασία του τόπου μου Η ενδυμασία του Γενίτσαρου και της Μπούλας		
2. ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΙΣ ΤΗΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ			
Ψυχοπαιδαγωγικές προϋποθέσεις Λαμβάνονται υπόψη: το γνωστικό επίπεδο του μαθητή (σύμφωνα με το στάδιο ανάπτυξης στο οποίο βρίσκεται), η ψυχολογία της ηλικιακής του ομάδας, τα ενδιαφέροντά του και οι μελλοντικές εκπαιδευτικές του ανάγκες. Κοινωνικές προϋποθέσεις: Γνώσεις του εκπαιδευτικού σχετικά με το κοινωνικό και πολιτιστικό περιβάλλον των μαθητών, την οικογενειακή κατάσταση των μαθητών, το είδος του σχολείου και τις ειδικές τοπικές συνθήκες, τα ήθη και τα έθιμα του τόπου τη νοοτροπία και τη γενικότερη πολιτισμική, οικονομική ακόμη και πολιτική κατάσταση της κοινωνίας όπου ζουν οι μαθητές.			
Προσδοκώμενα Μαθησιακά Αποτελέσματα:	Οι μαθητές και μαθήτριες να: α) γνωρίζουν τα βασικά στοιχεία της παραδοσιακής ενδυμασίας της Νάουσας και της ενδυμασίας του Ναουσαϊκού εθίμου «Γενίτσαροι και Μπούλες» β) να κατανοούν τη σημασία της πολιτισμικής κληρονομιάς στον τομέα της ενδυμασίας		

	γ) να συνδέουν το παρελθόν και την παράδοση στο θέμα της ενδυμασίας με το σήμερα
Μέθοδος και μορφή διδασκαλίας:	Μορφή: άμεση/έμμεση, ερωτηματική, διαλογική, ομαδοσυνεργατική Μέθοδος: βιωματική ή εμπειρική, συγκριτική, διερευνητική
Υλικοτεχνικά μέσα Διδακτικό υλικό	Πίνακας τάξης, διαδραστικός πίνακας, βιντεοπροβολέας, βίντεο, power point, φωτογραφικό υλικό, υλικά ζωγραφικής και χειροτεχνίας, λογισμικό kidspiration, ψηφιακή πλατφόρμα e-me

2. ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ

	Χρόνος	Διδακτικά βήματα ή φάσεις	Μαθησιακές δραστηριότητες (Στρατηγικές & Τεχνικές διδασκαλίας)
1	5´	<p>Τίτλος: Οι παραδοσιακές φορεσιές της Νάουσας</p> <p>Φάση 1^η Αναζήτηση προϋπάρχουσας γνώσης</p>	<p>Ο/η εκπαιδευτικός αναζητώντας την προϋπάρχουσα γνώση των μαθητών προβάλλει σε power point φωτογραφίες με παραδοσιακές φορεσιές της περιοχής της Νάουσας και τους ζητά να αναγνωρίσουν όσες από αυτές μπορούν.</p> <p>Φύλλο εργασίας 1</p>
2	20´	<p>Τίτλος: Η ενδυμασία του Γενίτσαρου και της Μπούλας</p> <p>Φάση 2^η Νοηματοδοτώντας Συνέντευξη με ειδικό Εργασία σε ομάδες ΤΠΕ στην εκπαίδευση (παραγωγή ψηφιακού υλικού)</p>	<p>Ο/η εκπαιδευτικός, συνδέεται διαδικτυακά με έναν εκπρόσωπο του Ομίλου Γενίτσαροι και Μπούλες για να τους περιγράψει με λεπτομέρειες τις φορεσιές του Γενίτσαρου και της Μπούλας.</p> <p>Ακολουθούν ερωτήσεις από την πλευρά των μαθητών και συζήτηση για την επίλυση τυχόν αποριών τους.</p> <p>Στη συνέχεια δίνονται φωτογραφίες ανδρικής και γυναικείας φορεσιάς και οι ονομασίες των τμημάτων που τις αποτελούν.</p> <div style="display: flex; justify-content: space-around;"> </div>

			<p>Οι μαθητές χωρίζονται σε ομάδες και κάθε μία αναλαμβάνει να εκτελέσει μία από τις παρακάτω δραστηριότητες (με την προϋπόθεση ότι υπάρχει φορητός υπολογιστής και με τη βοήθεια του εκπαιδευτικού για όποια ομάδα τη χρειαστεί).</p> <p><u>1^η δραστηριότητα:</u> στην εκπαιδευτική πλατφόρμα e-me η ομάδα με τη βοήθεια του εκπαιδευτικού θα δημιουργήσει κρυπτόλεξα με τις ονομασίες των τμημάτων της ενδυμασίας του γενίτσαρου και της μπούλας.</p> <p><u>2^η δραστηριότητα:</u> δημιουργία μιας διαδραστικής άσκησης με το λογισμικό kidspiration, στην οποία θα μπορούν να εξασκηθούν μαθητές και άλλων τάξεων. Συγκεκριμένα θα παρουσιάζεται η φωτογραφία κάθε ενδυμασίας (ανδρικής και γυναικείας) όπως εμφανίζονται στις εικόνες παραπάνω, μόνο που στη θέση των λέξεων που αντιστοιχούν σε κάθε τμήμα της στολής, θα υπάρχει κενό. Οι ονομασίες-λέξεις θα δίνονται στο κάτω μέρος και οι μαθητές θα πρέπει να σύρουν την κάθε λέξη στη σωστή θέση.</p> <p>Τη δραστηριότητα 2 μπορούν να την αναλάβουν δύο ξεχωριστές ομάδες, μία για κάθε φορεσιά.</p>
3	15'	<p>Φάση 3^η Αναλύοντας</p> <p>Βιωματικές τεχνικές</p> <p>Εργασία σε ομάδες</p> <p>Δραστηριότητες δημιουργικής έκφρασης</p>	<p>Στη συνέχεια οι μαθητές χωρίζονται σε ομάδες και μπορούν να επιλέξουν μία από τις ακόλουθες δραστηριότητες:</p> <p>1) <u>Εργαστήρι ζωγραφικής:</u> ζωγραφική απεικόνιση των παραδοσιακών ενδυμάτων του Γενίτσαρου και της Μπούλας</p> <p>2) <u>Ψηφιακή τέχνη:</u> ψηφιακή απεικόνιση της γυναικείας παραδοσιακής φορεσιάς της Ναουσαίας</p> <p>3) <u>Εργαστήρι μόδας:</u> Οι μαθητές/τριες επισκέπτονται τις ηλεκτρονικές διευθύνσεις που ακολουθούν και κάνουν τη δική τους πρόταση μόδας με βάση τα παραδοσιακά ενδύματα.</p>

			<p>https://www.grtimes.gr/ellada/g-aggelopyloy-sto-ktima-kyr-gianni-me-outfit</p> <p>https://www.veriotis.gr/2021/09/pos.html</p> <p>4) <u>Τουριστικό εργαστήριο</u>: δημιουργία τουριστικού πόστερ με τις παραδοσιακές φορεσιές της Νάουσας.</p> <p>Φύλλο εργασίας 2</p>
4	5'	<p>Φάση 4^η Εφαρμόζοντας Δελτίο εξόδου (Visible Thinking, Ορατός συλλογισμός)</p>	<p>Ο/η εκπαιδευτικός μοιράζει στους μαθητές και τις μαθήτριες πολύχρωμα αυτοκόλλητα χαρτάκια σημειώσεων και ζητά να γράψουν μέσα σε αυτό το λόγο για τον οποίο θα φορούσαν μία από τις παραδοσιακές ενδυμασίες της Νάουσας.</p>
<p>Εργασία στο σπίτι: Ζητάμε από τους μαθητές να δημιουργήσουν:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Είτε ένα βίντεο στο οποίο να ντύνουν με μία παραδοσιακή φορεσιά ένα συμμαθητή/τρια τους, εξηγώντας την ονομασία και τη σημασία κάθε τμήματος της ενδυμασίας. • Είτε ένα βίντεο με παλιές φωτογραφίες συγγενών τους με παραδοσιακές φορεσιές , προσθέτοντας στο βίντεο αυτό και μία μουσική υπόκρουση (ίσως τη μουσική από ένα παραδοσιακό τραγούδι της Νάουσας ή ένα μουσικό κομμάτι που να εκφράζει τη νοσταλγία της αναπόλησης αναμνήσεων) • Είτε να ζωγραφίσουν-σκισάρουν ρούχα ή κομμάτια σύγχρονων ενδυμάτων εμπνευσμένα από τις παραδοσιακές φορεσιές και τα σχέδιά ή τα αξεσουάρ τους. <p>Φύλλο εργασίας 3 Προτεινόμενες Δράσεις:</p>			

Συμμετοχή στη δράση Naousa Digital Gallery, του πολιτιστικού συλλόγου μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα ARTville
<https://artvillenaousa.wixsite.com/artville>
Φύλλο εργασίας 4

3. ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΜΑΘΗΤΗ

1. Φύλλα εργασίας
2. Συμμετοχή μέσα στο μάθημα με τις δραστηριότητες,
3. Εργασία στο σπίτι

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ 1

Αναγνωρίστε τις ακόλουθες παραδοσιακές ενδυμασίες που απεικονίζουν οι φωτογραφίες. Γνωρίζετε από ποια περιοχή της Νάουσας προέρχονται; Έχετε φορέσει κάποια από αυτές σε πολιτιστικούς συλλόγους που πιθανόν συμμετέχετε;

(Εθιμο)

(Ναουσαίες)

(Επισκοπή)

(Επισκοπή)

(Χαρίεσσα)

(Επισκοπή)

(Κοπανός)

(Λευκάδια)

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ 2

Χωριστείτε σε 4 ομάδες και επιλέξτε μία από τις δραστηριότητες που ακολουθούν:

1^η δραστηριότητα:

Εργαστήρι ζωγραφικής: ζωγραφίστε τα παραδοσιακά ενδύματα του Γενίτσαρου και της Μπούλας

2^η δραστηριότητα:

Ψηφιακή τέχνη: απεικονίστε ψηφιακά τη γυναικεία παραδοσιακή φορεσιά της Ναουσαίας

3^η δραστηριότητα:

Εργαστήρι μόδας: επισκεφθείτε τις ηλεκτρονικές διευθύνσεις που ακολουθούν και δώστε μία δική σας πρόταση μόδας με βάση τα παραδοσιακά ενδύματα.

<https://www.grtimes.gr/ellada/g-aggelopolyloy-sto-ktima-kyr-gianni-me-outfit>

<https://www.veriotis.gr/2021/09/pos.html>

4^η δραστηριότητα:

Τουριστικό εργαστήριο: δημιουργήστε ένα τουριστικό πόστερ με τις παραδοσιακές φορεσιές της Νάουσας.

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ 3

ΕΡΓΑΣΙΑ ΓΙΑ ΤΟ ΣΠΙΤΙ

Επιλέξτε ως εργασία για το σπίτι μία από τις παρακάτω επιλογές. Μπορείτε να εργαστείτε σε ομάδες των 2-3 ατόμων. Τα χρονικά περιθώρια για την εκτέλεση και παρουσίαση της εργασίας σας ορίζονται σε 15 ημέρες.

- Δημιουργήστε ένα βίντεο στο οποίο θα ντύνετε με μία παραδοσιακή φορεσιά ένα συμμαθητή/τρια σας, εξηγώντας την ονομασία και τη σημασία κάθε τμήματος της ενδυμασίας.
- Δημιουργήστε ένα βίντεο με παλιές φωτογραφίες συγγενών σας με παραδοσιακές φορεσιές, προσθέτοντας στο βίντεο αυτό και μία μουσική υπόκρουση (ίσως τη μουσική από ένα παραδοσιακό τραγούδι της Νάουσας ή ένα μουσικό κομμάτι που να εκφράζει τη νοσταλγία της αναπόλησης αναμνήσεων).
- Ζωγραφίστε-σκισάρετε ρούχα ή κομμάτια σύγχρονων ενδυμάτων εμπνευσμένα από τις παραδοσιακές φορεσιές και τα σχέδιά ή τα αξεσουάρ τους.

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ 4

Προτεινόμενη δράση : συμμετοχή της Α΄ τάξης Γυμνασίου στη ακόλουθη δράση :Naousa Digital Gallery: Ψηφιακή πολιτιστική δράση από τον ARTville

«Ο Πολιτιστικός σύλλογος μη-κερδοσκοπικού χαρακτήρα ARTville διοργανώνει μια ψηφιακή δράση πολιτισμού με θέμα: Naousa Digital Gallery πλαίσιο αυτής της νέας ψηφιακής διοργάνωσης, ο ARTville προσκαλεί μεμονωμένους καλλιτέχνες, δημιουργικές και πολιτιστικές ομάδες και πολιτιστικούς φορείς της πόλης, ώστε να υποβάλλουν τις προτάσεις τους με στόχο τη συμμετοχή τους στη δράση.

Η δράση

Η Naousa Digital Gallery είναι ένας διαδικτυακός εκθεσιακός χώρος, προσβάσιμος από όλους δωρεάν με σκοπό την ανάδειξη του χαρακτήρα της πόλης της Νάουσας μέσω ψηφιακών καλλιτεχνικών έργων από επαγγελματίες και ερασιτέχνες δημιουργούς.

Μορφή έργων

Τα έργα που θα εκτίθενται στην Gallery, μπορεί να είναι οποιασδήποτε τεχνολογίας Ψηφιακής Τέχνης:

- Ψηφιακή φωτογραφία
- Εικονογραφημένη τέχνη / Video Art
- Ψηφιακή απεικόνιση / Digital illustration
- Χειρισμός φωτογραφίας / Photo manipulation
- Animation / 3D Animation
- Τρισδιάστατη ψηφιακή απεικόνιση γλυπτών
- Ζωγραφική
- Χαρακτική
- Ψηφιοποιημένες φωτογραφίες
- Μουσική παραγωγή
- Άλλο

Θεματολογία

Το καλλιτεχνικό έργο θα πρέπει να κινείται σε έναν ή περισσότερους από τους παρακάτω θεματικούς άξονες:

- Η τέχνη του κρασιού
- Φύση / Φυσική ομορφιά της Νάουσας
- Παλιά Νάουσα
- Ήθη και Έθιμα της Νάουσας
- Βιομηχανία της Νάουσας χθες και σήμερα»

2.2 Β΄ Γυμνασίου

ΤΑΞΗ ΤΜΗΜΑ: /	Β΄ Γυμνασίου	Θρησκευτικά	Κεφάλαιο 14: Μετά την Άλωση της Πόλης ii) Εξισλαμισμός και Νεομάρτυρες
ΒΑΣΙΚΟ ΘΕΜΑ- ΥΠΟΘΕΜΑΤΑ	Οι Νεομάρτυρες της Νάουσας Η άλωση της Νάουσας και οι Νεομάρτυρες της		
3. ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΙΣ ΤΗΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ			

<p>Ψυχοπαιδαγωγικές προϋποθέσεις Λαμβάνονται υπόψη: το γνωστικό επίπεδο του μαθητή (σύμφωνα με το στάδιο ανάπτυξης στο οποίο βρίσκεται), η ψυχολογία της ηλικιακής του ομάδας, τα ενδιαφέροντά του και οι μελλοντικές εκπαιδευτικές του ανάγκες.</p> <p>Κοινωνικές προϋποθέσεις: Γνώσεις του εκπαιδευτικού σχετικά με το κοινωνικό και πολιτιστικό περιβάλλον των μαθητών, την οικογενειακή κατάσταση των μαθητών, το είδος του σχολείου και τις ειδικές τοπικές συνθήκες, τα ήθη και τα έθιμα του τόπου τη νοοτροπία και τη γενικότερη πολιτισμική, οικονομική ακόμη και πολιτική κατάσταση της κοινωνίας όπου ζουν οι μαθητές.</p>			
Προσδοκώμενα Μαθησιακά Αποτελέσματα:		<p>Οι μαθητές και μαθήτριες να:</p> <p>α) να αναγνωρίζουν την έννοια του όρου Νεομάρτυρας</p> <p>β) να προσεγγίσουν τα ιστορικά και αγιολογικά χαρακτηριστικά των Ναουσαίων Νεομαρτύρων</p> <p>γ) να επισημάνουν το ρόλο της Ορθόδοξης πίστης στη διατήρηση της μνήμης και της ταυτότητας τους ως Ελλήνων και ως Ναουσαίων</p>	
Μέθοδος και μορφή διδασκαλίας:		<p>Μορφή: άμεση/έμμεση, ερωτηματική, διαλογική, ομαδοσυνεργατική</p> <p>Μέθοδος: βιωματική ή εμπειρική, συγκριτική, διερευνητική</p>	
Υλικοτεχνικά μέσα Διδακτικό υλικό		<p>– Πίνακας τάξης, διαδραστικός πίνακας, βιντεοπροβολέας, βίντεο, φωτογραφικό υλικό, ψηφιακή εκπαιδευτική πλατφόρμα e-me, laptop</p>	
2. ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ			
	Χρόνος	Διδακτικά βήματα ή φάσεις	Μαθησιακές δραστηριότητες (Στρατηγικές & Τεχνικές διδασκαλίας)
1	5'	<p>Τίτλος: Άγιοι</p> <p>Φάση 1^η Βιώνοντας</p> <p>Τεχνικές: έντεχνος συλλογισμός και ιδεοθύελλα</p>	<p>Ο/η εκπαιδευτικός βάζει στους μαθητές/τριες να ακούσουν το τραγούδι του Γιάννη Χαρούλη «Άγιου». Στη συνέχεια τους ζητά να εκφράσουν τη σκέψη τους στο άκουσμα της λέξης «Άγιος», καταγράφοντας τις απαντήσεις στον πίνακα. Οι ιδέες των μαθητών ομαδοποιούνται σε κατηγορίες και δίνονται τα χαρακτηριστικά των Αγίων.</p>
2	17'	<p>Τίτλος: Άγιοι Νεομάρτυρες, Ναουσαίοι Νεομάρτυρες</p> <p>Φάση 2^η Νοηματοδοτώντας</p>	<p>Οι μαθητές/μαθήτριες καλούνται να παρακολουθήσουν αποσπάσματα από τα βίντεο:</p>

		<p>Εργασία σε ομάδες</p>	<p>α) Οι Νεομάρτυρες https://www.youtube.com/watch?v=T4fw4kXyfGk (μέχρι το 2.13' λεπτό)</p> <p>β) Οι μάρτυρες του χαλασμού της Νάουσας https://youtu.be/naN44n3OARY?feature=s_hared (9 λεπτά)</p> <p>Χωρίζονται σε ομάδες και ο/η εκπαιδευτικός μοιράζει σε κάθε ομάδα το Φύλλο εργασίας 1 στο οποίο καλούνται οι μαθητές</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ να αποκωδικοποιήσουν τις πληροφορίες από τα βίντεο ➤ να απαντήσουν στις ερωτήσεις του φύλλου εργασίας 1 ➤ να συνδυάσουν τις πληροφορίες και τις απαντήσεις των ερωτημάτων, ώστε να καταλήξουν στα χαρακτηριστικά των Νεομαρτύρων και ιδιαίτερα των Νεομαρτύρων της Νάουσας. <p>Οι μαθητές/τριες αναλαμβάνουν τον ρόλο που επιθυμούν στην ομάδα. Στο τέλος αποφασίζεται ποιος/α/οι/ες θα κάνουν την ανακοίνωση και παρουσίαση της εργασίας τους στην ολομέλεια της τάξης.</p>
3	18'	<p>Φάση 3^η Αναλύοντας</p> <p>Μελέτη περίπτωσης</p> <p>Τεχνική δράματος για αναστοχασμό: Διάδρομος συνείδησης</p> <p>Δραστηριότητες δημιουργικής έκφρασης: Το συναξάρι του Νεομάρτυρα</p>	<p>Δραστηριότητα 1^η</p> <p>Ο/η εκπαιδευτικός παρουσιάζει στους μαθητές το Φύλλο εργασίας 2 το οποίο περιλαμβάνει:</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ ένα απόσπασμα από το Τροπάριο των Νεομαρτύρων Ναουσαίων ➤ ένα απόσπασμα από το βιβλίο του James Baker «Η Τουρκία στην Εύρώπη» ➤ το Απολυτίκιο του Αγίου Νεομάρτυρος Νίκου του ράφτη του Κοκοβίτη <p>Αφού διαβαστεί κάθε απόσπασμα από ένα μαθητή, στη συνέχεια οι μαθητές/τριες χωρίζονται σε δύο ομάδες. Ένας από τους μαθητές αναλαμβάνει να παίξει το ρόλο του Νεομάρτυρα.</p>

Οι δύο ομάδες αναπτύσσουν την επιχειρηματολογία τους και ακολούθως παρατάσσονται σε δύο σειρές αντικρίζοντας ο ένας τον άλλο σε αρκετή απόσταση μεταξύ τους. Ο μαθητής-Νεομάρτυρας που αντιμετωπίζει το δίλημμα « να αλλαξοπιστήσω ή να χάσω τη ζωή μου» περνά ανάμεσα στις δύο σειρές. Καθώς περπατά αργά μέσα στο «διάδρομο» οι άλλοι του λένε φράσεις που νομίζουν ότι έχει στο μυαλό του ή σκέψεις που αυτοί έχουν για το δίλημμά του.

Τέλος, ο μαθητής που διερχόταν από το «διάδρομο» εκφράζει τις δικές του σκέψεις και συναισθήματα που ανέπτυξε κατά τη διαδρομή.

Δραστηριότητα 2^η

Ο/η εκπαιδευτικός χωρίζει τους μαθητές σε 4 ομάδες και δίνει σε κάθε μία ομάδα εικόνες των παρακάτω Νεομαρτύρων της Νάουσας:

1) των
Ιερομαρτύρων
του
Ολοκαυτώματος
της Νάουσας

2) του Νεομάρτυρα Νίκου
Κοκοβίτη

3) της Νεομάρτυς Μαρίας
Καρατάσινας

4) της Νεομάρτυς
Ζαφειράκαινας

Ζητά από τους μαθητές να αναζητήσουν πληροφορίες για κάθε ένα από τους Νεομάρτυρες που έχει η ομάδα τους και

			<p>ακολουθώς να συντάξουν το συναξάρι του κάθε Αγίου, δηλαδή μία διήγηση που να αναφέρεται στο βίο και το μαρτύριο του Αγίου. (Για την αναζήτηση των πληροφοριών δίνονται laptop στις ομάδες)</p> <p>Φύλλο εργασίας 3</p>
λ	5'	<p>Φάση 4^η Εφαρμόζοντας Ρόλος στον τοίχο</p>	<p>Ο/η εκπαιδευτικός σχεδιάζει σε ένα μεγάλο χαρτί το περίγραμμα μιας ανθρώπινης μορφής που αναπαριστά έναν Νεομάρτυρα της Νάουσας και το αναρτά στον τοίχο. Αμέσως μετά, οι μαθητές καλούνται να γράψουν εντός του περιγράμματος τις σκέψεις ή συναισθήματα του προσώπου που απεικονίζεται σε αυτό και εκτός του περιγράμματος τις σκέψεις και τα συναισθήματα των άλλων για το πρόσωπο της αφήγησης</p> <p>Φύλλο εργασίας 4</p>
<p>Εργασία στο σπίτι: Ζητάμε από τους μαθητές:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Είτε να δημιουργήσουν μία παρουσίαση (power point) με τα συναξάρια που έφτιαξαν στη φάση 3 • Είτε να δημιουργήσουν μία κινηματογραφική ταινία μικρού μήκους που θα αναπαριστά το διάλογο ανάμεσα στο Νεομάρτυρα και τον Τούρκο που του ζητά να αρνηθεί την πίστη του (όπως περιγράφεται στο απόσπασμα από το βιβλίο του James Baker, που τους δόθηκε στην 3^η φάση του σεναρίου) και το μαρτύριο των Ναουσαίων • Είτε να δημιουργήσουν ένα θεατρικό έργο με τις σκηνές και τους διαλόγους που εκτυλίχτηκαν κατά την κρίση και σφαγή των Ναουσαίων στο Κιόσκι • Είτε να αποτυπώσουν τις σκέψεις και τα συναισθήματά τους για τους Ναουσαίους Νεομάρτυρες σε ένα ποίημα ή ένα τραγούδι (χρησιμοποιώντας τη μουσική ενός δημοτικού ή σύγχρονου τραγουδιού) 			

Φύλλο εργασίας 5

Προτεινόμενες Δράσεις:

Προτείνεται στους μαθητές να δημιουργήσουν (με τη βοήθεια του εκπαιδευτικού) ψηφιακό εκπαιδευτικό υλικό στην πλατφόρμα e-me για τους Νεομάρτυρες της Νάουσας χρησιμοποιώντας εργαλεία όπως: memory games, κρυπτόλεξα, σταυρόλεξα, quiz, multiple choice ερωτήσεις, με σκοπό να αναρτηθούν αυτά Φωτόδεντρο, στο μάθημα των θρησκευτικών και στην ενότητα που αφορά τους Νεομάρτυρες.

3. ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΜΑΘΗΤΗ

1. Φύλλα εργασίας
2. Συμμετοχή μέσα στο μάθημα με τις δραστηριότητες
3. Εργασία στο σπίτι

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ 1

Αφού παρακολουθήσετε τα παρακάτω βίντεο:

α) Οι Νεομάρτυρες

<https://www.youtube.com/watch?v=T4fw4kXyfGk> (μέχρι το 2.13' λεπτό)

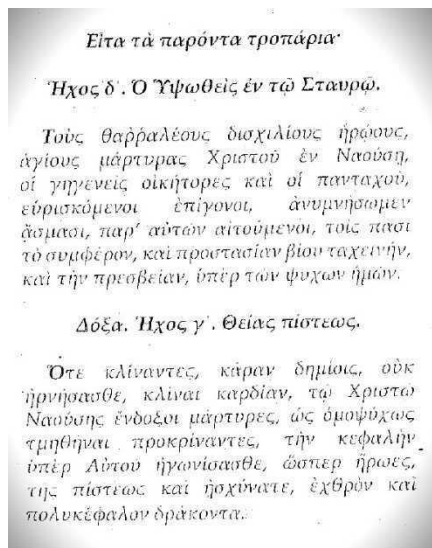
β) Οι μάρτυρες του χαλασμού της Νάουσας
<https://youtu.be/naN44n3OARY?feature=shared> (9 λεπτά)

και με βάση τις πληροφορίες που δίνονται σε αυτά να απαντήσετε στις παρακάτω ερωτήσεις:

- 1) Νεομάρτυρες ονομάζονται
- α) Οι Άγιοι που μαρτύρησαν σε νεαρή ηλικία
 - β) Σύγχρονοι Άγιοι που θανατώθηκαν από τους Τούρκους αρνούμενοι να αλλάξουν την πίστη τους
- 2) Ο ακριβής αριθμός των Νεομαρτύρων δεν είναι γνωστός. Σωστό Λάθος
- 3) «Για του Χριστού την πίστη την Αγία και της Πατρίδος την Ελευθερία πήραμε τα όπλα»
Η παραπάνω φράση έχει ειπωθεί από τον
- 4) Οι Νεομάρτυρες της Νάουσας ανήκουν στην ομάδα των Νεομαρτύρων:
- α) που αυτοβούλως προσέρχονταν στις Οθωμανικές αρχές και ομολογούσαν την πίστη τους
 - β) που αρχικά αρνήθηκαν το Χριστό και αλλαξοπίστησαν αλλά αργότερα μετανόησαν για το λάθος τους και επέστρεφαν στην Ορθοδοξία μαρτυρώντας για τον Κύριο και ομολογώντας την πίστη τους σε Αυτόν
 - γ) που συνελήφθησαν μετά από επαναστατική ενέργεια, τους ζητήθηκε να αρνηθούν το Χριστό για να γλιτώσουν τη ζωή τους και αυτοί δε το έπραξαν, προτιμώντας να χύσουν το αίμα τους για τη χάρη Του.
- 5) Στους Νεομάρτυρες της Νάουσας περιλαμβάνονται :
- α) Ιερείς και λαϊκοί
 - β) άνθρωποι κάθε ηλικίας (βρέφη, παιδιά, νέοι, ηλικιωμένοι)
 - γ) άνθρωποι διαφόρων επαγγελμάτων
 - δ) γυναίκες και άνδρες
 - ε) όλα τα παραπάνω
- 6) Εξηγείστε στην ολομέλεια το λόγο για τον οποίο σταμάτησε η σφαγή των Ναουσαίων Νεομαρτύρων στο Κιόσκι της Νάουσας και δώστε έναν τίτλο στο συγκεκριμένο γεγονός.
(ο Τίτλος): Έτσι σταμάτησε η σφαγή των Ναουσαίων Νεομαρτύρων
- Μπορείτε να αναλάβετε το ρόλο που επιθυμείτε στην ομάδα σας, αποφασίστε ποιος/α/οι/ες θα κάνουν την ανακοίνωση και παρουσίαση της εργασίας σας στην ολομέλεια της τάξης.

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ 2

Σας δίνονται τα παρακάτω αποσπάσματα και παρακαλώ να διαβαστεί το κάθε ένα από έναν/μία μαθητή/μαθήτρια στην ολομέλεια της τάξης.

Α) απόσπασμα από Τροπάριο των Νεομαρτύρων Ναουσαίων το οποίο βρίσκεται στον Παρακλητικό Κανόνα που συνέθεσε ο Δρ. Θ., Πρωτοπρεσβύτερος του π. Στυλιανός Μακρής

«...τους ρωτούσαν, γκισούρη, πιστεύεις στο θεό και στον προφήτη για να σώσεις την ψυχή σου;
Η απάντηση όλων ήταν, Όχι εφέντιμ». Και σημειώνει ο Baker «αυτοί ήταν χριστιανοί μάρτυρες. Και η φυλή τους πρέπει να είναι ικανή για μεγάλα κατορθώματα»

Β) απόσπασμα από το βιβλίο του **James Baker** «Η Τουρκία στην Εύρωπη» (1876)

Ἀπετμήθης τὴν κέραν ἐν πλατάνῳ, τρισόλβιε, Νίκο, ἐν Ναούσῃ φοβίσας τῶν σφαγέων θρασύτητα. Καὶ γέγονας μαρτύρων ἢ σφραγίς τῶν νέων ἀθλητῶν τοῦ Ἰησοῦ Ὅθεν πάντες, ἀθλοφόρε, ἐπὶ τῇ μνήμῃ σου χαίροντες ψάλλομεν: Δόξα τῇ καρτερίᾳ σου, σοφέ ἰσχυροῦ τῶ θεῶ θένει σου. Δόξα καὶ γὰρ ὑπάρχεις τῆς κώμης Κοκόβης, ἣτις σέ ἤνεγκεν.

Γ) απόσπασμα από το Απολυτίκιο του Αγίου Νεομάρτυρος Νίκου του ράφτη του Κοκοβίτη

Αφού διαβαστούν τα αποσπάσματα, στη συνέχεια χωριστείτε σε δύο ομάδες. Ένας από εσάς θα αναλαμβάνει να παίξει το ρόλο του Νεομάρτυρα.

Οι δύο ομάδες θα παραταχθούν σε δύο σειρές αντικρίζοντας ο ένας τον άλλο σε αρκετή απόσταση μεταξύ τους δημιουργώντας ένα «διάδρομο». Ο μαθητής-Νεομάρτυρας που αντιμετωπίζει το δίλημμα «να αλλαξοπιστήσω ή να χάσω τη ζωή μου» θα περάσει ανάμεσα στις δύο σειρές. Καθώς θα περπατά αργά μέσα στο «διάδρομο» όσοι είστε παραταγμένοι θα του λέτε φράσεις που νομίζετε ότι έχει στο μυαλό του ή σκέψεις που εσείς έχετε για το δίλημά του.

Τέλος, ο μαθητής που έχει το ρόλο του Νεομάρτυρα και διέρχεται από το «διάδρομο» θα εκφράσει τις δικές του σκέψεις και συναισθήματα που ανέπτυξε κατά τη διαδρομή.

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ 3

Θα σας χωρίσω σε 4 ομάδες και κάθε μία θα πάρει από μία εικόνα :

Η 1^η ομάδα

Την εικόνα των Ιερομαρτύρων του Ολοκαυτώματος της Νάουσας

Η 2^η ομάδα

Την εικόνα του Νεομάρτυρα Νίκου Κοκοβίτη

Η 3^η ομάδα

Την εικόνα της Νεομάρτυρας Μαρίας Καρατάσσινας

Η 4^η ομάδα

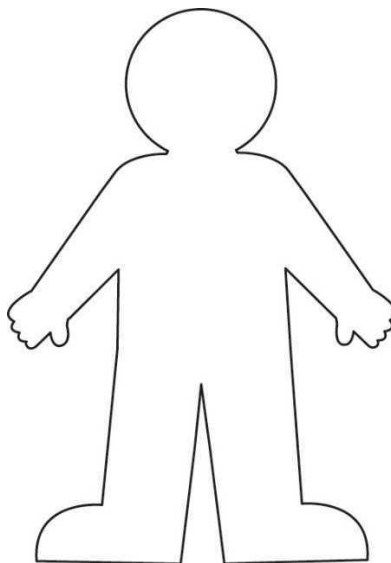
Την εικόνα της Νεομάρτυρας Ζαφειράκαινας

Αναζητήστε με τη βοήθεια των laptop που σας δίνονται πληροφορίες για κάθε ένα από τους Νεομάρτυρες που έχει η ομάδα σας και ακολούθως συντάξτε το **συναξάρι*** του Αγίου

συναξάρι*= μία διήγηση που αναφέρεται στο βίο και το μαρτύριο του Αγίου.

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ 4

Στο περίγραμμα που ακολουθεί και που παριστάνει ένα Νεομάρτυρα της Νάουσας, γράψτε εντός του περιγράμματος τις σκέψεις ή τα συναισθήματα του και εκτός του περιγράμματος τις σκέψεις και τα συναισθήματα τα δικά σας για τη θυσία του.

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ 5

ΕΡΓΑΣΙΑ ΓΙΑ ΤΟ ΣΠΙΤΙ

Επιλέξτε ως εργασία για το σπίτι μία από τις παρακάτω επιλογές. Μπορείτε να εργαστείτε σε ομάδες των 2-3 ατόμων. Τα χρονικά περιθώρια για την εκτέλεση και παρουσίαση της εργασίας σας ορίζονται σε 15 ημέρες.

- Είτε να δημιουργήσετε μία παρουσίαση (power point) με τα συναξάρια που φτιάξατε στη φάση 3
- Είτε να δημιουργήσετε μία κινηματογραφική ταινία μικρού μήκους που θα αναπαριστά το διάλογο ανάμεσα στο Νεομάρτυρα και τον Τούρκο που του ζητά να αρνηθεί την πίστη του (όπως περιγράφεται στο απόσπασμα από το βιβλίο του James Baker) και σκηνές του μαρτυρίου των Ναουσαίων στο Κιόσκι
- Είτε να γράψετε ένα θεατρικό έργο με τις σκηνές και τους διαλόγους που εκτυλίχτηκαν κατά την κρίση και σφαγή των Ναουσαίων στο Κιόσκι
- Είτε να αποτυπώσετε τις σκέψεις και τα συναισθήματά σας για τους Ναουσαίους Νεομάρτυρες σε ένα ποίημα ή ένα τραγούδι (χρησιμοποιώντας τη μουσική ενός δημοτικού ή σύγχρονου τραγουδιού)

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ 6

Προτεινόμενη δράση :παραγωγή ψηφιακού εκπαιδευτικού υλικού

Προτείνω να δημιουργήσουμε ως τάξη και με τη βοήθεια και συνδρομή μου ψηφιακό εκπαιδευτικό υλικό στην πλατφόρμα e-me για τους Νεομάρτυρες της Νάουσας χρησιμοποιώντας εργαλεία όπως:

memory games, κρυπτόλεξα, σταυρόλεξα, quiz, multiple choice ερωτήσεις,

με σκοπό να τα αναρτήσουμε στο Φωτόδεντρο, στο μάθημα των θρησκευτικών και στην ενότητα που αφορά τους Νεομάρτυρες. Θα μας δοθεί έτσι η ευκαιρία να βάλουμε τη δική μας «ψηφίδα» στο εκπαιδευτικό υλικό που αναφέρεται στους ανά την Ελλάδα Νεομάρτυρες, αφήνοντας μία μικρή παρακαταθήκη για τους Νεομάρτυρες της Νάουσας.

2.3 Α΄ Λυκείου

ΤΑΞΗ / ΤΜΗΜΑ:	Α΄ Λυκείου	Πολιτική Παιδεία	Κεφάλαιο 3.5: Η φυσική και πολιτισμική κληρονομιά
ΒΑΣΙΚΟ ΘΕΜΑ-ΥΠΟΘΕΜΑΤΑ	Φυσική και πολιτισμική κληρονομιά του τόπου μου Φυσικές περιοχές και βιοποικιλότητα της Νάουσας Πολιτισμική κληρονομιά της Νάουσας		
4. ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΙΣ ΤΗΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ			
<p>Ψυχοπαιδαγωγικές προϋποθέσεις Λαμβάνονται υπόψη: το γνωστικό επίπεδο του μαθητή (σύμφωνα με το στάδιο ανάπτυξης στο οποίο βρίσκεται), η ψυχολογία της ηλικιακής του ομάδας, τα ενδιαφέροντά του και οι μελλοντικές εκπαιδευτικές του ανάγκες.</p> <p>Κοινωνικές προϋποθέσεις: Γνώσεις του εκπαιδευτικού σχετικά με το κοινωνικό και πολιτιστικό περιβάλλον των μαθητών, την οικογενειακή κατάσταση των μαθητών, το είδος του σχολείου και τις ειδικές τοπικές συνθήκες, τα ήθη και τα έθιμα του τόπου τη νοοτροπία και τη γενικότερη πολιτισμική, οικονομική ακόμη και πολιτική κατάσταση της κοινωνίας όπου ζουν οι μαθητές.</p>			
Προσδοκώμενα Μαθησιακά Αποτελέσματα:	<p>Οι μαθητές και μαθήτριες να:</p> <p>α) να γνωρίζουν τα μνημεία φύσης και την πολιτισμική κληρονομιά του τόπου τους</p> <p>β) να συγκεντρώνουν υλικό για τη φυσική και πολιτισμική κληρονομιά του τόπου τους</p> <p>γ) να προτείνουν δράσης σχετικές με την πολιτισμική και φυσική κληρονομιά του τόπου τους</p>		
Μέθοδος και μορφή διδασκαλίας:	<p>Μορφή: άμεση/έμμεση, ερωτηματική, διαλογική, ομαδοσυνεργατική</p> <p>Μέθοδος: βιωματική ή εμπειρική, συγκριτική, διερευνητική</p>		
Υλικοτεχνικά μέσα Διδακτικό υλικό	<p>Πίνακας τάξης, διαδραστικός πίνακας, βιντεοπροβολέας, βίντεο, φωτογραφικό υλικό</p>		
2. ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ			

	Χρόνος	Διδακτικά βήματα ή φάσεις	Μαθησιακές δραστηριότητες (Στρατηγικές & Τεχνικές διδασκαλίας)
1	5'	<p>Τίτλος: Φύση και πολιτισμός</p> <p>Φάση 1^η Βιώνοντας</p> <p>Τεχνική «TPS (Σκέψου-Συζήτησε-Μοιράσου)»</p>	<p>Ο/η εκπαιδευτικός προβάλλει στην οθόνη του διαδραστικού πίνακα τα λόγια του Νίκου Ψυρούκη και ζητά από τους μαθητές/τριες να προβληματιστούν και να συζητήσουν πάνω σε αυτά εργαζόμενοι σε ομάδες.</p> <p><i>«Ο κάθε πολιτισμός έχει τριπλή έκφραση: α) είναι υλικός πολιτισμός β) είναι τρόπος ζωής γ) είναι ιδεολογία. Είναι όλα τα επιτεύγματα, οι αξίες και οι παραδόσεις.»</i> (Νίκος Ψυρούκης, Ιστορικός χώρος και Ελλάδα, εκδ. Επικαιρότητα, Αθήνα 1990). Στη συνέχεια ένας εκπρόσωπος παρουσιάζει τις απόψεις της ομάδας στην ολομέλεια.</p>
2	15'	<p>Τίτλος: Φυσική και πολιτιστική κληρονομιά</p> <p>Φάση 2^η Νοηματοδοτώντας</p> <p>Έντεχνος συλλογισμός</p> <p>TPS (Σκέψου-Συζήτησε-Μοιράσου)</p> <p>Μετασχηματισμός σε κείμενο</p> <p>Εργασία σε ομάδες</p>	<p>Ο/η εκπαιδευτικός παρουσιάζει στους μαθητές με το βιντεοπροβολέα:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Τους πίνακες ζωγραφικής: του Κωνσταντίνου Μαλέα Τοπίο Πεντέλης, του Ιάκωβου Ρίζου Στην ταράτσα, του Γεώργιου Σικελιώτη Εργάτες (Εθνική Πινακοθήκη), και του Bartolome Esteban Murillo, Αγόρια που τρώνε σταφύλι και πεπόνι (Alte Pinakothek, Μόναχο, Γερμανία) <ul style="list-style-type: none"> • Απόσπασμα από το λογοτεχνικό έργο της Αγγελικής Δαρλάση, <i>Όταν έφυγαν τα αγάλματα</i>: <i>«Γιατί να πολεμούν οι άνθρωποι; Γιατί πρέπει να γίνονται πόλεμοι; Γιατί υπάρχει πόλεμος;»</i> ρώτησε το κορίτσι με ειλικρινή απορία ένα από τα αγάλματα. <i>Εκείνη τη νύχτα κανένα τους δε μίλησε. Παρέμειναν ακούνητα, αμίλητα, αγέλαστα.»</i> • Το Ευρωπαϊκό πρόγραμμα An Ideal City, Microdances re-enactments, σύμφωνα με το οποίο

			<p>μέσα από σύντομες παραστάσεις χορού (6-10 λεπτών) ανακαλούνται οι ρίζες μιας πόλης, οι βάσεις της αρχιτεκτονικής της, ότι παραδοσιακό ή ακόμη και άγριο επιβιώνει στην καρδιά του σύγχρονου και εξημερωμένου αστικού τοπίου της. Στόχος του προγράμματος είναι οι χορευτικές αναθεσπίσεις να γίνουν με στόχο έναν ευρύτερο αναστοχασμό περί της εμπλοκής του φυσικού και πολιτιστικού στοιχείου μιας πόλης.</p> <p>Στη συνέχεια οι μαθητές/τριες χωρίζονται σε 3 ομάδες και ο/η εκπαιδευτικός μοιράζει σε κάθε ομάδα το Φύλλο εργασίας 1 με τη δραστηριότητα που της αντιστοιχεί.</p> <p>A) Η πρώτη ομάδα καλείται να στοχαστεί έχοντας ως αφορμή τους πίνακες ζωγραφικής, να συζητήσει το πώς θα μπορούσαν να εμπλακούν με τη φυσική και πολιτισμική κληρονομιά της Νάουσας, να τους αντικαταστήσει με έργα τέχνης ή φωτογραφίες (παλιές και σύγχρονες) που έχουν σχέση με αυτή την κληρονομιά. Στη συνέχεια η ομάδα καλείται να συνθέσει ένα κείμενο που θα συνδέει, θα είναι προϊόν αναστοχασμού και θα μεταφέρει μηνύματα που θα αφορούν τη φυσική και πολιτιστική κληρονομιά της πόλης.</p> <p>Το κείμενο μπορεί να είναι:</p> <ul style="list-style-type: none"> -είτε λογοτεχνικό -είτε είδηση/άρθρο -είτε προσωπικό ημερολόγιο -είτε επιστολή <p>B) Η δεύτερη ομάδα θα δημιουργήσει μία ψηφιακή αφήγηση συγκεντρώνοντας εικόνες που αφορούν την πολιτιστική και ιστορική κληρονομιά της πόλης της Νάουσας, τα φυσικά της τοπία και τον αρχαιολογικό της θησαυρό. Έτσι, θα βάλει τα αγάλματα, τα τοπία, τα δέντρα, τα βουνά, τα μονοπάτια, τα ποτάμια, τα κτίρια, ακόμη και τα ζώα να μιλήσουν. Να</p>
--	--	--	---

			<p>πάψουν να είναι όπως αναφέρει το κείμενο της Α. Δαρλάση «<i>ακούνητα, αμίλητα, και αγέλαστα.</i>»</p> <p>Γ) Η τρίτη ομάδα θα επιλέξει τα πιο σημαντικά μνημεία, φυσικά τοπία, χώρους αρχιτεκτονικού και ιστορικού ενδιαφέροντος, έθιμα και δραστηριότητες της Νάουσας (βιομηχανία-αγροτική παραγωγή-οικοτεχνία) για τα οποία θα μπορούσαν να δημιουργηθούν σύντομες παραστάσεις χορού (Microdances re-enactments), επιλέγοντας και τη μουσική που θεωρούν ως κατάλληλη για να τη συνδέσουν με τις χορογραφίες αυτές.</p>
3	20'	<p>Φάση 3^η Αναλύοντας</p> <p>Ομαδοσυνεργατικές και Διερευνητικές τεχνικές</p> <p>Αντιγνωμίες (Debate)</p> <p>Δραστηριότητες δημιουργικής έκφρασης</p> <p>Αλληλεπίδραση Σχολείου-Κοινότητας</p>	<p>Δραστηριότητα 1^η</p> <p>Ο/η εκπαιδευτικός παρουσιάζει στους μαθητές το Φύλλο εργασίας 2 το οποίο περιλαμβάνει τα παρακάτω αποσπάσματα:</p> <ul style="list-style-type: none"> • «Ένα μέρος του παρελθόντος πεθαίνει κάθε στιγμή και η θνησιμότητά του μας μολύνει αν προσκολληθούμε σε αυτό με υπερβολική αγάπη. Ένα μέρος του παρελθόντος μένει πάντα ζωντανό και κινδυνεύουμε καταφρονώντας τη ζωντάνια του.» (Γ. Σεφέρης) • «<i>Το παρελθόν είναι τεράστια δύναμη όταν το κυριαρχείς και βάρος ασήκωτο όταν σε υποδουλώνει</i>» (Κ. Τσάτσος) <p>Ζητά να διαβαστεί κάθε απόσπασμα από ένα μαθητή και στη συνέχεια χωρίζει τους μαθητές/τριες σε τέσσερις ομάδες.</p> <p>Δύο από αυτές τις ομάδες επιλέγουν να υπερασπιστούν τις φράσεις που είναι με έντονα γράμματα στο πρώτο απόσπασμα (του Σεφέρη) και οι άλλες δύο αυτές που είναι με έντονα γράμματα στο δεύτερο απόσπασμα (του Τσάτσου).</p> <p>Κάθε ομάδα μέσα από μία δομημένη διαλογική συζήτηση και χρησιμοποιώντας επιχειρήματα, προσπαθεί να ανασκευάσει τις αντίπαλες θέσεις και να τεκμηριώσει τις δικές της, με σκοπό να πείσει το κοινό για τις απόψεις της.</p>

			<p>Δραστηριότητα 2^η</p> <p>Ο/η εκπαιδευτικός χωρίζει τους μαθητές σε ομάδες και δίνει σε κάθε ομάδα το Φύλλο εργασίας 3, ώστε να επιλέξει ένα από τα παρακάτω θέματα που αφορούν τη φυσική και πολιτισμική κληρονομιά της Νάουσας:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) Όρος Βέρμιο: δάσος, Άλσος Αγίου Νικολάου, εκτροφείο θηραμάτων, χιονοδρομικό κέντρο 2) Αρχαιολογικός χώρος Μίεζας, τάφοι Λευκαδίων 3) Οινοποιεία, εργοστάσια παραγωγής κρασιού, παραδοσιακά καζάνια, οινοτουρισμός, τρύγος 4) Ήθη και έθιμα αποκριάς. 5) Θρησκευτικός τουρισμός και προσκυνήματα. Ιερές μονές, τοπικοί άγιοι, Πολιούχος. 6) Κλωστοϋφαντουργία, Μουσείο Βιομηχανικής κληρονομιάς ΕΡΙΑ, Πολυχώρος Πολιτισμού «Χρήστος Λαναράς» 7) Παραδοσιακά κτίρια, παλιά πόλη, περιοχή θυσίας Αράπιτσα και Κιόσκι. 8) Τοπικά προϊόντα, γαστρονομία φρούτα, μελισσοκομία <p>Ο/η εκπαιδευτικός ζητά από κάθε ομάδα να συντάξει για το θέμα της ένα πλάνο δράσεων (π.χ. εθελοντικών, περιβαλλοντικών, πολιτιστικών, εκπαιδευτικών, τουριστικών, καλλιτεχνικών, αθλητικών κ.α.), με σκοπό να το υποβάλλει ως πρόταση στο Δήμο Νάουσας προς υλοποίηση.</p> <p>Οι προτάσεις θα πρέπει να είναι σαφείς και εστιασμένες, δηλ., να περιέχουν συγκεκριμένες δράσεις, με συγκεκριμένο χρονοδιάγραμμα, ομάδα στόχο και πρόγραμμα υλοποίησης.</p>
--	--	--	--

λ	5'	<p>Φάση 4^η Εφαρμόζοντας Δελτίο εξόδου (Visible Thinking, Ορατός συλλογισμός)</p>	<p>Ο/η εκπαιδευτικός παρουσιάζει ένα κολάζ φωτογραφιών με σημεία πολιτισμικού ή άλλου ενδιαφέροντος της Νάουσας αριθμώντας αυτές τις φωτογραφίες. Στη συνέχεια ζητά από τους μαθητές/τριες αφού επιλέξουν μία φωτογραφία, να γράψουν μία σκέψη, ένα συναίσθημα, έναν τίτλο, για το συγκεκριμένο θέμα σε ένα post-it και να το κολλήσουν κάτω ή γύρω από το κολάζ. Προτείνεται για κάθε αριθμό να χρησιμοποιηθεί διαφορετικό χρώμα.</p> <p>Φύλλο εργασίας 4</p>
<p>Εργασία στο σπίτι: Ζητάμε από τους μαθητές να επιλέξουν ένα θέμα πολιτιστικού, περιβαλλοντικού ή ιστορικού ενδιαφέροντος και να προτείνουν για το θέμα που επέλεξαν την υλοποίηση ενός σχετικού προγράμματος σχολικών δραστηριοτήτων. Τους παρέχεται ενδεικτική θεματολογία και σχέδιο δράσης στο Φύλλο εργασίας 5.</p> <p>Προτεινόμενες Δράσεις: Προτείνεται στους μαθητές να:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Να υλοποιήσουν μια δράση από αυτές που πρότειναν στη δραστηριότητα 2, της φάσης 3. • Να ετοιμάσουν και να παρουσιάσουν μία μικροχορογραφία (Microdances re-enactments), για ένα σημείο ενδιαφέροντός τους στη Νάουσα • Να φτιάξουν ταξιδιωτικό οδηγό για ένα σημείο ενδιαφέροντος στη Νάουσα ακολουθώντας το παράδειγμα του παρακάτω συνδέσμου https://www.travel.gr/experiences/activities/eco-travel/oi-sygchronoi-kipoi-toy-mida-sti-naoy/?utm_medium=Social&utm_source=Facebook&fbclid=IwAR2AMn4kphJ3I-QxW5T4pLvC_YPzhTfwjitQ8lv2EQ6vflYVPd0Yvy58_no#Echobox=1699884801 που έχει δημιουργηθεί για το άλσος του Αγίου Νικολάου. 			

3. ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΜΑΘΗΤΗ

1. Φύλλα εργασίας
2. Συμμετοχή μέσα στο μάθημα με τις δραστηριότητες
3. Εργασία στο σπίτι

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ 1

ΟΜΑΔΑ Α

Έχοντας ως αφορμή τους παρακάτω πίνακες ζωγραφικής:

Τοπίο Πεντέλης (Κ. Μαλέας)

Στην τσάρα (Ι. Ρίζος)

Εργάτες (Γ. Σικελιώτης)

Αγορία που τρώνε σταφύλι και πεπόνι (B.L. Murillo)

να συζητήσετε το πώς θα μπορούσαν να εμπλακούν τα έργα τέχνης με τη φυσική και πολιτισμική κληρονομιά της Νάουσας και να αναζητήσετε έργα τέχνης ή φωτογραφίες (παλιές και σύγχρονες) που έχουν σχέση με αυτή την κληρονομιά. Στη συνέχεια καλείστε να συνθέσετε ένα κείμενο που θα συνδέει, θα είναι προϊόν αναστοχασμού και θα μεταφέρει μηνύματα που θα αφορούν τη φυσική και πολιτιστική κληρονομιά της πόλης.

Το κείμενο μπορεί να είναι:

- είτε λογοτεχνικό
- είτε είδηση/άρθρο
- είτε προσωπικό ημερολόγιο
- είτε επιστολή

ΟΜΑΔΑ Β

Σας δίνεται το παρακάτω απόσπασμα από το λογοτεχνικό έργο της Αγγελικής Δαρλάση, Όταν έφυγαν τα αγάλματα:

«Γιατί να πολεμούν οι άνθρωποι; Γιατί πρέπει να γίνονται πόλεμοι; Γιατί υπάρχει πόλεμος;» ρώτησε το κορίτσι με ειλικρινή απορία ένα από τα αγάλματα. Εκείνη τη νύχτα κανένα τους δε μίλησε. Παρέμειναν ακούνητα, αμίλητα, αγέλαστα.»

Αφού το διαβάσετε, να δημιουργήσετε μία ψηφιακή αφήγηση συγκεντρώνοντας εικόνες που αφορούν την πολιτιστική και ιστορική κληρονομιά της πόλης της Νάουσας, τα φυσικά της τοπία και τον αρχαιολογικό της θησαυρό. Να βάλετε δηλαδή: αγάλματα, τοπία, δέντρα, βουνά, μονοπάτια, ποτάμια, κτίρια, ακόμη και ζώα να μιλήσουν. Να πάσουν να είναι όπως αναφέρει το κείμενο της Α. Δαρλάση «ακούνητα, αμίλητα, και αγέλαστα.»

ΟΜΑΔΑ Γ

Σας παρουσιάστηκε το Ευρωπαϊκό πρόγραμμα *An Ideal City, Microdances re-enactments*, σύμφωνα με το οποίο μέσα από σύντομες παραστάσεις χορού (6-10 λεπτών) ανακαλούνται οι ρίζες μιας πόλης και αναθεσπίζονται τα φυσικά και πολιτιστικά στοιχεία της.

Εσείς καλείστε να επιλέξετε σημαντικά μνημεία, φυσικά τοπία, χώρους αρχιτεκτονικού και ιστορικού ενδιαφέροντος, έθιμα και δραστηριότητες της Νάουσας (βιομηχανία-αγροτική παραγωγή-οικοτεχνία) για τα οποία θα μπορούσαν να δημιουργηθούν σύντομες παραστάσεις χορού (*Microdances re-enactments*), επιλέγοντας και τη μουσική που θεωρείτε ως κατάλληλη να συνδεθεί με τις χορογραφίες αυτές.

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ 2

Σας δίνονται τα παρακάτω αποσπάσματα και παρακαλώ να διαβαστεί το κάθε ένα από έναν/μία μαθητή/μαθήτρια στην ολομέλεια της τάξης.

- «Ένα μέρος του παρελθόντος πεθαίνει κάθε στιγμή και η θνησιμότητά του μας μολύνει αν προσκολληθούμε σε αυτό με υπερβολική αγάπη. Ένα μέρος του παρελθόντος μένει πάντα ζωντανό και κινδυνεύουμε καταφρονώντας τη ζωντάνια του.» (Γ. Σεφέρης)
- «Το παρελθόν είναι τεράστια δύναμη όταν το κυριαρχείς και βάρος ασήκωτο όταν σε υποδουλώνει» (Κ. Τσάτσος)

Θα σας χωρίσω σε 4 ομάδες και κάθε μία θα πάρει μία από τις παρακάτω φράσεις:

- 1) «η θνησιμότητά του παρελθόντος μας μολύνει»
- 2) «ένα μέρος του παρελθόντος μένει πάντα ζωντανό»
- 3) «το παρελθόν είναι τεράστια δύναμη»
- 4) «το παρελθόν είναι βάρος ασήκωτο»

Ανά δύο, η πρώτη με τη δεύτερη ομάδα και η τρίτη με την τέταρτη, μέσα από μία δομημένη διαλογική συζήτηση και χρησιμοποιώντας επιχειρήματα, θα προσπαθήσει να ανασκευάσει τις αντίπαλες θέσεις και να τεκμηριώσει τις δικές της, με σκοπό να πείσει το κοινό για τις απόψεις της.

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ 3

Θα σας χωρίσω σε 4 ομάδες και κάθε μία θα πάρει ένα από τα παρακάτω θέματα :

- 1) Όρος Βέρμιο: δάσος, Άλσος Αγίου Νικολάου, εκτροφείο θηραμάτων, χιονοδρομικό κέντρο
- 2) Αρχαιολογικός χώρος Μιέζας, τάφοι Λευκαδίων
- 3) Οινοποιεία, εργοστάσια παραγωγής κρασιού, παραδοσιακά καζάνια, οινοτουρισμός, τρύγος
- 4) Ήθη και έθιμα αποκριάς.
- 5) Θρησκευτικός τουρισμός και προσκυνήματα. Ιερές μονές, τοπικοί άγιοι, Πολιούχος.
- 6) Κλωστοϋφαντουργία, Μουσείο Βιομηχανικής κληρονομιάς ΕΡΙΑ, Πολυχώρος Πολιτισμού «Χρήστος Λαναράς»

7) Παραδοσιακά κτίρια, παλιά πόλη, περιοχή θυσίας Αράπιτσα και Κιόσκι.

8) Τοπικά προϊόντα, γαστρονομία φρούτα, μελισσοκομία

Για κάθε ένα από τα θέματα που επιλέξατε ως ομάδα θα πρέπει να συντάξετε ένα πλάνο δράσεων (π.χ. εθελοντικών, περιβαλλοντικών, πολιτιστικών, εκπαιδευτικών, τουριστικών, καλλιτεχνικών, αθλητικών κ.α.), με σκοπό να το υποβάλλετε ως πρόταση στο Δήμο Νάουσας προς υλοποίηση.

Οι προτάσεις σας θα πρέπει να είναι σαφείς και εστιασμένες, δηλ., να περιέχουν συγκεκριμένες δράσεις, με συγκεκριμένο χρονοδιάγραμμα, ομάδα στόχο και πρόγραμμα υλοποίησης.

Σας δίνεται ένα ενδεικτικό παράδειγμα μιας τέτοιας δράσης:

<https://www.biscotto.gr/pezoporia-amp-oinotoyrismos-oros-vermio-amp-oinopoieio-kyr-gianni/>

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ 4

Στο κολάζ φωτογραφιών που ακολουθεί επιλέξτε μία φωτογραφία και γράψτε μία σκέψη, ένα συναίσθημα, έναν τίτλο, για το συγκεκριμένο θέμα σε ένα post-it . Στη συνέχεια τοποθετήστε το post-it κάτω ή γύρω από το κολάζ.

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ 5

ΕΡΓΑΣΙΑ ΓΙΑ ΤΟ ΣΠΙΤΙ

Επιλέξτε ένα θέμα πολιτιστικού, περιβαλλοντικού ή ιστορικού ενδιαφέροντος της πόλης της Νάουσας και προτείνετε για το θέμα σας την υλοποίηση ενός σχετικού προγράμματος σχολικών δραστηριοτήτων.

Παρακάτω σας ενδεικτική θεματολογία και πρότυπο σχέδιο δράσης.

ΘΕΜΑΤΟΛΟΓΙΑ

ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

- Τοπικό φυσικό περιβάλλον, τοπικά οικοσυστήματα, βιοποικιλότητα, απειλούμενα είδη, ζωική παραγωγή και αγροτική καλλιέργεια, προστατευόμενες περιοχές
- Το περιβάλλον ως πεδίο συνάντησης των πολιτισμών
- Περιβάλλον και Μνημεία, αρχαιολογικοί χώροι και ιστορικοί τόποι
- Περιβάλλον και Ιστορία, μυθολογία, λαογραφία, τέχνη
- Αγροτική ανάπτυξη, τουρισμός, εναλλακτικός/οικολογικός τουρισμός

ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ

- Αειφορία και υλικός - άυλος πολιτισμός (ήθη, έθιμα, λαϊκή παράδοση, λαϊκή τέχνη κ.ά.)
- Λαογραφία - πολιτιστική κληρονομιά - τοπική ιστορία - ιστορία και πολιτισμός, ιστορία,
- Μυθολογία
- Μουσική - Χορός - Κινηματογράφος - Φωτογραφία - Εικαστικές τέχνες - Θέατρο, Θεατρικά κείμενα, Θέατρο σκιών, Κουκλοθέατρο.
- Αξιοποίηση της σχολικής βιβλιοθήκης - φιλιαναγνωσία - δημιουργική γραφή
- Αξιοποίηση εργαλείων ΤΠΕ στην εκπαίδευση για τον πολιτισμό (π.χ. παραγωγή βίντεο, ψηφιακή τέχνη, κινούμενη εικόνα)

ΠΡΟΤΥΠΟ ΣΧΕΔΙΟ ΔΡΑΣΗΣ

ΜΑΘΗΤΕΣ/ΤΡΙΕΣ ΠΟΥ ΣΥΜΜΕΤΕΧΟΥΝ ΣΤΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ:

.....

ΣΥΝΑΝΤΗΣΕΙΣ ΟΜΑΔΑΣ

ΗΜΕΡΑ:	ΩΡΑ:	ΤΟΠΟΣ ΣΥΝΑΝΤΗΣΗΣ

A. ΚΥΡΙΟ ΘΕΜΑ-ΘΕΜΑΤΙΚΕΣ ΕΝΟΤΗΤΕΣ

(ποιες διαστάσεις του θέματος θα προσεγγίσετε, έως 100 λέξεις)

--

B. ΣΤΟΧΟΙ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ (έως 100 λέξεις)

--

Γ. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗΣ (έως 100 λέξεις)

--

Δ. ΠΡΟΒΛΕΠΟΜΕΝΗ ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ

--

Ε. ΠΡΟΒΛΕΠΟΜΕΝΕΣ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΕΣ ΜΕ ΦΟΡΕΙΣ (επισκέψεις, ενημερωτικές ομιλίες, βιωματικές δράσεις κ.ά.)

1)

2)

ΣΤ. ΤΡΟΠΟΙ ΔΙΑΧΥΣΗΣ ΤΩΝ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ

2.4 Β΄ Λυκείου

ΤΑΞΗ / ΤΜΗΜΑ:	Β΄ Λυκείου	Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας	Κεφάλαιο: ΝΕΟΤΕΡΗ ΠΟΙΗΣΗ: Οδ. Ελύτης «Ο ύπνος των Γενναίων»
ΒΑΣΙΚΟ ΘΕΜΑ-ΥΠΟΘΕΜΑΤΑ	Ήρωες, φορείς Αθανασίας Οι ήρωες του Ολοκαυτώματος της Νάουσας		
5. ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΙΣ ΤΗΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ Ψυχοπαιδαγωγικές προϋποθέσεις Λαμβάνονται υπόψη: το γνωστικό επίπεδο του μαθητή (σύμφωνα με το στάδιο ανάπτυξης στο οποίο βρίσκεται), η ψυχολογία της ηλικιακής του ομάδας, τα ενδιαφέροντά του και οι μελλοντικές εκπαιδευτικές του ανάγκες. Κοινωνικές προϋποθέσεις: Γνώσεις του εκπαιδευτικού σχετικά με το κοινωνικό και πολιτιστικό περιβάλλον των μαθητών, την οικογενειακή κατάσταση των μαθητών, το είδος του σχολείου και τις ειδικές τοπικές συνθήκες, τα ήθη και τα έθιμα του τόπου τη νοοτροπία και τη γενικότερη πολιτισμική, οικονομική ακόμη και πολιτική κατάσταση της κοινωνίας όπου ζουν οι μαθητές.			
Προσδοκώμενα Μαθησιακά Αποτελέσματα:	Οι μαθητές και μαθήτριες να: α) να αναγνωρίζουν ηρωικές πράξεις και την έννοια του ηρωισμού διαχρονικά β) να προσδιορίζουν τις πράξεις ηρωισμού των ηρώων του Ολοκαυτώματος της Νάουσας		

	γ) να αναπτύσσουν επιχειρήματα υποστηρίζοντας και αξιολογώντας ηρωικές ενέργειες και πράξεις
Μέθοδος και μορφή διδασκαλίας:	Μορφή: άμεση/έμμεση, ερωτηματική, διαλογική, ομαδοσυνεργατική Μέθοδος: βιοματική ή εμπειρική, συγκριτική, διερευνητική
Υλικοτεχνικά μέσα Διδακτικό υλικό	Πίνακας τάξης, διαδραστικός πίνακας, βιντεοπροβολέας, βίντεο, ταμπλετ, φωτογραφικό υλικό, power point

2. ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ

	Χρόνος	Διδακτικά βήματα ή φάσεις	Μαθησιακές δραστηριότητες (Στρατηγικές & Τεχνικές διδασκαλίας)
1	5'	Τίτλος: οι Γενναίοι Φάση 1^η Βιώνοντας Έντεχνος συλλογισμός Χιονοστιβάδα	Ο/η εκπαιδευτικός προβάλλει το σύντομο βίντεο (2.50') με τον Ελύτη να απαγγέλει το ποίημά του: «Ο ύπνος των Γενναίων» (https://www.youtube.com/watch?v=EU36I7YccK4) Στη συνέχεια ο/η εκπαιδευτικός ζητά από τους μαθητές/τις μαθήτριες να γράψουν αυθόρμητα 3 λέξεις που θεωρούν ότι σχετίζονται με τη λέξη «Γενναίος». Αμέσως μετά τους καλεί να συγκρίνουν αυτό που έγραψαν με το διπλανό τους και μετά ανά 3 ή ανά 5. Τέλος, ζητά από τις ομάδες να γράψουν την πρόταση <i>Γενναίος σημαίνει/είναι.....</i> χρησιμοποιώντας κάποιες από τις δικές τους λέξεις. Φύλλο εργασίας 1
2	15'	Τίτλος: Ήρωες του Ολοκαυτώματος της Νάουσας Φάση 2^η Νοηματοδοτώντας ΤΠΕ στην εκπαίδευση Εργασία σε ομάδες Τεχνική διαλόγου: διερευνώντας και εντοπίζοντας Βιοματική τεχνική:	<u>Δραστηριότητα 1η</u> Οι μαθητές/τριες χωρίζονται σε 3 ομάδες και σε κάθε μία από αυτές δίνεται από ένα τάμπλετ. Κάθε ομάδα αναλαμβάνει να παρακολουθήσει και να πληροφορηθεί για τη δράση και την προσωπικότητα 3 ηρώων της επανάστασης της Νάουσας:

Ανακριτική καρέκλα

A) του Ζαφειράκη
Θεοδοσίου Λογοθέτη,

<https://www.youtube.com/watch?v=PZmT9wz9NHw>,

B) του Αναστάσιου
Καρατάσου,

<https://cityportal.gr/anastasios-karatasos-agnostoi-makedones-iroes-toy-21/>

και

Γ) του Αγγελή Γάτσου,

<https://www.mixanitouxronou.gr/angelis-gatsos-o-paragnorismenos-oplarchigos-tou-21>

Οι μαθητές κάθε ομάδας καλούνται να αποκωδικοποιήσουν τις πληροφορίες που τους δίνει το βίντεο που αφορά τον ήρωα τους και να τις συνδυάσουν με τέτοιο τρόπο ώστε στο **Φύλλο εργασίας 2** να καταλήξουν στα χαρακτηριστικά ενός ιστορικού ήρωα, ενός γενναίου άντρα. Ένας εκπρόσωπος της ομάδας θα παρουσιάσει το αποτέλεσμα της εργασίας της ομάδας, στην ολομέλεια.

Οι μαθητές/τριες μπορούν να αξιοποιήσουν την εφαρμογή "γραφίς" (<https://grafis.sch.gr/index.php/login>) του πανελλήνιου σχολικού δικτύου ή το padlet για να παρουσιάσουν το κείμενό τους στο οποίο μπορούν να προσθέσουν και μία εικόνα.

			<p>Δραστηριότητα 2^η</p> <p>Στη δραστηριότητα αυτή οι ομάδες καλούνται να εφαρμόσουν τη βιωματική τεχνική της ανακριτικής καρέκλας.</p> <p>Ένας από τους μαθητές παίρνει θέση σε μία καρέκλα που τοποθετείται στο κέντρο της αίθουσας, υποδυόμενος τον ήρωα που έχει αναλάβει να μελετήσει η ομάδα του. Οι υπόλοιποι συμμαθητές τον ρωτούν για τις πράξεις, τα κίνητρά του, τις αντιλήψεις και τις αξίες του, τα διλήμματα που αντιμετώπισε όταν κλήθηκε να πάρει σημαντικές αποφάσεις.</p> <p>Στη συνέχεια κάθε ομάδα υποστηρίζει και αξιολογεί με επιχειρήματα τις πράξεις και τη συμπεριφορά του ήρωα που «ανέκρινε».</p>
3	20'	<p>Τίτλος: ηρωικές πράξεις και σύγχρονοι ήρωες</p> <p>Φάση 3^η Αναλύοντας</p> <p>Εργασία σε ομάδες</p> <p>ΤΠΕ στην εκπαίδευση</p> <p>Βιωματική τεχνική:</p> <p>Παιχνίδια ρόλων</p>	<p>Ο/η εκπαιδευτικός χωρίζει τους μαθητές σε ομάδες και παρουσιάζει με τη βοήθεια του διαδραστικού πίνακα ένα power point (Φύλλο εργασίας 3) με τον τίτλο: «Ηρωικές πράξεις σύγχρονων ηρώων».</p> <p>Στην 2^η διαφάνεια παρουσιάζονται φωτογραφίες ανθρώπων που έχουν χαρακτηριστεί για τις πράξεις τους ως σύγχρονοι ήρωες. Ζητά από τους μαθητές να πουν αν γνωρίζουν κάποιο από αυτά τα πρόσωπα.</p> <p>Δραστηριότητα 1η</p> <p>Ο/η εκπαιδευτικός μοιράζει εκτυπωμένες φωτογραφίες αυτών των ατόμων με τρόπο τυχαίο στους/στις μαθητές/τριες και τους</p>

			<p>ζητά να δημιουργήσουν 6 ομάδες με βάση το πρόσωπο που τους έτυχε. Κάθε ομάδα αναλαμβάνει ένα από τα πρόσωπα της διαφάνειας 2 και επεξεργάζεται το βίντεο ή το κείμενο που τους παρέχει ο/η εκπαιδευτικός για το συγκεκριμένο πρόσωπο. Σε κάθε ομάδα παρέχεται ένα τάμπλετ ώστε να έχει τη δυνατότητα να αναζητήσει επιπλέον πληροφορίες, άρθρα εφημερίδων και αναρτήσεις σε ιστοσελίδες για το συγκεκριμένο άτομο. Στη συνέχεια, απαντούν στις ερωτήσεις του Φύλλου εργασίας 4.</p> <p><u>Δραστηριότητα 2η</u></p> <p>Κάθε ομάδα καλείται να παρουσιάσει το σύγχρονο ήρωά της από διαφορετικές οπτικές γωνίες. Έτσι, ένα μέλος της ομάδας αναλαμβάνει να μιλήσει από την πλευρά του σύγχρονου ήρωα, ένα άλλο από την πλευρά του ανθρώπου που διασώθηκε, ένα που υποστηρίζει θετικά την πράξη του ή ένα που διαφωνεί με την πράξη αυτή. Επίσης, τα μέλη της ομάδας μπορούν να αναλάβουν και άλλους ρόλους προσώπων που θα ήθελαν να μιλήσουν στον ή για το συγκεκριμένο ήρωα.</p> <p>Τέλος, οι ομάδες παρουσιάζουν τα αποτελέσματα των εργασιών τους στην ολομέλεια της τάξης.</p>
4	5'	<p>Φάση 4^η Εφαρμόζοντας Δελτίο εξόδου</p>	<p>Οι μαθητές/τριες γράφουν στο jamboard ποιος είναι ο δικός τους ήρωας, συμπληρώνοντας τη φράση «ήρωας για μένα είναι.....»</p>
<p>Εργασία στο σπίτι: Ζητάμε από τους μαθητές να επιλέξουν ένα ήρωα, έναν άνθρωπο γενναίο, είτε του παρελθόντος, είτε σύγχρονο και να του πάρουν συνέντευξη, εικονικά ή και στην πραγματικότητα. Το αποτέλεσμα αυτής της συνέντευξης θα πρέπει να το ανεβάσουν στην ιστοσελίδα του σχολείου ή στη σχολική εφημερίδα (αν υπάρχει). Θα εργαστούν κατά ομάδες των 2-3 ατόμων και</p>			

θα έχουν στη διάθεσή τους μία εβδομάδα για να εργαστούν .

Φύλλο εργασίας 5

Προτεινόμενες Δράσεις:

1) Οι ήρωες της επανάστασης της Νάουσας θα μπορούσαν να «ζωντανέψουν» με τη βοήθεια της τεχνητής νοημοσύνης και το εργαλείο MyHeritage Deep Nostalgia™.

Οι μαθητές/τριες μπορούν να δημιουργήσουν έντυπο υλικό για κάθε ήρωα με τη μορφή «ΜΙΚΡΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ» (Παιδαγωγική Freinet) αλλά και μικρά βίντεο με τη βοήθεια του εργαλείου που αναφέρθηκε και της τεχνητής νοημοσύνης. Τα αποτελέσματα της δουλειάς τους θα μπορούσαν να παρουσιαστούν σε μία επέτειο εορτασμού του Ολοκαυτώματος της Νάουσας.

2) Οι μαθητές/τριες με αφορμή της πράξης γενναιότητας σύγχρονων ηρώων μπορούν να οργανώσουν εθελοντικές δράσεις, δίνοντας σε αυτές τα ονόματα των ηρώων τιμώντας τη μνήμη και τις πράξεις τους.

3. ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΜΑΘΗΤΗ

1. Φύλλα εργασίας
2. Συμμετοχή μέσα στο μάθημα με τις δραστηριότητες
3. Εργασία στο σπίτι

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ 1

A) Γράψτε τρεις (3) λέξεις που σου έρχονται αυθόρμητα στο μυαλό όταν ακούς τη λέξη «Γενναίος».

- 1).....
- 2).....
- 3).....

B) Να συγκρίνεις με το διπλανό/νή σου και μετά ανά 3 ή 5 άτομα της ομάδας σου.

Γ) Κάθε ομάδα να συμπληρώσει την πρόταση «Γενναίος σημαίνει/είναι.....» χρησιμοποιώντας κάποιες από τις λέξεις των μελών όλης της ομάδας.

.....
.....
.....

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ 2

Φάση 2^η Νοηματοδοτώντας

Δραστηριότητα 1^η

Θα χωριστείτε σε 3 ομάδες και κάθε ομάδα θα πάρει από ένα τάμπλετ. Στα τάμπλετ αυτά μπορείτε να παρακολουθήσετε και να συλλέξετε πληροφορίες από βίντεο ή ηλεκτρονικές διευθύνσεις για τους ήρωες της επανάστασης της Νάουσας:

Α ΟΜΑΔΑ: το βίντεο <https://www.youtube.com/watch?v=PZmT9wz9NHw>

Αφιέρωμα στη ζωή και τη δράση του Ζαφειράκη Θεοδοσίου Λογοθέτη,

Β ΟΜΑΔΑ: <https://cityportal.gr/anastasios-karatasos-agnostoi-makedones-iroes-toy-21/>

Αφιέρωμα στη ζωή και τη δράση του Αναστάσιου Καρατάσου,

Γ ΟΜΑΔΑ: <https://www.mixanitouxronou.gr/angelis-gatsos-o-paragnorismenos-oplarchigos-tou-21>

Αφιέρωμα στη ζωή και τη δράση του Αγγελή Γάτσου

Όση ώρα παρακολουθείτε τα αποσπάσματα, κάποιος από την ομάδα μπορεί να καταγράψει τα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας του ήρωα που έχει αναλάβει η ομάδα του και κάποιος/α άλλος/η μαθητής/τρια να καταγράψει τις σημαντικές πράξεις ή αποφάσεις του συγκεκριμένου ήρωα.

Αφού καταγράψετε όσες πληροφορίες ακούσατε, θα πρέπει να απαντήσετε στην ερώτηση: «Ποια πιστεύετε πως είναι τα χαρακτηριστικά ενός ιστορικού ήρωα;»

.....
.....
.....
.....

Ένας εκπρόσωπος από κάθε ομάδα θα παρουσιάσει στην ολομέλεια της τάξης την απάντηση στην παραπάνω ερώτηση.

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ 3

Διαφάνεια 1η

Ηρωικές πράξεις σύγχρονων ηρώων

Ποιοι μπορούν να είναι σύγχρονοι ήρωες;

Διαφάνεια 2^η

Αναγνωρίζετε κάποιον από τις παραπάνω φωτογραφίες;

Διαφάνεια 3^η

Βασίλης Ραχούτης (ναυάγιο Σάμινα)

Αυξέντιος Καλαγκός (ο γιατρός των φτωχών παιδιών)

Σταυρούλα Πελέκη (η μάνα με τις εκατοντάδες κόρες)

Αδελφή Νεκταρία (η μοναχή σύμβολο στην Ινδία)

Πλημμύρες στη Θεσσαλία (ο παππούς με τη βάρκα)

Φοιτητές Ανδρέας Αλικανιώτης και Άγγελος Τσιαμούρας (Τέμπη)

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ 4

Φάση 3^η Αναλύοντας

Δραστηριότητα 1η

Θα σας μοιράσω (με τυχαίο τρόπο) εκτυπωμένες φωτογραφίες από τα άτομα που σας παρουσιάστηκαν στο power point. Δημιουργήστε 6 ομάδες με βάση το πρόσωπο που σας έτυχε. Κάθε ομάδα αναλαμβάνει να επεξεργαστεί το συγκεκριμένο πρόσωπο που σας παρέχεται.

Σε κάθε ομάδα δίνεται ένα τάμπλετ ώστε τα μέλη της να έχουν τη δυνατότητα να αναζητήσουν πληροφορίες, άρθρα εφημερίδων και αναρτήσεις σε ιστοσελίδες για το συγκεκριμένο άτομο.

Στη συνέχεια, απαντήστε στις παρακάτω ερωτήσεις:

1) Είναι ήρωας το συγκεκριμένο άτομο για εσάς;

.....
.....

2) Ποια είναι η ηρωική του πράξη;

.....
.....

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ 5

ΕΡΓΑΣΙΑ ΓΙΑ ΤΟ ΣΠΙΤΙ

Καλείστε να επιλέξετε ένα ήρωα, έναν άνθρωπο γενναίο, είτε του παρελθόντος, είτε σύγχρονο και να του πάρετε συνέντευξη, εικονικά ή και στην πραγματικότητα. Το αποτέλεσμα αυτής της συνέντευξης θα πρέπει να το ανεβάσετε στην ιστοσελίδα του σχολείου ή στη σχολική εφημερίδα (αν υπάρχει).

Θα εργαστείτε κατά ομάδες των 2-3 ατόμων και θα έχετε στη διάθεσή σας μία εβδομάδα για να εργαστείτε.

Συμπεράσματα

Στόχος της διδασκαλίας είναι να προκαλέσει μάθηση, να υποβοηθήσει το μαθητή να γνωρίσει την πείρα των προγόνων του και να τον καταστήσει ικανό να τη χρησιμοποιήσει, να την επεκτείνει και να την προσαρμόσει στις διαρκώς μεταβαλλόμενες συνθήκες της εποχής του. Δε μπορεί βέβαια να γίνει αποδεκτό ότι όπου λαμβάνει χώρα διδασκαλία, πραγματοποιείται και μάθηση. Κι αυτό γιατί ένα στυλ διδασκαλίας που στηρίζεται στο μονόλογο του διδάσκοντος και στην απλή μετάδοση γνώσεων και πληροφοριών που ο μαθητής καλείται να συγκρατήσει, δεν είναι βέβαιο ότι μπορεί να οδηγήσει στη μάθηση. Οι σύγχρονοι παιδαγωγοί αναγνωρίζουν ότι είναι απαραίτητο η διδασκαλία να περιλαμβάνει και άλλες ενέργειες οι οποίες να υποβοηθούν τις εσωτερικές διεργασίες μάθησης. Οι εσωτερικές αυτές διεργασίες επηρεάζονται από εσωτερικούς αλλά και εξωτερικούς παράγοντες. Στους εσωτερικούς παράγοντες μάθησης συγκαταλέγονται οι νοητικές ικανότητες, τα κίνητρα, οι αντιληπτικοί μηχανισμοί και η συναισθηματική κατάσταση του ατόμου, ενώ στους εξωτερικούς περιλαμβάνονται οι συνθήκες μέσα στις οποίες πραγματοποιείται η μάθηση. Όταν γίνεται συνδυασμός μέσων και τεχνικών που απευθύνονται συγχρόνως σε πολλές αισθήσεις (ακοή, όραση, κτλ.) και εμπλέκουν ενεργά το μαθητή στην εκπαιδευτική διεργασία, το ευνοϊκό για τη μάθηση αποτέλεσμα ενισχύεται. Η βιωματική μάθηση επιδιώκει την ενεργό συμμετοχή των μαθητών, ενισχύει τη συμμετοχή τους σε ομάδες, την επικοινωνία, την επεξεργασία από κοινού των αντιδράσεών τους, τη δημιουργική τους έκφραση. Οι μαθητές μέσω της βιωματικής μάθησης μαθαίνουν να προβληματίζονται, να αναρωτιούνται για την εμπειρία τους, να αναστοχάζονται κριτικά.

Στην εποχή της ύλης και της ταχύτητας η πολιτισμική παράδοση και οι αξίες της αμφισβητούνται. Οι πνευματικές παραδόσεις υποτιμούνται, ξένα έθιμα υιοθετούνται και η νέα γενιά απομακρύνεται όλο και περισσότερο από τις ρίζες και την ιστορία του τόπου της. Ορισμένοι μάλιστα δε γνωρίζουν, ούτε και θέλουν να μάθουν την ιστορική και πολιτιστική τους κληρονομιά, αδυνατούν να εξηγήσουν την προέλευση και τη σημασία ενός τοπικού εθίμου, αγνοούν τα ήθη και τα έθιμα του τόπου τους. Υπάρχουν γονείς που ποτέ δε μίλησαν στα παιδιά τους για τον τόπο καταγωγής τους, αλλά και από την εκπαίδευση λείπει πολλές φορές η έννοια της παράδοσης. Όμως λαός που έχει

χάσει την παράδοσή του είναι σαν ένας άνθρωπος που έχει χάσει τη μνήμη του, που έχει πάθει αμνησία, όπως χαρακτηριστικά τονίζει ο Φώτης Κόντογλου.

Σήμερα, ο εκπαιδευτικός με τις σύγχρονες τεχνικές διδασκαλίας, με την ένταξη βιοματικών τεχνικών, της τέχνης, τη χρήση εποπτικών και τεχνολογικών μέσων, μπορεί να αξιοποιήσει τις ευκαιρίες που του δίνονται στα αναλυτικά προγράμματα και να φέρει σε επαφή το μαθητή με την παράδοση του τόπου του, τις ρίζες, την ιστορία, τα ήθη και τα έθιμα, με τρόπο ευχάριστο, δημιουργικό, αφυπνίζοντας το ενδιαφέρον και τα κίνητρα ενασχόλησης με την παράδοση. Η εξέλιξη της τεχνολογίας, η χρήση ψηφιακών μέσων στην εκπαίδευση εγείρει το ενδιαφέρον των μαθητών για την ανάδειξη της ιστορίας, της παράδοσης και της πολιτισμικής κληρονομιάς του τόπου τους με σύγχρονα μέσα και τρόπους, αφήνοντας μάλιστα ως παρακαταθήκη στην επόμενη γενιά ψηφιακό υλικό για στη δημιουργία του οποίου έχουν συμβάλει ενεργά και οι ίδιοι. Τα ποικίλα περιβαλλοντικά και πολιτιστικά προγράμματα που εκπονούνται στα σχολεία πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης φέρνουν σε επαφή τους μαθητές με την πολιτιστική κληρονομιά, τη γλωσσίδα και την πανίδα του τόπου τους, αναδεικνύουν ευκαιρίες τουριστικής αξιοποίησης και αθλητικού ενδιαφέροντος, τους εμπλέκουν βιοματικά στην εκπαιδευτική διεργασία, διαμορφώνουν στάσεις και συμπεριφορές και προσφέρουν γνώσεις σε ένα ευρύ πεδίο γνώσεων. Αποτελεί επομένως πρόκληση για κάθε εκπαιδευτικό, η αναζήτηση εκείνων των πρακτικών και τεχνικών διδασκαλίας, που θα εμπνεύσουν τους μαθητές να έρθουν σε επαφή με την πολιτιστική και ιστορική κληρονομιά του τόπου τους ευχάριστα και δημιουργικά. Σε αυτή τη βάση και με αυτή την ελπίδα πραγματοποιήθηκε η παρούσα εργασία επιχειρώντας να παρουσιάσει προτάσεις αξιοποίησης της βιοματικής εκπαίδευσης και των τεχνικών διδασκαλίας της στην ιστορική, θρησκευτική και πολιτισμική παράδοση της πόλης της Νάουσας.

Η Ελλάδα είναι μία χώρα με πλούσια ιστορία που αποτυπώνονται στα μνημεία και τις παραδόσεις της, έχει μία γεωμορφολογία και γεωποικιλότητα που δίνει σε κάθε τόπο τη δυνατότητα να καυχηθεί για την ομορφιά και την ιδιαίτερη ταυτότητά του κι έναν λαό που στο πέρασμα των αιώνων αγωνίστηκε για τα ιδανικά και τις αξίες του και χάρισε στον ελληνικό πολιτισμό ήρωες και αγίους.

Σε κάθε γωνιά και τόπο της μπορεί να διακρίνει κανείς τη συνάντηση του αρχαίου ελληνικού πολιτισμού με τη νεότερη ιστορία του έθνους, το θρησκευτικό και εθιμικό

στοιχείο, την απaráμιλλη ομορφιά των ορεινών και νησιωτικών τοπίων της. Η χλωρίδα και η πανίδα της είναι πλούσια, πολλές περιοχές της είναι προστατευόμενες και αρκετά προϊόντα της χαρακτηρίζονται από ονομασία προέλευσης. Αποτελεί δε δημοφιλή τουριστικό προορισμό σε όλες τις πτυχές που αναφέρθηκαν, για την αρχαιολογική της κληρονομιά, για τη νεότερη ιστορία της, για θρησκευτικό και μη τουρισμό, για τα έθιμα και τις παραδόσεις της. Επιπρόσθετα, το Υπουργείο Παιδείας της Ελλάδας αναγνωρίζοντας την αποτελεσματικότητα της βιωματικής μάθησης, έχει εντάξει στη στοχοθεσία των προγραμμάτων σπουδών των επιμέρους μαθημάτων διδακτικές πρακτικές και μεθόδους διδασκαλίας που λαμβάνουν *«υπόψη τις προϋποθέσεις της διαφοροποιημένης, διαπολιτισμικής και ομαδοσυνεργατικής μάθησης, καθώς και τις μεταγνωστικές στρατηγικές»* (Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής, 2021, σ. 8) και που δίνουν *«έμφαση όχι μόνο στην απόκτηση γνώσεων, αλλά και στην ανάπτυξη δεξιοτήτων, στην καλλιέργεια της κριτικής σκέψης και της δημιουργικότητας, στην υιοθέτηση στάσεων-αξιών ζωής και διά βίου μάθησης, συμβίωσης και συνεργασίας.....ενισχύοντας παράλληλα την υπευθυνότητα, την επικοινωνία, την αυτοπεποίθηση, την αυτοεκτίμηση και την ενσυναίσθηση»* (ΦΕΚ 2930/Β/03-05-23, 2023, σ. 6). Τα νέα προγράμματα σπουδών προτείνουν ποικίλα διδακτικά μέσα και εργαλεία που στηρίζονται σε μεθόδους διερευνητικής και ενεργούς μάθησης, εντάσσοντας στην εκπαιδευτική διεργασία την τέχνη σε κάθε της μορφή, επιχειρώντας μέσα από την αισθητική εμπειρία να ενεργοποιήσει *«την ανταπόκριση των αναγνωστών/-στριών με τα ιδιαίτερα πολιτισμικά τους χαρακτηριστικά και τον δικό τους ιστορικό και κοινωνικό ορίζοντα, μετασχηματίζοντας ή θέτοντας υπό ερώτηση τις υπάρχουσες αντιλήψεις, σχέσεις και ταυτότητές τους»* (ΦΕΚ 2953/Β/04-05-23, 2023, σ. 1). Συνακόλουθα, στην πλειονότητά τους τα νέα προγράμματα σπουδών προτείνουν τη χρήση Τεχνολογιών της Πληροφορίας και της Επικοινωνίας (ΤΠΕ) , την αξιοποίηση εποπτικών και οπτικοακουστικών μέσων, την πραγματοποίηση διδακτικών επισκέψεων σε μουσεία, αρχαιολογικούς χώρους, χώρους ιστορικού ενδιαφέροντος, πινακοθήκες, την αξιοποίηση της τέχνης , την εμπλοκή των μαθητών/τριών σε εμπειρίες του πραγματικού κόσμου, στην επίλυση προβλημάτων, σε δραστηριότητες ανάληψης ρόλων, σε μελέτες περίπτωσης, σε ομαδικές και συλλογικές εργασίες με μαθητές/τριες από διαφορετικές κουλτούρες, με σκοπό να ανιχνεύσουν τη βιωμένη εμπειρία άλλων

εποχών και άλλων ανθρώπων και να αναζητήσουν σημεία αναφοράς για τη δική τους ζωή, να προβούν σε μια συνάντηση με το «οικείο», αλλά και το «άλλο» ή τον «Άλλο».

Με την ιδιότητα της εκπαιδευτικού, έχοντας επίγνωση τη συλλογική προσπάθεια που γίνεται από τους εκπαιδευτικούς, το υπουργείο παιδείας και τους φορείς του, καθώς και την ανάγκη διαμόρφωσης μαθητών αλλά και μελλοντικών πολιτών με συγκροτημένη ατομική, κοινωνική ταυτότητα και δημοκρατικές αξίες, που θα έχουν τη δυνατότητα να διαμορφώνουν προσωπική άποψη και υπεύθυνη στάση για τα κοινωνικά, πολιτικά, πολιτιστικά, εθνικά, ευρωπαϊκά και παγκόσμια θέματα και προβλήματα, επιχείρησα στο παρόν πόνημα να αξιοποιήσω την ιστορική, θρησκευτική και πολιτιστική κληρονομιά της πόλης της Νάουσας με βιωματικές προσεγγίσεις ,σε συγκεκριμένα μαθήματα και διδακτικές ενότητες των αναλυτικών προγραμμάτων της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Μαθήματα όπως η ιστορία, τα θρησκευτικά, τα λογοτεχνικά κείμενα, η οικιακή οικονομία, η πολιτική παιδεία και η μελέτη περιβάλλοντος, δίνουν τη δυνατότητα θεματικής προσέγγισης και περιέχουν διδακτικές ενότητες που προτρέπουν και επιδιώκουν η μαθησιακή διαδικασία να εμπλουτιστεί, με θέματα τοπικής ιστορίας , πολιτιστικού και θρησκευτικού ενδιαφέροντος με σκοπό να διαμορφώσουν οι μαθητές/τριες θετική στάση για τη διαφύλαξη της πολιτιστικής και εθνικής κληρονομιάς τους αλλά και να αναπτύξουν αισθήματα σεβασμού και διάθεσης ειρηνικής συνύπαρξης, συνεργασίας και αλληλοκατανόησης με κάθε λαό που ανήκει στην παγκόσμια κοινότητα.

Εν κατακλείδι, η πόλη της Νάουσας είναι μία πόλη που φέρει όπως κάθε άλλη πόλη της Ελλάδος μία βαριά κληρονομιά, έχοντας να αναδείξει αρχαιολογικούς θησαυρούς και μνημεία, ιστορικές μνήμες και γεγονότα που της προσέδωσαν στην ονομασία της τον τίτλο ηρωική πόλη, ένας τόπος ευλογημένος, με καθαρά κρύα νερά, ποτάμια, αμπέλια, φρούτα, χειμερινούς με περιπατικές διαδρομές και σπορ προορισμούς και μνημεία θρησκευτικού ενδιαφέροντος, μοναστήρια και εξωκλήσια σκαρφαλωμένα στις πλαγιές του Βερμίου, με ήθη και έθιμα και μία βιομηχανική κληρονομιά που παρά το γεγονός της παρακμής της δίνει το δικό της στίγμα στη νέα γενιά και ευκαιρίες μάθησης από τις εμπειρίες του παρελθόντος. Ακουμπώντας πάνω σε αυτή την κληρονομιά και με τη βοήθεια βιωματικών προσεγγίσεων και τεχνικών διδασκαλίας παρουσιάστηκαν ενδεικτικές προτάσεις διδακτικών σεναρίων για την πρωτοβάθμια και

δευτεροβάθμια εκπαίδευση, συμπεραίνοντας ότι όταν υπάρχει θέληση και όραμα μπορεί η γνώση να γίνει βίωμα και το βίωμα γνώση.

Βιβλιογραφία

- Perez Alverde, C. (2003). *Theatre in Education (TIE) in the context of Educational Drama*. Ανάκτηση από Universidad de Granada: <https://ruc.udc.es/dspace/handle/2183/8198?locale-attribute=en>
- Αλλαμανή , Β. (1995). *Αρχαία Μίεζα. Κοπανός, Λευκάδια, Νάουσα*. Θεσσαλονίκη: Νομαρχία Ημαθίας.
- Βαλσαμίδης , Ε. (2005). *Μίεζα: Νυμφαίο-Σχολή-Τάφοι*. Νάουσα: Εταιρεία "Αριστοτέλους Περίπατος".
- Βαλσαμίδης , Ε. (2010). *Νάουσα 1892-1906*. Θεσσαλονίκη: Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών.
- Βαλσαμίδης , Ε. (2014). *Ψηφίδες: επίκαιρα, κοινωνικά, εθνικά, λαογραφικά, εκκλησιαστικά, ιστορικά* (Τόμ. 4ος). Νάουσα: Εμμανουήλ Βαλσαμίδης.
- Βουδούρης , Α. (2005). *Η Επανάσταση της Νάουσας και της ευρύτερης περιοχής κατά το έτος 1822*. Αθήνα.
- Γαβρηλίδης , Θ. (2004). *Τα αγάλματα της Βέροιας και της Νάουσας*. Βέροια.
- Γαβρηλίδης, Θ. (2001). *Νάουσαν, Ακροτόμον...Πέτραν. Ναουσαϊκά σημειώματα*. Νάουσα: Θωμάς Γαβρηλίδης.
- Γιαννακοβίτου, Μ. (2007). *Ποιητική Συλλογή "ΚΕΡΝΑΛ"*. Νάουσα: Γιαννακοβίτου Μαρία.
- Δημητρακοπούλου, Ε. (2021, 09 16). Τα νήματα της κλωστοϋφαντουργικής κληρονομιάς της Νάουσας. Ανάκτηση από <https://www.ertnews.gr/roidiseon/ta-nimata-tis-klostoyfantoyrgikis-klironomias-tis-naoyas/>
- Δήμος Νάουσας. (2011, Μάιος 2). *Δήμος Ηρωικής πόλης Νάουσας*. Ανάκτηση 12 10, 2022, από Με λαμπρότητα γιορτάστηκε η 189η επέτειος του Ολοκαυτώματος της Νάουσας: <https://www.naoussa.gr/news/1338-me-lamprotita-giortastike-i-189i-epeteios-tou-olokaytomatos-tis-naousas>
- Δήμος Νάουσας. (2011, Μάιος 2). Με λαμπρότητα γιορτάστηκε η 189η επέτειος του Ολοκαυτώματος της Νάουσας. Νάουσα.

- Δήμος Νάουσας. (2022, 07 23). Ανάκτηση από Δήμος Νάουσας:
<https://www.naoussa.gr/>
- Δρανδάκης, Ε. (2000). *Μπούλες. Ένα πολυσήμαντο οργανωμένο θέαμα στη Νάουσα Ημαθίας*. Νάουσα: Λύκειο Ελληνίδων Νάουσας.
- Δρούγου, Σ. (2003). Το μητρώον και η λατρεία της μητέρας των θεών στην αρχαία πόλη των Αιγών. *Θ' Παύλεια* (σ. 31). Νάουσα: Παύλειος Λόγος.
- Ευστρατίου, Κ. (1983, Φεβρουάριος). Το θέατρο γεννήθηκε στην Αθήνα. *Αρχαιολογία*(6), σσ. 22-24.
- Ζάλιος, Χ. (2007, Μαρτ-Απρ-Μάιος). Η ονομασία του εθίμου Μπούλες της Νάουσας. *Πολιτιστικά Δρώμενα*, σσ. 27-31.
- Ζάλιος, Χ. (2008, Σεπτέμβριος 29). *Η ΟΝΟΜΑΣΙΑ ΤΟΥ ΕΘΙΜΟΥ ΜΠΟΥΛΕΣ ΤΗΣ ΝΑΟΥΣΑΣ*. Ανάκτηση Ιανουάριος 20, 2024, από https://zalioparadosi.blogspot.com/2008/09/blog-post_29.html
- Ζάλιος, Χ. (2009). *Παραδοσιακοί χοροί. Ήθη και έθιμα της Νάουσας*. Νάουσα: Ζάλιος Χρήστος.
- Ζάλιος, Χ. (2021). *Ανάλεκτα. Λαογραφικά και Ιστορικά*. Νάουσα: Ζάλιος Χρήστος.
- Ζαρζώνης, Γ. (2009). *Στη γη του Αλέξανδρου*. Θεσσαλονίκη: Zarzoni.
- Ζηζιούλας, Ι. (1977). *"Από το προσωπείον εις το πρόσωπον", Χαριστήρια εις τιμήν του Μητροπολίτου Γέροντος Χαλκηδόνης Μελίτωνος*. Θεσσαλονίκη: Πατριαρχικό Ίδρυμα Πατερικών Μελετών.
- Θεμελή , Ε. (2015). *Ο κινηματογράφος στη σχολική εκπαίδευση*. Ρέθυμνο: Πανεπιστήμιο Κρήτης.
- Ιερομόναχος Βενέδικτος (Αγιορείτης). (2013). *Συναξαριστής 19ου και 20ου αιώνας*. Νέα Σκήτη Αγίου Όρους: Συνοδία Σπυρίδωνος Ιερομονάχου .
- Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής. (2021). *Πρόγραμμα Σπουδών για το μάθημα Μελέτη Περιβάλλοντος*. Αθήνα: ΙΚΥ.
- Καραβίας, Α. (1902). *Πατριωτικά: Κατατάσσοι-Ελληνικοί αγώνες 1821-1897*. Αθήναι: Τυπ. Νομικής.

- Κόκκος, Α. (2011). *Σύγχρονες Προσεγγίσεις της Εκπαίδευσης Ενηλίκων*. Αθήνα: ΕΑΠ.
- Κολτσίδα, Α. (2010). *Η Επανάσταση και η καταστροφή της Νάουσας κατά το 1822*. Βέροια: Αφοί Κυριακίδη Α.Ε.
- Κουκουβού, Α. (2004). Αρχαία Μίεζα. *Ερατεινή Ημαθία*, σσ. 76-77.
- Κουκουβού, Α., & Ψαρρά, Ε. (2011). Η αγορά της αρχαίας Μίεζας: Η δημόσια όψη μιας σημαντικής Μακεδονικής πόλης. *Διεθνές Επιστημονικό Συνέδριο*, (σσ. 223-238). Κως.
- Κουκουνάρας-Λιάγκης, Μ. (2011). *Εκπαιδευτικοί εν δράσει, Νέα πολυτροπική διδακτική*. Αθήνα: Γρηγόρης.
- Κωστόπουλος, Α., & Κωτουλοπούλου-Κωστοπούλου, Β. (1998). *Τουριστικές διαδρομές στην Κεντρική Μακεδονία*. Θεσσαλονίκη: Μαλλιάρης Παιδεία Α.Ε.
- Λαμπράκη, ΄. (1984, Αύγουστος). Προσωπεία. *Αρχαιολογία*(12), σσ. 21-24.
- Μακρή, Ζ. (2023, Ιανουάριος 30). *edu.klimaka.gr*. Ανάκτηση 01 25, 2024, από [edu.klimaka.gr: https://edu.klimaka.gr/mathimata/dhmotikou/3125-programma-spoudwn-istorias-dhmotikou](https://edu.klimaka.gr/mathimata/dhmotikou/3125-programma-spoudwn-istorias-dhmotikou)
- Μακρής, Σ. (2022). *Κανών Παρακλητικός εις τους δισχίλιους Νεομάρτυρας Ναούσης*. Νάουσα: Μητροπολιτικό Κέντρο Πολιτισμού ΠΑΝΤΑΝΑΣΣΑ.
- Μαλκογιώργος, Α., Μαυροβουνιώτης, Φ., & Αργυριάδου, Ε. (1997). *Ελληνικοί χοροί : Ιστορία-Κοινωνιολογία-Μεθοδική διδασκαλία-Κινητικό περιεχόμενο*. Θεσσαλονίκη: Παρατηρητής.
- Ματσαγγούρας, Η. (2008). *Ομαδοσυνεργατική διδασκαλία και μάθηση*. Αθήνα: Γρηγόρης.
- Μέγα, Γ. (2002). *Οι Τέχνες ως μέσο αποτελεσματικής μάθησης. Το παράδειγμα του Γλωσσικού Μαθήματος*. Αθήνα: Διδακτορική Διατριβή.
- Μέγα, Γ. (2015, Οκτώβριος 3-4). Τέχνη και κριτικός στοχασμός στη διεργασία της μάθησης. Αθήνα, Αττική, Ελλάδα. Ανάκτηση Ιούλιος 14, 2023, από https://www.researchgate.net/publication/288737462_Techne_kai_kritikos_sto_chasmos_ste_diergasia_tes_mathese
- Μερακλής, Μ. (1998). *Ελληνική λαογραφία ήθη και έθιμα*. Αθήνα: Οδυσσέας.

- Μητροπολίτης κ.κ. Παντελεήμον. (1998). *Όσιος Θεοφάνης ο Νέος*. Νάουσα: Ιερά Μητρόπολη Βεροίας Ναούσης και Καμπανίας.
- Μητροπολίτης κ.κ. Παντελεήμον. (2010, Ιούλιος-Αυγούστος 2010). Ο χαλασμός της Νάουσας, 1822. *Παύλειος Λόγος*.
- Μιλτσακάκη, Ε. (2019). *Η αξιοποίηση της Τέχνης στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση: Ανάγκες, απόψεις και στάσεις των εκπαιδευτικών στο νομό Έβρου*. Αθήνα: ΕΑΠ.
- Μολυβάς, Σ., & Στοϊδης, Π. (2005). Βιομηχανική κληρονομιά της πόλης μας. *1ο συνέδριο Προγραμμάτων Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης*, (σσ. 1203-1211). Ισθμός Κορίνθου.
- Μπαίτσης, Δ. (2003). *Ο κύκλος της ζωής και το δημοτικό τραγούδι της Νάουσας*. Νάουσα : Όμιλος "Γενίτσαροι και Μπούλες".
- Μπαίτσης, Δ. (2001). *Γιανίτσαροι και Μπούλες της Νιάουσας*. Νάουσα: Σύλλογος Γενίτσαροι και Μπούλες.
- Μπαίτσης, Δ. (2001). *Νάουσα. Οι βιομηχανίες του χθες*. Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Ημαθίας.
- Μπαίτσης, Δ. (2003). *Ο κύκλος της ζωής και το δημοτικό τραγούδι της Νάουσας*. Νάουσα: Όμιλος "Γενίτσαροι και Μπούλες".
- Μπλαζάκη, Δ. (2002). *Οι όχθες της καρδιάς-Άνθρωποι,,!,...2020 μ.Χ*. Αθήνα: Δωδώνη.
- Μπλιάτσας, Θ. Σ. (2009). *Νάουσα, Νιάουστα. Από την ίδρυση μέχρι και το ολοκαύτωμά της*. Νάουσα.
- Μωραλίδης, Γ. (1995). *Μίεζα, το έτυμο, η σημασία και η ελληνικότητα του αρχαίου πολεωνύμου, τ.80 (Τόμ. ΙΘ)*. Θεσσαλονίκη: Σύλλογος αποφοίτων Φιλοσοφικής σχολής Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης.
- Νάουσα: η πόλη των 11 οινοποιείων. (2014, 11 10). Ανάκτηση από agro24: <https://www.agro24.gr/%CF%85%CF%80%CF%8C%CE%BB%CE%BF%CE%B9%CF%80%CE%B1-%CE%B8%CE%AD%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%B1/%CE%B1%CE%B3%CF%81%CE%BF%CF%84%CE%BF%CF%85%CF%81%CE%B9%CF%83%CE%BC%CF%8C%CF%82-%E2%80%93>

%CF%84%CE%B1%CE%BE%CE%AF%CE%B4%CE%B9/%CE%BD%CE
%AC%CE%BF%CF

Ντούλια, Α. (2012). *Δημιουργική μάθηση μέσα από την Τέχνη: Μία πρόταση διδασκαλίας στην Ιστορία*. Πρακτικά Ελληνικού Ινστιτούτου Εφαρμοσμένης Παιδαγωγικής και Εκπαίδευσης (ΕΛΛ.Ι.Ε.Π.ΕΚ.).

Οδηγός Εκπαιδευτικού στα Θρησκευτικά. (2014). Αθήνα: ΙΕΠ.

Οικονόμου, Π. (χ.χ.). *Αράπιτσα, Το Ζάλογγο της Μακεδονίας, Δράμα σε πράξεις τρεις*. Αθήνα: ΙΩ. Καμπανά Ο.Ε.

π.Φλωρόφσκυ, Γ. (1983). *Έργα* (Τόμ. ΙΙΙ). Θεσσαλονίκη.

Πατριαρχική και Συνοδική Πράξη υπ' αριθμ. 749/8-7-2010. (2010, Ιουλ.-Αυγ. χχ). *Κανονικαί Πράξεις*(86), σσ. 14-15.

Πετκανόπουλος, Τ. (2017). *Νάουσα, μια νέα πόλη*. Νάουσα : Ίδρυμα Χριστόφορου και Μαίρης Δημουλά.

Πέτσας, Φ. (1966). *Ο τάφος των Λευκαδίων*. Αθήνα: Αρχαιολογική Εταιρεία.

Πολιτιστικό Κέντρο Σχολής Αριστοτέλους. (2022, 07 29). Ανάκτηση από <http://www.sxoliaristotelous.gr/el/center.htm>

Ρωμιοπούλου, Κ. (1997). *Λευκάδια Αρχαία Μίεζα*. Αθήνα.

Σταματόπουλος, Κ. (2006). *Βιοματική Εκπαίδευση και Ανάπτυξη*. Αθήνα: Κλειδάριθμος.

Στουγιαννάκης, Ε. (1993). *Ιστορία της πόλεως Ναούσης. Από της ιδρύσεως μέχρι της καταστροφής του 1822*. Θεσσαλονίκη: Σύλλογος αποφοίτων Ναούσης "Αναστάσιος Μιχαήλ ο λόγιος".

Ταύλαρίδου-Καλούτση, Α., & Παπαφλέσσα, Θ. (2007). *Η βιοματική διδακτική στην εκπαίδευση των κοινωνικών λειτουργών*. Αθήνα: Κριτική Α.Ε.

Τσιρέβελος, Ν. (2022). Τέχνη - Πολιτισμός - Δημιουργικότητα: Τεχνικές επικοινωνίας και αναστοχασμού στη Θρησκευτική Εκπαίδευση. *Ζητήματα Διδακτικής των Θρησκευτικών*. 4, σ. Χ. Θεσσαλονίκη: Παιδαγωγικό Εργαστήριο, Τμήμα Θεολογίας ΑΠΘ.

- ΦΕΚ 2930/B/03-05-23. (2023). *Πρόγραμμα Σπουδών του μαθήματος της Οικιακής Οικονομίας*. Αθήνα: Εθνικό Τυπογραφείο.
- ΦΕΚ 2953/B/04-05-23. (2023). *Πρόγραμμα Σπουδών του μαθήματος της Λογοτεχνίας*. Αθήνα: Εθνικό Τυπογραφείο.
- Φιλιππίδης, Ν. (1881). *Η επανάσταση και καταστροφή της Ναούσης. Ιστορική πραγματεία*. Αθήνα: Αδελφοί Βαρβαρρήγου.
- Χαλκιά , Ι. (2017). *Τέχνες και Μάθηση. Η Εκπαίδευση μέσω των Τεχνών. Διδακτικές και Παιδαγωγικές προσεγγίσεις*. Θεσσαλονίκη : Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας.
- Χατζηγιάννου , Ν. (2010). *Οι Μάρτυρες του Χαλασμού της Νάουσας*. Νάουσα: Ιερά Μητρόπολις Βέροιας και Ναούσης.
- Χειμωνάς, Χ. (1983, Ιανουάριος-Φεβρουάριος-Μάρτιος). Αράπιτσα 1982. *Νιάουστα*, Γ(22), σ. 5.
- Χιωτοπούλου, Ν. (2021, 09 14). Νάουσα-ΕΡΙΑ: Μία θέση στον πολιτισμικό-βιομηχανικό χάρτη της Ελλάδας. Ανάκτηση Ιανουάριος 20, 2024, από <https://www.grtimes.gr/ellada/naoysa-eria-mia-thesi-ston-politismiko-viomichaniko-charti>

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

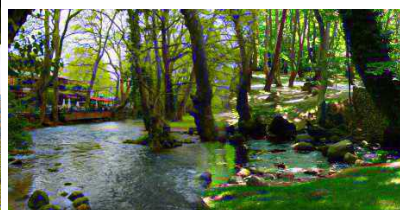
Εικόνα 1

Εικόνα 2: το όρος Βέρμιο

Εικόνα 3: αμπελώνες

Εικόνα 4: άλσος Αγίου Νικολάου

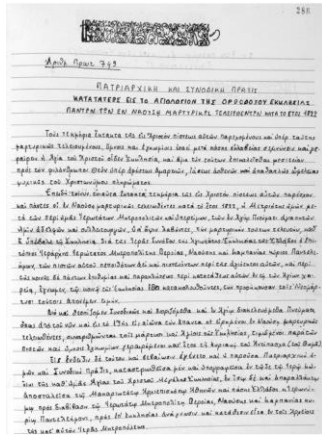
Εικ.5:καταράκτες Νάουσας

Εικόνα 6: Όλγανος

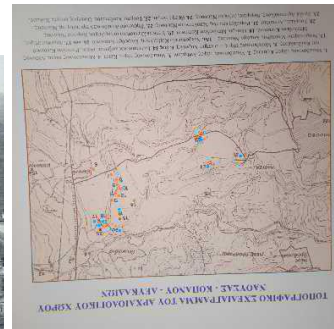
Εικόνα 7: Σιδηροδρ. Σταθμός Νάουσας(Agoustos)

Εικ.8: ανακήρυξη Νεομαρτύρων

Εικ.9: κλωστοϋφαντουργία Λόγγου

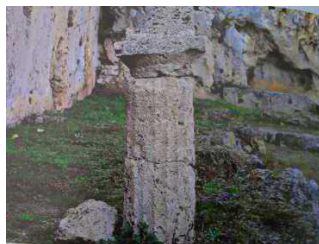
Εικ.10: αρχαιολογικά ευρήματα

Εικόνα 11: πηγές Ισθρία

Εικόνες 12, 13: Σχολή Αριστοτέλους

Εικόνα 14: ιωνικός κίονας

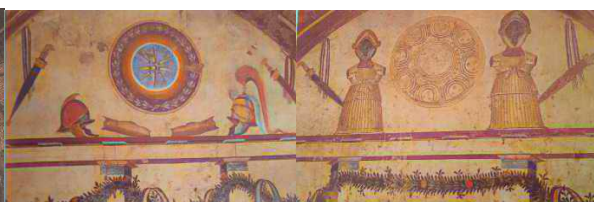
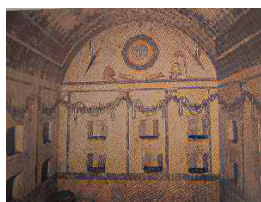

Εικόνα 15: ο περίπατος

Εικ.16: πολιτιστικό κέντρο

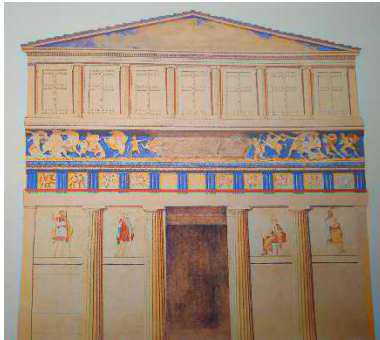
Σχολής Αριστοτέλους

Εικ.17, 18, 19, 20 : τάφος Λύσωνος & Καλλικλέους στα Λευκάδια

Εικόνα 21: χθόνιος όφις

Εικόνα 22: τάφος της Κρίσεως

Εικόνα 23: παράσταση της Κρίσης

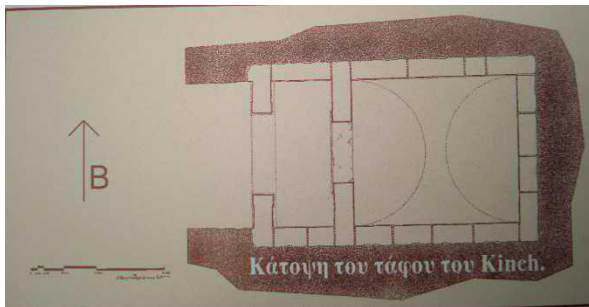
Εικόνα 24: τάφος Ανθεμίων

Εικόνα 25: Πλούτωνας & Περσεφόνη

Εικόνα 26: μαρμάρινο θύρωμα

Εικόνα 27: τάφος Kinch

Εικ.28: Μακεδόνας & Πέρσης στον τάφο Kinch

Εικόνα 29: αρχαίο θέατρο Μιέζας

Εικ.30:αυλή. Αγ. Γεωργίου

Εικ.31: αρματολός

Εικ.32: Τ. Καρατάσος

Εικ.33: Ζαφειράκης

Εικ.34: Αγ. Γάτσος

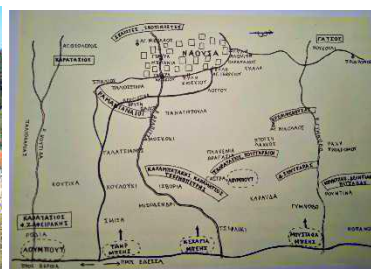
Εικ.35: σημαία επανάστασης Νάουσας

Εικ.36: Μονή Προδρόμου Βέροιας

Εικόνα 37: Μονή Παναγίας Δοβρά

Εικόνα 38: επίθεση Λουμπούτ πασά

Εικόνα 39: Αλώνια

Εικόνα 40: ναός Αγίου Γεωργίου

Εικόνα 41: ιερείς Αγίου Γεωργίου

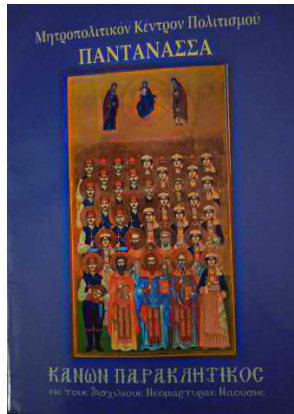
Εικ.42: άγαλμα Στομπάνων

Εικ.43: μνημείο θυσίας, πάρκο

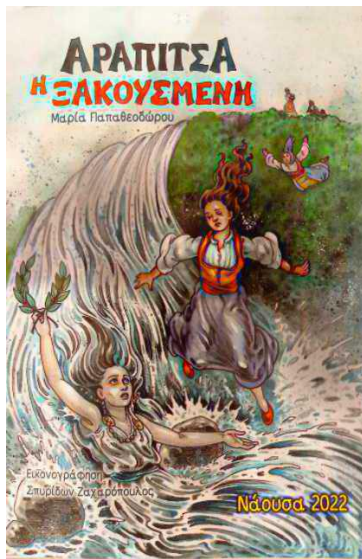
Εικόνα 44: μνημείο στη Δοβρά

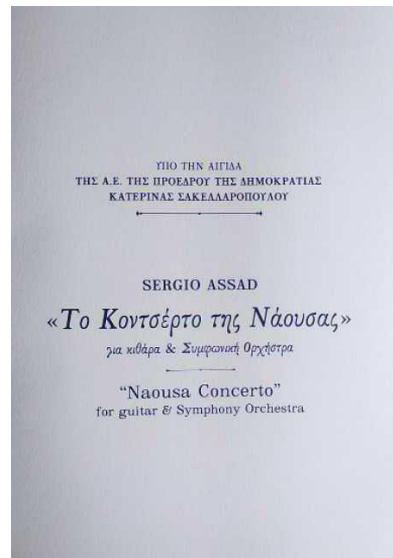
Εικ. 45: παρακλητικός κανών

Εικ. 46: βιβλίο Νίκου Χατζιωάννου

Εικ. 47: παιδικό βιβλίο

Εικ. 48: κοντσέρτο για κιθάρα & Συμφωνική Ορχήστρα

Εικ. 49,50: ζητώντας άδεια από το δήμαρχο